

ტარიელ ფუტკარაძე
TARIEL PUTKARADZE

60

ԹՅՈՒՂ ԾԿԹՅՈՒԹՈՒՆ ԼՅՆՅՅՐԻՑՈ

ტარიელ ფუტკარაძე
TARIEL PUTKARADZE

60

თბილისი
Tbilisi
2021

წინამდებარე კრებული ეძღვნება უზენაესი საბჭოს დეპუტატის, 1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე ხელმოწერისა და ცნობილი ქართველოლოგის, პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის დაბადებიდან 60 წლის იუბილეს.

კრებულში თავმოყრილია მეცნიერის მოღვაწეობის ამსახველი სტატიები, საიუბილეო დღის მისალოცი წერილები, 2020 წლის 9 მაისს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტისა და 24-25 ოქტომბერს ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის ონლაინკონფერენციების მასალები.

ტარიელ ფუტკარაძის გეგმის მიხედვით, საიუბილეო კრებული 2020 წელს უნდა გამოსულიყო, მაგრამ ქვეყანაში პანდემიით გამოწვეული მდგომარეობის გამო, კრებულზე მუშაობა შეფერხდა.

სამწუხაროდ, თავად იუბილარიც ვერ მოესწრო ამ გამოცემას.

რედაქტორები:

იამზე ვაშაკიძე

კავკასიის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

სოფიო კეკუა

ფილოლოგიის დოქტორი,
ქართული უნივერსიტეტის
ასოცირებული მკვლევარი

გამომცემლობა გრიფონი

ISBN 978-9941-499-00-5

The presented collection of works is dedicated to the 60th anniversary of the eminent Kartvelologist, Professor Tariel Putkaradze, the deputy of the supreme council of the republic of Georgia, the signer of the Act of Reestablishment of state Independence of Georgia on April 9, 1991

The presented collection unites the articles describing the scientific works of the scholar, the letters and the welcome speeches prepared for his 60-th birthday held online on May 9, 2020 at Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia and the proceedings of the online conference organized by Ilia Chavchavadze Kutaisi public library on October 24-25, 2020 dedicated to Prof. Tariel Putkaradze.

According to Prof. Tariel Putkaradze's plan an anniversary collection of works should be published in 2020, but the book did not come out and the publishing process was shifted because of the pandemic.

Unfortunately the jubilarian himself did not live so long to see this publication.

Editors: **Iamze Vashakidze**
Associate Professor, Caucasus University

Sopo Kekua
PhD, Associated researcher at St. Andrew
the First-Called University

Publishing House Grifoni

ISBN 978-9941-499-00-5

შინაარსი

წინასიტყვაობა.....	14
ტარიელ ალექსანდრეს ძე ფუტკარაძე – ბიოგრაფია.....	17
I ნაწილი: საიუბილეო დღისადმი მიძღვნილი სტატიები.....	27
სერგო ვარდოსანიძე, ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მცდელობა გარე ძალების მიერ და პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ქართველოლოგიური ნაშრომები.....	29
მანანა ტაბიძე, ლინგვისტური ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები და პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ენათმეცნიერული ნაშრომები.....	37
მერაბ ჩუხუა, ტარიელ ფუტკარაძე – მკვლევარი, ქართველოლოგი.....	49
სოფიო კეკუა, პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამები.....	55
ლუიზა ხაჭაპურიძე, დავით შავიანიძე, პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის მიერ დაფუძნებული საერთაშორისო კონფერენცია „ქუთაისური საუბრები“.....	60
ეკა დადიანი, პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის მიერ დაფუძნებული სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“.....	67
რიტა ნაქაძე, მერაბ გვაზავა, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია და სამეცნიერო ჟურნალი „წელინდეული“.....	73
მიხეილ ლაბაძე, თანამედროვე ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები და პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის ახალი სამეცნიერო ჟურნალი.....	78
იოსებ იარღანაშვილი, ლია რუსაძე, ქუთაისის ენის პალატა და გაზეთი „ქართული!..“.....	84

ლოლა ხაჭაპურიძე, სამხედრო გადატრიალება საქართველოში და გაზეთი „ქუჯი“ ქუთაისში.....	89
კესო გეჯუა, მარიკა თედორაძე, პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ხელმძღვანელობით მომზადებული სადოქტორო დისერტაციები.....	94
დავით შანიძე, ფიქრია ჭანტურია, პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ხელმძღვანელობით განხორციელებული სამეცნიერო ექსპედიციები თურქეთელი ქართველების ენისა და კულტურის შესასწავლად.....	108
ნომადი ბართაია, საიდ მულიანი, ფერეიდნელი ქართველები და პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე.....	115
II ნაწილი: წერილობითი მილოცვები.....	125
მარინე ქაცარავა, ტარიელ ფუტყარაძე – ქართული ენის თვალსაჩინო მკვლევარი.....	127
ნომადი ბართაია, ტარიელ ფუტყარაძე – 60.....	130
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, მრავალმხრივი მეცნიერული მოღვაწეობითა და პრაქტიკული საქმიანობით გამორჩეული ტარიელ ფუტყარაძე – 60.....	132
იზოლდა რუსაძე, ფუტყარავით მშრომელი ტარიელ ფუტყარაძე.....	134
დალი მაჩაიძე, ნაყოფიერი 60 წლის იუბილე.....	140
გიორგი სოსიაშვილი, სისხლის სათავე.....	142
III ნაწილი: ვიდეომილოცვები.....	153
საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ონლაინკონფერენცია, მიძღვნილი პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის 60 წლის იუბილესადმი.....	155
სერგო ვარდოსანიძე.....	157
მანანა ტაბიძე.....	161
როლანდ კოპალიანი.....	166
გიორგი სოსიაშვილი.....	168

მაკა ბერიძე.....	171
ნუნუ გელდიაშვილი.....	173
კარლო კოპალიანი.....	176
შალვა კირთაძე.....	177
როლანდ თოფჩიშვილი.....	179
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი.....	181
ლევან ჯიქია.....	183
ლევან ბებურიშვილი.....	184
მერაბ ნაჭყებია.....	187
მერაბ ჩუხუა.....	189
ერდოგან შენოლი (ერეკლე დავითაძე).....	191
მაკა სალია.....	192
საიდ მულიანი.....	193
ედიშერ ფუტკარაძე.....	195
ნინო მამარდაშვილი.....	196
ეკა დადიანი.....	197
როინ ყავრელიშვილი.....	198
ბიძინა გურჩიანი.....	199
როლანდ ფუტკარაძე.....	200
გურამ ფუტკარაძე.....	201
მიხეილ ლაბაძე.....	201
ტარიელ ფუტკარაძის სამადლობელი სიტყვა.....	202
ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის XII საერთაშორისო სამეცნიერო ონლაინკონფერენცია, მიძღვნილი პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის 60 წლის იუბილესადმი, 24-25 ოქტომბერი, 2020 წელი, როლანდ კოპალიანი.....	204
გიორგი კეკელიძე.....	207
მაკა ბერიძე.....	209
მერაბ ბერიძე.....	211
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი.....	213

ნომადი ბართაია.....	215
მაყვალა დავითაძე.....	216
რუსუდან ასათიანი.....	216
IV ნაწილი: პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის რამდენიმე წახსნაგი.....	217
საქმიანობა საგანმანათლებლო სფეროში.....	219
აკაკი წერეთლის, სამცხე-ჯავახეთის, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტებსა და ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში წაკითხული სალექციო კურსები (1993-2020 წწ.).....	225
ექსპედიციების ხელმძღვანელობა.....	227
საგრანტო პროექტებში მონაწილეობა.....	232
წიგნების/კრებულების რედაქტორობა.....	236
სამეცნიერო შრომები (მონოგრაფიები, წიგნები, სახელმძღვანელოები, სტატიები, სამეცნიერო მოხსენებები) Scholarly works (monographs, books, guidebooks, articles, scientific papers).....	241
სამეცნიერო კონფერენციის / სიმპოზიუმის ორგანიზება (Organising scientific conferences and symposiums).....	367
დანართები.....	381
დანართი №1: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრი /ხელმძღვანელი – პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე/ ქართველოლოგიის ცენტრის ისტორია.....	383
დანართი №2: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული სამეცნიერო ღონისძიებები (2010-2020).....	388
დანართი №3: პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ბოლო საგრანტო პროექტი.....	404

CONTENT

Foreword.....	14
The biography of Tariel son of Alexander Putkaradze.....	17
Part I: The articles dedicated to the 60th Anniversary.....	27
Sergo Vardosanidze, A trial of partitioning of the language and ethnic Unity of Georgians by the external forces and the Kartvelological works of Prof. Tariel Putkaradze.....	29
Manana Tabidze, The modern Challenges of Linguistic Kartvelology and the linguistic works of Prof. Tariel Putkaradze.....	37
Merab Chukhua, Tariel Putkaradze – The researcher, Kartvelologist.....	49
Sopio Kekua, BA, MA and PhD educational Programs of Prof. Tariel Putkaradze.....	55
Luiza Khachapuridze, David Shavianidze, The International Conference “Kutaisi Discussions” founded by Prof. Tariel Putkaradze.....	60
Eka Dadiani, The International Journal “Kartvelian Heritage” established by Prof. Tariel Putkaradze.....	67
Rita Tsakadze, Merab Gvazava, The International Scientific Conference of Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library and the annual scientific Journal “Tselitsdeuli”.....	73
Mikheil Labadze, Actual problems of the contemporary Kartvelology and the new scientific Journal of Prof. Tariel Putkaradze.....	78
Ioseb Iarghanashvili, Lia Rusadze, Kutaisi Language Department and the newspaper “Kartuli!”.....	84
Lola Khachapuridze, coup d’etat in Georgia and the newspaper “Kuji” in Kutaisi.....	89
Keso Gejua, Marika Tedoradze, The PhD Dissertations prepared under the supervision of Prof. Tariel Putkaradze.....	94
David Shanidze, Pikria Chanturia, Tariel Putkaradze’e Scientific Field-works for Study the Language and the Culture	

of the Georgians in Turkey.....	108
Nomadi Bartaia, Said Muliani, Fereidanian Georgians and Prof. Tariel Putkaradze.....	115
Part II: Written Congratulations.....	125
Marine Katsarava, Tariel Putkaradze – The eminent researcher of the Georgian Language.....	127
Nomadi Bartaia, Tariel Putkaradze 60.....	130
Avtandil Nikoleishvili, Tariel Putkaradze – 60 – distinguished person with multifaceted and practical work	132
Izolda Rusadze, Tariel Putkaradze hard-working like a Bee.....	134
Dali Machaidze, Harvest 60-th anniversary.....	140
Giorgi Sosiashvili, The head of blood.....	142
Part III: The Transcriptions of the video-congratulations.....	153
The online conference dedicated to 60th anniversary of Tariel Putkaradze at Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia.....	155
Sergo Vardosanidze.....	157
Manana Tabidze.....	161
Roland Kopaliani.....	166
Giorgi Sosiashvili.....	168
Maka Beridze.....	171
Nunu Geldiashvili.....	173
Karlo Kopaliani.....	176
Shalva Kirtadze.....	177
Roland Topchishvili.....	179
Avtandil Nikoleishvili.....	181
Levan Jikia.....	183
Levan Beburishvili.....	184
Merab Nachkebia.....	187
Merab Chukhua.....	189
Erdoghan Shenol (Erekle Davitadze).....	191

Maka Salia.....	192
Said Muliani.....	193
Edisher Putkaradze.....	195
Nino Mamardashvili.....	196
Eka Dadiani.....	197
Roin Kavrelashvili.....	198
Bidzina Gurchiani.....	199
Roland Putkaradze.....	200
Guram Putkaradze.....	201
Mikheil Labadze.....	201
Thanksgiving words of Tariel Putkaradze.....	202
The Online International Scientific conference dedicated to 60 th anniversary of Prof. Tariel Putkaradze at Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library - XII, October 24-25, 2020, Roland Kopaliani.....	204
Giorgi Kekelidze.....	207
Maka Beridze.....	209
Merab Beridze.....	211
Avtandil Nikoleishvili.....	213
Nomadi Bartaia	215
Makvala Davitadze.....	216
Rusudan Asatiani.....	216
Part IV: The several facets of the scientific and pedagogical activity of Prof. Tariel Putkaradze.....	217
Educational Activities.....	219
The courses he had read at Kutaisi Akaki Tsereteli State University, Samtskhe-Javakheti State University, Sokhumi State University and Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia (1993-2020).....	225
The supervising the expeditions.....	227
Participating in the Scientific Grant Projects.....	232
Editing of the Books/collections of works.....	236

Scholarly works (monographs, books, guidebooks, articles, scientific papers).....	241
Organising scientific conferences and symposiums.....	367
Appendixes.....	381
Appendix №1: Kartvelology Center at Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia /Head – Prof. Tariel Putkaradze/ The history of the Kartvelology Center.....	383
Appendix №2: The scientific events organised by the Kartvelology Center at Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia (2010 -2020).....	388
Appendix №3: The Last Grant Project of Prof. Tariel Putkaradze.....	404

წინასიტყვაობა

პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე ენათმეცნიერთა წრის ის თვალსაჩინო წარმომადგენელია, რომელმაც მოღვაწეობა დაიწყო გასული საუკუნის 80-იან წლებში – ეროვნული მოძრაობის აღმავლობის პერიოდში. ამიტომ შემთხვევითი არ არის, რომ მის სამეცნიერო ნაშრომებში გადაიკვეთა, ერთი მხრივ, ენობრივი პოლიტიკის და მეორე მხრივ – ლინგვისტური ქართველოლოგიის ამოცანები.

ტარიელ ფუტყარაძის, როგორც სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე მეცნიერისათვის, აქტუალური გახდა ის გამოწვევები, რომელთა წინაშეც დგას თანამედროვე ქართველოლოგია. გლობალისტურ სამყაროში არსებული საინფორმაციო ომის პირობებში იგი ქართველი ხალხის **ენობრივ-ეთნიკური გადარჩენის** ერთადერთ გზად სახავს მართებული ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვას, შესაბამისად – სამეცნიერო ძალთა: ენათმეცნიერთა, ისტორიკოსთა, ეთნოლოგთა... შემოკრებას **სწორი ორიენტირების** გარშემო და **ერთობლივი არაპოლიტიზებული კვლევების განხორციელებას**.

როგორც თავად აღნიშნავს, „**საერთაშორისო სამეცნიერო თუ საინფორმაციო ველში შეჯერებულ ობიექტურ კვლევათა შედეგების ხელმისაწვდომობა ყველა საზოგადოებას შეუწყობს ხელს, ისარგებლოს საკუთარი ენობრივ-ეთნიკური წარსულის ცოდნის უფლებით... შექმნის ობიექტური თვითაქმისა და ენობრივ-ეთნიკური მეობის გადარჩენის მყარ საფუძველს**“.

პროფ. ტარიელ ფუტყარაძემ, მძიმე 90-იანი წლებიდან მოყოლებული, ღირსეული ხელმძღვანელობა გაუწია ჯერ ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაფუძნებულ ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტს (1992-2011 წწ.), ხოლო შემდეგ – საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრს (2011-2020 წწ.). მან საფუძველი ჩაუყარა რესპუბლიკურ თუ საერთაშორისო კონფერენციებს, დააფუძნა სამეცნიერო პერიოდული გამოცემები (ჟურნალები, გაზეთები); არის არაერთი მონოგრაფიის ავტორი,

სამეცნიერო კრებულის რედაქტორი თუ სარედაქციო კოლეგიის წევრი.

პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე საქართველოს სხვადასხვა უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში ეწევა აქტიურ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას; რამდენიმე უნივერსიტეტში მის მიერ შემუშავებული საგანმანათლებლო პროგრამებით მიმდინარეობს სწავლა. ტარიელ ფუტყარაძის მონოდებია იყო და არის, ნიჭიერ ახალგაზრდებს გზა გაუკვალოს სამეცნიერო სივრცეში, რისი ნათელი დადასტურებაცაა მის აღზრდილთა დასაქმების მაჩვენებელი სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში, მათ შორის – დუზჯეს და რიზეს უნივერსიტეტებში (თურქეთი) მკვლევრის, ასოცირებული პროფესორისა თუ მოწვეული ლექტორის პოზიციაზე.

ეროვნული ერთიანობისათვის მებრძოლი მეცნიერი განსაკუთრებულ მზრუნველობას ავლენს ფერეიდნელი და თურქეთელი ქართველების მიმართ, რაც აისახა მის ჩანაწერებშიც:

„ჩემთვის გამორჩეული პატივი და ვალდებულებაა, ვიმუშაო ქართველი ერის რთული ისტორიის გამო საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა მცხოვრებ ქართველ დოქტორანტებთან..“

პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე ლექციებზე თუ სტუდენტებთან კერძო საუბარში ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ჩვენი სამშობლოს ისტორიული მინა-წყალი გაცილებით ვრცელია თანამედროვე სახელმწიფო ტერიტორიაზე, საზღვრებს გარეთ უფრო მეტი რაოდენობის ქართველია და საქართველოს არ ჰყავს დასაკარგავი შთამომავლობა. სწორედ ამ ნიშნით შეიმუშავა მან ქართული სამნიგნობრო ენის დიალექტების ტრადიციულისგან განსხვავებული კლასიფიკაცია, რომელიც ერთიან სისტემაში აქცევს როგორც საქართველოს სახელმწიფო, ისე ისტორიულ საზღვრებში და საზღვრებს მიღმა არსებულ დიალექტებს; შესაბამისად, აერთიანებს ამ დიალექტების (// ენის) მფლობელ ყველა ქართველს, განსხვავებული მოქალაქეობისა თუ აღმსარებლობის მიუხედავად.

„წუთისოფელში ყველა სიდიდე პირობითი და ფარდობითია. მხოლოდ გარდაცვალების შემდეგ გამოჩნდება, ვინ რა შეჰმატა

ეროვნულ, საკაცობრიო თუ კოსმოსურ სიცოცხლეს – ეს სიტყვები ეკუთვნის ადამიანს, რომელმაც მთელი სიცოცხლე მიუძღვნა ეროვნულ, საქვეყნო საქმეებს. პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის იდეებით იზრდებოდნენ და კვლავაც გაიზრდებიან თაობები. მან დაგვანახვა, რომ საბჭოთა იდეოლოგიებისაგან თავისუფალი ლინგვისტური ქართველოლოგია დღეს არის „სამკალი ფრიადი“, რომელიც კვლავ „მუშაკებს“ ელის.

დიდია პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის მეცნიერული მემკვიდრეობა; თითოეული ჩვენგანის ვალია, გავუფრთხილდეთ ამ მემკვიდრეობას და ღირსეულად განვაგვითაროთ ქართველოლოგიური კვლევა.

წინამდებარე წიგნის მასალების დამუშავებაში განეული დახმარებისთვის მადლობას ვუხდით თბილისის №133-ე საჯარო სკოლის ბიბლიოთეკის გამგეს, ქალბატონ ირინე თავბერიძეს, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის დირექტორის მოადგილეს, ქალბატონ რიტა ნაქაძესა და დასავლური კულტურის საინფორმაციო ცენტრის ხელმძღვანელს, ქალბატონ ია ხაჭაპურიძეს, ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მკვლევარს, ქალბატონ კესო გეჯუას, სტუდენტებს: ანა პაპუნაშვილს, ანა მამუკაშვილს, ანი ცუხიშვილს, მაია ქავთარაძეს, თამთა შავიანიძეს, ფიქრია ჭანტურიას, თამარ მილორაგას და თეონა ჯალაღონიას.

იამზე ვაშაკიძე

კავკასიის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

სოფიო კეკუა

ფილოლოგიის დოქტორი,
ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის
ასოცირებული მკვლევარი

ტარიელ ალექსანდრის ძე ფუტყარაძე

ბიოგრაფია

დაიბადა 1960 წლის 9 მაისს შუახევის რაიონის სოფელ ტომაშეთში.

განათლება:

- შუბნის საშუალო სკოლა (1976);
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი (1983); იყო გალაკტიონ ტაბიძის სახელობის სტიპენდიანტი;
- მეცნიერებათა აკადემიის არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტურა (1983-1986). საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „სახელის ფორმანარმოების თავისებურებანი სამხრეთ-დასავლურ კილოთა მონაცემების მიხედვით“ (1987); მიენიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის წოდება, შიფრი: 10.02.02;
- სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „თანამედროვე ქართული ენის ხმოვანთა სისტემა“ (1998); მიენიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის წოდება; შიფრი: 10.02.01.

საუნივერსიტეტო საგანმანათლებლო პროგრამების ხელმძღვანელობა:

- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005-2010); თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ნაჭყებია;
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005-2020); თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ნაჭყებია;
- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური

- ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005-2020);
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2008-2020);
  - საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში 2011 წლიდან 2018 წლამდე (თანახელმძღვანელი – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი);
  - საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში 2018 წლიდან დღემდე (თანახელმძღვანელი 2018 წ. – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი; თანახელმძღვანელი 2019 წლიდან – ლ. ბებურიშვილი);
  - სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2011-2019), თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ტაბიძე;
  - სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2019 წლიდან დღემდე); თანახელმძღვანელი – ფილოლოგიის დოქტორი ლ. ბებურიშვილი;
  - სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2011-2018);
  - სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს

წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2019-2020); თანახელმძღვანელი – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი);

- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (პროგრამა განახლდა 2020 წელს, მაგრამ აკრედიტაცია არ გაუვლია). თანახელმძღვანელი – ლ. ბებურიშვილი;
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (პროგრამა ხელმეორედ განახლდა 2020 წლის ოქტომბერში, მაგრამ აკრედიტაციის ცენტრში არ გაუგზავნიათ);
- მასწავლებლის მომზადების ინტეგრირებული საბაკალავრო-სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამის (ქართული ენა და ლიტერატურა, ინგლისური ენა, ქართული, როგორც მეორე ენა) ხელმძღვანელი; თანახელმძღვანელები – ო. მათეშვილი, ნ. პოპიაშვილი, ზ. ბერია.

პროგრამა მომზადდა და აკრედიტაციის ცენტრში გაიგზავნა 2020 წლის 7 დეკემბერს.

აკადემიური თანამდებობები და სამეცნიერო აქტივობები:

- ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი (1983-1990);
- თსუ ახალციხის ფილიალის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ქართული ენის კათედრის პირველი გამგე (1990);
- აკად. თედო უთურგაიძისა და აკად. ქეთევან ლომთათიძის წარდგინებითა და ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოს გადანწყვეტილებით, რექტორმა, აკად. მაგალი თოდუამ დანიშნა უნივერსიტეტთან არსებული ქართველური დია-

- ლექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორად (1992-2011). აღნიშნული უნივერსიტეტის პროფესორი (1999-2020);
- თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი (2000);
  - საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელი და ამავე უნივერსიტეტის სრული პროფესორი (2011-2020); ქართველოლოგიის ცენტრის ელ. მისამართი: <https://sangu.edu.ge/ka/article/kartvelologiis-tsentri>
  - საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს ფილოლოგიის სექციის თავმჯდომარე (2015-2020);
  - საქართველოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტისა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორთა (პროფ. ს. ვარდოსანიძე, პროფ. რ. კოპალიანი) რეკომენდაციით, მისი მონოგრაფია „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ (2019) წარდგენილ იქნა საქართველოს პრეზიდენტის 2020 წლის 15 სექტემბერს გამოცხადებულ კონკურსში საქართველოს ეროვნული პრემიის მისანიჭებლად;
  - დიალექტოლოგთა, ეთნოლოგთა და ფოლკლორისტთა ყოველწლიური საერთაშორისო ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის – „ქუთაისური საუბრები“ – ორგანიზატორი 1995 წლიდან; ჩატარდა 16 სიმპოზიუმი; ელ. მისამართი: <http://conferences.atsu.ge/Kartvelology/>
  - სამეცნიერო ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი 1996 წლიდან; გამოიცა 24 ტომი; ელ. მისამართი: <https://atsu.edu.ge/EJournal/Kartvelology/>
  - საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ გაზეთ „ქუჯის“ დამფუძნე-

- ბელი და რედაქტორი (2000-2002); ელ. მისამართი: <http://217.147.235.82/handle/1234/316545>
- სამეცნიერო-პოპულარულ გაზეთ „ქართულის!..“ დამფუძნებელი და რედაქტორი (1998-2003); ელ. მისამართი: <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/316579>
  - სამეცნიერო ჟურნალის – „ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწადული“ – ერთ-ერთი დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი 2009 წლიდან; გამოიცა 10 ტომი; ელ. მისამართი: <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/178671>
  - სამეცნიერო ჟურნალ „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემების“ დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი 2012 წლიდან; გამოიცა 9 ტომი; ელ. მისამართი: <https://sangu.edu.ge/ka/article/kartvelologiis-aktualuri-problem>
  - ქართულ-ინგლისურ-სპარსულენოვან ჟურნალ „სამეცნიერო აზრის“ – რედაქტორი (2012-2015), გამოიცა 2 ნომერი; ელ. მისამართი: <https://sangu.edu.ge/ka/article/kartuli-universitetis-gamotsemeb>
  - სამეცნიერო-საგანმანათლებლო ჟურნალ „სვეტიცხოველის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2009-2014);
  - ლიტერატურულ ჟურნალ „განთიადის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2010-2020);
  - ამერიკაში გამომავალ გაზეთ „ერთობის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2009-2010);
  - საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალ EDUCATON – „განათლების“ ექსპერტთა საბჭოს წევრი (2009-2014);
  - ჟურნალ „ჯვარი ვაზისას“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2012-2014).
  - „ქართული ენის სახელმწიფო პალატის ქუთაისის სამმართველოს“ დამფუძნებელი (1996);
  - სამეცნიერო-საგანმანათლებლო ცენტრის – „ქართველთა (ქართველური) ენა და კულტურა საზღვრებს გარეშე“ – დამფუძნებელი (2001);

- „იბერიულ-კავკასიური საერთაშორისო სამეცნიერო-სასწავლო ცენტრის“ დამფუძნებელი (2004);
- „საქართველოს სამეურვეო საბჭოების ასოციაციის“ დამფუძნებელი (2004);
- „განათლების ეროვნული ინსტიტუტის“ თანადამფუძნებელი და დირექტორი (2010);
- დიასპორის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრთან არსებული საზოგადოებრივ-საკონსულტაციო საბჭოს წევრი (2014-2017);
- ქართველთა დედაენის საერთაშორისო ფონდის დამფუძნებელი და სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე (ფონდის თავმჯდომარე – ზაზა ბაღდავაძე) (2015-2020);
- საქართველოს პარლამენტის დიასპორისა და კავკასიის საკითხთა კომიტეტთან არსებული სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოს წევრი (2017-2020).

პროფ. ტ. ფუტყარაძეს გამოქვეყნებული აქვს ენათმეცნიერული ხასიათის 330-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი (მათ შორის – მონოგრაფიები, სახელმძღვანელოები) და 300-მდე პუბლიცისტური ნერილი.

მისი რედაქტორობით გამოქვეყნებულია 60-ზე მეტი მონოგრაფია და სამეცნიერო კრებული/ჟურნალი.

1984-2020 წლებში უხელმძღვანელა **დიალექტოლოგიურ ექსპედიციებს** აჭარაში, სამცხე-ჯავახეთში, სვანეთში, ლეჩხუმში, სამეგრელოში, ხევსურეთში, იმერხევში, ტაოში; მისი ხელმძღვანელობით განხორციელდა 30 დიალექტოლოგიური ექსპედიცია.

(იხ.: ტ. ფუტყარაძე, პროგრამა-ინსტრუქცია დიალექტოლოგიური (ეთნოლოგიური და ფოლკლორული ტექსტების მომძიებელთათვის“, ქუთაისი, 1997, გვ. 1-46. ინგლისური ტექსტი: Programme-Instruction, for the collectors of dialectologic (ethnographic, folklore text), Kutaisi, 1997, p. 47-60; „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“).

პროფ. ტ. ფუტყარაძის ხელმძღვანელობით დაცულია 17 სადოქტორო ნაშრომი, დამუშავების სტადიაშია 11.

საერთაშორისო სერტიფიკატი:

„ოქსფორდ მენეჯმენტ კონსალტინგის“ (Oxford Management Consultants) საერთაშორისო სერტიფიკატი /მენეჯმენტი და ლიდერობა; ამ სერტიფიკატის მიხედვით უფლება აქვს Oxford Management Consultants-ის სახელით ჩაატაროს ტრენინგების ციკლი ზოგადი სათაურით: „გამოცდილებასა და თანამონაწილეობაზე დაფუძნებული სასწავლო მეთოდები“, რომელიც მოიცავს შემდეგ თემებს: ლიდერის უნარ-ჩვევები, კომუნიკაციის თანამედროვე მენეჯმენტი (დისტანციური სწავლება და თანამშრომლობა), პიროვნული უნარ-ჩვევები და გუნდური მუშაობის პრინციპები, დროის მენეჯმენტი, დაგეგმვა და გადაწყვეტილების მიღება და სხვ.

ციტირების ინდექსი – 1000-ზე მეტი.

სამეცნიერო ინტერესების სფერო:

ქართველური ენათმეცნიერება, ქართველოლოგია, ენობრივი პოლიტიკა, ლიტერატურათმცოდნეობა.

პოლიტიკური კარიერა და საზოგადოებრივი აქტიურობა:

- საქართველოს ჰელსინკის კავშირის წევრი (1989);
- საქართველოს რესპუბლიკის პირველი მოწვევის უზენაესი საბჭოს წევრი საარჩევნო ბლოკიდან: „მრგვალი მაგიდა – თავისუფალი საქართველო“ (1990 წლიდან);
- ქ. ბათუმის პრეფექტი (1991); 1991 წლის 31 მარტს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის თემაზე საქართველოში ჩატარებული საყოველთაო რეფერენდუმის ორგანიზატორი აჭარაში.
- ხელი აქვს მოწერილი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე (1991 წლის 9 აპრილი); საქართველოს

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტის გამოცხადებიდან მალევე, უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის – ზვიად გამსახურდიას მხარდაჭერით, ქედის, შუახევისა და ხულოს პრეფექტებთან (სანდრო ბერიძე, შოთა ფუტყარაძე, ბეჟან გობაძე) ერთად ორგანიზება გაუწია აჭარის ავტონომიის გასაუქმებლად რეფერენდუმის ჩატარების მოთხოვნას; კერძოდ, ზემო აჭარის რაიონების საკრებულოთა ყველა წევრმა ხელი მოაწერა მიმართვას საქართველოს უზენაესი საბჭოსადმი, რათა გაუქმებულიყო რუსეთისა და ოსმალეთის გარიგებით შექმნილი აჭარის უკანონო ავტონომია. პრეფექტებისა და საკრებულოების მოთხოვნას კრემლის მხარდაჭერით შეენინა აღმდეგა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მამინდელი უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე ასლან აბაშიძე, რომელმაც რუსეთის სპეცსამსახურების დახმარებით დაგეგმა ძალადობაზე ორიენტირებული მიტინგი. მიტინგის დღეს მოსალოდნელი სისხლისღვრის ასაცილებლად ტარიელ ფუტყარაძე ჩავიდა თბილისში და ზვიად გამსახურდიას სთხოვა, გადაეყენებინა ასლან აბაშიძე. ზვიად გამსახურდიამ 26 მაისს დანიშნულ საპრეზიდენტო არჩევნებამდე თავი შეიკავა აბაშიძის გადაყენებისაგან. ბათუმის მიტინგის შემდეგ პროცესები არეულობაში გადაიზარდა, რასაც მოჰყვა ნოდარ იმნაძის მკვლელობა. საპრეზიდენტო არჩევნების შემდეგ პრეზიდენტმა არ გადააყენა ასლან აბაშიძე, რის გამოც ტარიელ ფუტყარაძე გადადგა პრეფექტობიდან;

- საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ადამიანის უფლებათა დაცვის კომისიის მდივანი (1990-91). ამავე კომისიის თავმჯდომარე საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს დევილობის ბოლო პერიოდში (1999 წლიდან);
- სახელმწიფო გადატრიალების (1991-1992, დეკემბერ-იანვარი) შემდეგ განიცდიდა პოლიტიკურ დევნას; დევნილი უზენაესი საბჭოს გროზნოს (1992-1993), ზუგდიდის (1993) და თბილისის (1998-2005) სესიების მონაწილე. კანონიერი

ხელისუფლების ლეგიტიმურობის შენარჩუნების მიზნით დღემდე უარი აქვს ნათქვამი სადეპუტატო პენსიაზე (როგორც უზენაესი საბჭოს წევრი, სადეპუტატო პენსიის აღებას არ აპირებს მანამ, სანამ სასამართლოს წესით არ შეფასდება 1991-1992 წლების პუტჩი).

- საქართველოში 1991-1993 წლებში განვითარებული მოვლენების შედეგად განხორციელებული ხელისუფლების ძალადობრივი შეცვლის, საქართველოს პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას ფიზიკური ლიკვიდაციის, ასევე ხელისუფლების შეცვლის მიზნით ძალის გამოყენებასთან დაკავშირებული ფაქტების, გარემოებებისა და თანამდევნი (1991-2003 წლებში მომხდარი და სხვ.) მოვლენების შესწავლის მიზნით საქართველოს პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის განკარგულებით (№-174) 2004 წლის 21 თებერვალს შექმნილი სამმხრივი სახელმწიფო კომისიის წევრი (კომისიის სხვა წევრები: ერთი მხრივ – ი. მერაბიშვილი, ი. ოქრუაშვილი, ზ. ადვიშვილი, მეორე მხრივ – მ. არჩვაძე-გამსახურდია, ტ. ფუტყარაძე, მ. რაფავა, მესამე მხრივ – საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები: მ. ტაბიძე, გ. ანდრიაძე).

ოჯახი: მეუღლე – ია ვაშაკიძე; შვილები: ნათია, რატი, ცოტნე.

I ნაწილი

**საიუზილეთო დღისაღმე
მიძღვნილი სტატიები**

**ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მცდელობა
ბარა კალეზის მიერ და პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის
ქართველოლოგიური ნაშრომები**

ვერაზიის გზაჯვარედინზე მყოფ საქართველოს ისტორიულად ურთიერთობა უხდებოდა დიდ იმპერიებთან, რომელნიც ცდილობდნენ კავკასიის ამ ოქროს ჭიშკრის დაუფლებას. უცხოელი მეცნიერები და პოლიტიკოსები, რომლებიც თუნდაც ზერელედ თვალს გადაავლებენ საქართველოს ისტორიას, გაოცებას ვერ მალავენ, თუ როგორ გადაურჩა ეს მცირერიცხოვანი ხალხი ისტორიულ ქარტეხილებს და შეინარჩუნა თავისი ინდივიდუალობა. ეს კითხვა ანუხებდა ილია ჭავჭავაძესაც; მართლაც, რამ გადაგვარჩინა? როგორ შევძელით ათასი ჯურის დამპყრობლებთან გამუდმებული ბრძოლები?! როგორ შევინარჩუნეთ ჩვენი ეროვნული თავისთავადობა?!

ქართველი ერის გადარჩენის საქმეში გადამწყვეტი იყო ერთიანი ქართული ეროვნული ცნობიერება; როგორც „ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს, ჩვ. წ. აღრიცხვამდე IV-III საუკუნეებში ფარნავაზ მეფე „ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი განავრცობს ენას ქართულს“, შექმნის მნიგნობრობას ქართულს, ამით იგი, პირველად ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში, გამოხატავს ქართველთა ერთიანობის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ კონცეფციას – პოლიტიკურად, კულტურულად, სულიერად გამთლიანებული საქართველო, ერთიანი სამწერლობო ქართულით შედუღებული. შუა საუკუნეებში ერთიანი ქართული სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განმტკიცების საქმეში დიდი იყო ქრისტიანობის როლი და მნიშვნელობა. გიორგი მერჩულემ ამ ერთიანობას ასეთი ფორმულირება მოუძებნა: „ქართლად ფრიადი ქუეყანაი აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეინირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულების“.

X საუკუნეში ჩნდება ტერმინი „საქართველო“, უზენაეს საერო ხელისუფალს – მეფე, ხოლო მაღალ სასულიერო იერარქს, ქართლის კათალიკოსის ნაცვლად, ეწოდება სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი. არც ის იყო შემთხვევითი, რომ ამ დროს გაჟღერდა იოანე ზოსიმეს სიტყვები: „დამარხულ არს ენაი ქართული დღემდე მეორედ მოსვლისა მესიისა სანამებლად, რაითა ყოველსა ენასა ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა“. ერთიანი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და საეკლესიო ცნობიერებით იცხოვრა საქართველომ X-XV საუკუნეებში. მიუხედავად იმისა, რომ XV-XVIII საუკუნეებში საქართველო დაყოფილი იყო სამ სამეფოდ (ქართლი, კახეთი, იმერეთი) და ხუთ სამთავროდ (სამცხე, გურია, ოდიში, აფხაზეთი, სვანეთი), ორ საპატრიარქოდ (მცხეთის და ბიჭვინთა-გელათის), რელიგიურ-კონფესიური თვალსაზრისითაც ქართველი მართლმადიდებლის გვერდით გაჩნდნენ ქართველი კათოლიკენი, ქართველი მუსლიმები, ქართველი მონოფიზიტები; ქართული ენა იყო ის საერთო საფუძველი, რაც მათ აერთიანებდათ. პოლიტიკურად უკიდურესი სეპარატისტის – ოდიშის მთავარ ლევან II დადიანისათვის (XVIII საუკუნე) ქართული იყო სამწიგნობრო ენა, რომელსაც განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდა. ამის დასტურია ის ფაქტი, რომ მან იმერთა მეფის მდივანბეგ მამუკა თავაქარაშვილს „ვეფხისტყაოსანი“ გადააწერინა, განსხვავებით იმათგან, ვინც XXI საუკუნეში „ვეფხისტყაოსნის“ მეგრული თარგმანებით თავს იწონებს.

XIX საუკუნის დასაწყისში ჯერ ქართლ-კახეთი, შემდეგ იმერეთის სამეფო და სამთავროები რუსეთმა დაიპყრო. რუსეთის ხელისუფლებამ გააუქმა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალია – პატრიარქობის ნაცვლად, დანესდა საეგზარქოსო მმართველობა; ეგზარქოსებად კი ინიშნებოდნენ ეროვნებით რუსი მღვდელმთავრები. აიკრძალა ქართულ ენაზე წირვა-ლოცვა, გალობა, მონასტრებიდან გამოძევებულ იქნენ ქართველი ბერ-მონაზვნები, მათი ადგილი დაიკავეს რუსმა სასულიერო პირებმა, უსახსრობის გამო დაიხურა თბილისისა და თელავის სასულიერო სემინარიები, 1817 წელს თბილისში გახ-

სწორედ რუსული სასულიერო სემინარიის მიზანი იყო ეროვნებით ქართველი, მაგრამ ცნობიერებით რუსი სასულიერო პირების აღზრდა.

აკად. ნ. ბერძენიშვილის აზრით, ფეოდალური საქართველოს ეროვნული ცნობიერება სამ საყრდენზე იდგა: 1. ქრისტიანობა, 2. „ქართლის ცხოვრება“, 3. „ვეფხისტყაოსანი“.

სამწუხაროდ, რუსული კოლონიური პოლიტიკის მიზანი იყო „ქართული ქრისტიანობის“ – რუსულით, „ქართლის ცხოვრების“ – რუსეთის ისტორიით, ხოლო „ვეფხისტყაოსნის“ – რუსული ლიტერატურით ჩანაცვლება. მათთვის სრულიად გაუგებარი იყო ქართველების წინააღმდეგობა, ამიტომ გაკვირვებული იმპერატორი ალექსანდრე I საქართველოს მთავარმართებელ ალექსი ერმოლოვს ეკითხებოდა ქართველთა უკმაყოფილების მიზეზებს. ერმოლოვი მომხრე იყო მკაცრი პოლიტიკის: „ეს ხალხი (იგულისხმება ქართველები) ღირსი არ არის ალექსანდრე I-ის სათანო მმართველობის, მას რკინის კვერთხი ესაჭიროება... უდიდესი გმირობაა საჭირო, იღვწოდეს ისეთი ხალხის სასარგებლოდ, რომლის დამახასიათებელი თვისებაა უმადურობა და რომელსაც რუსეთისადმი მიკუთვნება ბედნიერებად არ ეჩვენება“¹.

XIX საუკუნის II ნახევარში რუსეთმა კიდევ უფრო გააძლიერა კოლონიური პოლიტიკა, რომლის საბოლოო მიზანი იყო ქართველი ხალხის ასიმილაცია და სწრაფი ინტეგრირება რუსეთის სახელმწიფოებრივ სივრცეში. ამ პროცესს მკვეთრად დაუპირისპირდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით, რომელმაც უმთავრეს ამოცანად დაისახა ქართველი ხალხის ეროვნული და ეკლესიური თავისუფლებისათვის ბრძოლა. „მამული, ენა, სარწმუნოება“ – ეს ღირსებისათვის ბრძოლა იყო, რომელიც აერთიანებდა ყველა სოციალური ფენისა თუ აღმსარებლობის ქართველობას. რუსეთის ხელისუფლებამ ქართველთა ერთიანობის იდეას დაუპირისპირა დენაციონალიზაციის ვერაგული პოლიტიკა. 1885 წლიდან კავკასიის ოლქის გა-

¹ ვ. გურული, „საქართველოს ისტორია“, XIX საუკუნე. თბ., 2005 წ., გვ. 13.

ნათლების მზრუნველის – კირილე იანოვსკის – განკარგულებით ქართული ენა განიდევნა სკოლებიდან. 1888-1889 წლებში დაიწყო რუსული ანბანის საფუძველზე მეგრული ანბანის შექმნა, ასევე საღვთო წიგნების მეგრულად თარგმნა. 1892 წელს გამოვიდა ლევიცკის მიერ შედგენილი რუსული ენის სახელმძღვანელო მეგრული სკოლებისათვის, 1899 წელს თბილისში დაიბეჭდა რუსული ანბანის საფუძველზე შედგენილი პირველი მეგრული საკითხავი წიგნი. ასეთივე ვერაგული პოლიტიკა ხორციელდებოდა სვანების მიმართაც, როდესაც უსლარმა შეადგინა სვანური ანბანი.

რუსული იმპერიული პოლიტიკის ვერაგობა ამხილეს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერებმა: ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა, გიორგი წერეთელმა, იაკობ გოგებაშვილმა, დიმიტრი ყიფიანმა...

XX საუკუნის დასაწყისში ქართველმა ხალხმა ერთიანი სახელმწიფოებრივი და ეკლესიური ცნობიერების წარმატებისკენ მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა, რაც გამოიხატა 1917 წლის 12 (25) მარტს, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენით, 1918 წლის 8 თებერვალს ქართული უნივერსიტეტის დაარსებით და 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენით. ერთიან ქართულ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ და საეკლესიო ცნობიერებას დიდი საფრთხე შეექმნა ბოლშევიკური ოკუპაციის შემდგომ პერიოდში. სამწუხაროდ, ეს საკითხები ქართველ ისტორიკოსთა შრომებში შედარებით ნაკლებადაა გაშუქებული.

პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ თავისი სამეცნიერო საქმიანობის მთავარ მიზნად დაისახა დაეცვა ერთიანი ქართული სახელმწიფოებრივი და საეკლესიო ცნობიერება, რომელიც შედუღაბებული არის ქართული სამწერლობო ენით.

მან თავის ნაშრომებში აჩვენა XIX-XX საუკუნეების რუსული იმპერიული პოლიტიკის თავისებურებანი და ის საფრთხეები, რომელთა წინაშეც ქართველი ერი იმყოფება. ამ მხრივ, საინტერესოა მისი მონოგრაფია, რომელშიც დანვრილებით არის განხილული ორი დიდი მეცნიერის, აკადემიკოსების: ნიკო მარისა და ივანე

ჯავახიშვილის ნაშრომები და წარმოჩენილია ის მცდარი პოზიცია, რომელიც, სამწუხაროდ, ნიკო მარს ჰქონდა ქართველოლოგიური მეცნიერების მიმართ.

ერთიანი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და ეკლესიური სულისკვეთებით არის განმსჭვალული მონოგრაფია „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ (თბ. 2019 წ.). როგორც ავტორი შენიშნავს: „თანამედროვე რეალობიდან გამომდინარე, დღეს, ჩვენი აზრით, ლინგვისტური ქართველოლოგიის წინაშე დგას ხუთი არსებითი გამოწვევა:

1. საერთაშორისო აკადემიურ ველში ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საწინააღმდეგო **იდეოლოგემ(ებ)ის დაბალანსება** /თავდაცვა საინფორმაციო ომში/;

2. „რეგიონული ან უმცირესობების ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ **რატიფიცირების** კონტექსტში საქართველოს ენობრივი სიტუაციის ადეკვატური აღწერა;

3. რუსული ენობრივი პოლიტიკის წიაღში შექმნილი **ტერმინოლოგიური დივერსიების** განეიტრალეობით სწორ სახელმწიფოებრივ ორიენტირთა გაბუნდოვნების თავიდან აცილება;

4. ქართული ენის პრესტიჟის შენარჩუნების მიზნითა და თანამედროვე გამოწვევების გათვალისწინებით, **ქართული ენის ტექნოლოგიზება** (ავტომატური ორენოვანი აკადემიური თარგმანის განხორციელება);

5. საქართველოს სახელმწიფო ენის... კონსტიტუციური სტატუსის დაცვის უზრუნველყოფა²“.

პროფესორი ტარიელ ფუტყარაძე არ მოერიდა კრიტიკას იოსებ სტალინისა, რომელმაც თავის ნაშრომში „მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი“ გაიმეორა XIX საუკუნის რუსი შოვინისტი მოხელეების – კირილე იანოვსკისა და ივანე ვოსტოროგოვის თვალსაზრისი მეგრელების, აჭარლების, სვანების მიმართ. მეცნიერმა ივანე ჯავახიშვილის მოშველიებით დაგმო ნიკო მარის თვალ-

---

² ტ. ფუტყარაძე, „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“, თბ., 2019 წ., გვ. 21.

საზრისი მეგრულის, ჭანურისა და სვანურის დამოუკიდებელ ენებად გამოცხადების შესახებ. თვალსაჩინოებისათვის მას მოჰყავს ნაწყვეტი ივანე ჯავახიშვილის ნიკო მარისადმი გაგზავნილი წერილიდან: „აკად. ნ. მარმა იმ დროს, როდესაც ჩვენი ქართული უნივერსიტეტის გახსნის ნებართვას ვთხოვლობდით, რუსეთის მაშინდელ მთავრობაში წინადადება შეიტანა, რომ თბილისში საჯაროდ რუსული უნივერსიტეტი გახსნილიყო, რა მიზნით? იმ მიზნით, რომ, რათგან რუსეთის სახელმწიფოში მცხოვრები ერნი საერთო ეროვნულ-ნათესაობრივ კავშირსა და შედუღებას მოკლებულნი არიან, მათ ისეთი კულტურული დაწესებულებანი ესაჭიროებათ, რომელნიც ამ შედუღებას ხელს შეუწყობენ“³.

პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ მდიდარი საარქივო მასალების ანალიზის საფუძველზე აღადგინა XX საუკუნის 20-იანი წლების ბოლშევიკური საოკუპაციო ხელისუფლების ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოების ვერაგული პოლიტიკა, რომელიც მიზნად ისახავდა ქართველი ერის სრულ დანაწევრება-დაქუცმაცებას. მისი შენიშვნით, ეს ადამიანები – სტალინელი კოლაბორაციონისტები, პირობითად, ორ ძირითად ჯგუფად იყოფოდნენ:

„ა) პირები, რომლებიც ითხოვდნენ სამეგრელოს შეერთებას რუსეთთან ან ნაციონალური ავტონომიის გამოცხადებას 1922-1936 წლებში არსებული „ამიერკავკასიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის“ ფარგლებში, ასევე – სამეგრელოში მეგრული მეტყველების დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად („ჩხოუშიელი“ ავტონომისტები);

ბ) პირები, რომლებიც ითხოვდნენ სამეგრელოს გამოცხადებას „ამიერკავკასიის სოციალისტურ-ფედერაციული რესპუბლიკის“ ადმინისტრაციულ ოლქად და მეგრული მეტყველების დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად (ისააკ ჟვანიას ჯგუფი)“⁴.

³ ტ. ფუტყარაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 51.

⁴ იქვე, გვ. 55.

პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ მის მიერვე გამოვლენილი საარქივო მასალების ანალიზის საფუძველზე დაწვრილებით განიხილა როგორც „ჩხოშვიელი ავტონომისტების“ (ბუკონია, ბესელიას ჯგუფი), ასევე ისააკ ჟვანიას ჯგუფის ძირგამომთხრელი საქმიანობა, რომელიც მიზნად ისახავდა სამეგრელოს ავტონომიას და საქართველოს ამ ძირძველი კუთხის მოსახლეობის ქართული სამწერლობო სივრციდან გაყვანას. მისი მართებული დასკვნით, ლავრენტი ბერიამ, ქართველ მეცნიერთა დახმარებით (არნოლდ ჩიქობავა), იოსებ სტალინის სახელზე გაგზავნილ წერილში დაასაბუთა, რამდენად არამართებული იყო მოთხოვნა სამეგრელოს ავტონომიის და იქ სწავლება-საქმისწარმოების მეგრულად შემოღების შესახებ.

პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის დასკვნით, „ი. სტალინის (ნიკო მარის) თავდაპირველ „სოცოლინგვისტურ“ „თეზის“, რომლის მიხედვითაც საბჭოთა იმპერიის ენობრივი პოლიტიკა იგეგმებოდა 1913-1932 წლებში (და რომელიც ენობრივ-ეთნიკურად ანაწევრებდა ქართველ ერს), იმთავითვე შეენიანაღმდეგნენ ქართველი საზოგადო მოღვაწეები (კონსტანტინე გამსახურდია, თედო სახოკია, შალვა დადიანი...) ქართველ ბოლშევიკთა ერთი ნაწილი (ალ. გეგეჭკორი, ლ. ბერია) და ქართველი ენათმეცნიერები: სილოვან ხუნდაძე, არნოლდ ჩიქობავა, ვუკოლ ბერიძე, გიორგი ახვლედიანი, ვარლამ თოფურია... იმხანად უფრო პრაგმატული აღმოჩნდა არნოლდ ჩიქობავას, გ. ახვლედიანის, ვ. ბერიძის და სხვა ლინგვისტების **გარკვეულწილად კომპრომისული თვალსაზრისი**, კერძოდ, მათ არ გაიზიარეს იოსებ სტალინის (/ნიკო მარის) ე.წ. ოთხი ქართველური ენის თეორია და ხელი შეუშალეს სამეგრელოსა და სვანეთში ქართული ენის, როგორც ისტორიული დედაენის, ჩანაცვლებას ადგილობრივი კუთხური მეტყველებებით. **ამ მიმართულებით ლიდერად ჩანს არნოლდ ჩიქობავა.** ზოგადად თუ ვიტყვით, ბოლშევიკების რეპრესიული რეჟიმის პირობებში ენათმეცნიერისაგან ი. სტალინის ენობრივი პოლიტიკის უარყოფა **სამოქალაქო გმირობის** ტოლფასი იყო⁵.

⁵ ტ. ფუტყარაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 90-91.

პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ დაწვრილებით განიხილა ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების საფუძვლად გამოყენებული ე.წ. „ოთხი ქართველური ენის“ მომხრეების პოზიცია და გაემიჯნა ამ პოზიციის მიმდევართ. მისი დასკვნით, „რამდენადაც საერთაშორისო ფონდები დაინტერესებული არიან საფრთხის ქვეშ მყოფი უმნიგნობრო ენების გადარჩენით, გრანტების იოლი გზით მოპოვების მოსურნე უცხოელი თუ ქართველი მკვლევრები, ყოველგვარი ლოგიკის გარეშე, დღესაც ცდილობენ „განუვითარებელ ენებად“ თუ „უმწერლობო ენებად“ გამოაცხადონ ქართველურ ზეპირ იდიომთა ერთი ნაწილი. ისინი ხელისუფლებას სთავაზობენ, დასახელებული „უმწერლობო ენები“ ისწავლებოდეს საქართველოს საჯარო სკოლებში... ალბათ, მათგან ზოგს მაინც გააზრებული არ აქვს, რომ გრძელვადიან პერსპექტივაში ეს ყოველივე გამოიწვევს, **ერთი მხრივ**, ქართველი ერის დანაწევრებას... **მეორე მხრივ** კი, მეგრელებს, ლაზებს, სვანებს, წოვათუშებს დაუკარგავს **მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამნიგნობრო კულტურის ქმნალობაში მონაწილეობის ისტორიას**“⁶.

სამწუხაროდ, ქართველი საზოგადოების ერთი ნაწილისათვის გაუგებარია ის საშიშროება, რომლის შესახებაც პროფესორი ტარიელ ფუტყარაძე წერს. ქართველი ერის დენაციონალიზაციის პროცესი გრძელდება.

სერგო ვარდოსანიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია
პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი

---

⁶ იქვე, გვ. 122.

**ლინგვისტური ქართველოლოგიის თანამედროვე
გამონვავეები და პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის
ენათმეცნიერული ნაშრომები**

*კარგი მოსწავლე მასწავლებლის
გზას კი არ ტკეპნის, აგრძელებს.*

ქართველოლოგია კომპლექსური, დარგთაშორისი სფეროა. რომ არა კომპლექსურობა, უამრავ მწვავე საკითხს მთლიანობაში ვერ დავინახავდით. ქართველოლოგიის, როგორც დარგთა გამაერთიანებელი პლატფორმის ბოლოდროინდელ გააქტიურებას ბევრი სპეციალისტი მტკივნეული რეაქციით შეხვდა და მიიჩნია, რომ ეს არ იყო ტრადიციული სკოლების გზა. იმთავითვე უნდა უარვყოთ ეს აზრი, რადგან სწორედ ტრადიციული სკოლები ესწრაფოდნენ დარგთა თანამშრომლობას.

ლინგვისტური ქართველოლოგიის თანამედროვე გამონვავეები ფართო გაგებით ეხმიანება ქართველებისა და საქართველოს შემსწავლელ არაერთ ჰუმანიტარულ დარგს: ენათმეცნიერებას, ლიტერატურათმცოდნეობას, არქეოლოგიას, ეთნოგრაფიას, კულტუროლოგიას და ა.შ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებისა და განსაკუთრებით საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ჩამოყალიბების შემდეგ საქართველოში ფართოდ გაიშალა გეგმაზომიერი და სისტემური კვლევა ქართველოლოგიის შემადგენელ დარგებში, თუმცა მეცნიერებათა აკადემიისა და ენიმკის ამოცანა მუდმივად იყო თვალსაზრისთა ურთიერთგაზიარება და მონაცემთა შეჯერება.

ქართველოლოგიის მოწოდება არ არის მხოლოდ ის, რომ აღწეროს საკვლევი ობიექტის თავისებურებები, არამედ მისი ამოცანა უნდა იყოს საქართველოს, ქართველი ერის, ქართული ენისა და კულტურის თვითმყოფადობის ფიქსაცია, ამ თვითმყოფადო-

ბის განმაპირობებელი თავისებურებების აღნუსხვა/შეფასება და დაცვა; ასეთი იყო ქართველოლოგიის დანიშნულება მთელი მისი ისტორიის მანძილზე. დიახ, შეიძლება იმ გზას თანამედროვეობას მორგებული ტერმინი **ქართველოლოგია** ყოველთვის არ ერქვა, მაგრამ იმ ამოცანებს, რომლებიც ამ ტერმინმა მოიცვა დღეს, შორეულ წარსულშიც ისახავდა ქართული სამეცნიერო აზრი და წარმატებით კიდევ გადაჭრიდა ხოლმე ყოველ ეპოქალურ გამონევეას: სხვაგვარად ვერ აიხსნება „ქართლის ცხოვრების“ მეისტორიეთა სიტყვაძენი, მაგრამ მკაცრად ობიექტური ჩანანერები, ჰაგიოგრაფ-რიტორთა თეოლოგიური ანალიზი, პეტრინისა და მთანმინდელთა ტერმინწარმოებითი და მთარგმნელობითი კვლევები და ბაგრატიონების საგამომცემლო და მთარგმნელობითი გარჯა (იადიგარ დაუდი, საკანონმდებლო წიგნები...), საბას ლექსიკონი და სხვ.

თანამედროვე მსოფლიო წესრიგს საკუთარი გეზი აქვს არჩეული; ერთიანი ბაზრის, ტერიტორიული გადანაწილების, ტექნიკური პროგრესის და ჭარბი მოსახლეობის მისწრაფებებისა და ინსტინქტების მართვის გასამარტივებლად გლობალიზაციური რეჟიმი ერებისა და სახელმწიფოების ინდივიდუალურობის უარყოფის გზას ორგანიზებულად ადგას... და ამ გზაზე ყველა ხელისშემშლელ ფაქტორს კატეგორიულად იშორებს თავიდან ყველა შესაბამისი ხერხითა და საშუალებით (დისკრედიტაციით, გმობით, სამხედრო ძალით, ეკონომიკური სანქციებით, იდეოლოგიური წნეხით, უნიფიცირებული საგანმანათლებლო და საკანონმდებლო ბერკეტებით...) და ამ ყველაფერს სამეცნიერო შეფუთვით „აკეთილშობილებს“. ამდენად, თანამედროვე ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა წარმომადგენლები გზაგასაყარზე აღმოჩნდნენ: ან თავისი წარმოშობის ქვეყნის განვითარებისა და ინდივიდუალურობის შენარჩუნების გზით **საკუთარი** სულიერი მისია უნდა ამოიცნონ და განახორციელონ, ან თანამედროვე მსოფლიო წესრიგი კაცობრიობის უმაღლეს და უნაკლო მიზნად აღიარონ და მასში გათქვეფას დაეშურონ. ეს უკანასკნელი გზა მოფენილია დიდებითა და გრანტებით, მსოფლიო მოქალაქეობის ილუზორუ-

ლი განცდით, მშვიდობითა და სიმდიდრით დაკმაყოფილების უტოპიური დაპირებებით, ერთადერთი მიმართულებით მიმდინარე მდორე მდინარეების ტალღებზე ტივტივის მომადუნებელი მოსვენებით...

რა გზით უნდა იაროს ქართველოლოგიამ? ქართველოლოგია კომპლექსური აზროვნებაა საქართველოს შესახებ, მრავალდარგოვანი და მრავალასპექტიანი, ამიტომაც იყო, რომ უნივერსიტეტის გახსნის იდეაში იმთავითვე ჩაიდო საქართველოსა და ქართველი ერის ინტერესები და ყველა სერიოზული მეცნიერი, რომელიც ამ სკოლიდან გამოვიდა, მტკიცედ უნდა მიუყვებოდეს ამ გზას.

შეიძლება სიტყვა გაგვიგრძელდა, მაგრამ ამ ნანამძღვრების გარეშე სრულყოფილად ვერ ვიმსჯელებთ პროფ. ტ.ფუტყარაძის ქართველოლოგიურ ნაშრომებზე.

ტ.ფუტყარაძის ბიბლიოგრაფია ცხადყოფს, რომ ტრადიციული გრამატიკული ხასიათის კვლევებში 1996 წლიდან მკაფიოდ იკვეთება ზოგადქართველოლოგიური მიმართულების საენათმეცნიერო ხაზი, რაც საფუძვლად უდევს სამეცნიერო ჟურნალის – „ქართველური მემკვიდრეობის“ დაარსებას (I, ქუთაისი, 1996, „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, გვ. 246-252), ხოლო თავად ჟურნალი აღმოჩნდა საფუძველი და სტიმული სხვადასხვა მიმართულებით ქართველოლოგიური კვლევების გაშლისა. შეიძლება ითქვას, რომ ჟურნალის იდეაში ჩაიდო ენიმკის საუკეთესო გამოცდილება, როდესაც სხვადასხვა ჰუმანიტარული დარგის გადასახედიდან იქნა დანახული ერთი და იგივე საკვლევი საკითხი. ამ კრებულის/ჟურნალის დამაარსებლის – პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის მართებული გადანყვეტილებით, ყოველი კრებულის (ჟურნალის) მასალა აპრობირდებოდა სამეცნიერო კონფერენციებზე, რომლებიც კრიზისული 90-იანი წლების განმავლობაში ლამის ერთადერთი ადგილი იყო, სადაც ერთმანეთს ხვდებოდნენ საქართველოს სხვადასხვა ქალაქის უნივერსიტეტების, ინსტიტუტებისა და ცენტრების მეცნიერები და ერთმანეთს უზიარებდნენ საკუთარ იდეებს, მიღწევებს, სვამდნენ შეკითხვებს,

კამათობდნენ, სახავდნენ გეგმებს, ქმნიდნენ თანამოაზრეთა ჯგუფებს, იღებდნენ პრინციპული შინაარსის დეკლარაციებს და სხვ. მაგალითისათვის შეიძლება გავისხენოთ ქართველურ ენა-კილოთა ერთიანობის თემატიკა;

ქუთაისური საუბრების მონაწილე ლინგვისტების, ფოლკლორისტების, ლიტერატორების, ეთნოლოგების, არქეოლოგების, ისტორიკოსების, მუსიკოლოგების ნაშრომთა მიხედვით, ქართველურ ენა-კილოთა ერთიანობა და ყველა კუთხის ქართველისათვის საერთო იდენტობის, კულტურული წინსვლის, ერთობლივი ზრუნვისა და სიამაყის საგანი – მრავალსაუკუნოვანი წერილობითი ტრადიციის მქონე ქართული სალიტერატურო ენა – დღესაც მდიდრდება (და უნდა მდიდრდებოდეს) სრულიად ქართველთა ინტელექტუალური ნაღვანით. ეს იდეა მკაფიოდ დასაბუთდა და გაჯერდა წარსულისა თუ აწმყოს წყაროებით, მასალებით, კვლევებით და განმტკიცდა ძალიან მნიშვნელოვანი ინტერდისციპლინური ხასიათის დოკუმენტით, რომელსაც მრავალი საუკეთესო სპეციალისტი აწერს ხელს.

ცხადია, ამ ხანგრძლივსა და საკმაოდ თანამიმდევრულ დისკუსიაში მონაწილეობდნენ განსხვავებული თვალსაზრისის მქონე სპეციალისტებიც.⁷ უნდა ითქვას, რომ ამ წრის კონსოლიდაციამაც მოიტანა მნიშვნელოვანი და საინტერესო შედეგი: 1) გამოიკვეთა, რომ ამ საკითხში შუალედური პოზიცია არ არსებობს; 2) მხარეებს დასჭირდათ სრული მობილიზაცია („ქუდზე კაცი“) იმ არგუმენტების მოსაძიებლად, რომლებიც მათ პოზიციას გაამაგრებდა; 3) გამოიკვეთა, რომ უცხოელი ქართველოლოგების ნაწილი (სამწუხაროდ, ქართველოლოგიაში მომუშავე ანგარიშგასაწევ სპეციალისტთა რიცხვი მცირეა) და საქართველოს სახელმწიფოს (პუტჩისშემდგომი საქართველოს) ფონდები და ოფიციალური

---

⁷ ძირითადად ამ ტიპის ლინგვისტთა შორის აღმოჩნდნენ ენთუზიასტები, რომლებიც რუსეთის იმპერიისა და საბჭოთა კავშირის ნომენკლატურული ელიტისა თუ სამეცნიერო სკოლების დანინაურებულ სპეციალისტთა ნაწილის გზას მიჰყვებოდნენ და ქართველურ ენა-კილოთა ერთიანობის საკითხს ეჭვქვეშ აყენებდნენ.

ორგანიზაციები ძირითადად ქართველი ერის მთლიანობის დაშლის არგუმენტების ძიებას აფინანსებდნენ და აძლიერებდნენ.⁸

4) ქართველურ ენა-კილოთა ერთიანობის უარმყოფელნი, თუმცა თანამედროვე მსოფლიოს ენობრივი პოლიტიკის ავანგარდს მიჰყვნენ, თავისდაუნებურად დაუპირისპირდნენ არა მხოლოდ „ქუთაისური საუბრების“ მონაწილე სპეციალისტების საოპონენტო ჯგუფს, არამედ „ქართლის ცხოვრების“, საქართველოს მეფემთავრების, ქართველი მწერლებისა და მოღვაწეების, საქართველოს ეკლესიის უდიდესი წარმომადგენლების სახელებსა და მოძღვრებას (რაც მნიშვნელოვანი შეტყობინებაა პოლიტიკური მსოფლიოსთვის, ერთი მხრივ, და ქართველი ერისთვის, მეორე მხრივ. 5) „ქუთაისური საუბრების“ თემატიკამ და პოლემიკამ დაასწრო პოლიტიკური ჩანაფიქრების მთელ რიგს და ამით ან შეაჩერა, ან შეაფერხა, ან გარკვეული კვალიფიკაცია მაინც მისცა იმ მოსაზრებებს, რომლებიც თურმე საქართველოს ტერიტორიული დაშლის, გარეშე სამხედრო ძალის გააქტიურების, სახელმწიფოს ადმინისტრაციული მოწყობის რევიზირების თეორიული საფუძველი უნდა გამხდარიყო.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ქუთაისში განვითარებული ეს „ომი“ პროფ. ტ.ფუტკარაძემ და მისი თანამებრძოლების სხვადასხვა თაობამ (კოლეგებმა, დოქტორანტებმა, სტუდენტებმა...) გადაიხადეს.

ეს მხოლოდ ერთი (თუმცა, უდავოდ, ძალზე მეტყველი) მაგალითია იმ ორგანიზებული სამეცნიერო მოღვაწეობისა, რომელსაც ტარიელ ფუტკარაძე უკვე ათწლეულებია ეწევა. შესაძლოა მისი სამეცნიერო ინტერესების თემატიკა და მასშტაბები იმან განაპირობა, რომ მას სრულიად ახალგაზრდა ასაკში ერგო პატივიც და ტვირთიც, ყოფილიყო საქართველოს უზენაესი საბჭოს დეპუტატი, ქვეყნის დამოუკიდებლობის აქტზე ხელის მომწერი,

---

⁸ და ეს მაშინ, როდესაც თანამედროვე მსოფლიოს გლობალიზაციური კურსი ყველა ადამიანს ერთიანად მიიჩნევს კანის ფერის, ეროვნული და ენობრივი კუთვნილების მიუხედავად.

ზვიად გამსახურდიასა და არაერთი თვალსაჩინო მამულიშვილის იდეალების მოზიარე და თანამდგომი. ალბათ, ამიტომ აღმოჩნდა ტ.ფუტკარაძის სამეცნიერო მიმართულება თანხვედრილი ერთიანი და თავისუფალი საქართველოს ისტორიულ გზასთან. მისი მაგალითიც ცხადყოფს, რომ მეცნიერება, მით უფრო ჰუმანიტარული მეცნიერება, უმჭიდროესად უნდა იყოს დაკავშირებული იმ ქვეყანასთან, რომელშიც იშვა პრობლემა, ცოდნა ამ პრობლემის შესახებ, და რომლის წიაღშიც მოიკრიბა ემპირიული მასალა. კვლევას უნდა ჰქონდეს მისამართი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს დაემსგავსება სანერგე ორმოს თხრას ნერგის ჩარგვის გარეშე. ქვეყნისთვის აქტუალური და მწვავე საკითხების გადასაჭრელად ქვეყნის პრობლემების შესწავლა სულაც არ არის საკითხის პოლიტიზება – ეს პოლიტიკისთვის სწორი რეკომენდაციების მიწოდებაა.

ტ. ფუტკარაძის ნაშრომთა ბიბლიოგრაფია ნათლად აჩვენებს არა მხოლოდ ავტორის უდიდეს შრომისნაყოფიერებას, არამედ იმ თემატურ მრავალფეროვნებასაც, რომელსაც იგი სხვადასხვა დროს შესჭიდებია და უნდა ითქვას, რომ მათი უმრავლესობა ქართველოლოგიისა და თავად საქართველოსთვის აქტუალური და მნიშვნელოვანია:

- 1) ქართველთა ეთნოგენეზისის საკითხები;
- 2) ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, სამწიგნობრო ენა, დიალექტები);
- 3) სხვადასხვა ისტორიულ მომენტში საქართველოს პოლიტიკურ საზღვრებს გარეთ აღმოჩენილი ქართველობა (მესხეთელი მოსახლეობის ეთნოენობრივი დახასიათება (დეპორტაცია), იმერხევის ქართველები, ქართველი მუჰაჯირები, ფერეიდანი...), სამეტყველო თავისებურებები, დიალექტური მასალის მოპოვება-სისტემატიზაცია, ენობრივ-კულტურული იდენტობის ხარისხი;
- 4) ქართველი ემიგრანტების ენობრივი კომპეტენციის საკითხები;
- 5) ქართული ენის სახელმძღვანელოები და ლექსიკონები;
- 6) ქართული ენა-კილოების მრავალფეროვნება და ემპირი-

ული დაკვირვებები მათზე;

7) ძველი ქართული მწერლობა („ქებაი“);

8) ქართული ენის ფონეტიკის საკითხები;

9) აჭარა – მეტყველება, რწმენა, პოლიტიკა...

10) სახელმწიფო ენის კონსტიტუციური და რეალური უფლებები;

11) ტერმინოლოგია, მორფოლოგიის პრობლემური საკითხები;

12) ავტონომიზაციის საკითხები;

13) კარტოგრაფია და თანამედროვე კონიუნქტურა;

14) ონომასტიკა;

15) გრამატიკული ნორმები;

16) ეტიმოლოგიური ძიებანი და სხვ.

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებლის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი ის კერა აღმოჩნდა, რომელმაც თავი მოუყარა ტარიელ ფუტკარაძის მრავალწამონყებას, მისცა მას საშუალება წარმატებით ეკვლია ჩვენი ქვეყნისათვის აქტუალური პრობლემატიკა, საქართველოს ყველა უნივერსიტეტსა და ბედის უკუღმართობით უცხოეთში აღმოჩენილ გულმხურვალე მამულიშვილებთან ნაცოფიერი თანამშრომლობის გზით ხორცი შეესხა საქართველოს ერთიანობისა და თვითმყოფადობის დაცვის იდეისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ ქართული უნივერსიტეტის რექტორმა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლამ არა მხოლოდ პრობები შეუქმნა ამ შრომისათვის, არამედ უდიდესი თანამშრომლობა და შემოქმედებითი მხარდაჭერაც აგრძნობინა ამ ძნელადსავალ გზაზე.

ამ მსჯელობაში მსურს ჩავრთო გამოხმაურება პროფ. ტ. ფუტკარაძის მონოგრაფიაზე „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“, რომელიც უთუოდ უნდა ჩაითვალოს სახელმწიფოებრივი სულისკვეთების, მეცნიერული სიღრმითა და კეთილსინდისიერებით გამორჩეულ ნაშრომად. ეპოქის სპეციფიკის გამო სამეცნიერო ნაშრომის ღირსებათა, როლისა და მნიშვნელობის, საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე გავლენის მასშტაბების განსაზღვრა მარტივი საქმე არ არის, რამდენადაც ინფორმაცი-

ულ ზღვაში ძნელია ერთი რომელიმე ხაზის თანმიმდევრულად აღქმა და დანახვა, მაგრამ ჩვენ მაინც შევეცდებით, როგორმე მოვახერხოთ წინამდებარე ნაშრომის არამართო ჩვენეული ანალიზის წარმოდგენა, არამედ საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურული პროცესების მიმდინარეობაზე ამ მონოგრაფიული კვლევის გავლენის განსაზღვრა.

რა საკითხებს ეხება პროფ. ტ.ფუტყარაძის სამეცნიერო ნაშრომი და კერძოდ, რომელ სამეცნიერო სფეროს უნდა მივაკუთვნოთ იგი?

წიგნში გატარებულია რამდენიმე მნიშვნელოვანი ანალიზური ხაზი, რომელთა ბოლოს გაკეთებული დასკვნები ფაქტობრივი მონაცემებით გამაგრებული და ისეთი დამაჯერებლობისაა, რომ კამათის ნებისმიერ მოწადინეს გაუძნელდება ამ ფაქტების იგნორირება (წიგნს დანართის სახით ახლავს უაღრესად მნიშვნელოვანი დოკუმენტები, რომელთა უმრავლესობა ადრე არ იყო ცნობილი არა მართო ფართო საზოგადოების, არამედ პროფესიული წრეებისთვისაც).

წიგნის საკვანძო თემებიდან უნდა გამოვყოთ რამდენიმე:

1. ქართველთა ენობრივი ერთიანობის საკითხი

ამ საკითხის არსი ასეთია: ქართული სალიტერატურო (სამწიგნობრო) ენა, რომელიც დღემდე ერისა და ქვეყნის მიერ გადატანილი უამრავი და მრავალგვარი განსაცდელის მიუხედავად, 21-ე საუკუნეს ხვდება სახელმწიფო ენის სტატუსით, სასკოლო და უმაღლესი განათლების, კულტურის ნებისმიერ დაწესებულებაში, ყველა სოციალურ ფენასა თუ ორგანიზაციაში სრულყოფილად მოქმედ და შემოქმედებით ენად, მეცნიერების ნებისმიერი დარგისა თუ სახელმწიფო სტრუქტურებში მოქმედებისათვის მორგებულ ენად და საქართველოში მცხოვრები მოსახლეობის უდიდესი პროცენტის საურთიერთო და სააზროვნო ენად; თავისი ისტორიული არსებობის მანძილზე ახერხებდა გამკლავებოდა ქვეყნის ტერიტორიული დაქუცმაცებისა და ამ გზით სახელმწიფოს ტერიტორიათა მიტაცებისკენ მიმართულ ღონისძიებებში ქართული ენობრივი სამყაროს დიალექტური მრავალფეროვნების

გამოყენების ბოროტგანზრახულ მცდელობებს. ერთი შეხედვით, საქმეში ჩაუხედავ ადამიანს ეს საკითხი შეიძლება გაზვიადებულად მოეჩვენოს, მაგრამ თუ ეს „საქმეში ჩაუხედავი ადამიანი“ ზოგადად ლოგიკურად აზროვნებს, მისთვის წიგნის ის ნაწილები, სადაც დოკუმენტებზე დაყრდნობილი მსჯელობაა მოცემული, საცნაურს გახდის საფრთხის რეალურობასა და მისი თავიდან არიდების აუცილებლობას. ასეთი თავებია: „საერთოქართველური ენისა და თანამედროვე ქართველური ქვესისტემების ისტორიული მიმართების ამსახველი სხვადასხვა სქემის შეპირისპირებითი ანალიზი“, „ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის შესახებ ორი ძირითადი თვალსაზრისი /ისტორიული დინამიკა“, „ქართველთა ენობრივი მემკვიდრეობის დაცვის პერსპექტივა“, „ტერმინოლოგიური დივერსიები“.

2. თავდაცვა საინფორმაციო ომში

თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესები, რომელთა რეგულირებასა და მშვიდობიანობას, სამწუხაროდ, ბოლომდე ვერ უზრუნველყოფენ ამისთვის მონოდებული და ამ მაღალი მიზნისათვის დამაშვრალი საერთაშორისო ჰუმანიტარული თუ სამხედრო-პოლიტიკური ალიანსები; ამიტომაც მონინავე მსოფლიოს ღონისძიებათა დახვეწამდე საქართველოსთანა ქვეყნებს (კოლონიური რეჟიმებით მოქანცულთ, უცხო სახელმწიფოთა გავლენის სფეროებში მეტ-ნაკლებად ჩარჩენილთ და ეკონომიკური კრიზისებით შეჭირვებულთ) აუცილებლად მართებთ საკუთარ პრობლემებში ღრმად ჩახედვა, საფრთხეების გამოცნობისა და მოგერიების სტრატეგიების შემუშავება და შორსმჭვრეტელობა; ხოლო შორს ის იხედება, ვინც წარსული გამოცდილების ცოდნის მწვერვალიდან გაჰყურებს მომავალს. ვფიქრობთ, ჩვენი სახელმწიფოს მმართველობითი სამსახურებისათვის უალრესად მნიშვნელოვანია ის ფაქტები და მათი ანალიზი, რომელსაც წინამდებარე წიგნი გვთავაზობს. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა შემდეგი ნაწილები: „ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საკითხი საერთაშორისო დოკუმენტებში“ – „ჰაიდი ტალიავინის დასკვნის ერთი ნაწილის

ანალიზი“, „ოთხი ქართველური ენის იდეოლოგიემის შექმნის ისტორია“; „საქართველოს ენობრივი სიტუაცია „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ რატიფიცირების კონტექსტში“ – „საქართველოს სტრატეგიული მიზანი“...

3. ქართული ენის ისტორიული ხაზისა და პოლიტიკურ-კულტურული ფუნქციის შენარჩუნება ტექნოლოგიების ეპოქაში

ქართული ენის და, შესაბამისად, მისი პატრონი ერისა და სახელმწიფოს წინაშე არის კიდევ ერთი გამოწვევა, რომელიც მტრულ დივერსიებს არ უკავშირდება, მაგრამ აუცილებელ ყურადღებას მოითხოვს სახელმწიფოსაგან, რათა ქართულმა ენამ თავისი ოდითგანვე გამოყოფილი უმთავრესი ნიშანი – მონინავე ენად ყოფნის უმნიშვნელოვანესი და გადამრჩენელი უნარი არ დაკარგოს; ეს გახლავთ ენის ტექნოლოგიზების აუცილებლობის საკითხი; ინტერნეტსივრცეში „ფრიადი ქვეყნის“ ქართული ენით დაფარვა ის საშური საქმეა, რომელიც ქართულს მეორეხარისხოვან ენად არ გადააქცევს. შესაბამისად, ენათმეცნიერების სხვადასხვა დარგის ამუშავება ელექტრონული ავტომატური თარგმანის სრულყოფის მიმართულებით, ენის კორპუსთა „ანყოფის“ და საინფორმაციო ბაზების გამდიდრების მიმართულებით სასწრაფოდ მოსაგვარებელია. ამ საკითხებს ეხება და დამაჯერებლად განიხილავს ავტორი მეოთხე თავში: „ქართული ენის ტექნოლოგიზება“ – „ავტომატური აკადემიური თარგმანის საკითხი“, „ერთენოვანი ქართული ტექსტების ეროვნული კორპუსი“.

ენათმეცნიერების ერთ-ერთი თავისებურება ისაა, რომ მისი მონაცემები ან პრაგმატიკასთან დაკავშირებული შესაძლებლობები ხშირად ხდება პოლიტიკის განმაპირობებელი, ან პირიქით, პოლიტიკით განპირობებული ქმედებების თეორიული საფუძველი თუ პირობა. ხდება ისეც, რომ ლიგვისტიკის ამ უცილობელ და ორგანულ თავისებურებას ხელოვნურად „გაპოლიტიკურების“ მცდელობად აცხადებენ, რათა ჰუმანიტარულ დარგებს შორის სწორედ რომ სიზუსტით გამორჩეული ამ დარგის პოლიტიკური მომენტისათვის არასასურველი ზოგიერთი დებულებისა თუ დასკვნის ძალა და გავლენა შეასუსტონ. ალბათ, ამიტომაც იყო,

რომ საბჭოთა კავშირის სპეცსამსახურების მოუღლეელი და მახვილი მზერა განსაკუთრებულად აკონტროლებდა ენათმეცნიერულ თეორიებსა და პრაქტიკას და პოლიტიკისათვის მგრძნობიარე თემებზე მომუშავე სპეციალისტებს გასაქანს არ აძლევდა. ამით უნდა აიხსნებოდეს ის ფაქტიც, რომ ენათმეცნიერთა უმრავლესობა თავს არიდებდა თეორიული ენათმეცნიერების მთელ რიგ საკითხებზე მუშაობას, რათა „შავ სიაში“ არ მოხვედრილიყო და გრამატიკის „უწყინარ“ საკითხებზე მუშაობის შესაძლებლობაც არ დაეკარგა.

პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის მონოგრაფიული კვლევა „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ თეორიულ ენათმეცნიერებას ეკუთვნის, მაგრამ მკაფიოდ გამოხატული ინტერდისციპლინური ბუნების ნაშრომია, როგორც ეს თანამედროვეობას შეეფერება. წიგნი შთაგონებულია ქართული ენობრივი სივრცის პოლიტიკურ-კულტურული საზღვრების დადგენის, ენის, როგორც ეროვნული მთლიანობის უზრუნველმყოფელი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფენომენის, „თვითდაცვითი“ პოტენციალის შეფასების, ენობრივი მთლიანობის დარღვევის ხელოვნური მცდელობების მექანიზმების ახსნისა და „მოგერიების“, ტერმინოლოგიური დივერსიების ამოცნობის იდეით. ცხადია, ყველა დასახელებული საკითხი და ამ საკითხებზე ჩატარებული კვლევები ერთ მონოგრაფიად არ დაბადებულა. ამ საათის მექანიზმივით რთულსა და მრავალნაზნაგოვან წიგნს წინ უძღოდა მრავალი ნაშრომი, საბიბლიოთეკო თუ საარქივო კირკიტი და შრომა, მრავალი ადგილობრივი თუ საერთაშორისო დისკუსია, სიმპოზიუმი და კონფერენცია, სხვადასხვა ფორმატის დებატები და ინდივიდუალური თუ კოლექტიური დაკვირვებები, რომელთა გარკვეული ნაწილი ამ მონოგრაფიის ერთ მთლიან ნააზრევად ჩამოყალიბდა.

მე შევეცადე გადმომეცა პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის მონოგრაფიის რამდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი, თუმცა წიგნი კიდევ უფრო დეტალურ ანალიზსა და შესწავლას იმსახურებს. ვიმედოვნებთ, ნაწილობრივ მაინც შევძელით იმის ჩვენება, რომ ამ მონოგრაფიით სახელმწიფოს ხელთა აქვს კარგად დასაბუთებუ-

ლი, ღრმა ცოდნასა და ანალიზზე დაფუძნებული მზა რეკომენდაციები, შეჯერებული საიმედო ლინგვისტურ, ისტორიოგრაფიულ, პოლიტოლოგიურ და კულტუროლოგიურ მონაცემებთან; თუ სახელმწიფო ინსტიტუტებს ამგვარი ინფორმაციები ნამდვილად ესაჭიროებათ საქართველოს წინაშე თავიანთი უძირითადესი მოვალეობების შესასრულებლად, მაშინ ამ წიგნის ავტორი ამოდ არ დამშვრალა თავის თავდადებულ შრომაში.

ცალკე უნდა გამოიყოს ტ. ფუტკარაძის პოლიტიკური პუბლიცისტიკა და პოლიტოლოგიური ნაშრომები; ისინი გამოირჩევა იმ უმთავრესი ნიშნებით, რომლებიც ყველაზე დასაფასებელია ამ ჟანრების ნამუშევრებში: მკაფიო პოზიცია, დოკუმენტირებული მსჯელობა, აქტუალურობა და კონკრეტულობა.

ხოლო პიროვნების შეფასებისას აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ ეს მოუსვენარი, საქართველოს სატკივარის განკურნებაზე გაფაციცებული, ბეჯითი, გამჭრიახი, ოპტიმისტი ადამიანი სამეცნიერო საქმიანობისთვის ჯერ სრულიად ახალგაზრდაა და სამომავლო გამონვევებსაც წარმატებით გაართმევს თავს.

მანანა ტაბიძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს საპატრიარქოს
წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი

ტარიელ ფუტკარაძე – მკვლევარი, ქართველოლოგი

საქართველოს ლინგვისტურმა საზოგადოებამ პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ხმა გამოკვეთილად მოისმინა მაშინ, როდესაც ჩვენში აქტუალური გახდა ახალი დოკუმენტი – „ევროპული ქარტია რეგიონული და უმცირესობათა ენების შესახებ“. იყო და დღემდე რჩება საფრთხე ამ დოკუმენტის განსხვავებული ინტერპრეტაციებისა. საქმის ვითარება განსაკუთრებით რთულდება მაშინ, როდესაც საკითხი დგება ქართველური ენობრივი მემკვიდრეობის შესახებ. ცნობილი წესია, ენობრივ ან ეთნიკურ უმცირესობად მიიჩნევა ამა თუ იმ სახელმწიფოს არაძირითადი მოსახლეობა, მაგრამ როგორ ვიქცევით ჩვენი ენობრივი მრავალფეროვნების შემთხვევაში?

ჩემი ვარაუდით, ერთმნიშვნელოვნად სწორია ტ. ფუტკარაძის თვალსაზრისი, რომელიც იმთავითვე ცალსახად აყალიბებდა ქართული სახელმწიფოსათვის აუცილებელ პოზიციას, რომ **საქართველოში ერთ რომელიმე ქართულ კუთხეში მოსახლე ქართველობის მიჩნევა ენობრივ/ეთნიკურ უმცირესობად, ქართველური ენა-კილოების – სახელმწიფო ენებად საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის გარედან დაგეგმვის ხელოვნური მცდელობაა**. რაოდენ სამწუხაროც არ უნდა იყოს, დასახელებული ორიენტაცია ავტომატურად დგება ანტიქართულ ფორმატში და იმეორებს მეფის რუსეთის მიერ არაერთხელ აპრობირებულ ქმედებას, რომლის საბოლოო მიზანი საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ერთხელ და სამუდამოდ მოსპობა-განადგურებაა. ამიტომაც ტ. ფუტკარაძის გზავნილი იმსახურებს თანადგომასა და მხარდაჭერას, ვინაიდან იმპერიული მიდგომა, რაც არ უნდა დასავლურად იყოს შეფუთული, „ვერასოდეს შეცვლის ფაქტობრივ მიდგომარეობას, რომ არქაული ქართული სამწიგნობრო ენა, რომელსაც უწყვეტი განვითარება/ევოლუციის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია და

მემკვიდრეობითობა ახასიათებს, იქმნებოდა ლაზეთში, სამეგრელოში, მესხეთში, ქართლ-კახეთში, ჰერეთსა თუ სვანეთში“.

ჩემთვისაც საქართველოს კუთხეებში განფენილი ქართველური მდიდარი ენობრივი მემკვიდრეობა ქართული არამატერიალური კულტურის ცოცხალი ძეგლებია მხოლოდ, რომელთაც მოვლა-პატრონობა სჭირდება, მაგრამ ეს არამც და არამც არ ნიშნავს იმას, რომ საშინაო მოხმარების ენა-კილოები საქართველოს უმცირესობათა ენებია. გარდა ამისა, ქარტიის მიხედვით, როგორც მიუთითებს პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე, **რეგიონული თუ უმცირესობათა ენები არ მოიცავს ამა თუ იმ სახელმწიფოს ოფიციალური ენის (ენების) ნაირსახეობებს/ვარიანტებს, დიალექტებსა და მიგრანტთა ენებს.** განა შეიძლება, ეჭვი შევიტანოთ ამ დასკვნაში: **ქართული წერილობითი კულტურა ყველა ქართული კუთხის გამორჩეულმა შვილებმა შექმნეს ზოგადქართულ ეროვნულ ენაზე. ამიტომაც ეს ენა ყოველი ქართველის დედაენაა.**

საბედნიეროდ, აქამდე არ გამხდარა პრობლემური ის ვითარება, რაც ქართულ ისტორიოგრაფიაშია დამონმებული. ნუთუ ვინმე გაიზიარებს ქართველთა ეთნოგენეზის იმგვარ თეორიას, რომლის მიხედვითაც, ქრისტეშობის წინ II ათასწლეულის მეორე ნახევრის საქართველოს ეთნიკური რუკა ასე გამოიყურება: კოლხეთის მთიანეთში – **სვანი**, კოლხეთის ბარში – **ზანი**, აღმოსავლეთ საქართველოში – **ქართველი** (?!). ან, საინტერესოა, რა შეფასებას დაიმსახურებს ასეთი მსჯელობა პირველი ქართული უნივერსიტეტის (თსუ-ს) სახელმძღვანელოში რომაა ფიქსირებული: „ქართული და მეგრული იმდენად არის დაცილებული ერთმანეთისგან, რომ თუ ან მეგრელმა არ იცის ქართული ან ქართველმა მეგრული, მაშინ ისინი ერთმანეთს ვერ გაუგებენ“. ე. ი. რა გამოდის: მეგრელი ქართველი არ არის? ამ წიგნით, კორელაცია ქართველი # მეგრელი შემდგარი ფაქტი ყოფილა. არადა, ეს ხომ არ არის ერთადერთი შემთხვევა, გამონაკლისი! ქართული (საქართველოს) ისტორია აუცილებლად მოითხოვს გადაწერას ამ სიტყვის საუკეთესო გაგებით, ვინაიდან სცოდავდნენ არა რიგითი (რიგიანი) ისტორიკოსები მხოლოდ, არამედ – ქართული ისტო-

რიოგრაფიის კორიფეები. მაგალითისთვის მოვიტან ნ. ბერძენიშვილის მსჯელობას: „ქართის ტომის მიერ დაპყრობა-შერწყმა სხვა ტომებისა და შემდეგ თანდათან მისი სახელმწიფოებრივ ორგანიზაციად გარდაქმნა... მას განუზომელ უპირატესობას ანიჭებდა სხვა ტომებთან შედარებით და მოხდა უდიდესი ნახტომი – ქართის ტომმა მცხეთა **დაიპყრო** და აქ შეიქმნა ახალი ქართლი. ამის შემდეგ ამ ტომთა შერწყმა კიდევ უფრო სწრაფი ნაბიჯით წავიდა. **ქართიტომიყლაპია**: იბერები, მესხები, ...ჰერები, ფხოვი, ქართალი, ბაზალი, ეგრე, სვანი, აფხაზი, აფშილი, სანიგი“. ბოლო პერიოდში ამგვარ ფაქტებს, რბილად რომ ვთქვათ, მომაკვდინებელ ლაფსუსებს ჯეროვანი ყურადღება ბ-ნმა ტარიელმა მიაქცია, მგონი, სწორედ ამის დასაძლევად შექმნა სამეცნიერო სიმოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, ფორმატი, სადაც ქართველოლოგიის ყველა დარგის სპეციალისტს შეეძლო საკუთარი კვლევის შედეგები გამოეტანა განსახილველად და მიეღო ღირებული ინფორმაცია მომიჯნავე დარგის წამყვანი სპეციალისტებისაგან.

მე კატეგორიულად წინააღმდეგი ვარ ისტორიულ-ლინგვისტური წმინდად სამეცნიერო საკითხების პოლიტიზაცია/ინსტიტუციონალიზაციისა, თუმცა, რა თქმა უნდა, ჰუმანიტარული პოლიტიკის კარდინალურ საკითხებში ქართულ სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს საკუთარი პრინციპული პოზიცია, რაც საფუძვლად ქვეყნის სასიცოცხლო ინტერესებს უნდა მოიაზრებდეს. მაგრამ ვერანაირად ვერ დავეთანხმები მათ პოზიციას, ვინც ამტკიცებს, რომ თითქოს ამით ტ. ფუტკარაძის „თეორია გასცდა ყოველგვარ სამეცნიერო ზღვარს და ქართველოლოგიას ამით აშკარად დაემუქრა დასავლური მეცნიერებისგან ჩამოშორების და შოვინისტურ დარგად ქცევის საშიშროება“. არა, მეგობრებო, კარგად შენიღბული იმპერიული შოვინიზმის შედეგები ჩვენ უკვე სახეზე გვაქვს **საქართველოს ოკუპაციის** სახით, რომელსაც ჰუმანიტარული მეცნიერების სახელით გაგრძელებას უპირებენ ქვეყნის კუთხეებად დაქუცმაცების გზით. საქართველოს სახელმწიფო ინტერესების დაცვა ვერ ჩადგება იდეოლოგიურად საშიში თამაშების რიგში. პირიქით, საჭიროა გონივრული კომპრომისების

სახით ერთიანი სახელმწიფოებრივი პოზიციის შემუშავება, რაც დაეფუძნება სამეცნიერო კვლევის პოზიტიურ შედეგებს.

და მაინც, ტარიელ ფუტკარაძის მთავარ დამსახურებად მე მივიჩნევ **ქართველოლოგიაში ახალი პარადიგმის შექმნას**, რომლის შესახებაც მსურს ორიოდ სიტყვით სპეციალურად ვისაუბრო.

თუ გადავხედავთ შედარებითი ინდოევროპეისტიკის განვითარების ადრეულ ეტაპებს, იქ ნათლად ჩანს რეკონსტრუქციების პროცედურებში უპირატესობა ძველი სამწერლობო ენების მონაცემებისა, ანუ ამოსავლად მიჩნეული იყო ბერძნული, ლათინური, ავესტა-სანსკრიტის ენობრივი მაჩვენებლები. დღევანდელ ინდოევროპეისტიკაში მსგავსი მიდგომები გადალახულია, თანაც ნარმატებით. ქართველურ სინამდვილეში მსგავსი რამ არ მომხდარა. ჩვენ გვქონდა გამორჩეული მიდგომები ჯანაშვილ-დეეტერსისა, კლიმოვისა, არნ. ჩიქობავასი, გამყრელიძე-მაჭავარიანისა, ირინე მელიქიშვილისა, კარლ-ჰორსტ შმიდტისა, მიხეილ ქურდიანისა, სადაც ხან სვანური მონაცემია უპირატესი (დეეტერსი, ქურდიანი), ხანაც ზანური (შმიდტ-მელიქიშვილი), ან პროტოკავკასიური (არნ. ჩიქობავა); ცალკე პარადიგმას ქმნის სიბილანტა და სონანტა სისტემების მწყობრი სტრუქტურული ანალიზი, რაც საეტაპო მნიშვნელობისა გახდა ქართველოლოგიის ისტორიაში, მაგრამ სამუშაო ვერსიად (ფორმატად) არ გვქონდა ქართული პარადიგმა, უფრო სწორად, რეკონსტრუქციები ქართულის მონაცემთა საფუძველზე განხორციელებული, როდესაც რეკონსტრუირებული სისტემა პრინციპულად ქართულის უპირატეს მონაცემებს ეყრდნობა. და, აი, ასეთი ქართველოლოგიური პარადიგმა ააგო პროფ. ტარიელ ფუტკარაძემ, რომელმაც შეძლო თავი მოეყარა უკვე ჩატარებული ქართველოლოგიური ისტორიულ-შედარებითი კვლევებისათვის, სადაც ერთი (ქართული) პარადიგმის ფარგლებში ქართველური ლინგვისტური მასალის შეჯერება-შეპირისპირება განხორციელდა. ვფიქრობ, ამ მეთოდოლოგიის გამოყენებით მუშაობენ დღეს ქართველოლოგიური ცენტრები ქუთაისში, ზუგდიდში და საპატრიარქოს ქართულ უნივერსიტეტში. **ამ ჯგუფებისათვის, ვფიქრობ, უახლოესი მომავლის**

მთავარი ამოცანაა, შეიქმნეს შემაჯამებელი ხასიათის მონოგრაფია დასახელებული პოსტულატების მიხედვით, სადაც მოხდება განსხვავებული ინტერპრეტაციებისა და რეინტერპრეტაციების ჯეროვანი ანალიზი და განხილული იქნება ერთმანეთის მიმართ მათი თავსებადობის პრობლემა.

და კიდევ ერთი:

ფაქტია, რომ ენის ისტორიული დიალექტების შედარებითი ანალიზის გზით რეკონსტრუირებული სიტყვაფორმები არ ემთხვევა ნებისმიერი სამწერლო ენის რეალურად ფიქსირებულ ფაქტებს, მაგრამ გვიანსაერთოქართველური ენობრივი მდგომარეობისათვის რეკონსტრუირებული არქეტიპები, ალბათ, ყველა ქართველოლოგი-კომპარატივისტი დამეთანხმება, თუ ვიტყვი, რომ ძირითადად ემთხვევა ქართულ ენაში ისტორიულად დამონმებულ ენობრივ მონაცემებს. ამიტომაც სწორია ტარიელ ფუტკარაძის პოსტულატი იმის თაობაზე, რომ ქართველური სამნიგნობრო ენა ეფუძნება საერთოქართველურ ენობრივ მოდელს და არა ქართულს ან სხვა რომელიმე ქართველურ კილოს. დიახ, ეს მოდელი უმთავრესად ქართულია და არა – ზანური, ან – სვანური.

თუ როგორ შეიძლება საერთოქართველური წარმომავლობის სიტყვები ჩვენს თვალწინ გახდეს ტრანსფორმირებული, ანუ ესა თუ ის სალიტერატურო ფორმა ზეპირი მეტყველების ფაქტი, ამას ნათლად აჩვენებს არაერთი ძირ-ფუძის ისტორია ჩვენში. ჩვენ უკვე გვექონდა შესაძლებლობა, გვეჩვენებინა რეალურად, თუ როგორ ხდება უკვე დამონმებული ენობრივი მონაცემის ტრანსფორმაცია ქართველურ დიალექტებში – ზანურსა და სვანურში. ამის საილუსტრაციო ნიმუშად წარმოდგენილი გვექონდა კოლხეთის მეფე აიეტის შვილის საკუთარი სახელის (აფსირტე) შემდგომი განვითარება. მაშინ დადგინდა, რომ არქაულ (ქართველურ სინამდვილეში ყველაზე ძველ) მითოსში დამონმებულ **აფსირტ**-ე ანთროპონიმს უკავშირდება გაცილებით უფრო გვიანდელი პერიოდის ეგრისის მეფე წათე პირველის ძმის საკუთარი სახელი, რომელსაც **ოფსიტ**-ი ერქვა. ამას ემატება **მედ**- ძირის საკითხიც, როცა ქართული მედ-/მედ-იკო, ცნობილი კანონზომიერი ცვალებით,

მეგრულში გვაძლევს ასევე საკუთარ სახელს მად-იკო/მანდ-იკო (ბგერათმესატყვისობა ქართ. ე : ზან. ა, ს.-ქართვ. *ე). ამავე რიგში დგება ქართ. მოლ-ი : ზან. (ლაზ.) მულა „მოლი“ (ს.-ქართვ. *მულ-ე); და უფრო მეტიც, როგორც ნესი, არგონავტების მითის ბერძნულად დამონმებულ ვერსიაში ფიქსირდება არა ზანური ალომორფები, არამედ – ქართული, მათ შორის კომპოზიტიცი, რომლებიც მხოლოდ ქართული ენის ნიაღში თუ შეიქმნებოდა. ასეთია ბერძნული **ასფოდელ**-ოს „ასფოთოლა“, რომლის მეგრული შესატყვისია ოშ-ფა [ას-ფენა]. აქ, როგორც ვხედავთ, მოტივაცია-სახელდების პრინციპი ერთგვაროვანია, მაგრამ ბერძნული ნასესხობა ქართულს მიუყვება, რაც უცილობელი ფაქტია. უმთავრესი კი ის გახლავთ, რომ, როცა საკითხად განვიხილავთ, თუ რა ენაზე მეტყველებდა კოლხური სამეფო ოჯახი, პასუხი ერთადერთია – ქართულად, ვინაიდან სამი და მეტი ათასწლეულის წინ ბერძნულში დადასტურებული ენობრივი ნასესხობები, რომლებიც კოლხეთიდან დამკვიდრდა ამ ენაში, პირდაპირ იმეორებენ სალიტერატურო ქართული ენის მონაცემებს.

მერაბ ჩუხუა

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს ენის დეპარტამენტის ექსპერტთა კომისიის
თავმჯდომარე

**პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის საბაკალავრო,
სამაგისტრო და სადოქტორო საგანმანათლებლო
პროგრამები**

საქართველოში მოქმედი ყველა უმაღლესი სასწავლებელი ზრუნავს, რომ სტუდენტს შესთავაზოს ძლიერი და მოქნილი საგანმანათლებლო პროგრამა სხვადასხვა მიმართულებით როგორც ბაკალავრიატში, ასევე მაგისტრატურასა და დოქტორანტურაში. თითოეული პროგრამის მთავარ მიზანს წარმოადგენს, სტუდენტმა მიიღოს ხარისხიანი განათლება და კურსის დამთავრების შემდეგ დასაქმდეს არჩეული პროფესიით. აუცილებელია, ნებისმიერი მიმართულებით გვყავდეს პროფესიონალები თავიანთი საქმისა, რაც ქვეყნის ძლიერი მომავლის საწინდარია, მაგრამ ეს მით უფრო საჭიროა, თუ საქმე ეხება ფილოლოგიის მიმართულებას. როდესაც აბიტურიენტი ირჩევს ფილოლოგიის ფაკულტეტს, მას მეტ-ნაკლებად გააზრებული უნდა ჰქონდეს, თუ რა პასუხისმგებლობას იღებს საკუთარ თავზე. ვინაიდან, თითოეული ფილოლოგის ვალია მუდამ იდგეს ენის სადარაჯოზე, დაიცვას ის და იზრუნოს მის გამდიდრებაზე, არ მისცეს ბარბარიზმებს საშუალება, უწყვეტი და უადგილო შემოდინების საფუძველზე ხელი შეუშალოს მშობლიური ენის განვითარებას. ქვეყანას სჭირდება სწორად მოაზროვნე და ეროვნული სულისკვეთებით განმსჭვალული ახალგაზრდობა – თაობა, რომელსაც კარგად ექნება გააზრებული მრავალსაუკუნოვანი ქართული ენის ისტორია, მისი მნიშვნელობა; თაობა, რომელიც არ მისცემს გარეშე ძალებს საშუალებას, გახლიჩოს, დაანანევროს და ცალკეულ ენობრივ ერთეულებად წარმოადგინოს საერთოქართველური ფუძეენა. ამიტომ, საჭიროა უმაღლეს სასწავლებლებში მუშაობდეს ისეთი პროგრამები, რომლებიც სწორ მიმართულებას მისცემს ახალგაზრდებს, მეტ ინფორმაციას მიაწვდის ამა თუ იმ საკითხებზე, რამეთუ, ინფორ-

მაციის დეფიციტს ხშირ შემთხვევაში სავალალო შედეგამდე მივყავართ. სწორედ ამ და სხვა მრავალფეროვანი იდეებით არის განმსჭვალული ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის ავტორობით მომზადებული საგანმანათლებლო პროგრამები, რომლებიც ღირსეულ კონკურენციას უწევენ სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში მოქმედ პროგრამებს. კონკურენტუნარიანობა გამოიხატება იმაში, რომ ყოველწლიურად დიდია მოთხოვნა სამივე საფეხურის პროგრამაზე.

პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ავტორობითა და ხელმძღვანელობით, 2005 წლიდან დღემდე, სხვადასხვა უნივერსიტეტში მომზადდა ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის საგანმანათლებლო პროგრამები, რომელთა დიდი ნაწილი დღესაც მუშაობს; კერძოდ, ტარიელ ფუტყარაძე გახლავთ:

- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართველური ენათმეცნიერების“** ავტორი და ხელმძღვანელი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005-2010); თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ნაჭყებია;

- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართველური ენათმეცნიერების“** ავტორი და ხელმძღვანელი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005 წლიდან); თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ნაჭყებია;

- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართველური ენათმეცნიერების“** ავტორი და ხელმძღვანელი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005 წლიდან დღემდე);

- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართველური ენათმეცნიერების“** ავტორი და ხელმძღვანელი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2008 წლიდან დღემდე);

- საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ფილოლოგიის“** ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2011-2018); თანახელმძღვანელი – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი;

- საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართული ფილოლოგიის“** ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპა-

ტრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში 2018 წლიდან დღემდე; თანახელმძღვანელი – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი (2018 წ.); თანახელმძღვანელი 2019 წლიდან – ფილოლოგიის დოქტორი ლ. ბებურიშვილი;

- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ენათმეცნიერების“** ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2011-2019); თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ტაბიძე;

- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართული ფილოლოგიის“** ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2019 წლიდან დღემდე); თანახელმძღვანელი – ფილოლოგიის დოქტორი ლ. ბებურიშვილი;

- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართველური ენათმეცნიერების“** ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2011-2018);

- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ფილოლოგიის“** ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2019-2020); თანახელმძღვანელი – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი;

- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა **„ქართული ფილოლოგიის“** ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2020 წ.); თანახელმძღვანელი – ფილოლოგიის დოქტორი ლ. ბებურიშვილი.

საგანმანათლებლო პროგრამების მიზანია, სტუდენტს მისცეს ფართო და კომპლექსური საუნივერსიტეტო განათლება ქართული ფილოლოგიის მიმართულებით, გამოუმუშავოს მას ფილოლოგიური კვლევა-ძიებისათვის აუცილებელი უნარ-ჩვევები; კერძოდ, ჩამოაყალიბოს ისეთი ფილოლოგი მკვლევარი, რომელსაც ექნება ან ქართველური ენათმეცნიერების, ან ქართული ლიტერატურის საფუძვლიანი, სისტემური ცოდნა და შეეძლება დარგის საკვანძო

საკითხების კვლევა ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე მიდგომათა გათვალისწინებით.

საგანმანათლებლო პროგრამების ძლიერ მხარეს წარმოადგენს პროგრამაში ჩართული აკადემიური და მოწვეული პერსონალის კვალიფიციური დონე; კურსდამთავრებულთა დასაქმების მაღალი მაჩვენებელი სამივე საფეხურზე. აღსანიშნავია, რომ სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა დიდი ნაწილი ლექციებს კითხულობს საქართველოს სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში, ერთი – დუზჯეს უნივერსიტეტში. მათ შორის არიან: პროფესორები, ასისტენტ-პროფესორები, ასოცირებული პროფესორები და მოწვეული ლექტორები.

2012 წელს, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის – ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით, ქართულ უნივერსიტეტში შეიქმნა უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეთათვის უფასო **„ქართული ენისა და საქართველოს ისტორიის შემსწავლელი ინტენსიური კურსები“** (კურსები მოცემულ ეტაპზე განკუთვნილი იყო ფერეიდნელი ქართველებისთვის).

ფერეიდნელი ქართველებისთვის ქართული ენის სწავლების ორგანიზება დაევალა უნივერსიტეტის სრულ პროფესორს, ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელს, ტარიელ ფუტკარაძეს, რომელმაც მოამზადა 60-კრედიტიანი საგანმანათლებლო პროგრამა **„უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეთათვის (როგორც ავტოქთონი, ასევე, მიგრანტი ქართველებისათვის) ქართული ენისა და საქართველოს ისტორიის შემსწავლელი ინტენსიური კურსები“**. პროგრამის მიზანს წარმოადგენდა, ხელი შეეწყო სხვა ქვეყნების მოქალაქე ეთნიკური ქართველების ინტეგრაციის პროცესისთვის ქართულ საზოგადოებაში. პროგრამის სტრუქტურის გათვალისწინებით, მსმენელს შეეძლო მოსამზადებელი საფეხურის გავლის შემდეგ უმაღლეს სასწავლებლებში ქართულ ენაზე გაეგრძელებინა სწავლა. პროგრამა, რომელზე სწავლის მსურველთა რაოდენობაც ყოველწლიურად იზრდებოდა, წარმატებით ხორციელდებოდა

2012-2016 წლებში.

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში 2018 წლის შემოდგომის სემესტრში შემუშავდა გეგმა „**მასწავლებლის მომზადების ინტეგრირებული საბაკალავრო-სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამის (ქართული ენა და ლიტერატურა, ინგლისური ენა, ქართული, როგორც მეორე ენა)**“ მოსამზადებლად, რომელსაც ორგანიზებას უწევდა პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე. პროგრამის მომზადების საქმიანობა განაპირობა იმან, რომ საქართველოს დანაწიებით, საბაზო და საშუალო საფეხურის სკოლები დღეს არაერთი გამოწვევის წინაშე დგანან. აუცილებელია სკოლების უზრუნველყოფა კვალიფიციური მასწავლებლებით, რომლებიც წარმატებით უპასუხებენ მასწავლებლის პროფესიის მიმართ არსებულ თანამედროვე მოთხოვნებსა და გამოწვევებს.

პროგრამაზე მუშაობა განახლდა და აქტიურ ფაზაში შევიდა 2020 წლის გაზაფხულის სემესტრში, რომელიც უახლოეს პერიოდში მზად იქნება, წარედგინოს სსიპ – განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნულ ცენტრს. პროგრამის ავტორი და ხელმძღვანელი არის პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე; თანახელმძღვანელები: ფილოლოგიის დოქტორი ლ. ბებურიშვილი, ფილოლოგიის დოქტორი ო. მათეშვილი, მონვეული სპეციალისტი ნ. პოპიაშვილი, ფიზიკის დოქტორი ზ. ბერია.

ბატონი ტარიელის თვალთახედვით, მიუხედავად განუელი დიდი შრომისა, ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის გასაკეთებელი ქართული ენის განვითარების საქმეში მომავალი თაობისა და ჩვენი ქვეყნის საკეთილდღეოდ.

სოფიო კეკუა

ფილოლოგიის დოქტორი,

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ასოცირებული მკვლევარი

**პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის მიერ დაფუძნებული
საერთაშორისო კონფერენცია „ქუთაისური საუბრაჲი“**

საქართველოს ისტორიის უმძიმეს ხანაში, 1992 წლის დეკემბერში ქუთაისში დაფუძნდა დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. მას შემდგომში ეწოდა „ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი“, უფრო გვიან სახელდებული იყო „ქართველოლოგიური დიალექტოლოგიის მიმართულებად“. დღეს „ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრია“.

დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის საქმიანობის ღირსშესანიშნავ მოვლენად იქცა 90-იან წლებში საქართველოში ერთადერთი ყოველწლიური საერთაშორისო სიმპოზიუმი, სახელწოდებით: „ქუთაისური საუბრები“ – ქართველოლოგთა ლინგვისტურ-ეთნოლოგიურ-კულტუროლოგიური სამეცნიერო ფორუმი; პირველი სიმპოზიუმი 1994 წელს გაიმართა. დღეს ადვილი სათქმელია, მაგრამ თუ გავაცნობიერებთ, რა მდგომარეობა იყო მაშინ საქართველოში, დავრწმუნდებით, რა დიდი ენთუზიაზმი უნდა გვექონოდა ყველას ერთად. ტარიელ ფუტყარაძემ შეძლო, თავისი სულის ცეცხლი სხვათა სულის პატრუქისთვის წაეკიდებინა და სწორედ ამიტომაც იქცა მაშინ ქუთაისი და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სამეცნიერო-კვლევით და საერთაშორისო სიმპოზიუმების ცენტრად. ეს იყო იმდროინდელი ქუთაისის მზიანი ღამე.

იმ მღვრიე პერიოდში კონფერენცია ყოველწლიურად ვერ ჩატარდებოდა, რომ არა ქუთაისის მერის, ბ-ნ თემურ შაშიაშვილის შემობრუნება განსხვავებული პოლიტიკური პლატფორმის, დევნილი კანონიერი ხელისუფლების წევრის – ტარიელ ფუტყარაძისა და, შესაბამისად, დიალექტოლოგიის ინსტიტუტისკენ (ამის შესახებ ერთ-ერთ სიმპოზიუმზე საჯაროდ თქვა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაშინდელმა რექტორმა, დიალექ-

ტოლოგიის ინსტიტუტის შექმნის იდეის ავტორმა, ბ-მა მაგალი თოდუამ: „ამ ადამიანებს იმდენი ჯენტილმენობა და ვაჟკაცობა აქვთ, რომ, მიუხედავად პოლიტიკური ანტაგონიზმისა, ძალა შესწევთ დიდი სამეცნიერო საქმე ერთად აკეთონ“).

მომდევნო წლებში თ. შაშიაშვილმა, დარწმუნდა რა, რომ ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებულ საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართველოლოგიისთვისაც და, საკუთრივ, ქალაქ ქუთაისისთვისაც, თავადვე დაიწყო ამ კონფერენციების დაფინანსება.

სიმპოზიუმში მონაწილეობას იღებდნენ ჩვენი ქვეყნისა და საზღვარგარეთის სამეცნიერო ცენტრების წარმომადგენლები, როგორც საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველი მეცნიერები, ისე უცხოელი ქართველოლოგები, კერძოდ: ჯ. კაშია (პარიზი, ქართულ-ევროპული ინსტიტუტი); მ. კობაიძე (შვეცია, ლუნდის უნივერსიტეტი); ს. მულიანი (ირანი, ფერეიდუნშაჰრის უნივერსიტეტი); რ. ჭანტურია (შვეცია, ლუნდის უნივერსიტეტი); ი. გიპერტი (გერმანია, მაინის ფრანკფურტი, გოეთეს სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი); კ. ვამლინგი (შვეცია, ლუნდის უნივერსიტეტი); ი. ზიცარი, ვლ. ზიცარი (რუსეთი, სანკტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტი); კ. ტუიტი (კანადა, მონრეალის უნივერსიტეტი); ვ. ფოირშტაინი (გერმანია, გალატენი); პ. მანინგი (გერმანია), ე. პეხმანი (გერმანია, იენის უნივერსიტეტი); ა. ხალიდოვი (ჩეჩნეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) და სხვ.

ასეთია დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ორგანიზებით ჩატარებულ სიმპოზიუმთა თანმიმდევრობა:

„ქუთაისური საუბრები – I“ (13-14 მაისი, 1994 წელი); თემა: „ქართველურ დიალექტურ მასალათა მოძიების, ზანურ-სვანური დიალექტური ტექსტების ქართულ სალიტერატურო ენაზე თარგმანებისა და გამოცემის პრინციპები“; წარმოდგენილი იყო 10 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – II“ (9-12 მაისი, 1995 წელი); თემა: „ჭ, ა სონანტებისა და შესაბამისი სრული ხმოვნების, უმლაუტიანი ხმოვნებისა და დიფთონგების მიმართების, მათი დაფიქსირების

საკითხები ქართველურ ენათა დიალექტურ ტექსტებში; წარმოდგენილი იყო 15 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – III“ (2-5 მაისი, 1996 წ.); თემა: „ქართველური დიალექტოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ფოლკლორის საკითხები“; წარმოდგენილი იყო 121 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – IV“ (2-4 მაისი, 1997 წ.); თემა: „ადამინათა ერთობა (ეთნოსი, ერი, ტომი, თემი, გვარი) – ლინგვისტური, ეთნოლოგიური, ფოლკლორული ასპექტები“; წარმოდგენილი იყო 87 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – V“ (1-3 მაისი, 1998 წ.); თემა: „სამეცყველო კოდების შერევისა და მოზაიკური კულტურის საკითხები“; სიმპოზიუმი მიეძღვნა არნოლდ ჩიქობავას დაბადების 100 წლისთავს; წარმოდგენილი იყო 68 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – VI“ (2-5 მაისი, 1999 წ.); თემა: „ენობრივ-კულტურული სიტუაციის დინამიკა საქართველოში“; წარმოდგენილი იყო 124 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – VII“ (2-5 მაისი, 2000 წ.); თემა: „ღვთისმსახურება: ენობრივი და კულტურული ასპექტები“; წარმოდგენილი იყო 75 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – VIII“ (4-5 მაისი, 2001 წ.); თემა: „საქართველო ისტორიულ ევრაზიულ სივრცეში (დიალექტოლოგიური და კულტუროლოგიური ასპექტები)“. სიმპოზიუმი მიეძღვნა ვარლამ თოფურისას დაბადების 100 წლისთავს; წარმოდგენილი იყო 70 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – IX“ (11-12 მაისი, 2002 წ.); „დიალექტი, ენა, კულტურა: ენობრივი (კულტურული) სისტემისა და ქვესისტემის გამიჯვნის ზოგადთეორიული პრობლემა“; წარმოდგენილი იყო 34 მოხსენება. სიმპოზიუმზე ენათმეცნიერთა, ეთნოლოგთა, არქეოლოგთა, ისტორიკოსთა და ფოლკლორისტთა მონაწილეობით შედგა საქართველოს, ქართველი ერისა და ქართული ენობრივი სისტემის მიმართ დადასტურებული „ორმაგი სტანდარტის გამანეიტრალებელი“ „მემორანდუმი“:

„წარმოდგენილ მემორანდუმზე ხელმომწერ ქართველოლო-

გებს საჭიროდ მიგვაჩნია:

1. ჰუმანიტარულ დარგებში მოღვაწე ქართველ მეცნიერთა პოზიციების შეჯერება და საერთო თვალსაზრისის გამომუშავება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით;

2. წარმოდგენილი პრობლემატიკის შესახებ საერთაშორისო სიმპოზიუმებისა და სემინარების ორგანიზება;

3. საქართველოს ეთნოლინგვისტურ პრობლემატიკასთან დაკავშირებული უცხოური პუბლიკაციების მუდმივი მონიტორინგი;

4. სპეციალური ვებგვერდის შექმნა, მისი სისტემატური განახლება;

5. მრავალენოვანი სამეცნიერო ჟურნალის საინტერნეტო ვარიანტის მომზადება, სადაც ასახული იქნება ქართველოლოგთა სიმპოზიუმის მუშაობის შედეგები...“

„ქუთაისური საუბრები – X“ (9-10 მაისი, 2003 წ.); თემა: „ღიალექტი, ენა, კულტურა: ქართველოლოგიური პრობლემები“; სიმპოზიუმი მიეძღვნა ბაგრატის ტაძრის 1000 წლის იუბილეს; წარმოდგენილი იყო 83 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – XI“ (23-24 ოქტომბერი, 2007 წ.); მიეძღვნა სტამბოლის ქართულ სავანეში პირველი წიგნის გამოცემიდან 130 წლისთავს; წარმოდგენილი იყო 21 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – XII“ (13-14 ნოემბერი, 2009 წ.); სიმპოზიუმი მიეძღვნა საქართველოში მოციქულთა შემობრძანებასა და ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას; წარმოდგენილი იყო 27 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – XIII“ (17-18 მაისი, 2013 წ.); თემა: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“. მიეძღვნა ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დაარსებიდან 20 წლისთავს. წარმოდგენილი იყო 30 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები – XIV“ (3-4 ნოემბერი, 2017 წელი); მიეძღვნა ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადებიდან 200 წლისთავს. კონფერენციის მუშაობაში ჩართული იყო 60-ზე მეტი მომხსენებელი. ფუნქციონირებდა სამი სექცია (მიმართულება): 1. ქართველური ენათმეცნიერება, 2. ქართული ფოლკლორი, ლიტერატურათ-

მცოდნეობა, 3. საქართველოს ისტორია, ეთნოგრაფია, არქეოლოგია. დაიბეჭდა კონფერენციის სამუშაო პროგრამა.

„ქუთაისური საუბრები – XV“ (13-14 ივნისი, 2019 წელი); თემა: „თურქეთსა და ირანში მცხოვრებ ქართველთა ენა და კულტურა“. კონფერენციაზე წარმოდგენილი იყო 50-მდე მოხსენება. მუშაობდა სამი სექცია (მიმართულება): 1. ქართველური ენათმეცნიერება, 2. ქართული ფოლკლორი, ლიტერატურათმცოდნეობა, 3. საქართველოს ისტორია, ეთნოგრაფია, არქეოლოგია. დაიბეჭდა კონფერენციის სამუშაო პროგრამა.

„ქუთაისური საუბრები – XVI“ (7-8 ნოემბერი, 2020 წელი); მიეძღვნა პროფ. მარინე ქაცარავას 80 წლის იუბილეს; წარმოდგენილი იყო 70 მოხსენება.

ოფიციალურ ნაწილთან ერთად, გვინდა გავისხენოთ ერთიც: მართალია, კონფერენციები დამახასიათებელ რეჟიმში მიმდინარეობდა, მაგრამ ქვეყნის იმდროინდელი მდგომარეობის გამო, გამორჩეული იმერული პურობა ვერ გვექონდა; ამიტომაც ბატონმა ალექსი ჭინჭარაულმა კაფიაც მოგვიძღვნა:

„ეს სამი დღეა, ტარიელს
კარცერში ვყავართ ჩასმული,
მთელ თორმეტ საათს ვმუშაობთ
კვერცხნაჭამი და ჩა-სმული“.

დიდი პატივისცემით მოვიგონებთ სიმპოზიუმების ყველა მონაწილეს. ჩვენი სტუმრებიდან დღეს ბევრი ცოცხალი აღარაა. მათგან ბევრი რამ ვისწავლეთ; მათთან ურთიერთობა ყველა ჩვენგანისა და, საერთოდ, მთელი უნივერსიტეტის სტუდენტებისათვის დიდი გაკვეთილები იყო; მადლობა მათ ყველაფრისათვის.

...და ამ საქმეთა შემოქმედი 1992 წელს 32 წლის იყო. წელს, 9 მაისს იგი 60 წლის გახდა. ვულოცავთ მეგობრების, მადლიერი მოსწავლეების სიყვარულით! იმზეგრძელოს კვალნათელიანმა ტარიელ ფუტკარაძემ!

P.S. წლების განმავლობაში სიმპოზიუმებში მონაწილე მეცნიერ-

თა არაერთი წერილი დაიბეჭდა რესპუბლიკურ გაზეთებში. ყველა მათგანს თავი მოვუყარეთ ანსუ დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის საიუბილეო კრებულში: „დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი 20 წლისა“, ქუთაისი, 2013. აქვე შემოგთავაზებთ პირველი სიმპოზიუმის საქმიანობით აღფრთოვანებული ან განსვენებული ენათმეცნიერის, ბ-ნი მიხეილ ალავიძის წერილს ჩვენი არქივიდან:

ლუიზა ხაჭაპურიძე

ფილოლოგიის დოქტორი, ქუთაისის
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

დავით შავიანიძე

ისტორიის დოქტორი, ქუთაისის
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

She 3/2 m...
57 ...
3 ...

She 3/2 m ...
W 3/2 m ...

25/12 = ...
...

21.11.1994

- 21. ... (...)
- 22. ...
- 23. ... (...)
- 24. ...

**პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის მიერ დაფუძნებული
სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“**

ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“ არის ერთ-ერთი წარმატებული და უმნიშვნელოვანესი სამეცნიერო პროექტი, რომლის დამფუძნებელი და სულისჩამდგმელი გახლავთ პროფესორი **ტარიელ ფუტყარაძე**. ის დაარსების დღიდან ამ ჟურნალის მთავარი რედაქტორია.

მოკლედ ჟურნალის ისტორიის შესახებ:

ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ დაარსების იდეა ჩაისახა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებულ დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, რომლის დირექტორიც 1992 წლის დეკემბრიდან იყო ბატონი ტარიელი (ის ამჟამად ამ ინსტიტუტის მემკვიდრე ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრში ერთ-ერთ მიმართულებას ხელმძღვანელობს). მან დიალექტოლოგიის ინსტიტუტში არაერთ სამეცნიერო წამოწყებას ჩაუყარა საფუძველი. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია **„ქუთაისური საუბრები“**, რომელიც პირველად 1994 წლის 3-4 მაისს გაიმართა. შთაბეჭდავი იყო კონფერენციის თემატიკა, მომხსენებელთა რაოდენობა... იბეჭდებოდა კონფერენციის პროგრამა და მასალები (თეზისების სახით). აღნიშნული კონფერენციის მნიშვნელობიდან და მასშტაბიდან გამომდინარე, გაჩნდა იდეა, შექმნილიყო ისეთი ჟურნალი, რომელშიც კონფერენციაზე წარმოდგენილი მოხსენებები სრულად დაიბეჭდებოდა. თანაც იმ პერიოდში ახლად ჩამოყალიბებულ დიალექტოლოგიის ინსტიტუტს საკუთარი სამეცნიერო ორგანო ფართო შესაძლებლობებს მისცემდა; ჟურნალი გახდებოდა ერთგვარი პლატფორმა, სადაც განთავსებოდა არა მხოლოდ სამეცნიერო კონფერენციის – ქუთაისური საუბრების – მასალები, არამედ დიალექტოლოგიის

ინსტიტუტის თანამშრომელთა მიერ სამეცნიერო ექსპედიციებში მოპოვებული და დამუშავებული ახალი ქართველური დიალექტური ტექსტები, რომლებიც ფართო სამეცნიერო საზოგადოებისათვის გახდებოდა ხელმისაწვდომი.

ტარიელ ფუტყარაძის ძალისხმევით ჩანაფიქრი მალევე რეალობად იქცა; 1997 წელს გამოვიდა ჟურნალის პირველი ნომერი. მასში შევიდა 1996 წლის 2-5 მაისს ჩატარებული კონფერენციის – „ქუთაისური საუბრები – III-ის“ მასალები. ქართველოლოგიური ჟურნალის დაარსება მართლაც დროული და შორს გამიზნული გადაწყვეტილება იყო. თუ გავიხსენებთ გასული საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოში არსებულ მძიმე პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ ვითარებას, როცა ქვეყანაში სამეცნიერო ღონისძიებები, ფაქტობრივად, გაიშვიათებული იყო, ამ პერიოდში ქუთაისში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ახლად დაარსებულ დიალექტოლოგიის ინსტიტუტში სამეცნიერო აქტივობების („ქუთაისური საუბრების“ ჩატარება, სამეცნიერო ჟურნალის შექმნა) დაგეგმვა და განხორციელება მისი ორგანიზატორისა და დამფუძნებლის მხრიდან რთული და გაბედული, შეიძლება ითქვას, რისკის შემცველი ნაბიჯიც იყო. მაგრამ წარმატება ხომ რისკის გარეშე ვერ მიიღწევა! რისკის შედეგების განჭვრეტა და მუდმივი სწრაფვა სიახლეებისკენ ბატონი ტარიელის პიროვნული მახასიათებლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შტრიხია!

დიდია ჟურნალის მნიშვნელობა არა მხოლოდ დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის წარმოჩენისა და ფართო სამეცნიერო საზოგადოებისათვის მისი გაცნობის კუთხით, არამედ ქართველოლოგიის სფეროს განვითარებისათვის. ჟურნალში გამოჩენილ და ღვაწლმოსილ მეცნიერთა კვლევების გვერდით იბეჭდება ახალგაზრდა მეცნიერთა ნაშრომები, რაც აუცილებელი ფაქტორია მეცნიერების წინსვლისა და განვითარებისათვის.

მრავლისმთქმელია ჟურნალის სახელწოდება „ქართველური

მემკვიდრეობა“, რომელიც ზედმინევენით გამოხატავს ჟურნალის პროფილს, მისი შექმნის მიზანს და დანიშნულებას: ის ემსახურება ქართველთა ენობრივ-კულტურული მემკვიდრეობის კვლევასა და პოპულარიზაციას როგორც საქართველოში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. ამის ნათელი დადასტურებაა ჟურნალში გამოქვეყნებული ნაშრომები, რომლებიც მოიცავს ქართველოლოგიის სხვადასხვა მიმართულებას; შეეხება ქართულ სამნიგნობრო ენას, ქართველურ დიალექტებს, ქართველთა ეთნოგრაფიულ ყოფას, ისტორიას, არქეოლოგიას, ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, ზეპირსიტყვიერებას, კულტუროლოგიას... ჟურნალში იბეჭდება აგრეთვე დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის თანამშრომელთა მიერ ჩანერილი ახალი დიალექტური ტექსტები, როგორც ჩვენი ენობრივ-კულტურული საგანძურის ნაწილი.

შინაარსთან ერთად თავიდანვე განისაზღვრა ჟურნალის **ფორმატი, დიზაინი, ტექნიკური მხარე**, რაც ასევე აკადემიურად განხორციელდა.

ჟურნალს აქვს თავისი **გერბი – ოქროს სანმისი**, რომელიც არის სიმბოლო ქართველთა უძველესი და მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობისა.

შემუშავდა ჟურნალში **სტატიის გაფორმების საერთო წესები**, მოთხოვნები, რომლებიც წლების განმავლობაში თანდათან იხვენებოდა თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

ამჟამად ჟურნალს ჰყავს მრავალრიცხოვანი **სარედაქციო საბჭო**, რომლის შემადგენლობაში შედიან დარგის სპეციალისტები როგორც საქართველოს წამყვანი უნივერსიტეტებიდან და სამეცნიერო ცენტრებიდან, ასევე უცხოური უნივერსიტეტებიდან.

ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“ არის რეფერირებადი და რეცენზირებადი პერიოდული გამოცემა; გამოდის წელიწადში ერთხელ. დღემდე გამოცემულია 24 ნომერი.

ზოგადი სტატისტიკა ასეთია:

„ქართველური მემკვიდრეობის“ I ტომში დაბეჭდილია 51 სტატია; II ტომში – 60 სტატია; III ტომში – 40 სტატია; IV ტომში –

56 სტატია; V ტომში – 34 სტატია; VI ტომში – 36 სტატია და ქართველური დიალექტური ტექსტები; VII ტომში – 22 სტატია და ქართველური დიალექტური ტექსტები; VIII ტომში – 48 სტატია; IX ტომში – 72 სტატია; X ტომში – 64 სტატია; XI ტომში – 60 სტატია; XII ტომში – 69 სტატია; XIII ტომში – 46 სტატია; XIV ტომში – 27 სტატია და ისტორიული დოკუმენტები (XIX საუკუნის ქართველ სასულიერო და საერო მოღვაწეთა მიერ ქართული ენის დასაცავად წარმოებული ბრძოლის ამსახველი მასალა); XV ტომში – 46 სტატია; XVI ტომში – 42 სტატია და ქართველური დიალექტური ტექსტები; XVII ტომში – 61 სტატია; XVIII ტომში – 32 სტატია და ქართველური დიალექტური ტექსტები (ქუთაისელ ებრაელთა მეტყველება); XIX ტომში – 34 სტატია და ქართველური (მეგრული) დიალექტური ტექსტები; XX ტომში – 42 სტატია; XXI ტომში – 60 სტატია; XXII ტომში – 33 სტატია და ქართველური (მეგრული და იმერული დიალექტური ტექსტები); XXIII ტომში – 45 სტატია, XXIV ტომში – 42 სტატია.

ჟურნალის ცალკეული ნომრები ეძღვნება მნიშვნელოვან ისტორიულ მოვლენებს, ფაქტებს, ღვანლმოსილ მეცნიერთა მნიშვნელოვან საიუბილეო თარიღებს, რითაც ჟურნალი წარმოაჩენს და საზოგადოებას აცნობს მათს როლსა და მნიშვნელობას საქართველოს ისტორიაში.

ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ ყველა ნომერი გაციფრებულია. ჟურნალში დაბეჭდილი ყველა პუბლიკაცია (სტატია, დიალექტური ტექსტები) განთავსებულია ინტერნეტსივრცეში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ვებგვერდზე (<https://atsu.edu.ge/EJournal/Kartvelology/>) და ხელმისაწვდომია დაინტერესებული პირებისათვის.

ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი მუშაობს იმისთვის, რომ ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“ განვერიანდეს საერთაშორისო სამეცნიერო ბაზებში.

ჟურნალის პერიოდულობისა და მაღალი სტანდარტის შენარჩუნება თითქმის საუკუნის მეოთხედის განმავლობაში იოლი არ იყო. ჟურნალის არსებობის მანძილზე იყო რთული პერიოდებიც (სხვა-

დასხვა ხასიათისა), მაგრამ მისი პერიოდულობა არ დარღვეულა; ის დღემდე შეუფერხებლად და რეგულარულად გამოდის, რაც ჟურნალის მყარ საფუძვლებზე და მისი მთავარი რედაქტორის უდავოდ დიდ დამსახურებაზე მიუთითებს. ჟურნალის გამოცემის პროცესში აქტიურად არიან ჩართული ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის თანამშრომლები, რომლებიც ტარიელ ფუტყარაძის ხელმძღვანელობით გუნდური პრინციპით მუშაობას დღემდე აგრძელებენ.

მე, პირადად, მქონდა ბედნიერება, ვყოფილიყავი მომსწრე როგორც „ქუთაისური საუბრების“, ისე ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ დაბადებისა. არაერთხელ განმიცდია ის დიდი სიხარული, რომელიც ამ კონფერენციების ჩატარებასა თუ ჟურნალის თითოეული ნომრის გამოცემას ახლდა.

ჩემთვის განუზომლად მნიშვნელოვანია როგორც „ქუთაისური საუბრები“, ისე ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“. ჩემი (და არა მხოლოდ ჩემი) პირველი ნაბიჯები მეცნიერებაში სწორედ ამ კონფერენციას, ჟურნალს და თავად ბატონ ტარიელს უკავშირდება. „ქართველურ მემკვიდრეობაში“ დაიბეჭდა ჩემი პირველი სამეცნიერო ნაშრომი. აქვე სიამაყით აღვნიშნავ ერთ სასიამოვნო ფაქტსაც: ბატონი ტარიელის მრავალრიცხოვანი მოწაფეებიდან მე მერგო პატივი ვყოფილიყავი მისი პირველი დოქტორანტი. 2001 წელს მისი ხელმძღვანელობით დავიცავი სადისერტაციო ნაშრომი არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში (მყავს თანახელმძღვანელიც: პროფ. რევაზ შეროზია). ჩემთვის დიდი ბედნიერებაა, ვიმუშაო ხელმძღვანელისა და მასწავლებლის გვერდით კოლეგის რანგში და ვემსახურო იმ დიდ საქმეს, რასაც ქართველთა ენობრივ-კულტურული მემკვიდრეობის გადასარჩენად ზრუნვა და კვლევა ჰქვია.

მეცნიერის (ზოგადად ადამიანის) წარმატებას მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მისი პიროვნული თვისებები. ტარიელ ფუტყარაძეს ბევრი ნიშანი გამოარჩევს: ნიჭიერება, პროფესიონალიზმი, აკადემიზმი, კრიტიკული აზროვნება, ენერგიულობა, გაბედულება, ორგანიზატორული ნიჭი, იდეისა და საქმისადმი

ერთგულება, უდიდესი პასუხისმგებლობა, ყოველივე ქართული-სადმი უზომო სიყვარული, ახლის ძიების წყურვილი, შრომის-მოყვარეობა, ლიდერის გამოკვეთილი თვისებები, გუნდური მუშაობის უნარი, კოლეგიალურობა, სტუდენტებთან უშუალო ურთიერთობა... მას აქვს განსაკუთრებული უნარი, შეიცნოს ადამიანის ხასიათი, შესაძლებლობები... ირგვლივ იკრებს ნიჭიერ და შრომისმოყვარე ადამიანებს, რომელთაც უშურველად, უანგაროდ გადასცემს თავის ცოდნას, გამოცდილებას. სწორედ მისი დამსახურებაა დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა ერთიანი გუნდის შექვრა. ინსტიტუტმა წლების განმავლობაში არაერთხელ განიცადა რეორგანიზაცია თუ ოპტიმიზაცია, რომლის შედეგადაც ინსტიტუტის შემადგენლობა თანდათან შემცირდა, თანამშრომლები გაიფანტნენ, თუმცა სულიერი და ფიზიკური ერთობა დღემდე არ დაგვიკარგავს.

ბატონი ტარიელის გვერდით ყოფნა ერთნაირად საინტერესოა როგორც სტუდენტებისა და დოქტორანტებისთვის, ისე კოლეგებისთვისაც.

მჯერა, ჟურნალის 24-წლიანი ისტორიის მანძილზე დაგროვილი გამოცდილება და შთამბეჭდავი შედეგები მომავალი წარმატებების საწინდარი იქნება!

ჟურნალ „ქართველურ მემკვიდრეობას“ და მის დამფუძნებელსა და მთავარ რედაქტორს – ბატონ ტარიელ ფუტყარაძეს ვუსურვებ სამეცნიერო ველში დიდხანს აქტიურად ყოფნას და ქართველოლოგიის სფეროში ახალ წარმატებებს!

ეკა დადიანი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის
ხელმძღვანელი,
ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“
პასუხისმგებელი რედაქტორი

**ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის
საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია და სამეცნიერო
ჟურნალი „ნელინდეული“**

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია და სამეცნიერო ჟურნალი „ნელინდეული“ დაფუძნდა 2009 წელს. კონფერენცია ტრადიციულია, ტარდება ყოველი წლის შემოდგომაზე, ოქტომბერში. დღემდე გაიმართა 11 კონფერენცია და, შესაბამისად, გამოიცა „ნელინდეულის“ 11 ნომერი.

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის საავტორო ეროვნული პროექტების – საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციისა და სამეცნიერო ჟურნალ „ნელინდეულის“ – დაარსების იდეა ეკუთვნის პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძეს.

კონფერენციის არსებობამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ბიბლიოთეკის სამეცნიერო ფუნქციის განვითარება-სრულყოფასა და ბიბლიოთეკის, როგორც საინფორმაციო-სამეცნიერო ცენტრის, ცნობადობის გაზრდას. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არ ყოფილა კონფერენციის დაფუძნების მთავარი მიზანი, რალა თქმა უნდა, ერთ-ერთი იყო. ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია ქართველოლოგიური მიმართულებისაა და მისი დაფუძნების უმთავრესი მიზანი იყო და არის:

**ეროვნული, ქართული მეცნიერების ხელშეწყობა და განვითარება;
საქართველოს ერთიანობის იდეის ირგვლივ ქართველოლოგთა
და ბიბლიოთეკათმცოდნეთა ერთიანი ველის შექმნა.**

მარტივი მიდგომით, თითქოს არაფერი ემუქრება ქართველთა ერთიანობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, არსებობენ ადამიანები, რომელთაც სურთ, გაყონ ქართველი ერი და წარმოაჩინონ საქართველოს ცალკეული კუთხეები და დიალექტები, როგორც ქარ-

თველი ერისაგან დამოუკიდებელი, განსხვავებული კულტურები. ცნობილია, საიდან მომდინარეობს ეს. ყოველივე 200 წლის წინ დაიწყო, როცა რუსეთი ცდილობდა, დაექუცმა ცეზებინა ქართველი ერი და საამისოდ არაერთი იდეოლოგემაც შექმნა.

ეს საინფორმაციო ომი დღემდე გრძელდება, ამიტომაც პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის იდეის გარშემო გაერთიანდა თანამოაზრეთა ჯგუფი: მერაბ გვაზავა – ფილოლოგი, ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკის იმჟამინდელი დირექტორი, რიტა ნაქაძე – ბიბლიოთეკის დირექტორის მოადგილე, ამირან ხვადაგიანი – იმჟამად ქუთაისის საკრებულოს თავმჯდომარე, გიზო თავაძე – მწერალი, იმჟამად ქუთაისის მერიის კულტურის სამსახურის ხელმძღვანელი, ავთანდილ ნიკოლეიშვილი – ანსუ-ს პროფესორი, მერაბ კეზევაძე – ქუთაისის ცენტრალური არქივის დირექტორი, ისტორიის დოქტორი, ნომადი ბართაია – ანსუ-ს პროფესორი, რუსუდან სალინაძე – ანსუ-ს სრული პროფესორი, მაია მიქაუტაძე – ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი, ეკა დადიანი – ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი, ლუიზა ხაჭაპურიძე – ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი, ნანა ხვედელიანი – საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ბიბლიოთეკათშორისი აბონემენტის განყოფილების გამგე; ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკის თანამშრომლები: აღმოსავლური კულტურის საინფორმაციო ცენტრის ხელმძღვანელი, ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი ლეილა ქველიძე, იშვიათი გამოცემების განყოფილების გამგე, ისტორიის დოქტორი რუსუდან კაშია, იშვიათი გამოცემების განყოფილების | კატეგორიის ბიბლიოთეკარი ლია რუსაძე, ქართველოლოგიის განყოფილების | კატეგორიის ბიბლიოთეკარი, ისტორიკოსი ემზარ ჭანტურიძე, დასავლური კულტურის საინფორმაციო ცენტრის ხელმძღვანელი შორენა ხადური, დასავლური კულტურის საინფორმაციო ცენტრის | კატეგორიის ბიბლიოთეკარი, გერმანისტი მანანა პაპავა.

დასაწყისი მარტივი ნამდვილად არ ყოფილა, რადგან ბიბლიოთეკას ასეთი მაღალი დონის კონფერენციის ჩატარების გამოცდილება არ გააჩნდა, მაგრამ ბატონი ტარიელ ფუტკარაძის

ძალისხმევით, საქართველოს საბიბლიოთეკო სფეროს წარმომადგენლებს შემოუერთნენ ქართველი და უცხოელი ქართველოლოგები. კონფერენცია შედგა, უფრო მეტიც, ტრადიციად იქცა.

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის ყოველწლიური ქართველოლოგიური საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია მოიცავს რამდენიმე მიმართულებას: კულტურულ მემკვიდრეობას, ენათმეცნიერებას, ეთნიკურ და პოლიტიკურ ისტორიას, ზეპირსიტყვიერებას, განათლებას, ბიბლიოთეკათმცოდნეობას.

11 წლის განმავლობაში კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდა 580 ქართველი და უცხოელი მომხსენებელი, ხოლო „წელიწადეულის“ 11 ნომერში გამოქვეყნდა 552 სამეცნიერო სტატია. კონფერენცია გზას უკვლევს ახალგაზრდა მეცნიერებს, ეხმარება მათ საკუთარი სამეცნიერო კვლევების სწორი ორიენტირებით წარმართვაში. აღნიშვნას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ ბიბლიოთეკის დირექტორთა ცვლილება არ აისახება კონფერენციის იდეაზე.

კონფერენციის დამფუძნებლები და თანამოაზრეთა გუნდი ერთგულია კონფერენციის მიზნებისა და ორიენტირების, თუმცა ახერხებს განსხვავებული პოზიციის მქონე ქართველოლოგებთან ურთიერთობასაც.

კონფერენციაში მუდმივად მონაწილეობს საქართველოს თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი სასწავლო, საგანმანათლებლო, სამეცნიერო-კვლევითი თუ საინფორმაციო ცენტრი: ივანე ჯავახიშვილის, აკაკი წერეთლისა და შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტები, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, ზუგდიდის შოთა მესხიას სახელობის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, ეროვნული მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანიძის სახელობის არქეოლოგიური ცენტრი, ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, ფოთის

კოლხური კულტურის მუზეუმი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, ზუგდიდის საჯარო ბიბლიოთეკა, ქუთაისის ცენტრალური არქივი და სხვ.

ვრცელია საერთაშორისო თანამშრომლობის არეალი: აშშ, ფლორიდა, სახელმწიფო უნივერსიტეტის გოლდსტეინის ბიბლიოთეკა; ეგვიპტის ტექნიკური თანამშრომლობის ფონდი, გერმანიის აკადემიური გაცვლის სამსახური, ირანი – ისპაჰანისა და თეირანის უნივერსიტეტები; თეირანის უნივერსიტეტის კავკასიურ კვლევათა ინსტიტუტი, აზერბაიჯანი – ბაქოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი; თურქეთი – სტამბოლის, რიზეს, დუზჯესა და სინოპის უნივერსიტეტები; გერმანია – იენის ფრიდრიხ შილერის სახელობის უნივერსიტეტი; აშშ – მასაჩუსეტსი, მაუნთ ჰოლიოკის კოლეჯი; ერაყი – ბაღდადისა და ქუფას უნივერსიტეტები; ეგვიპტე – კაიროს უნივერსიტეტი; უკრაინა – ტარას შევჩენკოს კიევის ნაციონალური უნივერსიტეტი და სხვ.

კონფერენცია საქართველოს ერთიანობის ერთგვარ სიმბოლოდაც იქცა. მის საქმიანობაში ჩართული არიან ქართველოლოგიის სფეროში მომუშავე თურქეთისა და ირანის ეთნიკური ქართველები.

2016 წელს, კვლავ პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის ინიციატივით, ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკის ტრადიციული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია გახდა თემატური – თითოეული კონფერენცია ეძღვნება საქართველოს ცალკეულ კუთხეს. ბატონი ტარიელ ფუტკარაძის წინადადება ეყრდნობოდა შემდეგ არგუმენტაციას:

- **მხოლოდ თითოეული კუთხის სამეტყველო, ეთნოგრაფიული, კულტურულ-საგანმანათლებლო და სხვ. მახასიათებლების სიღრმისეული კვლევისა და ანალიზის შემთხვევაში წარმოჩნდება სრულად საქართველოს კუთხეების ისტორიული როლი ზოგადქართული სამნიგნობრო კულტურისა და სახელმწიფოს შექმნა-შენარჩუნებაში;**

- **ასეთი დაკონკრეტება-ჩაღრმავება უფრო ნათლად ასახავს**

საქართველოს თითოეულ კუთხესთან დაკავშირებული სამეცნიერო საკითხების მრავალფეროვნებას, თითოეული საკითხის ადგილობრივ თავისებურებას, მათს უმჭიდროეს კავშირს ერთიან ქართულ კულტურასთან.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ბატონი ტარიელ ფუტყარაძე გახლავთ ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკის სამეცნიერო ჟურნალ „ნელინდეულის“ სულისჩამდგმელი, შესაბამისად, არის კრებულის მთავარი რედაქტორი.

„ნელინდეულში“ იბეჭდება ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციებზე წაკითხული მოხსენებები, ასევე რეცენზირებული ქართველოლოგიური (ენათმეცნიერული, ლიტერატურათმცოდნეობითი, ფოლკლორული, ისტორიოგრაფიული, კულტუროლოგიური, ეთნოლოგიური...) გამოკვლევები. ჟურნალის ელექტრონული ვერსია განთავსებულია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ციფრულ ბიბლიოთეკა „ივერიელში“.

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/1/simple-search>

დიდია პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის ღვაწლი. მისი ნებისმიერი იდეა, ქმედება თუ სამეცნიერო კვლევა ემსახურება ქართველი ერის კონსოლიდაციისა და ერთიანი ქართული სახელმწიფოებრიობის უმნიშვნელოვანეს საქმეს.

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის სახელით, ვულოცავთ ბატონ ტარიელს 60 წლის იუბილეს. ვუსურვებთ ჩვეული ოპტიმიზმით, შემართებითა და მხნეობით გაეგრძელებინოს ერისა და ქვეყნის მსახურება.

რიტა ნაქაძე

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის
დირექტორის მოადგილე

მერაბ გვაზავა

ლიტერატურათმცოდნე

**თანამედროვე ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები
და პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის ახალი სამეცნიერო
შურნალი**

2010 წლის 8 ოქტომბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმინდესისა და უნეტარესის – ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში შეიქმნა ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, რომლის ხელმძღვანელადაც დაინიშნა ამავე უნივერსიტეტის პროფესორი, ცნობილი ქართველი ენათმეცნიერი **ტარიელ ფუტყარაძე**. ცენტრი დღეს ფუნქციონირებს, როგორც ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის სტრუქტურული ერთეული.

ქართველოლოგიის ცენტრის ერთ-ერთ პირველ გამოცემას წარმოადგენს პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ნაშრომი **„ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები და ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანები“**, რომელიც 2011 წლის დასაწყისში გამოიცა (და ერთი წლის შემდეგ სტატიად გამოქვეყნდა მისი ავტორის მიერვე დაარსებულ სამეცნიერო ჟურნალში **„ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“** [ტომი I, გვ. 9-38]).

2011 წლის 25-26 ნოემბერს, პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით, ქართველოლოგიის ცენტრმა ჩაატარა პირველი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: **„ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“**, რომლის მონაწილეებმა მიიღეს საგანგებო მემორანდუმი. მისი ტექსტი, გარკვეულწილად, სწორედ ხსენებული ნაშრომის ძირითად გზავნილებს ეყრდნობა: „ყველა ერს, ეთნოსსა თუ ეთნიკურ ჯგუფს

აქვს უფლება, ამომწურავი ინფორმაცია ჰქონდეს საკუთარ ენობრივ, ეთნიკურ, სახელმწიფოებრივ თუ კულტურულ ისტორიაზე. ობიექტური ჰუმანიტარული მეცნიერება ქმნის ხალხთა და სახელმწიფოთა შორის მშვიდობის ურყევ საძირკველს, პოლიტიკური მიზნებით დეფორმირებული „მეცნიერება“ კი – ომის იდეოლოგიას“ (იხ. „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, ტომი I, 2012, გვ. 253-256; ხაზგასმა ჩემია – მ.ლ.).

„სხვა მეცნიერებების მსგავსად, ქართველოლოგია ინტენსიურად ვითარდება ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე; ამ პერიოდში საქართველო მეტწილად ანექსირებული იყო რუსეთის იმპერიის მიერ; შესაბამისად, ქართველოლოგიის დაგეგმვისა თუ განვითარებისადმი მკაფიოდ ჩამოყალიბდა რადიკალურად განსხვავებული ორგვარი მიდგომა: 1. იმპერიის გეოპოლიტიკურ ინტერესებზე ორიენტირებული კვაზიქართველოლოგია; 2. ქართველი ერის სასიცოცხლო ინტერესებზე ორიენტირებული მეცნიერული ქართველოლოგია“, – აღნიშნავს პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე ზემოთ ხსენებული ნაშრომის შესავალში (გვ. 9). აქედან გამომდინარე, იგი თანამედროვე ქართველოლოგიის უპირველეს პრობლემად მიიჩნევს **ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ისტორიის გაყალბებას**, რომლის ისტორიასაც ნაშრომშივე ვრცლად მიმოიხილავს.

არსებითად, სწორედ ამ უპირველესი პრობლემიდან გამომდინარეობს ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანებიც: „21-ე საუკუნის დასაწყისიდან გარკვეული ძალები ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის დაანწევრებასა და მის იურიდიულ გაფორმებას აქტიურად ცდილობენ ევროსაბჭოს დოკუმენტების მოშველიებითაც; კერძოდ, არის მცდელობა, საქართველოს თავს მოახვიონ „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ არასწორი ინტერპრეტაცია. „ენის ქარტია“, იურიდიული და კულტურული თვალსაზრისით, მაღალი დონის დოკუმენტია, მაგრამ მისი არასწორი ინტერპრეტაციის შემთხვევაში, ის შეიძლება ნებისმიერი ძლიერი ქვეყნის დეზინტეგრაციის საფუძვლად იქცეს. „ენის ქარტიის“ ორგვარი ინტერპრეტირების შედეგად ქართველი თუ ევროპელი ექსპერტები ქართვე-

ლური ენობრივი სამყაროს ორგვარ კვალიფიკაციას იძლევიან: 1. ტრადიციული ქართული და ზოგი უცხოური წყაროების კვალად, ქართველური ენობრივი სამყარო წარმოდგენილია ერთი ენით – ქართული ენით – და 20-ზე მეტი დიალექტით; 2. მეფის რუსეთისა და საბჭოთა რუსეთის იმპერიების ოფიციალური პოზიციის ინერციით, ქართველური ენობრივი სამყარო წარმოდგენილია ოთხ /ან სამ/ დამოუკიდებელ ენად, რომელთაგან მეგრული, ლაზური და სვანური კვალიფიცირდება რეგიონულ ან უმცირესობის ენად“, – მართებულად აღნიშნავს პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე (გვ. 16). მისი თქმით, მიმდინარე ეტაპზე, ქართველოლოგიის ცენტრს აქვს სამი ძირითადი ამოცანა:

1. **საფრთხის ქვეშ მყოფი ქართველური ხალხური მემკვიდრეობის, განსაკუთრებით კი საქართველოს საზღვრებს მიღმა მცხოვრები ქართველების (ტაოელების, ლივანელების, ლაზების, მაჭახლელების, შავშელების, ინგილოების/ჰერების, ფერეიდნელების) დიალექტების, ფოლკლორის, ეთნოგრაფიული მასალის დოკუმენტირება და კვლევა.** (ამ ამოცანის შესრულება შესაძლებელი იქნება თურქ, აზერბაიჯანულ და ირანულ კოლეგებთან ერთობლივი პროექტების განხორციელებით).

2. **„მეგრულ-ლაზური, სვანური, ტაოური, ლივანური, ინგილოური და ფერეიდნული ლექსიკის შესწავლა ქართველთა სამნიგნობრო ენის სალექსიკონო ბაზის გამდიდრების მიზნით“** (სარეკომენდაციო სიტყვათა ელექტრონული ლექსიკონის შექმნა).

3. **აკადემიურ ენციკლოპედიებსა და ელექტრონულ ცნობარებში (როგორც საერთაშორისოში, ასევე ეროვნულში) ქართული ენისა და კულტურის შესახებ არსებული მცდარი ტერმინოლოგიური კვალიფიკაციების, არაზუსტი ინფორმაციებისა და არაადეკვატური რუკების კომენტირება, გამომცემელთათვის ობიექტური ინფორმაციის მიწოდება.** რუსულ იმპერიულ ველში შექმნილი ე.წ. აფხაზური და ოსური შეფერილობის ისტორიულ-ტერიტორიული იდეოლოგიების კრიტიკული ანალიზი (ვრცლად იხ. გვ. 17-18).

ამ ამოცანათა შესაბამისად, 2019 წლის თებერვლიდან, ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის

სკოლის ქართველოლოგიის ცენტრმა შოთა რუსთაველის სახელობის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის დაფინანსებით დაიწყო ფუნდამენტური კვლევებისათვის სახელმწიფო სამეცნიერო გრანტების 2018 წლის კონკურსში გამარჯვებული სამწლიანი პროექტის: „ქართველურ-თურქულ სამეცნიერო კოდთა შერევის კანონზომიერებები ქართველურენოვანი მუჭაჯირების შთამომავალთა მეცნიერების მიხედვით“ განხორციელება (FR-18-14869, ხელმძღვანელი – პროფ. **ტარიელ ფუტკარაძე**, კოორდინატორი – **მიხეილ ლაბაძე**, მონაწილენი: **სოფიო კეკუა**, **კესო გეჯუა**, **მაკა სალია-ბეშიროღლუ**, **ფევი ჩელები**).

პროექტის მთავარი მიზანია თურქეთში მცხოვრებ ქართველურენოვან მუჭაჯირთა მეცნიერებაში ქართველურ-თურქული სამეცნიერო კოდების შერევის კანონზომიერებათა დადგენა, ასევე – ზოგადად მეცნიერების ნიმუშების ჩანერა, შესწავლა და შეპირისპირებითი ანალიზი.

საანალიზო მასალა ჩაინერება თურქეთის იმ მხარეებში, სადაც დღემდე ცხოვრობენ 1878-1883 და 1914-1917 წლებში აჭარიდან, ტაოდან, ლივანადან, შავშეთ-იმერხევიდან, მაჭახელადან, ლაზეთიდან გასახლებულ მუჭაჯირთა ქართველურენოვანი შთამომავლები.

მომავალშიც, ქართველოლოგიის ცენტრის ყველა პროექტი, რაღა თქმა უნდა, განხორციელდება დასახულ მიზნებთან სრულ შესაბამისობაში: „ქართველოლოგიისთვის განსაკუთრებით აქტუალურია რუსეთის იმპერიის მიერ შექმნილი ისტორიულ-ტერიტორიული იდეოლოგიების კრიტიკული ანალიზი; ასევე, აუცილებელია აფხაზ, ოს და სხვა მეცნიერებთან ერთად ერთობლივი კვლევების განხორციელებით ენათმეცნიერების, ისტორიოგრაფიის, ეთნოლოგიისა და სხვა მომიჯნავე დარგების გათავისუფლება იდეოლოგიზებული დებულებებისგან“ (იხ. დასახ. ნაშრომი, გვ. 27-28).

ამ თვალსაზრისზე დაყრდნობით, ტარიელ ფუტკარაძემ დააარსა ჟურნალი „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, რომლის პირველი ტომიც 2012 წელს გამოვიდა. ჟურნალი

წარმოადგენს საერთაშორისო რეცენზირებად სამეცნიერო გამოცემას. მასში იბეჭდება ქართველოლოგიური გამოკვლევები ენათმეცნიერების, ეთნოლოგიის, ისტორიის დარგებში, ასევე – ქართველოლოგიის ცენტრის ყოველწლიური საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციების მასალები, რეცენზიები... ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიაში შედიან კვალიფიციური მეცნიერები როგორც საქართველოდან, ისე უცხოეთის ქვეყნებიდანაც (თურქეთიდან, ამერიკის შეერთებული შტატებიდან, რუსეთიდან [ჩრდილო კავკასიიდან], იაპონიიდან, ირანიდან, შვედეთიდან...). გამოცემა ვრცელდება როგორც ბეჭდური, ისე ელექტრონული სახითაც. აქამდე გამოცემულია ცხრა ტომი.

ჟურნალის დასახელებიდან გამომდინარე, მასში დაბეჭდილი თითოეული სტატიის მთავარი თემა მეცნიერული ქართველოლოგიის აქტუალურ პრობლემებს უკავშირდება. აღსანიშნავია ისიც, რომ განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა იმგვარ მასალებს, რომლებიც უმეტესად, ინტერდისციპლინარული კვლევების საფუძველზეა მოპოვებულ-დამუშავებული.

2020 წლიდან, ქართველოლოგიის ცენტრმა დაიწყო მუშაობა **„ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემების“** საერთაშორისო სამეცნიერო ქსელებში გასანევრებლად. საამისოდ, ჟურნალის სამეცნიერო აპარატი გაიმართა საყოველთაოდ მიღებულ სტანდარტთა შესაბამისად. ძირითადად, შეიცვალა სტატიათა გაფორმების, მოცულობისა და რეზიუმირების წესები: თუ აქამდე ისინი ძირითადად ქართულ ენაზე იბეჭდებოდა, ამიერიდან დაიბეჭდება ინგლისურადაც. რეზიუმეთა ნაცვლად, სტატიებს დაერთვება აბსტრაქტები; დამკვიდრდა ასევე, ე.წ. „მთავარი თემის“ ცნება: განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამოკვლევა სტატიის სახით შესაძლოა დაიბეჭდოს პარალელურად ორ ენაზე: ქართულად და ინგლისურად. გარდა ამისა, გაიზარდა სარედაქციო კოლეგიის წევრების რაოდენობა. შესაბამისად, დამკვიდრდა შემოსული მასალების სამდონოვანი „ბრმა შეფასების“ წესი: **ექსპერტი – სარედაქციო კოლეგიის წევრი – მთავარი რედაქტორი.**

ასე რომ, უახლოეს მომავალში საერთაშორისო რეცენზირებად

სამეცნიერო გამოცემებს შეემატება ქართველოლოგიის ცენტრის განახლებული, ორენოვანი სამეცნიერო ჟურნალი.

მიხეილ ლაბაძე

ფილოლოგიის დოქტორი,
საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის
ცენტრის ასოცირებული მკვლევარი

ქუთაისის ენის პალატა და გაჯეთი „ქართული!..“

ჩვენი ქვეყნის ენობრივი პოლიტიკა და მასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხები ყოველთვის, ყველა საუკუნეში, აქტუალური იყო და არის. ამის ძირითადი მიზეზი სახელმწიფო ენის ფუნქციის შეზღუდვის ელვისებური პროცესია, რომელიც აშკარად იგრძნობა. სამწუხაროა, რომ ქართული სახელმწიფოებრიობის, ქვეყნის ძლიერებისა და ერთიანობის მარადიული სიმბოლო სინმინდის დაკარგვის, უცხო ენათა არასასურველი გავლენის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა.

მეოცე საუკუნის ბოლოს პრობლემები უფრო აშკარად წარმოჩნდა: სხვადასხვა მიზეზის გამო, გარკვეულწილად შემცირდა სახელმწიფო ენის მოქმედების არეალი, მოიშალა მისი დაცვის მექანიზმი... ამ პროცესის შესაჩერებლად შეიქმნა სახელმწიფო ენის მუდმივი კომისია, ხოლო უფრო მოგვიანებით, პრეზიდენტის ბრძანებულებით, საქართველოს ენის სახელმწიფო პალატა... და ვიდრე ზემოჩამოთვლილი სტრუქტურები დაიწყებდნენ ფუნქციონირებას, ქუთაისში უკვე არსებობდა სახელმწიფო ენის პოლიტიკის დამცველი უწყება და მას არცთუ ხანმოკლე ისტორია აქვს.

ჩვენს ქალაქში გაცილებით ადრე დაიწყო აღნიშნული პრობლემების მოგვარებისთვის ზრუნვა: ჯერ კიდევ 1995 წელს აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებული დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორის, **ბატონი ტარიელ ფუტყარაძის**, ინიციატივითა და ძალისხმევით, 1995 წელს ამავე ინსტიტუტში შემუშავდა „საქართველოს სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების მაკონტროლებელი კომისიის პროგრამა-პროსპექტი“. პროექტს იმხანად მხარი დაუჭირა ქსუ ქართული ენის კათედრამ, რის შემდეგაც ქუთაისში 1996 წლის 3 ივნისის №403 განკარგულებით შეიქმნა „საქართველოს სახელმწიფო

ფო ენის ფუნქციონირების მაკონტროლებელი კომისია“, ხოლო შემდეგ – „ენის სამსახური“, რომელმაც, მართალია, იურიდიული სტატუსი ვერ მიიღო, მაგრამ მის საფუძველზე, საქართველოს ენის სახელმწიფო პალატის შექმნის შემდეგ, 1997 წლის 19 ივნისს (ქუთაისის მერის №311 ბრძანებულებით), დაარსდა საქართველოს ენის სახელმწიფო პალატის ქუთაისის სამმართველო. მისი მიზანი იყო სახელმწიფო ენობრივი პოლიტიკის გატარება, ქართული ენის კონსტიტუციური სტატუსისა და სალიტერატურო ენის ნორმათა დაცვის უზრუნველყოფა.

არ არსებობდა სფერო, სადაც ენის სამმართველოს უფლებები მეტ-ნაკლებად არ გავრცელებულიყო, მაგრამ ძირითადად, მუშაობის სამი მიმართულება გამოიკვეთა:

1. პრაგმონიმების სფერო – ქალაქის გარეგაფორმების ენობრივი მხარის კონტროლი;

2. ტერმინოლოგიის სფერო – ქალაქის ტერიტორიაზე განთავსებულ წარმოება-დანესებულებებში (მიუხედავად მათი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა) საქმისწარმოების ენისა და ტერმინოლოგიის ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების შესაბამისად გამართვა; ზოგადად, ტერმინოლოგიური მუშაობა ყველა სფეროში ტერმინების ქართული შესატყვისების შემუშავებასა და დამკვიდრებას ითვალისწინებდა;

3. სახელმწიფო ენის სასურველ დონეზე სწავლების მიზნით აქტიური თანამშრომლობა ქალაქის სასწავლო დაწესებულებებთან.

1998 წელს გამოვიდა ქუთაისის სამმართველოს გაზეთი „ქართული!..“, 2003 წლამდე სულ გამოიცა 39 ნომერი. თემატურად მრავალფეროვანმა გამოცემამ მაშინვე დაიმსახურა მკითხველთა ყურადღება, განსაკუთრებული აღფრთოვანებით კი მას ქართული ენის პრობლემებით შეწუხებული საზოგადოება შეხვდა. რუბრიკაში: **ჩვენ, ენა და ქუჩა** ქალაქის გარეგაფორმების (აბრების, რეკლამების) ენობრივ გაუმართაობაზე იყო საუბარი; **სიტყვები პროფილში ანუ ენის მარგალიტები** სიტყვათქმნადობის პროცესს განიხილავდა; **სწორმეტყველება** მართლწერის სხვადასხვა წესს აცნობდა მკითხველს...

ერთ-ერთი გამორჩეული რუბრიკა იყო **საქმისწარმოება და ტერმინოლოგია**; აქ განიხილებოდა ბარბარიზმებით, კალკები-თა და ე.წ. „პარაზიტი“ სიტყვებით შედგენილი დოკუმენტები და მათი სწორი ფორმები იყო მოცემული.

ენობრივ საკითხს ეთმობოდა კიდევ ერთი რუბრიკა – **სახელმწიფო ენა და თანაქალაქელები**, რომელშიც საუბარი იყო სახელმწიფო ენის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე; სარედაქციო კოლეგია იწვევდა სხვადასხვა ასაკისა და პროფესიის ადამიანებს სამსჯელოდ, რომლებიც ერთხმად ასკვნიდნენ, რომ ენის სინმიზის დაცვა აუცილებელია.

რუბრიკები: **უცხო სიტყვები, რატომ ვამბობთ ასე** სხვადასხვა სიტყვისა და გამოთქმის წარმომავლობასა და შინაარსს გვიხსნიდა...

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია რუბრიკა **სახელმწიფო ენა და სკოლა**, რადგან მშობლიური ენის სიყვარული და პატივისცემა, მზრუნველობა და დაცვა ადამიანს სკოლის ასაკიდანვე უნდა შეეძლოს. სწორედ ამიტომ საქართველოს ენის სახელმწიფო პალატის ქუთაისის სამმართველომ ერთ-ერთ აქტიურ საკითხად მიიჩნია, ქალაქში არსებულ სასწავლო დაწესებულებებში გასცნობოდა ქართული ენის სწავლების მდგომარეობას; ამ მიზნით პირველად ჰუმანიტარულ ლიცეუმს ეწვია, სადაც მაშინ ქართული ენისა და ლიტერატურის ერთი ჯგუფიც კი ვერ შედგა: მოთხოვნა მხოლოდ უცხო ენაზე იყო... გაზეთის სარედაქციო კოლეგია მოუწოდებდა საზოგადოებას, ეროვნულობა არ დაევიწყებინა პრაგმატიულობის ხარჯზე.

შეიძლება ითქვას, პირველად საქართველოს ისტორიაში, ქართული ენის პოპულარიზაციისათვის, იმერეთის მხარის მასშტაბით, ტარდებოდა კონკურსი „დედაენა“ (ქართული ენის საუკეთესო მცოდნეთა გამოსავლენად), რომელშიც სასწავლო დაწესებულებების ასობით მოსწავლე მონაწილეობდა, კონკურსის მონაწილეები კი აქტიურად მსჯელობდნენ ენობრივ პრობლემებზე გაზეთ „ქართულში!..“.

რუბრიკა **მასწავლებელთა დასახმარებლად** ბევრ საინტერესო

მეთოდურ რჩევას აძლევდა პედაგოგებს.

გაზეთი „ქართული!..“ სხვა ფილოლოგიურ საკითხებსაც მიმოიხილავდა; რუბრიკაში „ლიტმცოდნეობა“ ქართველ მწერალთა შემოქმედება განიხილებოდა, ასევე, მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობოდა ინფორმაციას საქართველოს ისტორიის, გეოგრაფიისა და მართლმადიდებლური თემატიკის შესახებ...

გაზეთი „ქართული!..“ არა მხოლოდ საკუთარ ეროვნულ საკითხებზე მსჯელობდა, არამედ სხვა ერებისა და ენების წარმომავლობის ისტორიასაც განიხილავდა; რუბრიკა „სხვა ენები და ერები“ არქეოლოგიური გათხრების დროს მოპოვებულ უნიკალურ ნივთებს, ენობრივ გამოცანებს, მსოფლიოს ხალხთა დამწერლობებსა და მათში განსხვავებულ ყოფა-ცხოვრებას გვაცნობდა.

ენობრივი თვალსაჩინოებების კონტროლისა და მათი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების შესაბამისად გამართვისათვის თავიდანვე სწორად არჩეული გზა გაზეთშიც აისახებოდა – თუ ენის პალატის ქუთაისის სამმართველო რომელიმე დაწესებულებაში აღრიცხავდა ენობრივ დარღვევას, მეპატრონეებს ეგზავნებოდა შეტყობინება მასზე მითითებული დარღვევის სახით, შინაარსითა და გასწორების ვადით; გაუსწორებლობის შემთხვევაში, გაზეთში ქვეყნდებოდა იმ ენობრივ თვალსაჩინოებათა ნუსხა, რომელთა გასწორებაც, მიუხედავად არაერთგზის გაფრთხილებისა, ვერ მოხერხდა.

ქუთაისის ენის სამმართველო აქტიურად თანამშრომლობდა ანტიმონოპოლიურ სამსახურთან; საბჭოს ტრადიციულ სხდომებზე განიხილებოდა წარმოდგენილი პროექტები და ქართული ენის შესაბამისად სწორდებოდა. ენის სამმართველო მუშაობდა საქმისწარმოების ენისა და ტერმინოლოგიის დასახვეწად; შექმნილი იყო ორი კომისია, რომელთაგან ერთ-ერთი ორიენტირებული იყო ქართულენოვანი ტერმინოლოგიის გამართვა-დანერგვაზე, ხოლო მეორე – სამედიცინო სფეროში არსებული ენობრივი პრობლემების აღმოფხვრაზე.

ქუთაისის ენის სამმართველო, სალიტერატურო ენასა და ტერმინოლოგიასთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარების

მიზნით, თანამშრომლობდა თბილისის არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტთან.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქუთაისის ენის სამმართველო და მისი გაზეთი „ქართული!“ იმ პერიოდის საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის დამცველ-მზრუნველი, სალიტერატურო ენის ტკივილისა თუ სიხარულის მემატინანეა...

და ბოლოს... ქუთაისის ენის სამმართველოსა და გაზეთ „ქართულის!“ რედაქციაში მუშაობდნენ ის ადამიანები, რომლებიც იმ უფერულ წლებში ბატონმა ტარიელ ფუტკარაძემ, როგორც თავად იტყოდა, „ფერადოვნებით“ ამოარჩია და გამოარჩია: ქეთევან ყურაშვილი, იოსებ იარღანაშვილი, სოფიო სულაბერიძე, ლოლა გაბრიაძე, ვარლამ დათაშვილი, ლია რუსაძე... და ყველა ის გულანთებული ქართული ენის მოყვარული, სხვადასხვა სახელისა და გვარის მქონე პროფესიონალი თუ არაპროფესიონალი მოქართულე, რომლებიც უდიდესი ენთუზიაზმითა და სიფაქიზით ცდილობდნენ მშობლიური ენის სინმინდის დაცვას.

იოსებ იარღანაშვილი, ლია რუსაძე

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის
იშვიათ გამოცემათა და რესტავრაციის განყოფილების
სპეციალისტები

**სამხედრო გადატრიალება საქართველოში და
გაზეთი „ქუჯი“ ქუთაისში
(დაბეჭდილია სამეცნიერო ჟურნალ „ნელინდეულში“, ტ. X, 2018)**

ჩვენ დანვრილებით არ ვისაუბრებთ პუტჩზე, რომლის გამოც დავკარგეთ აფხაზეთი და სამაჩაბლო. უამრავი დევნილით, ომში თუ მიტინგებზე დახოცილი ადამიანებით აივსო ბედკრული საქართველო, რუსეთთან არაპირდაპირი ომი დასრულდა პუტჩისტების „გამარჯვებით“, საქართველოს კანონიერი ხელისუფლების დამხობითა და რესპუბლიკის პირველი პრეზიდენტის – ზვიად გამსახურდიას ჯერ დევნილობით, ბოლოს – მკვლელობით.

მაშინ, როცა დაიხურა ოპოზიციური გაზეთები – „საქართველოს სამრეკლო“, „იბერია სპექტრი“, 2000 წელს ქუთაისში დაიბადა ქალაქის ჰელსინკის კავშირის ორგანიზაციის გაზეთი „ქუჯი“; მთავარი რედაქტორი – **ტარიელ ფუტკარაძე**, რედაქციის წევრები: ონისე ბანძელაძე (ლიტერატურა), გიორგი დანელია (საზოგადოება), გიორგი ლომსიანიძე (ისტორია), ტარიელ ფუტკარაძე (პოლიტიკა), თეა ცირეკიძე, ლოლა ხაჭაპურიძე (პასუხისმგებელი რედაქტორი).

გაზეთმა 2 წელს იარსება, გამოიცა 39 ნომერი; გამოდიოდა ოთხშაბათობით, ჰელსინკის კავშირის დამფუძნებელთა საიდუმლო შეხვედრების დღის – „ჯუმაშხას“ აღსანიშნავად. გაზეთი ვრცელდებოდა მთელს საქართველოში.

გაზეთის აქტუალობასა და მრავალფეროვნებას იმ პერიოდში (თუმცა დღესაც ძალზე მნიშვნელოვანია, როგორც საქართველოს უახლესი წარსულის უტყუარი მატრიანე) განაპირობებდა სხვადასხვა სახის რუბრიკა:

ინფორმაცია კოლხური კოშკიდან – იბეჭდებოდა დევნილი უზენაესი საბჭოს განცხადებები, სესიებისა და სხდომების დღის წესრიგი; მაგ.:

„2000 წლის 23 დეკემბერს ჩატარდა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს სხდომა, რომელზეც გაკეთდა განცხადება ე. შევარდნაძისა და ვ. პუტინის მიერ დადებულ ხელშეკრულებაზე ცალმხრივი უვიზო მიმოსვლის შესახებ“; აღნიშნულ ფაქტს უზენაესი საბჭო მიიჩნევდა საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო ტერიტორიის ანექსიის მცდელობად, რაც ეწინააღმდეგებოდა უზენაესი საბჭოს კონსტიტუციის პირველი თავის პირველი მუხლის მეორე აბზაცს – „საქართველოს ტერიტორია ერთიანი და განუყოფელია“;

„2001 წლის 27 იანვარს შედგა უზენაესი საბჭოს მორიგი სხდომა, სადაც განიხილეს საკითხი მინისტრთა კაბინეტის რეორგანიზაციის შესახებ“; იმავე წლის 24 თებერვალს უზენაესი საბჭო აქვეყნებს განცხადებას: „ყველა აქტი, რომლებიც მიღებულია საქართველოს უკანონო ხელისუფლების მიერ, მათ შორის – პარლამენტის არჩევნების დანიშვნის აქტი გამოცხადდეს იურიდიული ძალის არმქონედ“;

2001 წლის 20 მარტს კოლხურ კოშკში ჩატარდა უზენაესი საბჭოს სესიის მორიგი სხდომა, რომელზეც მიიღეს მიმართვა მსოფლიოს ქვეყნების, მთავრობების, პარლამენტების, ადამიანის უფლებათა დაცვის ყველა საერთაშორისო ორგანიზაციის, გაეროს, ეუთოს, ევროსაბჭოსადმი, რათა მათ დაეგმოთ ხუნტა, ელიარებინათ საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა და იურიდიულად დახმარებოდნენ ხალხის მიერ არჩეულ კანონიერ ხელისუფლებას. ამავე წლის 31 მარტს უზენაესმა საბჭომ გამართა სხდომა, რომელიც ეძღვნებოდა საქართველოს რესპუბლიკაში საერთო სახალხო რეფერენდუმის ჩატარების 10 წლისთავსა და საქართველოს რესპუბლიკის პირველი პრეზიდენტის – ზვიად გამსახურდიას დაბადების 62 წლისთავს...

ფრაგმენტები ჩვენი დღევანდელი ყოფიდან – რუბრიკაში წარმოდგენილი იყო წერილები ყოფითი ცხოვრების საჭირობოროტო საკითხებზე, მაგ., წერილი „რატომ აძლევს ხელს ფაქტობრივ ხელისუფლებას ქუჩაში მოწყობილი პიკეტები“ („ქუჯი“, №1, გვ.4, 2000) ეხება უშუქობას და მასთან დაკავშირებულ ქუჩის პიკეტებს;

ასევე გვხვდება წერილები უწყლობის, უგაზობის, სანჯავის არარსებობისა და პურის გაძვირების თაობაზე;

მრუდე სარკე და სინამდვილე – მოგვითხრობს შევარდნაძისა და მისი ხელისუფლების გამონათქვამებზე ქვეყნის „აღმშენებლობასთან“ დაკავშირებით, რომ თითქოს დაძლეულია კორუფცია, გამსახუდიას „ფაშისტურმა“ მმართველობამ დააუძლურა ქვეყანა, მაგრამ მათ „ფეხზე წამოაყენეს“ – ყველაფერი „შესანიშნავადაა“; მაგ., „საქართველოს ეროვნული ანტიკორუფციული პროგრამის ძირითადი მიმართულების პროექტში“ დაიბეჭდა ე. შევარდნაძის სიტყვა, სადაც ამბობს: „უდიდესი პასუხისმგებლობა ერის წინაშე მავალდებულებს ვებრძოლო კორუფციასა და კონტრაბანდას...“; მოცემულ წერილს უპირისპირდება საზოგადოებრივი აზრი (რეალობა): „ადამიანი, რომელიც სისხლით არის ხელისუფლებაში მოსული და მონაწილეობდა ხალხის მიერ არჩეული ხელისუფლების დამხობაში, სამშობლოსადმი რა მოვალეობებზე საუბრობს და თავად დამნაშავე, როგორ ებრძვის კორუფციას?!.“ („ქუჯი“, №2, გვ.4, 2000);

რუბრიკაში **კადრები ქუთაისის უახლესი წარსულიდან** ასახულია ქუთაისელთა ცხოვრება პუტჩისა და პუტჩის შემდგომ პერიოდებში; მიტინგების დარბევა, გაუსაძლისი პურის რიგები, მხედრიონელთა თარეში და ძარცვა... მოცემული რუბრიკა ძირითადად ეყრდნობა ქალაქ ქუთაისის მოსახლეობის წერილებს მათი თავგადასავლებიდან;

რუბრიკა **საქართველოს სხვა ახალი ამბები** გვანჯდის საყურადღებო ინფორმაციებს: „თბილისში სვანეთის უბანში ლუთერანული ეკლესია დააფუძნა და თავადაც დამკვიდრდა ლუთერანი მოძღვარი ოტო ქუმელი“; „შემოტანილია ცუდი ნარკოტიკები, რის გამოც მონამლული და საავადმყოფოში მოხვედრილი 9 ახალგაზრდიდან 5 გარდაიცვალა“; „ხონისა და სენაკის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში ლტოლვილები შეასახლეს“; „ასპინძიდან თურქეთში გაიტანეს ასნლოვანი ხეებით დატვირთული ტრაილერი“; „ერთ-ერთმა ობიექტმა (სახლმმართველობამ) ტყუილი დაპირებებით აყვანილი 600 თანამშრომელი 4-თვიანი მუშაობის

შემდეგაც უხელფასოდ დატოვა, რის გამოც მათ საჩივარი შეიტანეს სასამართლოში, თუმცა ესეც უშედეგოდ“ და სხვ.

რუბრიკაში **ისტორიის გაკვეთილები** წარმოდგენილია წერილები და ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, თავისუფლები-სათვის მებრძოლი ცნობილი ისტორიული პირების ცხოვრებიდან;

რუბრიკა **ჩვენი რწმენა** ეთმობა რელიგიური ხასიათის წერილებს, წმინდანთა ცხოვრების ამსახველ ეპიზოდებს, მათ გამო-ნათქვამებს, ტროპარ-კონდაკებს;

ცნობები დანარჩენი მსოფლიოდან ასახავს, მაგ., როგორ ხვდებიან ახალ წელს სხვადასხვა ქვეყანაში;

რუბრიკა **პოეზია** მკითხველებს აცნობს თინათინ მღვდლიაშვილის, გია ბენიძის, ჯემალ შონიას, (ან განსვენებული ქუთაისელი პოეტის – გივი ტყეშელაშვილის), ერთი სიტყვით, ცნობილ თუ ნაკლებად ცნობილ ქართველ პოეტთა და მწერალთა ნაწარმოებებს;

მეცნიერებაში წარმოდგენილია ძალზე საყურადღებო კვლევითი ხასიათის სტატიები ლიტერატურაში, ისტორიაში, ეკონომიკაში...

სპორტის რუბრიკაში საუბარია სპორტის სფეროში არსებულ პრობლემებზე, მისი განვითარების შემაფერხებელ გარემოებებზე;

რუბრიკაში **სხვადასხვა** წარმოდგენილია: „ექიმის რჩევები“ (აღნიშნულ რუბრიკაში თანამშრომლობდნენ ჰელსინკის კავშირის წევრი ექიმები), კროსვორდი ანუ „ტვინსანნეხი“, იმ პერიოდში შექმნილი სატირულ-იუმორისტული ფორმის ხალხური გამონათქვამები და ანეკდოტები (გაზეთის ტერმინით – „კვიმატი“); მაგ.: „ორი ქუთაისელი ხვდება ერთმანეთს, ერთი მეორეს ეუბნება: „ხომ იცი, ტყუილს მოკლე ფეხები აქვს“. მეორე პასუხობს „კარგი, თუ ძმა ხარ, ეგ რომ მართალი იყოს, მაშინ მთელი პარლამენტი ბარძაყში გადატეხილი უნდა დადიოდეს“...

რუბრიკაში **დონე** დასმულია ინტელექტუალური კითხვები (მაგ.: რომელ ქართველ კომპოზიტორს ეკუთვნის რომანსი ილიას ლექსზე: „მესმის, მესმის“, რომელ მოქანდაკეს ეკუთვნის ილიას საფლავის ძეგლი...);

დიასახლისის რჩევები – აღსანიშნავია, რომ რედკოლეგიას

ხშირად სწერდნენ მკითხველი ქალბატონები, რომლებიც სთავაზობდნენ საზოგადოებას თავიანთ კულინარიულ რეცეპტებს. მათში ერთი თვალის გადავლებითაც შესამჩნევია, მაშინდელი მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ადამიანთა მწირი რაციონი და როგორც ქუთაისელები ამბობდნენ, „არაფრისგან საჭმლის კეთების ხელოვნება“. აქ მოიაზრება: იმ პერიოდისთვის ცნობილი „პეჩენიები“, სახელწოდებით – „სიგუები“, „მურაბის ნამცხვრები“; „ბადრიჯნის საცივი“, „ტყუილი სუპი“ (ანუ უხორცო), სოიოს კოტლეტები, ასევე სოიოსგან დამზადებული „ვითომ ჩამუშული“ და სხვ.;

რუბრიკაში **ქუჯის ფოსტა** დაბეჭდილია მკითხველთა სამადლობელი წერილები, ზვიად გამსახურდიას პოლიტიკური კურსის მომხრეთა მოსაზრებები რიგ საკითხებთან დაკავშირებით.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქუთაისში გამომავალი გაზეთი „ქუჯი“, მასში დაბეჭდილი სტატიებითა და პირადი წერილებით, XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე მყოფი საქართველოს რეალური ისტორიაა; იგი, საკუთრივ, მოქალაქეთა ხელით დაწერილი წიგნია სამშობლოს იავარქმნით გამოწვეულ პირად უბედურებაზე, რომელიც უთუოდ დააფიქრებს „ქართველის ბედის მძებნელ“ მომავალ თაობებს.

ლოლა ხაჭაპურიძე

ჟურნალისტი

პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით მომზადებული სადოქტორო დისერტაციები

პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის მრავალმხრივი სამეცნიერო მოღვაწეობა მიმართულია საქართველოსა და ქართველური ენობრივი სამყაროს წინაშე დღეს არსებული გამოწვევებისაკენ, რომელთა საპირწონედაც იგი წარმოადგენს შესაბამის საყურადღებო რეკომენდაციებს მიმდინარე საინფორმაციო ომში საქართველოს თავდაცვისა და უსაფრთხოებისათვის.

2020 წლის მონაცემებით, პროფ. ტარიელ ფუტკარაძემ სამეცნიერო ხელმძღვანელობა გაუწია იმ ჩვიდმეტ დოქტორანტს, რომელთაც წარმატებით დაიცვეს სადოქტორო დისერტაცია; გარდა აღნიშნულისა, ოფიციალური დაცვისათვის მზადდება კიდევ თერთმეტი სადისერტაციო ნაშრომი.

პროფ. ტ. ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით მომზადებული სადოქტორო ნაშრომების თემატიკაში გათვალისწინებულია როგორც ქართულ სალიტერატურო ენასთან დაკავშირებული წმინდა გრამატიკული საკითხების შესწავლა, ისე ქართველური ქვესისტემების კვლევა ისტორიულ ჭრილში. ქვემოთ წარმოვადგენთ ამ ნაშრომებსა და მათს ავტორებს.

ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მომზადებული სადისერტაციო ნაშრომები:

1. ეკა დადიანი – „კავშირებითის ნაკვეთი მეგრულში (სხვა ქართველურ ქვესისტემებთან მიმართებით)“, თანახელმძღვანელი: პროფ. რ. შეროზია, 2001 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა თბილისში, ა. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში).

სადისერტაციო ნაშრომში შესწავლილია კავშირებითის ნაკვეთი-

ბი მეგრულში როგორც ფორმობრივი, ისე ფუნქციურ-სემანტიკური თვალსაზრისით; განხილულია -ა/-ე ნიშნებით გაფორმებული კავშირებითისა და -კო (ოკონ) სუფიქსიანი ე.წ. „პირობითის“ ნაკვთები, აგრეთვე -ნი ელემენტიანი ფორმები; ქართულ სალიტერატურო ენასა და სხვა ქართველურ ქვესისტემებთან მიმართებით გაანალიზებულია საერთო და განსხვავებული ტენდენციები. დისერტაციაში ახლებურადაა გააზრებული ნაკვთთა ტერმინოლოგიისა და წარმოების საკითხები. კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ მეგრულში კავშირებითისა და ე.წ. „პირობითის“ ნაკვთები, ფუნქციის თვალსაზრისით, ძირითადად ერთნაირია: ორივე რიგის ფორმებით გადმოიცემა კავშირებითის კილოს სემანტიკა. მათ შორის სხვაობა ძირითადად დროის აღნიშვნაშია: კავშირებითის ფორმები მომავალ დროს გამოხატავენ, „პირობითის“ ფორმები კი – წარსულ დროს. უმთავრესი ფუნქციის გათვალისწინებით, ნაშრომში „პირობითის“ ფორმებს „ნამყო კავშირებითი“ ეწოდა, რადგან ტერმინი ზუსტად გადმოსცემს ნაკვთის შინაარსს.

2. მაია მიქაუტაძე – „ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურის საკითხები V-XI საუკუნეთა წერილობითი ძეგლების მიხედვით“, 2004 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა თბილისში, ა. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში).

სადისერტაციო ნაშრომში შესწავლილია სამეცნიერო ლიტერატურაში საკამათოდ ქცეული V-XI საუკუნეთა ქართულის ზოგი ფონემის, ბგერისა თუ ბგერათკომპლექსის კვალიფიკაციის, შესაბამისად, სათანადო გრაფემათა ფუნქციის საკითხი, კერძოდ, განმარტებულია [ვ], [წ], [უ], [უჲ], [წი] | [ვი], [ჲ], [ი], [ეჲ], [ოჲ], [უჲ], [აჲ], /ხ/, /ვ/ სეგმენტები.

უძველესი წერილობითი ძეგლების მონაცემთა დეტალური ანალიზისა და სამნიგნობრო ქართულისთვის ახლებურად დასმულ მოსაზრებათა გათვალისწინების საფუძველზე, საინტერესოდაა განხილული არქაული ფონემატური სტრუქტურის არაერთი საკითხი.

წარმოდგენილ შრომაში დაზუსტებულია, თუ რა ფონემები და

ბგერები გვექონდა V-XI საუკუნეების ქართულში და რითი გად-
მოიცემოდა ისინი. კერძოდ, დაფიქსირებულია **ჴ, Q, 9, Կ, Է, 3, 7,**
Ի და **ვ, ჴ, უ, ჳ, ხ, ჳ, ღ, ი, Զ** გრაფემათა გამოვლენის სიხშირე
#-V, #-C, V-V, C-C, CS-V, CN_V, V_#, C_# პოზიციებში; შეძლებისდაგ-
ვარად, მაქსიმალურადაა წარმოჩენილი მოცემული გრაფემებით
გადმოცემული სავარაუდო ბგერები თუ ბგერათკომპლექსები,
გარკვეულია კონკრეტულ გრაფემათა ფუნქცია-დანიშნულება და
ახსნილია ბგერათა განსხვავებული დანერილობების მიზეზი. გარ-
და ამისა: გარკვეულია ორთოგრაფიული ნორმების დარღვევებისა
და ე.წ. „აღრევათა“ მიზეზები.

**3. ლუიზა ხაჭაპურიძე – „ქართველი მართლმადიდებელი მრევ-
ლის მეტყველება (ლექსიკური და ფრაზეოლოგიური ერთეულები)“,**
2005 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა თბილისში, ა. ჩიქობავას
სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში).

გამოკვლევა ეფუძნება აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერ-
სიტეტის ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის
მომძიებელთა ჯგუფების მიერ გასული საუკუნის 90-იან წლებში
საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (იმერეთი, სამეგრელო, სვანე-
თი, რაჭა) მოპოვებული გაბმული მეტყველების ნიმუშებისა და
ლვთისმსახურებასთან დაკავშირებული კითხვარებით მოპოვებულ
მასალებს; აგრეთვე, ავტორის მიერ წლების მანძილზე ჩანერილ
ტექსტებს. გამოკვლევაში მრევლის მეტყველება შესწავლილია
ლექსიკოლოგიური თვალსაზრისით; გაანალიზებულია რელიგიურ
ტერმინთა თუ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა ერთი ნაწილის სე-
მანტიკა და მორფოლოგიური სტრუქტურაც.

**4. ლელა ავალიანი – „არაბულიდან მომდინარე პროფესიის
აღმნიშვნელი ტერმინები ქართულ სალიტერატურო ენასა და დი-
ალექტებში“,** თანახელმძღვანელი: დოც. მარიამ ნედოსპასოვა,
2005 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა თბილისში, გ. წერეთლის
სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში).

სადისერტაციო ნაშრომში შესწავლილია ქართულ სალიტერა-

ტურო ენასა და დიალექტებში არსებული არაბული წარმოშობის ან არაბული ფუძეებისაგან წარმოები პროფესიის აღმნიშვნელი ათეულობით ტერმინის ისტორია. აღნიშნული ლექსიკური ერთეულები დაჯგუფებულია დერივაციული საშუალებების მიხედვით (გამოვლენილია აქტიური მორფოლოგიური ყალიბები). „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის მასალებისა და სპარსულ-თურქული მონაცემების საფუძველზე, წარმოდგენილია ცალკეულ სიტყვათა ფონეტიკურ-სემანტიკური ტრანსფორმაციები.

5. სოფიო ტყეშელაშვილი – „თანხმოვანთკომპლექსები ქართული ენის ფერეიდნულ დიალექტში“, 2006 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა თბილისში, ა. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში).

სადისერტაციო ნაშრომში შესწავლილია ფერეიდნული მეტყველებისთვის დამახასიათებელი თანხმოვანთკომპლექსები; კერძოდ, დისერტაციაში პირველადაა წარმოდგენილი ქართული ენის ფერეიდნული დიალექტის თანხმოვანთა სინტაგმატური ანალიზი, დაწვრილებითაა განხილული როგორც ჩქამიერი, ასევე სონორი ბგერების შემცველი კომპლექსების პოზიციები. დადგენილია თითოეული თანხმოვანთიმედევრობის სიხშირე, გამოვლენილია ამ ქართული კილოსთვის დამახასიათებელი ძირითადი, დასაშვები და აკრძალული კომპლექსები.

ნაშრომში თანხმოვნები დაყოფილია ორ ძირითად კლასად: სონორებად (მ ნ რ ლ ვ) და ჩქამიერებად. თავის მხრივ, საწარმოთქმო ადგილის მიხედვით, ჩქამიერები წარმოდგენილია ორ ჯგუფად: I რიგისმიერებად (ბ ფ პ ვ ჭ, დ თ ტ, ძ ც ნ ზ ს, ჯ ჩ ქ ყ შ) და II რიგისმიერებად (გ ქ კ ლ ხ ყ წ ჰ). გამოკვლევა ასევე საინტერესოა სამეტყველო კოდთა შერევის შესწავლის კუთხითაც.

6. გიგა ქამუშაძე – „იანეთში რეპატრიირებული მოსახლეობის თურქული მეტყველების თავისებურებანი“, თანახელმძღვანელი: პროფ. მარინე ჯიქია, 2006 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა

თბილისში, გ. წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში).

სადისერტაციო ნაშრომში პირველადაა წარმოდგენილი დეპორტაციამოვლილი და საქართველოში რეპატრიირებული მოსახლეობის მეტყველების ანალიზი. კვლევის საფუძველზე გამოვლენილია, რომ ამ ხალხის მეტყველება ძირითადად თურქულია, მაგრამ მას განცდილი აქვს სხვა ენათა გავლენებიც, კერძოდ, იანეთელ რეპატრიანტთა თურქულ მეტყველებაში ბუნებრივია პ, ტ, წ, ჭ, კ, ყ ბგერები, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ თურქული ქართულის ძლიერ გავლენას განიცდიდა; საუკუნეების წინ მესხეთში ჩამოსახლებულ თურქულ ტომთა ამჟამინდელი მეტყველება აირეკლავს ასიმილირებულ ავტოქთონ ქართველთა სუბსტრატულ ფენას. საყურადღებოა ისიც, რომ ქართულის სპეციფიკური ბგერები ჩანს არა მარტო ქართული წარმომავლობის სიტყვებში, არამედ თურქულ სიტყვებშიც; ბალ>პალ, დუდაკ>ტოტახ და სხვ. ქართული სუბსტრატი ძლიერ თვალსაჩინოა აგრეთვე ლექსიკაში. შეიძლება ითქვას, რომ სოფლის მეურნეობის ზოგიერთ დარგში ტერმინოლოგია ქართულია.

7. მიხეილ ლაბაძე – „მურლულის ხეობაში მცხოვრებ ავტოქთონ ქართველთა – ლაზთა და ლივანელთა – მეტყველების თავისებურებანი“ (სამეტყველო კოდთა შერევის საკითხები)“, 2013 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა ქუთაისში, ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში).

სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია საქართველოს ერთ-ერთი ისტორიული კუთხის, ლივანას/ლიგანას/ნიგალის ნაწილის – მურლულის ხეობაში მცხოვრებ ავტოქთონ ქართველთა – ლაზთა და ლივანელთა მეტყველების თავისებურებების შესწავლა. კვლევის ობიექტად განსაზღვრულია მურლულურ-ლივანური, მურლულურ-ლაზური კილოკავები, ათინა-ართაშენის საზოგადოებებიდან მურლულის ხეობაში გადმოსულ ლაზთა შთამომავლების მეტყველება, ქართველურ (ლაზურ-ლივანურ) კოდთა და თურქულის შერევით შექმნილი ქართველურ-თურქული პიჯინი.

შესაბამისად, ნაშრომში, დისერტანტის მიერ მოპოვებული დიდ-ძალი საილუსტრაციო მასალის საფუძველზე, გამოვლენილ-დადგენილია მურღულუღურ-ლივანურისა და მურღულუღურ-ლაზურის თავისებურებები, მურღულუღურ კილოკავთა შორის მსგავსება-განსხვავება, პირველადი და მეორეული ენობრივი მოვლენები კილოკავებში, ქართველურ სამეცყველო კოდთა გადართვის მთავარი მახასიათებლები; განხილულია ქართველურ-თურქული ურთიერთგავლენის ძირითადი საკითხები. თეორიული საკითხები დამუშავებულია თანამედროვე მეთოდოლოგიური ბაზის გათვალისწინებით.

8. ხათუნა ბაბუნაშვილი – „ქართულენოვანი ინტერნეტსივრცე – პრობლემები და პერსპექტივები (საინფორმაციო სააგენტოების ლექსიკა)“, 2016 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა ქუთაისში, ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში).

სადისერტაციო ნაშრომში გაანალიზებულია ქართულენოვანი ინტერნეტსივრცის პრობლემები, პერსპექტივა და საინფორმაციო სააგენტოების ლექსიკის კრიტიკული ანალიზი. ასევე მიმოხილულია ვრცელი ინფორმაცია გლობალური ქსელისა და ინტერნეტენის შესახებ, გამოცდილების გაზიარების მიზნით, შესწავლილია ფრანგული ენის ტექნოლოგიების ძირითადი საკითხები და გაანალიზებულია ქართული საინფორმაციო სააგენტოების: „ინტერპრესნიუსის“, „პირველისა“ და „მედიანიუსის“ ვებგვერდების ლექსიკა.

ნაშრომში წარმოდგენილია ის საფრთხეები, რომლებიც ქართულ ენას ინტერნეტსივრცეში ემუქრება. კვლევის შედეგად შემუშავებულია რეკომენდაციები, რომლებიც შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს როგორც ქართული ენის ტექნოლოგიების, ასევე, ქართული ინტერნეტენის განვითარების სტრატეგიული დოკუმენტის შემუშავების პროცესში.

9. მარკა თედორაძე – „ენობრივი ერთეულის სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები (საუკუნოვანი დისკუსია ქართვე-

ლური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის შესახებ), 2018 წელი (დისერტაციის დაცვა შედგა ქუთაისში, ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში).

სადისერტაციო ნაშრომში გაანალიზებულია ბოლო ასწლეულში ქართველური ქვესისტემების განსხვავებული კვალიფიკაციების ისტორია და ამ სხვადასხვაობის საფუძველი. კრიტიკულადაა განხილული ის სამეცნიერო ნაშრომები, რომლებშიც წარმოდგენილია ენისა და კილოს გამმიჯნავი კრიტერიუმები; მათი გათვალისწინებით, გაშლილია საინტერესო მსჯელობა ქართველური და გერმანული ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის ისტორიის შესახებ. ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს საისტორიო წყაროების შეპირისპირებითი ანალიზიც; აქ მოიაზრება ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული სტატიები, საქართველოს ეროვნულ არქივში, ქუთაისის ცენტრალურ არქივში, შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივსა და საქართველოს ცენტრალურ არქივში დაცული მასალები – სხვადასხვა დროს მიღებული პოლიტიკური გადაწყვეტილებები, საზოგადო მოღვაწეთა შეხედულებები და სხვ. მასალათა ნაწილი საზოგადოებისათვის უცნობია და საყურადღებო ინფორმაციას შეიცავს საკვლევ თემასთან დაკავშირებით.

10. ქეთევან გურჩიანი – „თურმეობითის მწკრივთა წარმოება სვანურ კილოებში (დიალექტურ მონაცემთა შეპირისპირებითი ანალიზი)“, 2018 წელი.

სადისერტაციო ნაშრომში ოთხივე სვანური კილოს მიხედვით მოცემულია პირველი თურმეობითის, მეორე თურმეობითის, მესამე თურმეობითისა და მეოთხე თურმეობითის მწკრივთა ფორმოზომები და ფუნქციურ-სემანტიკური დახასიათება. წარმოჩენილია როგორც სვანურ კილოებს შორის არსებული მსგავსება-განსხვავება, ასევე სვანური მონაცემების მიმართება ქართული სალიტერატურო ენისა და სხვა ქართველური ქვესისტემების მასალასთან. გამოვლენილია როგორც საერთოქართული კანონზომიერებები, ასევე, საკუთრივ სვანურისთვის დამახასიათებელი

თავისებურებები. გაანალიზებული მასალის საუძველზე, კვლევის მიხედვით დადგენილია, რომ სევანურ კილოთა ზმნური პარადიგმები, კონკრეტულად, თურმეობითის მწკრივთა ფორმანარმოების წესი და მანარმოებელი აფიქსები არსებითად არ განსხვავდება ქართული სამნიგნობრო ენისა და სხვა ქართველური ქვესისტემების მონაცემებისაგან.

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში მომზადებული სადისერტაციო ნაშრომები:

11. სვეტლანა ადამია – „ორპირიან და ორვალენტიან ზმნურ ფორმათა სრული პარადიგმა (სამნიგნობრო ქართულსა და ქართველურ დიალექტებში)“, 2015 წელი.

სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია ქართული ზმნის ისეთი სრული პარადიგმის აგება, რომელიც გააიოლებს ქართული ზმნის კომპიუტერულ მოდელირებას. ნაშრომში წარმოდგენილია ქართული ზმნური ყალიბების (ფორმების) შესწავლის ისტორია და კრიტიკული ანალიზი. მოცემულია ორპირიან და ორვალენტიან ზმნურ ყალიბთა ფორმანარმოება სალიტერატურო ქართულისა და იმერულ-მეგრული კილოების მონაცემთა მიხედვით, ასევე – ორპირიანი და ორვალენტიანი ზმნური ყალიბების, მათი მწკრივების, პირისა და რიცხვის ფორმების სემანტიკური დახასიათება. ნაშრომის ღირებულ ნაწილს წარმოადგენს დანართი: აქ მოცემულია სალიტერატურო ქართული ენის ერთი ზმნის ორპირიანი და ორვალენტიანი ყალიბის უღლება, რომელიც მოიცავს 700 ფორმას. ნაშრომი გარკვეულწილად გააიოლებს ქართული ზმნის სწავლებას /ბავშვებისა და უცხოელებისათვის/ და, რაც მთავარია, ხელს შეუწყობს ქართული ენის ტექნოლოგიზებას; კერძოდ: ენაში არსებული ყველა ზმნური ფორმის აღნუსხვა და თითოეული მათგანის სემანტიკის განსაზღვრა საშუალებას მოგვცემს, ავაგოთ ქართული ენის ზმნის მოდელირებისთვის საჭირო ალგორითმი.

12. ხატია ჯანგაძე – „ქართული ენის ტაოური და იმერხეული დიალექტების ფონემათა სინტაგმატური ანალიზი“, 2015 წელი.

ნაშრომი წარმოადგენს ცდას, გაკეთდეს ცოცხალი მეტყველების ფონემატური სტრუქტურის ზუსტი ანალიზი ქართული ენის ტაოური და იმერხეული დიალექტების ფონზე; დაწვრილებითაა განხილული ხმოვანთკომპლექსებისა და თანხმოვანთკომპლექსების ყველა პოზიცია; დადგენილია მათი გამოვლენის სიხშირე და აღნიშნული კილოსთვის დამახასიათებელი ჰარმონიული, ბუნებრივი, დასაშვები თუ აკრძალული კომპლექსები. ზოგ შემთხვევაში წარმოდგენილია კომპლექსთა ტრანსფორმაციის ისტორიაც. გარდა ამისა, მოცემულია ბევრი უკვე ცნობილი ფაქტის ახლებური ინტერპრეტაცია. ბოლოს წარმოდგენილია ტაოური და იმერხეული დიალექტების შედარებითი ანალიზი და მათი მიმართება სალიტერატურო ქართულთან. დანართის სახით მოცემულია ტაოური და იმერხეული დიალექტების ზეპირი მეტყველების ნიმუშები, რომლებიც ჩანერილია 2006 – 2014 წლებში ტაო-კლარჯეთში ექსპედიციების დროს. დისერტაცია, გარკვეულწილად, სწორედ ამ მასალას ეყრდნობა.

13. იაშა თანდილავა – „საერთოქართველური ზმნური ძირები ლაზურში“, 2015 წელი.

სადოქტორო დისერტაციაში გაანალიზებულია ლაზურში დადასტურებული საერთოქართველური ზმნური ძირ-ფუძეები. ნაშრომში წარმოდგენილია სპეციალურ ლიტერატურასა (ნ. მარი, ი. ყიფშიძე, ა. ჩიქობავა, ს. ჟღენტი, ჟ. დიუმეზილი, ირ. ასათიანი, გ. კარტოზია...) და თანამედროვე ლაზურ მეტყველებაში დაფიქსირებული საერთოქართველური ზმნური ძირები; ლაზური ვარიანტები შეპირისპირებულია ქართული სალიტერატურო ენისა და სხვა ქართველური ქვესისტემების მონაცემებთან.

მოცემულია საერთოქართველური ზმნური ძირების სისტემური ანალიზი. შესწავლილია, ერთი მხრივ, სპეციალურ ლიტერატურაში გაანალიზებული ლაზური ზმნური ძირ-ფუძეები, მეორე მხრივ კი – ისეთი ზმნური ფორმები, რომლებიც ცოცხალ მე-

ტყველებში გამოიყენება, თუმცა არ არის ასახული სამეცნიერო გამოკვლევებში. სულ გაანალიზებულია 262 ერთეული.

ლაზური ზმნების ფორმანარმოების შესაძლებლობათა წარმოსაჩენად ნაჩვენებია ქარ- ზმნური ძირისგან ნანარმოები ყალიბები (დანართში ცხრილების სახით მოცემულია ყველა შესაძლო ზმნური ფორმა). კვლევის საფუძველზე დასკვნის სახით აღნიშნულია, რომ ლაზურში არსებული ზმნური ძირ-ფუძეები ძირითადად საერთოქართველურია: დასტურდება როგორც სალიტერატურო ქართულში, ასევე სხვა ქართველურ დიალექტებში; ვლინდება ისეთი ფორმებიც, რომლის შესატყვისი სალიტერატურო ენაში არ ჩანს, თუმცა დაცულია კილოებში.

14. ეკა ჭკუასელი – „ქართული რელიგიური წეს-ჩვეულებები და ხალხურ დღეობათა სარიტუალო ლექსიკა (სვანეთისა და სამეგრელოს ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით)“, თანახელმძღვანელი: პროფ. რ. გუჯეჯიანი; 2015 წელი.

სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია საწესო-სარიტუალო ტერმინების ფორმოზრივ-სემანტიკური ანალიზი საქართველოს ორი კუთხის, სვანეთისა და სამეგრელოს, ტრადიციულ ყოფაში დაცული ჩვეულებების საფუძველზე, ამ რიტუალთა პირველადი მნიშვნელობის მიკვლევა და რელიგიური ტერმინების განვითარების ისტორიის კვლევა.

განხილულია სვანეთსა და სამეგრელოში არსებული რიტუალები და დღეობები, ასევე – „ლოცვის“ მნიშვნელობით დაცული ჭუამ- /ხვამ- და მზერ- /მზირ- ძირებით წარმოდგენილი სემანტიკური ერთეულები და ამ ორი კუთხის ეთნოგრაფიულ ყოფაში ლოცვის/დალოცვის (ღვთისადმი, წმინდანისადმი აღვლენილი სავედრებელი) მნიშვნელობით დაცული რიტუალი. განხილულია რელიგიურ წეს-ჩვეულებებსა და რიტუალებში განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე სარიტუალო პურის გარკვეული სახეობები, რომელთაც საწესო დანიშნულება აქვთ. დაწვრილებითაა განხილული თითოეული რიტუალი და ტერმინთა ეტიმოლოგიური წარმომავლობა.

15. ნერიმან ალბაირაქი – „იუსუფელის რაიონის ჰიდრონიმია და ტოპონიმია“, 2018 წელი.

დისერტაციაში განხილულია იუსუფელის რაიონის ტოპონიმები, მიკროტოპონიმები და ჰიდრონიმები სოფლებისა და ხეობათა მიხედვით. სოფლების, მათი უბნების, მდინარეთა/ღელეთა ძველი (ადგილობრივი) სახელები წარმოდგენილია ისე, როგორც ადგილობრივი მოსახლეობა (ეთნიკური წარმომავლობის განუსხვავებლად) წარმოთქვამს. იქვე ნაჩვენებია ოფიციალურად მიღებული თანამედროვე თურქული სახელებიც. ტოპონიმთა, მიკროტოპონიმთა და ჰიდრონიმთა უმრავლესობა ეტიმოლოგიზებულია. ნაშრომში ასევე მიმოხილულია საკვლევე არეალის დასახლებული პუნქტების, ხეობების, მდინარეებისა თუ ღელეების ის სახელწოდებები, რომლებიც დასტურდება ოსმალურ საარქივო მასალებში. დანართში წარმოდგენილია თურქეთის რესპუბლიკის ოფიციალური დაწესებულებებიდან მიღებული სათანადო ცნობები და ავტორის მიერ არქივში მოძიებული დოკუმენტების ასლები; ასევე, კომპაქტდისკების სახით – იუსუფელის სოფლების სურათები და ვიდეომასალები.

16. ფევი ჩელები – „დუზჯეს მხარეში (თურქეთის რესპუბლიკა) მცხოვრები ქართველების მეტყველების თავისებურებანი“, 2018 წელი.

ნაშრომის მიზანია ქართველ მუჰაჯირთა მეტყველების შესწავლა და მისი სპეციფიკური მახასიათებლების გამოვლენა (დღემდე არსებული სიტუაცია არ იძლეოდა, ზოგადად, მუჰაჯირთა ტაბუდადებული თემის საფუძვლიანი კვლევის საშუალებას); მასალა მოპოვებულია დისერტანტის საველე მუშაობის შედეგად – მუჰაჯირთა ხანდაზმული შთამომავლებისაგან.

დუზჯელი ქართველები, ძირითადად, აჭარიდან წასულთა შთამომავლები არიან, ამდენად, მათი მეტყველება უფრო აჭარულ დიალექტს უახლოვდება, ბევრი თავისებურება, რომლებიც დუზჯეს ქართულს სალიტერატურო ქართულის ან სხვა ქართული დიალექტებისგან შესამჩნევად გამოარჩევს, თურქულის

გავლენას მიეწერება.

ნაშრომში წარმოდგენილია ქართველურ-თურქულ, ასევე ქართველურ დიალექტურ სამეტყველო კოდთა შერევის ყველა ძირითადი სახეობა; გაანალიზებულია დუზჯეს რეგიონში დღემდე პოვნიერ ქართულ ანთროპონიმთა (სახელთა, მეტსახელთა...) და პატრონიმთა (გვართა, მეტგვართა...) თავისებურებანი. დუზჯელი ქართველები დღეს არაბული (და ასევე თურქული) ანთროპონიმიკით სარგებლობენ, თუმცა მათ ქართულ ყაიდაზე ასხვაფერებენ. რაც შეეხება მიკროანთროპონიმიკას (მეტსახელებს), ისევე, როგორც ადრე, დღესაც მთლიანად ქართულია.

ნაშრომს ბოლოში ერთვის დუზჯელ ქართველთა ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, ასევე – კომპაქტდისკები, რომლებზეც აღბეჭდილია დუზჯეს სოფლების სურათები და ვიდეომასალა.

17. კესო გეჯუა – „მეგრული სიტყვა-ფორმები და ქართველთა სამნიგნობრო ენის ლექსიკური ფონდი“, თანახელმძღვანელი: პროფ. რ. შეროზია; 2020 წელი.

სადისერტაციო ნაშრომში განხილულია მეგრული მეტყველების ლექსიკის ორგვარი პერსპექტივა უძველესი დროიდან დღემდე. ისტორიული მიმოხილვის მიხედვით, წარმოჩენილია მეგრული დიალექტის ადგილი და როლი ქართველურ ენობრივ სივრცეში. ნაშრომში მიმოხილულია მეგრული დიალექტის სიტყვაფორმები, როგორც ქართული სამნიგნობრო ენის ისტორიული შენაკადი ქართველ მეცნიერთა, მწერალთა თუ საზოგადო მოღვაწეთა მიხედვით. გაანალიზებულია მეგრული ლექსიკა კ. გამსახურდიას, ლ. ქიაჩელის, ნ. წულეისკირის შემოქმედებიდან, ასევე სულხან-საბა ორბელიანისა და ილია ჭყონიას ლექსიკონებიდან. მოპოვებულ მასალაზე დაყრდნობით ნაჩვენებია მეგრული ლექსიკის კვალიფიკაციის პრობლემა „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ ძველ (რვატომეული) და ახალ გამოცემებში. კვლევის საფუძველზე გამოტანილია დასკვნა, რომ მეგრული ლექსიკა ოდითგანვე იყო მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამნიგნობრო ენის საბაზო ლექსიკა, ამდენად ახალ რედაქციაში ფართოდ უნდა

გაეხსნას გზა მეგრულ (ასევე ლაზურ თუ სვანურ) სიტყვაფორმებს შესაბამისი კვალიფიკაციით.

ქვემოთ წარმოდგენილია დამუშავების პროცესში არსებული სადისერტაციო თემები (ავტორების მითითებით).

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში:

1. ანა მოდებაძე – „ქართული ენის სახელის ფორმანარმოების მოდელირების პრინციპები“;
2. ნატო ბერიძე – „ზმნური სიტყვანარმოება ქართულში“;
3. გოქან ილმაზი – „სამეტყველო კოდთა იერარქია შავშეთის რაიონის მოსახლეობაში (ისტორიული დინამიკა)“;
4. ბელა სარია – „იაკობ გოგებაშვილის ლინგვისტურ-პედაგოგიური კონცეფცია თანამედროვე კონტექსტში“;
5. მანანა ხვინგია – „რუსულ-ქართული მანქანური თარგმანი (სინტაქსური ანალიზი)“;
6. მარინა მწყერაშვილი – „სოციალური ქსელების საკომუნიკაციო ენა ქართულ რეალობაში“;

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში:

7. თინათინ მილორავა – „ზმნის ფორმანარმოება ქართული ენის ტაოურსა და იმერხეულ დიალექტებში“;
8. საიდ მულიანი – „ქართული ენა ირანში“;

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში:

9. ლია ოთინაშვილი – „ქართულ-ინგლისური ორენოვანი მთარგმნელი პროგრამის რესურსები (ქართული ენის ეროვნული კორპუსი და მორფოლოგიურ-სინტაქსური ანალიზატორი)“;

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში:

10. რუსუდან გონაშვილი – „ენისა და სამშობლოს კონცეპტთა ლინგვოკულტურული ასპექტები ქართველ მწერალთა მიხედვით“;

(ილია ჭავჭავაძე, ნიკოლო მინიშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია, ლევან გოთუა... გიორგი სოსიაშვილი, აკა მორჩილაძე, ლაშა ბულაძე)“;

11. მარიამ ჯვარიძე – „თემის ნიშნები სამცხურსა და ჯავახურში“.

საამაყო, გაზარდო და სამეცნიერო ხელმძღვანელობა გაუწიო ამდენ დისერტანტს, დააყენო სწორ გზაზე. პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით მომზადებულ სადისერტაციო ნაშრომთა თემატური მრავალნახნაგოვნება მოწმობს, რომ ქართული სამნიგნობრო ენის მიმართულებით ჯერ კიდევ ბევრი საკითხია შესასწავლი და გადასაწყვეტი.

კესო გეჯუა

ფილოლოგიის დოქტორი,
საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის
ცენტრის ასოცირებული მკვლევარი

მარია თედორაძე

ფილოლოგიის დოქტორი,
ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტი-პროფესორი

**პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით
განხორციელებული სამეცნიერო ექსპედიციები
თურქეთელი ქართველების ენისა და კულტურის
შესასწავლად**

მეცნიერება ემპირიული მასალის გარეშე, ფაქტობრივად, ვერ იარსებებს და ჭეშმარიტების დადგენაც შეუძლებელია. იმისათვის, რომ ენათმეცნიერებაში ხელშესახები მასალა მოიპოვო, მნიშვნელოვანია რიგი ღონისძიებების გატარება. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი, ხერხემალი, დიალექტოლოგიური კვლევა-ძიებინა, გახლავთ ველზე მუშაობა, ცოცხალი მეტყველების ფიქსაცია და შემდეგ ფიქსირებული მასალის სკრუპულოზური შესწავლა.

დიალექტოლოგიურ ექსპედიციებში აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენისა და ლიტერატურის სპეციალობის სტუდენტები ჯერ კიდევ ქუთაისის დიალექტოლოგიური ინსტიტუტის დაარსების დღიდანვე არიან ჩართული. ექსპედიციებს შორის, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ტაოსა და იმერხევის სოფლებში მეცნიერული საქმიანობა ეროვნული მნიშვნელობის საქმე გახლავთ.

1996 წლიდან ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი აწყობს დიალექტოლოგიურ ექსპედიციებს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. 1998 წლიდან დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის ორგანიზებითა და თანამშრომელთა აქტიური მონაწილეობით სავსე დიალექტოლოგიურ, ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიულ პრაქტიკას გადიან უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ენა-ლიტერატურისა და ისტორიის სპეციალობების სტუდენტები. ექსპედიციაში ჩართული არიან აგრეთვე ქართველური ენათმეცნიერების სპეციალობის მაგისტრანტები და დოქტორანტები. წარმოგიდგენთ ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით განხორციელებულ

ექსპედიციებს:

1996 წლის 13-19 ივლისს მესტიის რაიონის სოფელ ლენჯერში მოენყო სამეცნიერო ექსპედიცია, რომლის მიზანი იყო ენათმეცნიერული, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული მასალის მოპოვება. ექსპედიციაში მონაწილეობდნენ: ტ.ფუტყარაძე (ხელმძღვანელი), მ.დოგრაშვილი, ლ.ხაჭაპურიძე, ლ.ლომთაძე, დ.შავიანიძე, დ.ბაკურაძე, ვ.თავხელიძე, ლ.რუსაძე, ი.გაბელაია, ე.დადიანი, ნ.ნაკანი, ნ.ოკუჯავა, ლ.ბენდელიანი, ი.ლომიძე, დ.ხარაბაძე, ი.ვაშაკიძე, რ.თოფჩიშვილი.

1998 წლის 13-27 ივლისს ტყიბულში (სოფ. კურსები, ჭყეპი), ხონში (სოფ. მათხოჯი, კუხი), ხობსა (სოფ. ქვალონი) და ქუთაისში მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული სასწავლო საველე ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ.ფუტყარაძე (ხელმძღვანელი), დ.ბაკურაძე, დ.შავიანიძე, გ.ზარქუა, რ.ხაჭაპურიძე, რ.კაშია, მ.ფეიქრიშვილი, ე.დადიანი, ლ.ხაჭაპურიძე, ლ.ლომთაძე, ი.ვაშაკიძე.

1999 წლის 25 ივლისიდან 9 აგვისტომდე ცაგერის რაიონის სოფლებში (ლაჯანა, ორბელი), ხონის რაიონის სოფლებში (მათხოჯი, კუხი), მარტვილის რაიონის სოფ. დიდ ჭყონში და ქუთაისში მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული სასწავლო-საველე ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ.ფუტყარაძე (ხელმძღვანელი), მ.დოგრაშვილი, ლ.ავალიანი, დ.ბაკურაძე, დ.ფირცხელანი, დ.შავიანიძე, რ.ხაჭაპურიძე, ლ.ლომთაძე, რ.კაშია, ე.დადიანი, ნ.ოკუჯავა, ლ.ხაჭაპურიძე.

2000 წლის 11-24 ივლისს ცაგერის რაიონის სოფლებში (ლაჯანა, სპათაგორი, ორბელი, ლაილაში, ლუ, ხოჯი, ლაცორია) მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ. ფუტყარაძე (ხელმძღვანელი), მ. დოგრაშვილი, ლ. ავალიანი, დ. ბაკურაძე, დ. ფირცხელანი, დ. შავიანიძე, რ. ხაჭაპურიძე, ლ. ლომ-

თაძე, რ. კაშია, ე. დადიანი, ლ. ხაჭაპურიძე, ნ. ნაკანი, ქ. ბაქრაძე, ნ. ოდილავაძე, გ. ქამუშაძე.

2001 წლის 20 ივლისიდან 5 აგვისტომდე დუშეთის რაიონის სოფლებში (ბარისახო, გუდანი, ჭალისოფელი, რომკა, ბუჩუკურთა, კორში, გველეთი, აჭე) მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ.ფუტკარაძე (ხელმძღვანელი), მ.დოგრაშვილი, რ.ხაჭაპურიძე, ე.დადიანი, ნ. ნაკანი, ნ.ოდილავაძე, გ.ქამუშაძე, ვ. დათაშვილი, მ.მიქაუტაძე.

2002 წლის ივლისში ასპინძის რაიონში მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ. ფუტკარაძე (ხელმძღვანელი), მ. დოგრაშვილი, ს.კუბლაშვილი, ე. ჭანტურიძე.

2003 წლის ივლისში ქვემო სვანეთში (ლენტეხის რაიონი) მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ. ფუტკარაძე (ხელმძღვანელი), მ.დოგრაშვილი, მ.მიქაუტაძე, გ.ქამუშაძე, დ.ფირცხელანი, დ.შავიანიძე.

2004 წლის 19 ივლისიდან 3 აგვისტომდე ქობულეთის რაიონის სოფ. აჭყვისთავში მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ.ფუტკარაძე (ხელმძღვანელი), მ.დოგრაშვილი, ე. დადიანი, ს.კუბლაშვილი, გ.ქამუშაძე, გ.ზარქუა, დ.შავიანიძე, ვ. დათაშვილი, მ.მიქაუტაძე.

2005 წლის 20-31 ივლისს საჩხერის რაიონის სოფლებსა (იციქისი, საკობია, ორლუ, სავანე, ჭორვილა, სხვიტორი, იტავაზაქი, დურევი, ცხამი, კალვათა, საირხე, ქორეთი, ჭალა, სპეთი) და ქუთაისში მოენყო ანსუ ფილოლოგიისა და ისტორიის ფაკულტეტების II-III კურსის სტუდენტთა დიალექტოლოგიური, ფოლკლორული

და ეთნოგრაფიული სასწავლო-საველე ექსპედიცია. მასში მონაწილეობდნენ: ტ.ფუტყარაძე (ხელმძღვანელი), მ.დოგრაშვილი, ე.დადიანი, დ.შავიანიძე, ვ.დათაშვილი, მ.მიქაუტაძე.

2012 წლის ივლისსა და აგვისტოში მოენყო ისტორიისა და არქეოლოგიის სპეციალობის II კურსის სტუდენტთა ეთნოგრაფიული ექსპედიცია-პრაქტიკა სამეგრელოსა (წალენჯიხა, სოფლები: ჯვარი, ენერფერდი, მუჟავა) და ვანის რაიონში (ამალღება, ბზვანი, შუამთა, სულორი, ციხესულორი, ყუმური). მონაწილეობდნენ: დ.შავიანიძე (ხელმძღვანელი), ლ.ხაჭაპურიძე, რ.ხაჭაპურიძე.

2006-2019 წლებში ივლისისა და აგვისტოს თვეებში ტარიელ ფუტყარაძისა (ხელმძღვანელი) და ეკა დადიანის ორგანიზებით რეგულარულად ეწყობოდა დიალექტოლოგიური პრაქტიკა-ექსპედიციები ტაო-კლარჯეთის სოფლებში (ხევაი, ქობაი, ბალხი, ზედვაკე, ქვაბითავი, ქართლა, ქოქლიეთი, ივეთი, წყალსიმერი, შოლტისხევი, ბზათა, იფხრევილი, იმნიეთი, მანატბა, ხოხლევი, ხეწვრილი, აგარა, უსტამისი და ა.შ.) მონაწილეობდნენ: ანსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ენა-ლიტერატურის სპეციალობის III კურსის სტუდენტები და ქართველური ენათმეცნიერების სპეციალობის მაგისტრანტები. ექსპედიციაში სხვადასხვა დროს ჩართული იყვნენ: მ.მიქაუტაძე, ლ. ხაჭაპურიძე, მ.დოგრაშვილი, შ.კირთაძე, ლ.ლომთაძე, დ.ბაკურაძე და სხვ.

ჩვენ პატივი გვქონდა, მონაწილეობა მიგველო ტაო-კლარჯეთში განხორციელებულ 3 ექსპედიციაში. მრავალ ადამიანს აქვს საშუალება, ტურისტული გზით ენვიოს ისტორიული საქართველოს ამ ნაწილს და მოინახულოს იქაური ისტორიული ძეგლები, თუმცა სხვა მნიშვნელობის მქონე ექსპედიციები. მთავარი დანიშნულება ამ პრაქტიკა-ექსპედიციებისა ტაოსა და იმერხევში არის, პირველ რიგში, საქართველოსა და თურქეთის მოქალაქეების ურთიერთგაცნობა პოზიტიური ნახნაგებით, ამ ორი ქვეყნის კეთილმეზობლობის პირობებში გაქრობის პირას მყოფი ქართული დიალექტური მასალების ჩანერა მათი გადარჩენის მიზნით და, როგორც თავად ტარიელ ფუტყარაძე აღნიშნავს, საქართველოსა და თურქეთის აკადემიური წრეების კულტურულ-სამეცნიერო-სა-

განმანათლებლო „ზიარჭურჭლის“ შექმნა გასულ საუკუნეებში ჩამოყალიბებული იდეოლოგიების დაბალანსების მიზნით, შემდეგ კი – ქართველი სტუდენტებისათვის თურქეთის მოქალაქე ავტოქთონი ქართველების მეტყველებისა და ისტორიული ქართული კულტურის ძეგლების გაცნობა.

აღსანიშნავია, რომ „ჩვენებურთა“ მეტყველება და კულტურა უფრო და უფრო ექცევა თურქული ენისა და კულტურის გავლენის ქვეშ, ამიტომ ასეთი ტიპის საველე გასვლებს (როცა მკვლევრებსა და სტუდენტებს ურთიერთობა აქვთ ადგილობრივებთან და ეს ურთიერთობა ხშირად ექსპედიციის შემდეგაც გრძელდება), დიდი მნიშვნელობა აქვს „ჩვენებურების“ ისტორიული ცნობიერების შენარჩუნებაში. შეიძლება ვთქვათ, რომ ჩვენი ექსპედიციები ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძაფია, რომელიც „იქაურ“ ქართველებს „აქაურებთან“ აკავშირებს. იმ კულტურული ურთიერთობის შენარჩუნებასა და გაღრმავებაში, რომელიც ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის უნივერსიტეტს, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტს და სხვა მრავალს თურქეთელ ქართველებთან აკავშირებს, ლომის წილი სწორედ ტარიელ ფუტკარაძეს მიუძღვის. ის ფაქტი, რომ სტუდენტები, ახალგაზრდა მკვლევრები ჩადიან ტაოსა და იმერხეში და კომუნიკაციას მარტივად ახერხებენ იქაურ ქართველებთან, ბატონი ტარიელის თავდაუზოგავი შრომისა და თითქმის უკვე 15-წლიანი ექსპედიციების შედეგია.

ტაო-კლარჯეთის ექსპედიცია ძალიან წარმატებული ტრადიციაა აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და უკვე რამდენიმე წელიწადია, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტებისთვისაც.

საქართველოს ისტორიული ტერიტორიები სხვა სახელმწიფოს საზღვრებშია მოქცეული. ამდენად, აღნიშნული ექსპედიციის გარკვეულ სპეციფიკას ეს გასათვალისწინებელი მოცემულობაც ქმნის. სხვა ქვეყანაში, სხვა ღირებულებებთან, ტრადიციებსა და მენტალობასთან მეტ-ნაკლებად ასიმილირებულ მოსახლეობაში

საველე პრაქტიკები ადვილი საქმე როდია; პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ სიღრმისეულად შეისწავლა თურქეთელი ქართველების ცნობიერება, ინტერესები, პიროვნული ნახნაგები და სწორედ ეს გახლავთ აღნიშნული ექსპედიციის წარმატების ფორმულა.

ბატონი ტარიელის პიროვნული თვისებები ტაო-კლარჯეთის ექსპედიციის ხანგრძლივობისა და შედეგიანობის განმაპირობებელი ნიშანია. ამაზე მიუთითებს ის ნათელი, უტყუარი ფაქტი, რომ ტაოსა და იმერხევის ადგილობრივი მოსახლეობა მასთან მეგობრობს, ის უყვართ და მას გულითადად მასპინძლობენ. მათი სიყვარული პროფ. ტარიელ ფუტყარაძემ მოიპოვა უდიდესი პატრიოტული სულისკვეთების გამოვლენით, იქაური ქართველებისა და თურქეთის სახელმწიფოს პატივისცემით და იმ დიდი ენერგიით, რაც მოახმარა ტაოსა და იმერხევის სოფლებში თითოეულ ქართველთან უწყვეტი ჯაჭვის შეკვრით, რომელიც მათთან ყოველწლიურად ჩასვლითა და ექსპედიციით გვირგვინდება.

ვფიქრობთ, აუცილებელია, აღინიშნოს ის თვისებები, რომლებსაც ფლობს ბატონი ტარიელი, როგორც ექსპედიციის ხელმძღვანელი. იგი სამართლიანად, ზომიერად, მკაცრი მეთოდებითა და მეგობრული დამოკიდებულებით ახერხებს, თითოეული სტუდენტი თავისი გუნდის აქტიურ წევრად აქციოს; შორსმჭვრეტელობის უნარი შესაძლებლობას აძლევს, სწორად განსაზღვროს სტუდენტთა დიალექტოლოგიური სამუშაო გარემო და პირობები, რათა მათ სრულად გამოავლინონ თავიანთი შესაძლებლობები. ასევე აღსანიშნავია ექსპედიციის თეორიული ნაწილიც, რომელიც ბ-ნმა ტარიელმა შეიმუშავა და ზედმინევით დაგეგმა – ეს გულისხმობს ექსპედიციის წევრთა შემზადება-მობილიზებას საველე სამუშაოებზე გასვლისათვის. მისი, როგორც ხელმძღვანელის, როლი შეუდარებელია მუშაობის დაწყების პროცესშივე. პროფ. ტ.ფუტყარაძე დიდ ძალისხმევას დებს ექსპედიციის წევრთა ერთგუნდად შეკვრისა და მონესრიგებულად მუშაობის საქმეში.

მისი ხალასი იუმორი და უშუალო დამოკიდებულება ექსპედიციის წევრებს ეხმარება რთული და დაძაბული სამუშაო

საქმიანობის შემსუბუქებაში.

ყოველ ექსპედიციას თან ახლავს გარკვეული სახის წინააღმდეგობრივი ველი, გაუთვალისწინებელი შემთხვევები თუ მოსალოდნელი სირთულეები. ფორსმაჟორული მომენტები კარგად გამოავლენს ადამიანის შინაგან თვისებებს. 3 ექსპედიცია საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ბ-ნი ტარიელი ასეთ გადამწყვეტ მომენტებში გვეხილა, როგორც ნამდვილი წინამძღოლი, მამაცი ადამიანი და ძლიერი პიროვნება.

ბედნიერია, ვინც მასთან ერთად ყოფილა ტაო-კლარჯეთის დიალექტოლოგიურ ექსპედიციაში, რადგან ძალიან მცირე დროში ბ-ნი ტარიელი ახერხებს, სტუდენტებს ნამდვილი სამშობლო გააცნოს, დააფიქროს წარსულზე და მისცეს ძალიან დიდი მოტივაცია ქვეყნის საკეთილდღეო საქმეების კეთებისა.

დავით შანიძე, ფიქრია ჭანტურია

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის სადოქტორო პროგრამის ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების დოქტორანტი

ფერეიდნელი ქართველები და პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე

ვიდრე უშუალოდ დიდი ქართველი მეცნიერის, საზოგადო მოღვაწისა და მამულიშვილის – ტარიელ ფუტყარაძის ურთიერთობას შევეხებოდეთ ფერეიდანთან, საჭიროდ ვთვლით ორიოდ სიტყვით წარმოვაჩინოთ საქართველოსა და ფერეიდანს შორის არსებულ ურთიერთობათა ზოგადი სურათი.

საქართველოსა და ფერეიდანს შორის შეიძლება გამოიყოს ურთიერთობათა ორი მთავარი პერიოდი:

I – XIX ს. 70-იანი წლებიდან XX ს. 90-იან წლებამდე, ანუ საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენამდე.

II – XX ს. 90-იანი წლებიდან დღემდე.

ურთიერთობათა პირველი პერიოდი შეიძლება დავყოთ სამ ეტაპად:

პირველი ეტაპი – XIX ს. 70-იანი წლებიდან XX საუკუნის 20-იან წლებამდე, როცა საქართველოში პირველად გამოჩნდნენ ფერეიდნელები: ათამ ონიკაშვილი (1871), ყოლამ ჭუსეინ ონიკაშვილი და ყოლამ-რეზა ხუციშვილი (1907), მაყაშვილი და მისი სიძე ნასრულაძი (1900-1902), სეიფოლა იოსელიანი (1922).

ათამ ონიკაშვილი პირველი ფერეიდნელი იყო, რომელმაც ჩამოიტანა ამბავი ფერეიდნიდან. მანამდე ჩვენ მხოლოდ ინფორმაციის დონეზე თუ ვიცოდით ბუნდოვნად, რომ ფერეიდანში ცხოვრობდნენ შაჰ-აბასის მიერ გადასახლებული ქართველები, მაგალითად: „და რაც-ოდენნი შეიპყრეს, ცოლშვილიანად აჰყარეს და წაასხეს რომელიმე ფერისას“ („ქართლის ცხოვრება“, 1959: 401);

ათამ ონიკაშვილი ფერეიდნიდან სამუშაოდ გადასულა თავრიზში; იქ მუშაობა დაუწყია ინგლისელ ინჟინერთან, რომელიც მოხიბლულა მისი გონიერებითა და განსწავლულობით. ათამს უამბია ინგლისელისთვის თავისი წარმოშობისა და თავისი ხალხის ბედკრული ისტორიის შესახებ. როცა ინგლისელი თავის სამ-

შობლოში ბრუნდებოდა, მას ათამისთვის შეუთავაზებია, რომ თუ სურვილი ექნებოდა, წაიყვანდა ბაქომდე, საიდანაც ის შეძლებდა თავის სამშობლოში ჩასვლას. ათამს სიამოვნებით მიუღია ეს წინადადება.

ასე აღმოჩნდა 1871 წელს პირველი ფერეიდნელი ქართველი საქართველოში.

ამის მერე ფერეიდნიდან საქართველოში ჩამოვიდნენ ყოლამ ჰუსეინ ონიკაშვილი და ყოლამ-რეზა ხუციშვილი (1907), რომელთაც შვიდი თვე დაჰყვეს საქართველოში; მათი ჩამოსვლის მთავარი მიზანი ფერეიდანში ქართული სკოლის დაარსებისთვის ნიადაგის მომზადება იყო, რასაც ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება ყურადღებით მოჰყიდებია და განუხილავს კიდევ საკითხი შესაბამისი თანხების მოძიებასთან დაკავშირებით („ისარი“, 1907, 24. V).

მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო 1922 წელს ფერეიდნიდან საქართველოში ჩამოსვლა ისეთი განათლებული და გავლენიანი პირის – ხანისა, როგორც სეიფოლა იოსელიანი იყო (1887-1834).

ურთიერთობათა პირველი პერიოდის პირველ ეტაპზე თუ ათამ ონიკაშვილი იყო პირველი ქართველი, რომელიც ჩამოვიდა ფერეიდნიდან საქართველოში (1871), სეიფოლა იოსელიანი აღმოჩნდა ბოლო (1922).

ამის მერე 1972 წლამდე, ანუ მთელი ნახევარი საუკუნე, ფერეიდნელი არ გამოჩენილა საქართველოში. პირიქით კი იყო რამდენიმე შემთხვევა.

თუ პირველ ეტაპზე ჩვენი მხრიდან ოფიციალური დამოკიდებულება ფერეიდნის მიმართ დადებითი იყო, რა გასაკვირია, საზოგადოებაში ინტერესი მის მიმართ დიდი ყოფილიყო. სწორედ ამან განაპირობა, რომ 1894 წელს საქართველოდან ფერეიდანში ჩავიდა ლადო აღნიაშვილი, რომელმაც მრავალმხრივ შეისწავლა იქაურობა და წიგნად გამოაქვეყნა.

მართალია, საგანგებოდ არ ჩასულა ფერეიდანში, მაგრამ 1916 წელს ირანის ამ რაიონში შემთხვევით მოხვდა რუსეთის ჯარში მომსახურე ქართველი ოფიცერი პავლე ლორთქიფანიძე, რომე-

ლიც ასე გადმოსცემს ფერიდნელთა მაშინდელ განწყობას: „მათ ძალიან უნდოდათ ქართული სკოლების გახსნა. მთხოვდნენ როგორმე დავხმარებოდი მათ დედა-ენის შოვნაში. მათ მითხრეს, ჩვენი ქალები წინილასაც რომ დაკარგავენ, მთელი ღამე არ სძინავთ. საქართველომ სამასი ათასი ადამიანი დაკარგა და ნუთუ ჩვენზე აღარ ფიქრობსო. ქართველებს ჩვენ გადაშენებულები ხომ არ ვგონივართო“ (ონიკაშვილი 2004: 70).

1927 წელს ფერეიდანში ჩავიდა ამბაკო ჭელიძე, რომელმაც ასევე აღწერა იქაურობა და წიგნად გამოაქვეყნა.

1944 წელს ირანში ჩავიდა კინორეჟისორი ირაკლი კანდელაკი და შექმნა დოკუმენტური ფილმი „ფერეიდნელი ქართველები“.

1944 წლის მერე წყდება ურთიერთობა საქართველოსა და ფერეიდანს შორის.

უნდა აღინიშნოს, რომ XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან დაიწყო დათბობა საბჭოთა კავშირსა და ირანს შორის, რაც განაპირობა თანამშრომლობამ ეკონომიკის სფეროში. გამომდინარე აქედან, მიეცა საშუალება კინორეჟისორ გურამ პატარაიას, 1969 წელს დოკუმენტური ფილმის შესაქმნელად ჩასულიყო ფერეიდანში. მას თან ახლდნენ: კინოოპერატორი ირაკლი ონოფრიშვილი, კონსულტანტი ირანისტი მაგალი თოდუა და ჟურნალისტი ლამარა ბოკერია. შედეგად, 1970 წელს შეიქმნა დოკუმენტური ფილმი „შორია გურჯისტანამდე“.

შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული ფილმის ეკრანზე გამოჩენით იწყება პირველი პერიოდის **მეორე ეტაპიც**, რომელსაც გვირგვინად დაედგა 1970-იან წლებში (1972-1980 წწ.) ფერეიდნელთა ორ ათეულამდე ოჯახის მუდმივსაცხოვრებლად ჩამოსვლა საქართველოში.

ურთიერთობათა მეორე პერიოდი

მას მერე, რაც საქართველომ აღიდგინა სახელმწიფოებრიობა და ირან-საქართველოს შორის დამყარდა უპრეცედენტო თანაბარ-უფლებიანი სახელმწიფოებრივი კავშირი, მთლიანად შეიცვალა ურთიერთობა საქართველოსა და ფერეიდანს შორის.

დიას, უპრეცედენტო, რადგან ირან-საქართველოს მრავალ-საუკუნოვან ურთიერთობათა ისტორიაში, რომელიც სათავეს იღებს ირანის სახელმწიფოს დაარსებიდან, ანუ ჩვენს წელთაღ-რიცხვამდე მეხუთე საუკუნიდან, მსგავსი რამ პირველად მოხდა.

როგორც კი საქართველომ აღიდგინა სახელმწიფოებრიობა, ირანის ისლამური რესპუბლიკა იყო ერთ-ერთი პირველი, რომელმაც ცნო მისი ტერიტორიული მთლიანობა და სახელმწიფო-ებრიობა. ამით დაიწყო სრულიად ახალი პერიოდი საქართველოსა და ფერეიდანს შორის ურთიერთობაში.

1993 წელს გაიხსნა ირანის ისლამური რესპუბლიკის საელ-ჩო საქართველოში, ხოლო 1994 წელს – საქართველოს საელ-ჩო ირანის ისლამურ რესპუბლიკაში. აი, ასე მოხვდა პირველად ოცამდე კაცი საქართველოდან ფერეიდანში. საქართველოსა და ფერეიდანს შორის გზა უკვე გახსნილი იყო და ფერეიდანში შესა-ძლებელი გახდა სხვადასხვა სახით ჩასვლა; ასე, მაგალითად:

1998-2017 წლებში ფერეიდანში სამეცნიერო მივლინებით იმ-ყოფებოდნენ ენათმეცნიერები: თედო უთურგაიძე, დარეჯან ჩხუ-ბიანაშვილი (1998): მარინე ბერიძე, ლია ბაკურაძე, რუსუდან რამიშვილი, გიორგი ცოცანიძე, ზაქარია ფურცხვანიძე, ნიკო ნა-ხუცრიშვილი, ელენე ნაპირელი (2008-2017 წწ.).

2000 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან სამეცნიერო მივლინებით ფერეიდანში გაემგზავრა მცირე სამეცნიერო ექსპედიცია ეთნოლოგ ოთარ მიმინოშვილის, მიხეილ როსტომაშვილისა და ჩემი მონაწილეობით.

2012 წელს ფერეიდანში იმყოფებოდა თავისუფალი უნივერ-სიტეტის სტუდენტური სამეცნიერო ექსპედიცია გიორგი კაცი-ტაძისა და ერეკლე ასტახიშვილის ხელმძღვანელობით, რომლის მასალებიც გამოქვეყნდა წიგნის სახით.

2014 წელს, ტარიელ ფუტკარაძის ინიციატივითა და ხელმძღვა-ნელობით, შედგა ექსპედიცია ირანში, რომლის საფუძველზეც მომზადდა სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის წიგნი: „ორი გზა ფერეიდანამდე“. მასზე დაყრდნობით და ბატონი ტარიელის კონსულტანტობით, 2016 წელს აჭარის ტელევიზიის ჟურნა-

ლისტთა ჯგუფმა გადაიღო ოთხნაწილიანი დოკუმენტური ფილმი ფერეიდანზე.

2015 წელს შესანიშნავმა მწერალმა და მეცნიერმა გიორგი სოსიაშვილმა გამოაქვეყნა მხატვრული და ამავე დროს მეცნიერულ მასალაზე დამყარებული ნოველების კრებული „ვერცხლის ყვავილები“.

2011-2016 წლებში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უნმიდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის ლოცვა-კურთხევით, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში ფერეიდნელი ქართველებისათვის დაფუძნდა საზაფხულო სკოლა და ქართული ენისა და საქართველოს ისტორიის შემსწავლელი ერთწლიანი უფასო სასწავლო კურსები პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ხელმძღვანელობით.

ტარიელ ფუტყარაძის ინიციატივითა და ორგანიზატორობით, ამავე უნივერსიტეტში შედგა ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მეოთხე საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე – „ირანის ქართველები: ისტორია და პერსპექტივები“ (თბ., 2014, 28-29 მაისი), რომელიც მიეძღვნა საქართველოდან ირანში ქართველთა გადასახლების 400 წლისთავს.

ტარიელ ფუტყარაძემ ისტორიული უკუღმართობით სამშობლოდან უცხო მიწებზე გაფანტულ ქართველთა ისტორიის კვლევა თურქეთელი ქართველებიდან დაიწყო, რასაც მალე ფერეიდნელები მიემატნენ. ეს დაუდგრომელი სულის ადამიანი ყველანაირად ცდილობს დააკავშიროს ისინი ერთმანეთთან და მათ შორის გააბას სიყვარულის ძაფები.

ტარიელ ფუტყარაძის, ამ სტუმართმოყვარე ადამიანის ოჯახის კარები, სხვებთან ერთად, მუდამ ღიაა ფერეიდნელი ქართველებისთვის.

ფერეიდნელი ქართველების სიყვარული საქართველოსა და ქართული ენისადმი და ქართველთა განსაკუთრებული დამოკიდებულება მათ მიმართ საყოველთაოდ ცნობილია; ფერეიდნელ-

მა ქართველებმა შექმნეს ცისარტყელას მითი, რომ ეს სიყვარული მარადიული გამხდარიყო: ლეგენდის თანახმად, თუ წვიმის შემდეგ ცისარტყელასთან მიხვიდოდი, საქართველოში აღმოჩნდებოდი. ოთხასი წლის შემდეგ ეს სურვილი ასრულდა და ბატონი ტარიელი ერთ-ერთი პირველი მერცხალი იყო, ვინც ცისარტყელა გადაკვეთა, მაგრამ ამჯერად საქართველოდან – ირანში, რასაც მოჰყვა ძალიან ბევრი და სასიკეთო შედეგი.

ბატონი ტარიელი, რომელიც ფერეიდნელ ქართველებსა და ფერეიდნულ დიალექტს გაეცნო უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში, ერთ-ერთია მათ შორის, ვისაც აქვს ფერეიდნელ ქართველებთან ახლო მეგობრული ურთიერთობა და სამეცნიერო კავშირები.

სწორედ ბატონი ტარიელის მხარდაჭერით, ფერეიდნელ ქართველთა პირველმა ჯგუფმა შეძლო მოკლევადიანი კურსის გავლა საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში. აქ ამ პერიოდში ასწავლიდნენ გამოჩენილი ქართველი პროფესორები: სერგო ვარდოსანიძე, როინ მეტრეველი, ვახტანგ გურული და თავად ბ-ნი ტარიელ ფუტყარაძე, ხოლო ფერეიდნელებს, ტრენინგის გარდა, შეეძლოთ საქართველოს სხვადასხვა ღირსშესანიშნავი ადგილის მონახულება.

ირანის ქართველები ცნობილი არიან, როგორც ფერეიდნელი ქართველები, მაგრამ სხვადასხვა ისტორიული პერიოდისა თუ მოვლენის გამო, ისინი სხვა ადგილებშიც დასახლდნენ. სამხრეთ ირანის ხუზესტანის პროვინციაში ვახუშტი ბარათაშვილის შთამომავლები ცხოვრობენ. ბატონი ტარიელის მონვევით, ხუზესტანის ქართველების წარმომადგენლებმა მონაწილეობა მიიღეს საპატრიარქოს ქართულ უნივერსიტეტში გამართულ პირველ სამეცნიერო კონფერენციაში, რომელიც ირანში ქართველთა გადასახლების 400 წლისთავს მიეძღვნა. ბატონი ტარიელის სულიერი მხარდაჭერა ძალზე ეფექტური იყო ამ მიმართულებით კვლევის გასაგრძელებლად.

ბატონი ტარიელის ურთიერთობა ირანის ქართველებთან იმ-

დენად ფართო და ღრმაა, რომ ირანში მოგზაურობის დროს ყველა, ვინც ქართული კულტურითა და ენით იყო დაინტერესებული, იცნობდა მას და ისიც ყველას ცნობდა. ირანში ყოფნის დროს იქაური ქართველები ერთმანეთს ეჯობებოდნენ ბატონი ტარიელის მასპინძლობაში.

ისპაჰანში ყოფნისას მან მოინახულა ისტორიული ადგილები, როგორებიცაა ნაყუე ჯაჰანის მოედანი (შაჰ-აბასის მოედანი), ჩეჰელსოთუნი (ორმოცსვეტიანი სასახლე), ჩარბალი (ოთხთა ბაღი). საინტერესო და კურიოზულია შენი ქვეყნისა და ხალხის გამაუბედურებლის მიერ აშენებული ღირსშესანიშნაობების ცქერა.

ისპაჰანში ყოფნისას მასპინძლები იყვნენ: სასტუმრო აზადის მეპატრონე ფერეიდნელი ქართველი – ჰამიდ გუგუნაშვილი და ჰელენ იოსელიანი – ცნობილი მხატვარი და კალიგრაფისტი, რომელიც არის ცნობილი ფერეიდნელი ქართველის – სეიფოლაჰ ხან იოსელიანის შვილიშვილი. ელენი, წლები იყო, იცნობდა ბატონ ტარიელს და მოუთმენლად ელოდა მას. ბატონი ტარიელის კაბინეტში დაკიდულია ჰელენის ნამუშევრები მისი და სეიფოლაჰ ხან იოსელიანის ღვანლის დასაფასებლად

ნაჯავაზბადში, სადაც ბოლო დროს ფერეიდნელი ქართველების დიდი ნაწილი ფერეიდნიდან გადასახლდა, ბატონი ალი ჰოსეინ რაჰიმი (ალექსანდრე დავითაშვილი) და ბევრი სტუმარი ელოდა ბატონ ტარიელს. ალექსანდრეს უზომოდ უყვარდა ქართული კულტურა და ენა. შთამბეჭდავია მისი მოგონებები მეუღლესა და მცირეწლოვან შვილებთან ერთად საქართველოში პირველ მოგზაურობაზე დამოუკიდებლობის პირველ წლებში. ძალიან საინტერესო იყო მის მიერ ირანელი სიძისთვის წაყენებული პირობა, რომ მას მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიათხოვებდა ქალიშვილს, თუ ქართულ ენას ისწავლიდა; სიძემ არა მხოლოდ ქართული ენა ისწავლა, არამედ ქართულად მღეროდა – შესანიშნავად ასრულებდა ტკბილქართულ ხალხურ სიმღერებს.

ფერეიდანში ძალიან დატვირთული სამუშაო დღეები იყო. ბატონ ტარიელს ბევრი მეგობარი ჰყავდა და ბევრს სურდა მისი

მასპინძლობა; ყოველ შემთხვევაში, ჩვენი სახლი მთავარი შტაბი იყო, თუ შეიძლება ასე ითქვას, რადგან ისინი სულ მოგზაურობდნენ და სტუმრობდნენ. მარტყოფში ძალიან საინტერესო იყო ალი ასლანის ბაღში სტუმრობისას კამათი მის მწერალ სიმამრთან, რომელიც ამტკიცებდა, რომ საქართველო ირანს ეკუთვნოდა და მხოლოდ რუსეთმა, გულისტანის ზავის თანახმად, წაართვა ირანს; ეს, რა თქმა უნდა, ისე, როგორც ირანულ წიგნებში წერია: სხვა წარმოდგენა და ინტერპრეტაცია არ შეიძლებოდა ჰქონოდა ადამიანს. ბატონმა ტარიელმა დოკუმენტურად და მეცნიერულად ახსნა საქართველოს დამოუკიდებლობა და ბოლოს ისაუბრა დღევანდელითაზე, რომ ირანსა და საქართველოს – ორ ქვეყანას – შორის კარგი მეგობრული ურთიერთობაა და ძალიან დიდია ფერეიდნელი ქართველების, როგორც დამაკავშირებელი ხიდის, როლი ამ ურთიერთობაში.

სოფელ თორელში, როგორც ყოველთვის, აბუღასემ აჰმადი იყო მასპინძელი. ის, მიუხედავად იმისა, რომ უმაღლესი განათლება არ მიუღია, ძალიან კარგად ერკვევა ფერეიდნულ საკითხებში. აბუღასემი საქართველოში ექსკურსიის ერთადერთი წევრია, რომელიც ყველაფერს იწერდა რვეულში. იგი თავისი სახლის ზედა სართულში სამუზეუმო ექსპონატებად ინახავს ძველ საოჯახო ნივთებსა და შრომის იარაღებს (ხალიჩა, ხელის წისქვილი, თითისტარი...), რომელთაც მისი წინარები იყენებდნენ.

სოფელ აღჩაში ჰაჯი ასყარ ქარიმის ოჯახში ჩანერილ იქნა იქაური ცოტათი განსხვავებული დიალექტური მასალები, როგორც დანარჩენ სოფლებში,

სოფელ ჩულურეთშიც, როგორც ყოველთვის, ჰამიდ რეზა ასლანი იყო მასპინძელი. სოფელ ვაშლოვანში (სიბაქი) ახალგაზრდა გოგინაშვილზე გულდანყვეტილი დარჩა ბატონ ტარიელი, იმიტომ რომ მთელი გულით და სულით ეპატიჟებოდა, მაგრამ დრო აღარ იყო. სოფელ ჯაყჯაყში, ჰამიდის დახმარებით, გაიმართა ძალიან საინტერესო საუბრები იქაურ ქართველებთან. ამ თვალსაზრისით, არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო რეზვან ბათუაშვილის ქალიშვილის ქორწილში სტუმრობაც, სადაც საინტერესო შეხვედ-

რა შედგა მარტყოფელ თუ ახლომახლო სოფლებიდან მოწვეულ ქართველებთან.

ბატონმა ტარიელმა ფერეიდნელი ქართველების აღქმასა და ცნობიერებაში გარდამტეხი როლი შეასრულა. მისი თაოსნობით არაერთი ღონისძიება და კონფერენცია გამართულა ფერეიდნელი ქართველების შესახებ, ხოლო მისი ხელმძღვანელობითა და იდეით გადაღებული დოკუმენტური ფილმების საშუალებით საქართველომ უფრო კარგად გაიცნო ფერეიდნელები.

ნომადი ბართაია

ფილოლოგიის დოქტორი,
ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი, აღმოსავლური ფილოლოგიის
დეპარტამენტის ხელმძღვანელი

საიდ მულიანი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ფილოლოგიის სადოქტორო პროგრამის ქართველური
ენათმეცნიერების მიმართულების დოქტორანტი

II ნაწილი

ნერვიოზობითი მილოცვები

**ტარიელ ფუტკარაძე – ქართული ენის თვალსაჩინო
მკვლევარი**

„სიყვარულს ყველაფერი შეუძლია, მაგრამ მოვალეობას – მასზე მეტი“ (გოეთე). პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის მრწამსიც ესაა. საბედნიეროდ, სწორედ ასეთი პიროვნება გახდა 28 წლის წინათ ჩვენი კოლექტივის ღირსეული წევრი. ჩვენ არაერთხელ სიამაყით აღგვინიშნავს, რომ ბუნებამ შესაშური გულუხვობა გამოიჩინა ჩვენი უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის (ახლა მიმართულების) მიმართ. აქ ნიჭიერი ლექტორ-მასწავლებლები იყრიდნენ თავს, არ იშურებდნენ ცოდნასა და ენერგიას, რათა ჩვენი დიდებული ენის თავისებურებები გაეცნოთ ახალგაზრდებისათვის. ეს ტრადიცია ახლაც წარმატებით გრძელდება; 1992 წლიდან ჩვენმა კათედრამ გულთბილად მიიღო ერუდიტული, ფართო დიაპაზონის მკვლევარი – ენათმეცნიერი ტარიელ ფუტკარაძე. მიუხედავად ჩვენ შორის ასაკობრივი სხვაობისა, დავმეგობრდით და ერთად ვემსახურებით ჩვენთვის საყვარელ საქმეს. არასოდეს გვექონია უთანხმოება, დაახლოებით, ერთნაირი სიმპათიები გვექონდა. ეს აადვილებდა ჩვენს მეგობრობას, თანაც ტარიელის მეუღლე – ქალბატონი ია კიდევ უფრო გვაახლოვებდა და მყარს ხდიდა ჩვენს ურთიერთობებს. ქალბატონი ია ვაშაკიძე კი თვითონ არის განსახიერება სათნოების, ნიჭიერებისა და სილამაზისა. მან ტარიელს მტკიცე ერთგულებით სავსე ოჯახი, სამი არაჩვეულებრივი შვილი აჩუქა, გვერდში უდგას და ამშვენებს მის ცხოვრებას.

ბატონი ტარიელი მრავალმხრივი პიროვნებაა, უშიშარი, პირდაპირი. დიდი გაბედულება იყო საჭირო, რომ 1994 წლის 13-14 მაისს გამართულიყო დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის პირველი სამეცნიერო კონფერენცია (ინსტიტუტის დირექტორი ბატონი ტარიელი გახლდათ).

პირადად, მომსწრე ვარ, საქართველოსთვის უმძიმეს პერიოდში რამდენი დაბრკოლების გადალახვა უხდებოდა ტარიელს, ეს კონფერენცია რომ ჩატარებულიყო, რათა საქართველოს გამოჩენილი მეცნიერები, ომის შემდგომ მძიმე პერიოდში დაქანცულები, ერთმანეთს სიხარულით შეხვედროდნენ და მაღალ მეცნიერულ დონეზე ემსჯელათ, ეპაექრათ.

ეს დღე დასაწყისი იყო იმ დიდი სამეცნიერო მუშაობისა, რომელიც ტარიელის ხელმძღვანელობით წარიმართა. დიალექტოლოგიის ინსტიტუტში მან შემოიკრიბა ახალგაზრდების ჯგუფი. მისი დაუცხრომელი ენერგია გადამდები იყო თანამოაზრეებისათვის. მათი მონდომებით ტარდებოდა „ქუთაისური საუბრები“, იმ დღეებში მეცნიერების ზეიმი მარტო უნივერსიტეტში კი არა, მთელ ქალაქში იგრძნობოდა. ამ სიმპოზიუმების განსაკუთრებულობა იმაშია, რომ ისინი შინაარსობრივად მრავალფეროვანი და კომპლექსურია. ამ სიმპოზიუმებში მონაწილეობენ ლინგვისტები, ეთნოლოგები, ფოკლორისტები, ისტორიკოსები. რაც მთავარია, აქ წაკითხული მოხსენებების პუბლიკაცია ხდება როგორც თეზისების, ისე სტატიების სახით ქართველოლოგიურ სამეცნიერო ჟურნალში „ქართველური მემკვიდრეობა“. სწორედ აქ ჩანს ტ. ფუტყარაძის, როგორც სამეცნიერო საქმიანობის ორგანიზატორისა და ხელმძღვანელის, როლი. არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ ტარიელის თანამოაზრეების თავდაუზოგავი შრომა. სწორედ ამ ერთობლივი მუშაობის შედეგია, რომ ენათმეცნიერების საკითხებით დაინტერესებულნი წელს „ქართველური მემკვიდრეობის“ უკვე 24-ე ტომს მიიღებენ.

მრავალმხრივია ტ. ფუტყარაძის დაუცხრომელი თეორიული და პრაქტიკული მოღვაწეობა. მისი მიზანი უაღრესად კეთილშობილურია, ემსახუროს თავის ქვეყანას, ჩვენს დიდებულ ენას, ჩასწვდეს მის თავისებურებებს. განსაკვიფრებელია მის მეცნიერულ ნაშრომთა სიმრავლე: მონოგრაფიები, სტატიები, რეცენზიები, რაც შედეგია უსაზღვრო შრომისმოყვარეობის, ნიჭიერების, დაუცხრომელი ენერგიისა. ქართული ენის კანონზომიერებების შემსწავლელთათვის სამაგიდო წიგნებია „ქართველოლოგიის შე-

სავალი“ (2011), „ქართველები“ (2005).

ტ. ფუტკარაძე დიდ დროსა და ენერგიას ახმარს ახალგაზრდა მეცნიერთა ხელმძღვანელობას. იგი მომთხოვნი და მკაცრია, მაგრამ გულისხმიერი. საინტერესოდ გამოიყურება ტარიელი, როცა მისი დისერტანტი დისერტაციას იცავს. ამ დროს მისთვის არ არსებობს ირგვლივ მყოფნი, არსებობს მხოლოდ მისი აღზრდილი, არ უნდა გამოეპაროს კათედრასთან მდგომს არც ერთი სიტყვა. დაძაბულია, მაგრამ არ იმჩნევს და ძალიან ბედნიერი, როცა ყველაფერი წარმატებით მთავრდება. ასეთი დღეები კი ბევრია მის ცხოვრებაში.

ტარიელისათვის ქუთაისი გამორჩეულად ძვირფასია, მშობლიური. იგი ქალაქის მნიშვნელოვან ღონისძიებებში ყოველთვის მონაწილეობს, ჰყავს ბევრი მეგობარი. უყვარს მათთან ყოფნა, მოლხენა, შესანიშნავად თამადაობს კიდეც.

ერთ წერილში ყველაფერს ვერ გასწვდები. ზემოთ თქმული მხოლოდ შტრიხებია მეცნიერის პორტრეტისათვის.

ჩვენო ტარიელ! გილოცავ საიუბილეო თარიღს. დიდხანს იცოცხლე შენს სათაყვანო ოჯახთან ერთად. შენისთანა მზრუნველი, სამშობლოზე შეყვარებული, ერთგული პიროვნება ძლიერ სჭირდება ჩვენს ქვეყანას და ქართულ ენას.

მარინა ქაცარავა

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორი

ტარიელ ფუტკარაძე – 60

1992 წელს გვერგო პატივი, ვყოფილიყავი იმ ცნობილ მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა შორის, რომლებიც მიწვეული იყვნენ ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის დაფუძნებასთან დაკავშირებით.

უნივერსიტეტის რექტორმა, აკადემიკოსმა მაგალი თოდუამ მაშინ ასე განაცხადა: თუ რამე მამოძრავებდა რექტორად მოსასვლელად, ეს იყო უნივერსიტეტში დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის დაარსება. მე მივმართე ენათმეცნიერების ინსტიტუტს, კერძოდ, თედო უთურგაიძეს, თუ ვინ შეიძლებოდა ყოფილიყო ამ ინსტიტუტის ხელმძღვანელი. მან მირჩია ტარიელ ფუტკარაძე.

ასე ჩაუდგა ტარიელ ფუტკარაძე ამ ინსტიტუტს სათავეში და იმავე წლიდან მოეფინენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეს დიალექტოლოგიურ მასალათა მოსაპოვებლად ინსტიტუტის თანამშრომლები, რომლებიც მერე „ტარიელის ფუტკრებად“ იქნენ მონათლული.

დადგა პირველი ლალიანობის წელი. შეიკრიბა მეტად მრავალფეროვანი მასალა, რომელიც მეცნიერულ განსჯას მოითხოვდა.

ასე ჩაეყარა საფუძველი დიალექტოლოგიური ინსტიტუტის სამეცნიერო კონფერენციებს, რომლებიც მალე გასცდა დიალექტოლოგიის ვიწრო წრეს და გადაიქცა ქართველოლოგიურ საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმებად.

ოცდასამი ტომი დევს დღეს ქართველოლოგიის წიგნის თაროზე, ამსახველი ამდენივე სამეცნიერო კონფერენციაზე განხილული პრობლემებისა.

შეგახსენებთ, რომ ეს კონფერენციები დაიწყო ყოველმხრივ გაუსაძლის 90-იან წლებში და აი, მაშინ ტარიელ ფუტკარაძემ რექტორის – მაგალი თოდუასა და იმერეთის მხარის გუბერნატორის – თეიმურაზ შაშიაშვილის მხარდაჭერით, ქართველოლოგთა

ოაზისად აქცია ქუთაისის უნივერსიტეტი.

ტარიელ ფუტკარაძის მრავალმხრივ ქართველოლოგიურ მეცნიერულ ნაშრომთა უბრალო ჩამოთვლაც კი შორს წაგვიყვანდა, მაგრამ არ შეიძლება ერთი მათგანი არ დავასახელოთ, ეს არის მდიდარ დოკუმენტურ მასალაზე დაყრდნობითა და ღრმა მეცნიერული ანალიზით დაწერილი მისი ერთ-ერთი ბოლო წიგნი – „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“.

ხაზგასმით გვინდა აღვნიშოთ, რომ ეს წიგნი არის ერთგვარი რეზიუმე მისთვის საინტერესო იმ პრობლემებისა, რომლებიც აისახა ზემოხსენებულ ქართველოლოგიურ შრომათა 24 ტომში.

გამოჩენილ მეცნიერს, გამორჩეულ ორგანიზატორს, მომავალ თაობათა საუკეთესო აღმზრდელს, ეროვნულ მოღვაწეს და სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე პიროვნებას, ჩემს მეგობარ ტარიელ ფუტკარაძეს ვულოცავ სახელოვან 60 წლის საიუბილეო თარიღს; ვუსურვებ ამ შემართებით და ასე ნაყოფიერად წინსვლასა და დიდხანს სიცოცხლეს.

ნომადი ბართაია

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, აღმოსავლური ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი

**მრავალმხრივი მეცნიერული მოღვაწეობითა და
პრაქტიკული საქმიანობით გამოჩენილი
ტარიელ ფუტკარაძე – 60**

ტარიელ ფუტკარაძე ქართველოლოგიურ მეცნიერებაში დღეს-დღეობით მოღვაწე იმ მკვლევართა ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია, რომლებიც არა მარტო თავიანთი ორიგინალური მეცნიერული შეხედულებებით გამოირჩევიან, არამედ ამ შეხედულებათა გასავრცელებლადაც იღვნიან მეტად აქტიურად. ბატონი ტარიელის დაბადებიდან მესამოცე წლისთავის აღსანიშნავად ნათქვამ ამ პატარა მისასალმებელ სიტყვაში ხაზგასმით მინდა აღვნიშნო ის ფაქტი, რომ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში დაუცხრომელი ენერგიით წარმართული ყოველდღიური საქმიანობით, იგი თავის შესაძლებლობებს მრავალი მიმართულებით ავლენს საკმაოდ წარმატებულად; კერძოდ:

– ნაყოფიერად იღვწის ქართული ენათმეცნიერების პრობლემურ საკითხთა ახლებური თვალთახედვით გასააზრებლად;

– აქტიურად ცდილობს მისეულ არგუმენტებზე დაყრდნობით გადააფასოს ქართველოლოგიურ მეცნიერებებში დამკვიდრებული არაერთი შეხედულება;

– ათეული წლებია, წარმატებით იღვწის თურქეთსა და ირანში მცხოვრებ ჩვენს თანამემამულეებთან კავშირ-ურთიერთობების კიდევ უფრო მეტად განსამტკიცებლად და მათი ისტორიისა და ეროვნული იდენტობის შესასწავლად;

– აქტიურ საქმიანობას ეწევა ნიჭიერი ახალგაზრდებისთვის მეცნიერებაში გზის გასაკვალად;

– ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ამ უნივერსიტეტის მაშინდელი რექტორის, ბატონი მაგალი თოდუას მიერ დაარსებული ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი მისი ხელმძღვანელობით დღესაც განაგრძობს წარმატებულ

საქმიანობას; ამ მიმართულებით წარმართულ მეცნიერულ კვლევას ტარიელმა საერთაშორისო მასშტაბები შესძინა;

– ამ დიდ საქმეს მყარი საფუძველი ბატონმა ტარიელმა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საპატრიარქოს ქართულ უნივერსიტეტშიც ჩაუყარა;

– ესოდენ ნაყოფიერ სამეცნიერო და პედაგოგიურ საქმიანობასთან ერთად, იგი ეროვნულ მოძრაობაშიც იყო და არის აქტიურად ჩართული.

მინდა ძმური სიყვარულითა და უღრმესი პატივისცემით მივულოცო მას დაბადებიდან სამოცი წლის იუბილე და ვუსურვო, კვლავაც დიდხანს ეღვანოს ასეთი აქტიური შემართებითა და დაუცხრომელი ენერგიით!

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი

ფუტკარივით მშრომელი ტარიელ ფუტკარაძე

პირველად მისი სახელი და გვარი 1986 წლის ოქტომბერში გორში გავიგონე დიალექტოლოგთა VIII სამეცნიერო სესიაზე, სადაც თვითონაც მონაწილეობდა, მაგრამ ჩემთვის უცნობი მიზეზის გამო ჩამოსვლა აგვიანდებოდა და ამ ღონისძიების საორგანიზაციო კომისიამ, აკად. ქეთევან ლომთათიძის ხელმძღვანელობით, სესიის გახსნა ბ-ნი ტარიელ ფუტკარაძის ჩამოსვლამდე დროებით, ორიოდე საათით, გადადო. მაშინ ბ-ნი ტარიელი სრულიად ახალგაზრდა, 26 წლის ავტორიტეტისანი ყმაწვილი იყო. უკვე გარკვეული წონაც ჰქონდა სამეცნიერო საზოგადოებაში.

გარეგნობით სასიამოვნო შესახედავი, ნიჭიერი, უნარიანი... 1992 წლის ივნისში აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის – ბ-ნი მაგალი თოდუას ინიციატივითა და სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებით, უნივერსიტეტთან ახლადშექმნილი დიალექტოლოგიის სამეცნიერო ინსტიტუტის დირექტორად მოიწვიეს (ეს ინსტიტუტი ცოტა უფრო ადრე შეიქმნა, მაგრამ მას ბ-ნი მაგალი ხელმძღვანელობდა). ის ენერგიულად ჩაუდგა სათავეში ამ საქმეს და რამდენი იშრომა, რომ მართლაც ინსტიტუტი ჩამოეყალიბებინა. შემდგომ ეს ქართველურ ენათა დიალექტების, ფოლკლორის, ეთნოგრაფიისა და ონომასტიკის შემსწავლელი ერთადერთი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი საქართველოში, რომლის აკვანი ქ. ქუთაისში დაირწა, ქართველოლოგიის ცენტრად ჩამოყალიბდა. თუ ბ-ნი ტარიელის სიტყვებს დავიმოწმებთ, „დიალექტების შესწავლას 2-3 საუკუნის ისტორია აქვს. ჩვენს ქვეყანაში ამ საქმის ტრადიცია არსებობდა, მაგრამ დიალექტების მეცნიერული შესწავლა დაიწყო XX საუკუნის დასასრულს, როცა დაარსდა ეს ინსტიტუტი.

ბ-ნმა ტარიელმა თანამშრომლებად ჩვენივე ისეთი კურსდამთავრებულები შეარჩია, რომელთაც შეატყო, რომ ეს საქმე

მოსწონდათ, უყვარდათ და დასახულ მიზანს არ უღალატებდნენ. ახალგაზრდა ხელმძღვანელის არჩევანმა, უმრავლეს შემთხვევაში, გაამართლა.

ბ-ნი ტარიელი არის პირიანი კაცი. მის გამოთქმულ ყოველ ლექსიკურ ერთეულს აქვს ძალა, სარგებლობს ავტორიტეტით. ყველაზე კარგი ის არის, რომ მისი ასეთი საამო და ვაჟკაცური თვისებები თითქოს გადამდებია. ასეთ საქმიანობას მიაჩვია მან მის ირგვლივ მყოფი ადამიანები. ისინიც აღზარდა საქმის მოყვარულებად, მშრომელებად, სიტყვის პატრონებად. ასწავლა ანგარიშვალდებულება მინდობილი საქმისადმი. „ფუტკარაძე“ მარტო ბ-ნი ტარიელი კი არა, მისი ახალგაზრდა თანამშრომლებიც გახდნენ. ასე რომ, ბ-ნმა ტარიელმა საუკეთესო კადრები მოიზიდა (მერე ბევრმა მათგანმა სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა), ერთიან, მოსიყვარულე, შეკრულ კოლექტივად ჩამოაყალიბა და დღესაც უკვე დიალექტოლოგიის ინსტიტუტიდან სხვადასხვა განყოფილებასა და დეპარტამენტში დასაქმებულები, ერთმანეთთან მეგობრობენ და ერთმანეთის ჭირი და ლხინი გათავისებული აქვთ. ბ-ნმა ტარიელმა დიდი შრომის შედეგად შექმნა ძვირფასი ბიბლიოთეკა, რომელიც უნივერსიტეტის ყველა თანამშრომლის საყვარელი ადგილი გახდა. დაიწყო და საფუძველი ჩაეყარა ქართველოლოგთა ერთადერთ ლინგვისტურ-ეთნოლოგიურ-კულტუროლოგიური სამეცნიერო ფორუმების – „ქუთაისური საუბრების“ მომზადებასა და ჩატარებას, დაარსდა ბეჭდური ორგანო – კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, საგანმანათლებლო ცენტრმა გამოუშვა სამეცნიერო-პოპულარული გაზეთი „ქართული!..“ და სხვა.

ბ-ნი ტარიელის გაკეთებულ საქმეებზე საუბარი შორს წაგვიყვანს, მაგრამ აქ იმიტომ ვახსენეთ, რომ ყველამ კარგად დაინახოს ახალგაზრდობიდანვე ბ-ნი ტარიელის სწრაფვა უკეთესობისაკენ, საქმის სიყვარული და ამ დაწყებული საქმის ბოლომდე მიყვანის სურვილი... ამავდროულად თვითონაც, ამ დროს უკვე დოცენტი, მუშაობდა სადოქტორო ნაშრომზე.

მასხენდება 1998 წელი. თბილისი, ენათმეცნიერების ინსტიტუტი. ბ-ნი ტარიელის მიერ სადოქტორო დისერტაციის დაც-

ვა. სხდომათა დარბაზში დამსწრე საზოგადოების ადგილი რომ არ იყო, დერეფანში ფეხზე იდგნენ ბ-ნი ტარიელის მეგობრები, კოლეგები, უახლოესი ნათესავები, თანამშრომლები... იქაც არ ეტეოდა ხალხი. ბ-ნი ტარიელის დასაფასებლად საქართველოს ყველა კუთხიდან იყვნენ ჩამოსულები. ქუთაისიდან ქართული ენის კათედრის წევრები დიალექტოლოგიის სამეცნიერო ინსტიტუტის თანამშრომლებთან ერთად წავედით. არ დამავინყდება დისერტაციის დაცვის შემდეგ თბილისის ერთ-ერთ რესტორანში საგანგებოდ ამ დღისთვის გამართული მდიდრული ვახშამი. მათ შორის უხვად იყო ჩვენი სამშობლოს ერთ-ერთი ულამაზესი კუთხის, მაღალმთიანი აჭარისათვის დამახასიათებელი კერძები და ტკბილეული. არც ის დამავინყდება, როგორ მოილხინა იმ საღამოს რესტორანში ბ-ნი ტარიელის მამამ. ახლაც თვალწინ მიდგას მისი ბედნიერებით სავსე სახე, მისი ცეკვა... და, როცა ამ სურათს ვხედავდი, მიუხედავად იმისა, რომ უკვე დაბინდდა, ასე ვთქვათ, შემოგვაღამდა და ქუთაისის დელეგაციას ჩვენს ქალაქში წამოსვლა გვაგვიანდებოდა, მაინც არც ერთი ჩვენგანი არ აჩქარებულა. მე კი ვფიქრობდი, ბედნიერია მშობელი, რომელსაც ბ-ნი ტარიელისთანა კარგი შვილი ჰყავს, აი, ვის აქვს საქმე საცეკვაოდ-მეთქი.

ტარიელ ფუტკარაძე... ბევრის მთქმელია ეს სახელი და გვარი. მართლაც რომ „ვეფხისტყაოსნის“ გმირი ტარიელია. მასავით ზრდილი, თავიდანვე ხელმძღვანელ მუშაკად ჩამოყალიბებული, ბევრი კარგი და დადებითი თვისებით შემკული, ნამდვილი ჯენტლმენი, გამოირჩევა დახვეწილი მანერებით, იცავს საზოგადოებაში მიღებული ქცევის წესებსა და ნორმებს, ძუნწად მოლაპარაკე, არც სხვებისგან უყვარს ბევრი საუბრის მოსმენა, საკუთარ მეუღლეზე შეყვარებული და ოჯახის მოყვარული, შვილებისთვის თავგადადებული მშობელი...

რაც შეეხება გვარს – ფუტკარაძეს, ბ-ნი ტარიელი სწორედ ფუტკარივით მშრომელი, ნამდვილი ფუტკარია, წარმოშობით – აჭარელი, რომელსაც სულითა და გულით უყვარს მთელი საქართველო. თითქოს ტარიელის სათქმელი გადმოგვცა პოეტმა:

„ქართლ-კახეთი, იმერეთი, გურია და სამეგრელო, ყველა ჩემი სამშობლოა, საყვარელი საქართველო“.

მართლაცდა, ჩვენი ქვეყნის ყველა კუთხე-კუნჭული აქვს შემოვლილი დიალექტოლოგიურ პრაქტიკაზე ყოველ ზაფხულს თავის სტუდენტებთან ერთად და პრაქტიკის დამთავრების შემდეგ, ძალიან ცოტა ხანში, ისეთ საინტერესო კონფერენციებს ატარებს, არასპეციალისტებიც კი ესწრებიან.

არაერთხელ მითქვამს, ერთ დღეში ხუთი დღის საქმის გაკეთებას ასწრებს, თანაც ყველას მაღალხარისხოვნად და არც იღლებს. მაგალითად, 2017 წლის 16 მაისს დავასახელებ. მან ამ დღეს დოქტორანტთა და მაგისტრანტთა სამეცნიერო კონფერენციაზე თავისი მომზადებული 11 დოქტორანტი გამოიყვანა. ასეა ყოველთვის.

უყვარს თავისი აღზრდილები და თითოეულ მათგანს თავის საყრდენად თვლის. ახარებს მათი ყოველი წარმატება. ცდილობს თითოეული მათგანი დაასაქმოს, საქმე არ გამოუღიოს.

დანყებული საქმის ბოლომდე მიყვანა ბ-ნი ტარიელ ფუტკარაძის ცხოვრების წესია. რა თქმა უნდა, ამ საქმეში აქტიურად რთავს თავის აღზრდილებსაც. ეს კი ხელმძღვანელი მუშაკის ერთ-ერთი დადებითი თვისებაა. კარგად ახერხებს ამა თუ იმ პიროვნებისათვის ავტორიტეტის შექმნას.

ბ-ნი ტარიელი ადვილად არჩევს მტყუნანსა და მართალს და ვაჟკაცურად ყოველთვის სიმართლის მხარეს დგას. აქვს საკუთარი შეხედულებები. ხშირად – სწორი, მართალი, მაგრამ ხანდახან განსხვავებული მოსაზრების მქონეცაა. ამას კი ვერაფრით შეუცვლი. თუ თქვა, მორჩა და გათავდა. მიაჩნია, რომ ის სწორია. ვაი, მას, ვინც არ გაუგონებს და მის მხარეს არ დადგება... ნეტავი მას, თუ ვინმე შეიყვარა, ამოიჩემა... და ეს „ნეტავი მას“ მქონდა 2016 წლის მაისის თვეში, მაშინ, როცა პროფესორ მიხეილ ალავიძის 100 წლის აღსანიშნავ საიუბილეო საღამოს ვამზადებდით და ბ-ნი ტარიელი ამ ხსოვნის საღამოსა და პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო სესიის საორგანიზაციო კომისიის თავმჯდომ-

მარე იყო. მასთან ხშირმა შეხვედრამ და საქმიანმა ურთიერთობამ მისი ბევრი დადებითი თვისება გამოამზეურა ჩემს თვალში.

ბ-ნი ტარიელი ახლო მეგობრებისა და თანამშრომლების ყოველდღიურობით ცხოვრობს. უყვარს მათ გვერდით დგომა; არ აკლდება ჭირსა თუ ღზინში. ეს კი მისგან არ არის ადვილი საქმე, იმიტომ რომ ბ-ნი ტარიელი ქუთაისის უნივერსიტეტში კვირაში ერთი დღით ჩამოდის. ის, ძირითადად, თბილისში, ანდრია პირველწოდებულის სახელობის უნივერსიტეტშია დასაქმებული და ამის გარდა, საქართველოს ნებისმიერ უმაღლეს სასწავლებელთან აქვს კავშირი და საქმიანი ურთიერთობა. 2017 წლის შუა ივლისში ქ-ნი ლუიზა ხაჭაპურიძის მამის დაკრძალვაზე ვნახე. იყო 40 გრადუსამდე სიცხე. ბერძენებსავე იდგა ოჯახში ჩასასვლელ ჭიშკართან იმავე წუთებში თბილისიდან ჩამოსული, თითქოს ყველაფერს აკვირდებოდა, იბარებდა მომსვლელს და ყურადღებას აქცევდა სტუმრებს. ბოლოს ჭირის სუფრასაც უთამადაო, გავიგე. აი, როგორი უნდა იყოს ხელმძღვანელი, – გავიფიქრე გულში. თუ ერთგულა, ვერავინ აჯობებს.

ბ-ნი ტარიელი ქართული ენის მიმართულების ღირსეული წევრი (სრული პროფესორი) და ერთადერთი მამაკაცია. ყველაფერს კარგად ართმევს თავს. რამდენი წიგნის ავტორი და თანაავტორი, რედაქტორი და რეცენზენტია, ამას ვინ დაითვლის... აქვს უამრავი სტატია. მათ შორის ბევრი – თავის დოქტორანტებთან ან კიდევ – უკვე აღზრდილებთანაც. ჰყავს უამრავი დოქტორანტი. მისი ხელმძღვანელობით ბევრმა ახალგაზრდამ უკვე დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია და ბ-ნი ტარიელის მხარდაჭერით ქართული ენის სამსახურში ჩადგა, ბევრი კიდევ ამ საქმისათვის ემზადება.

პატივცემულო მკითხველო! ბ-ნი ტარიელზე დანერვილი აქ ზღვაში წვეთია იმასთან შედარებით, რაც მას შეეფერება, რაც მან საქმე აკეთა, იღვანა და იკაიკაცა. რასაც ის საქმიანობს, იმისი აღწერა და გადმოცემა ვის შეუძლია... ჩემი ეს მოსაზრება რომ კარგად გადმოცე, ნაწყვეტს მოვიშველიებ შოთა რუსთაველის პოემიდან: „ენა დაშვრების, მსმენლისა ყურნიცა დავალდებინ“.

ამიტომ ნუ მიწყენს ბ-ნი ტარიელი, თუ აქ ყველაფერი სათანადოდ ვერ ავსახე, ისედაც ძალიან გულდანწყვეტილი დავრჩი; მე მხოლოდ მცირე მონახაზი გავაკეთე, რომ საზოგადოებისათვის მეცნობებინა: არსებობს ენათმეცნიერი, დაუღლეი მშრომელი, გულმხურვალე პატრიოტი, ბევრი დადებითი თვისებით შემკული პიროვნება, რომელიც ამშვენებს არა მარტო ქართული ენის მიმართულებას, არამედ – ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტს.

იზოლდა რუსაძე

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ნაყოფიერი 60 წლის იუბილე

ნაყოფიერი 60 წლისა და ძნელი ქართველობის იუბილეს გილოცავ, ტარიელ ფუტკარაძე, წარსულის გონიერად გამთვალისწინებლო, ანმყოში მუხლჩაუხრელად მოქმედო და თავდაუზოგავად მზრუნველო უკეთესი მომავლისათვის. გილოცავ, ქართველთა ერთიანობის მოსურნეო, სამშობლოსათვის შვილთა და მოყვარეთა შემომკრებლო!

გილოცავ, იცი, ვისი გვარისაც ხარ, ფუტკარივით მშრომელო, სასიცოცხლო ნექტარის შემგროვებლო ქართველთა სიტყვიერებისა და სულიერების ყვავილებიდან, ამით მსაზრდოებლო და სხვებისაც მასაზრდოებლო. გილოცავ, მრავალთათვის მარგებელია უხვი ნამუშავევი შენი, ყველასთვის ვერც იქნება – ზოგი თვრება თაფლით... ზოგს ალერგიაც აქვს... გილოცავ, რომ დღემუდამ ცდილობ მამულის პატრონობას და ახერხებ კიდევ შენს წილ მსახურებას სიტყვითა და საქმით.

გილოცავ, მთიან აჭარაში, ღირსეულ ქართველთა ოჯახში დაბადებულ და ბაბუის აგებულ იმ სახლში გაზრდილო, ორი შესასვლელი რომ ჰქონდა: ერთი – ქვედა სართულის, ძირითადი სამყოფელისა; მეორე – ზედა სართულის, სასტუმროდ და საწოლად განკუთვნილის. გარედან მიდგმული კიბით მალღებოდი იქ შესასვლელად, მანამდე „ვეფხისტყაოსნის“ ორ ეპიზოდს ხედავდი კედელზე დახატულს, როგორც ძილის წინ საფიქრალს, შენი სახელისა და საკეთებელის გასააზრებელს... ის ნახატები თქვენთან მომსვლელთა თუ ღამისმთევველ სტუმართათვის მასპინძელთა სულის გასაღებია, სახლის პატრონის სავიზიტო ბარათია დღემდე, ვილაც გამვლელისათვის ეგებ მხოლოდ თვალსერი... გილოცავ, იქ ფეხადგმულმა ისე იარე, რომ ფარ-ხმალი არ დაგიყრია „ქაჯთა, ძნელად საომართა“ წინაშე. გილოცავ, რომ შენს წილს ტარიელობ, შენი ძმებითა და მეგობრებით, ფრიდონ-

ავთანდილებით...

დედაშენს ვულოცავ ამ დღეს, შენთვის სიცოცხლის მომცემს, შენს გამზრდელს, შენი ახალგაზრდობის გარანტსა და დიდი ოჯახის დედაბოძს; ვულოცავ შენს ძვირფას მეუღლეს – იას; თქვენს ღირსეულ შვილებს – სისხლხორცსა თუ შემომატებულთ. დაგილოცავ უსაყვარლეს შვილიშვილებს. ვულოცავ შენს სიმტკიცეს – საამაყო ძმებსა და მათ ოჯახებს.

მრავალჟამიერ შენი ჯანსაღი, შინაარსიანი და წარმატებული სიცოცხლე, მოყვასის იმედო და ერთგულო მეგობარო!

დალი მანაიძე

საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის
ეროვნული ბიბლიოგრაფიის ფონდის განყოფილების უფროსი
სპეციალისტი

სისხლის სათავე

– პირველად იყო სიტყვა – დაიწერჩულა და შეცრიატებულ ცას აჰხედა. ვერ გაიგებდი სათოვლედ ემზადებოდა, თუ ცრემლები უნდა გადმოეყარა. იგრძნო, რო რალაც დასრულდა, ეგრე კინოკადრებივით გაურბინა თვალწინ დამოუკიდებლობის დღეებმა. თითქო ერთი კარგი, ტკბილი სიზმარი ნახა და ცრიატი დღის გათენებას დაესრულებინა თავისუფლების ღამეული ხილვა.

ოთახში მიიხედ-მოიხედა, წამოდგა, გაიარ-გამოიარა, ბოლთას სცემდა და თავის თავს ეწერჩულებოდა: „პირველად იყო სიტყვა...“

– სიზმარია, თუ ცხადი? – ისევ სარკმლისკენ გაექცა თვალი და ცას შეაცქერდა. მიხვდა, რო საიდანღაც აკვირდებოდა ტახტრევანზე გარინდებული ღმერთი. მძინარე მეუღლეს დახედა. დაღლილი თანამეცხედრის ძილს მინებებულ სახის ნაკვეთებზე შიში იყო გამოსახული, გაურკვეველი მომავლის შიში.

* * *

– და, ამაზე მეტი ბედნიერება რა გინდა? – ჩაიციხა კაცმა და თეთრ წვერში წამიერად გაუჩინარდა მისი უცნაური ღიმილი.

– ნეტარება რომ გინდა, ჯვარცმაც უნდა გინდოდეს. ტანჯვის გარეშე, ტკივილის გარეშე აღდგომა არ არსებობს, ტარიელ!

მიდიოდა მოხუცი და უკან მისდევდა.

ახალი ნაწვიმი იყო, ლაგაზიან ფერდობზე ფეხი უცურავდა, ერთი-ორჯერ წაიფორხილა, თავი ძლივს შეიმაგრა. მოხუცი უფრო ყოჩაღად მიდიოდა. რამდენჯერმე შედგა და ტარიელს მიაჩერდა. ბერიკაცის უძირო მზერაში თითქო მთელი მისი მოდგმის გზა ჩანდა. მის თვალებში რო ჩაგეხედა, პაპის პაპის პაპის განვლილ წუთისოფელსაც იპოვიდი. უცნაური თვალები ჰქონდა.

მარდად ავიდა მოხუცი ფერდობზე. ტარიელიც ფეხდაფეხ მიჰყვა. ბერიკაცის საოცარმა მზერამ თითქო ამირანის ძალა მისცა.

მყაფარ ფერდობზე აკვალული ბილიკი მარდად აიარა, ფეხი აღარ გასცურებია. მთაზე ასულმა თვალები დახუჭა, ღრმად ჩაისუნთქა და ისეთი შეგრძნება ჰქონდა, რო მთელი ცა მის სულში ჩავიდა. ასეთი რამ არასოდეს არ ეგრძნო. ბედნიერი იყო და რატომ იყო ბედნიერი, ვერ ხვდებოდა. თვალი გაახილა. მთის კორტოხიდან ნასრანისფერი ქაფივით ჩანურულიყო ნისლი ხეობაში.

– აქ შენ სახლს აღადგენ... მოვა დრო, აღადგენ, როგორც მდინარე იღებს სათავეს, ჯერ სულ პანანკინდელა ნაკადული მოდის, მერე სხვა ნაკადულები უერთდებიან გზადაგზა და ერთი შეხვრეპა წყალი ბოლოს მდინარე ხდება. სისხლიც ეგრეა. აქ არის შენი სისხლის სათავე, საფუტკრეთში.

ღვთის მწერია ფუტკარი, მხოლოდ მას შეუძლია ველურ ყვავილებში თაფლი ეძებოს, მინაშია ის თაფლი, მინიდან ამოაქვთ ყვავილებს და ფუტკარი რო არ არსებობდეს, თაფლის არსებობას ვერც გაიგებდა ადამის მოდგმა.

– ხო, ეგრეა? – ტარიელმა თავი დაუქნია.

– ის კი არა, ღმერთსა და კაცს შორის შუამავალია ეგ დალოცვილი, სანთელი თუ არ დაანთე, ლოცვა უმარილო გამოდის. ინვის ფუტკრის ნახელავი და ლოცვა მიაქვს ღმერთთან.

უყურებდა ამ უცნაურ მოხუცს, რომელსაც ძალიან ნაცნობი სახე და თვალ-მზერა ჰქონდა, მაგრამ ვერაფრით გაიხსენა. მოხუცი ხვდებოდა ამას და ელიმებოდა.

– სისხლის სათავე... აქედან იღებს სათავეს შენი სისხლი, შენი მოდგმის ძარღვებში რო გადანანილდა, საფუტკრეთიდან იღებს. მე აქ ვცხოვრობ, ტყის პირზე, ახოს შუაგულში.

ყავარაყრილი ქოხი ეხლავა შეამჩნია, ხან მოხუცს შეაცქერდებოდა, ხან იმ ქოხს, რომელიც ფერდობზე ამოსვლისას ვერც დაინახა და თითქო უცბად მოხუცის თვალებიდან დაიბადა.

– საფუტკრეთიდან დაშვებული სისხლი დაატრიალებს წისქვილის დოლაბს.

ვერაფერს მიხვდა.

– შენ იქნები მენისქვილე! – თავზე ხელი გადაუსვა მოხუცმა, – ასეა, შენ იქნები.

* * *

ბათუმის ნაპირს მომდგარმა გემმა, რომელზეც ერთ-ერთი ევროპული ქვეყნის დროშა ფრიალებდა, უცნაურად დაიკვივლა. გემის საყვირიდან დარხეული ბგერებით აევსო სული, თვალებში-ლულული გარინდებულებო და თავის თავს ეჩურჩულებოდა.

– პირველმა გემმა ჩაუშვა ლუზა ისევ დამოუკიდებელი ქვეყნის ნავსადგურში...

უცბათ გაკრთა საფუტკრეთში ნანახი კაცის სახე, რომელიც ვერაფრით ამოეხსნა, ცხადში ნახა თუ სიზმარში, მაგრამ ამას რა მნიშვნელობა ჰქონდა, რამდენი კარგი სიზმარი გადანონის ცხოვრების წლებს, რომლებიც უკვალოდ გამქრალა და ფერფლად ქცეული ყრია ტვინის ბნელ ხვეულებში.

კაბინეტიდან აივანზე გავიდა, ზღვას გადახედა და ვერ მიხვდა, ცა იყო თუ ზღვა, ისე კრიალებდა ნამურდისფერი სტიქიონი, ზღვა და ცა თითქო ისე შეერთებულიყო, როგორც ცხადი და სიზმარი.

– ბედნიერი ხარ! – ხმა მოესმა.

მიუყურადა: იმ მოხუცის ხმა იყო, საფუტკრეთში რო ესაუბრებოდა.

– ხომ გითხარი, ის სისხლი წისქვილის ბორბალს დააბრუნებს-მეთქი. აჰა, დაიწყო ტრიალი ბორბალმა და დოლაბიც დაიძრა, სარეკელამაც იწყო ხტუნვა. გამჩენმა მოდგმაში გამოგარჩია, მშობლიურ კუთხეში დაგაბრუნა, დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ პირველი გემს დახვდი; ეს რას ნიშნავს, აბა დაფიქრდი?..

ზღვა ზანტად ირწეოდა, ვნებაჩამცხრალი ტალღების ფშვინვა ჩაესმოდა და საოცარ ნეტარებას გრძნობდა, ბედნიერება ერქვა ამას.

* * *

„აღსრულდა ჩვენი წინაპრების ოცნება, წამებულთა სულები დაგვცქერიან ზეციდან... გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოს!“ – წამებული პრეზიდენტის ათრთოლებულმა ხმამ და ტაშის გრიალმა ლამის ჩამოაქცია ვეება დარბაზის ქერი.

– ღმერთო!

სხეული დაუბრუჟდა, ეჩვენებოდა, პრეზიდენტის ნაცვლად ის მოხუცი კაცი იდგა ტრიბუნასთან, საფუტკრეთში რო აიყვანა და საკუთარი სისხლის სათავე აჩვენა.

ტაში არ ცხრებოდა, ზანზარებდა დარბაზი.

თვალეები რამდენჯერმე დახუჭა და გაახილა, დაცვარული შუბლი ხელსახოცით შეიმშრალა.

„აღსრულდა ოცნება...“ თან იმ მოხუცს ხედავდა, თან ზვიადს.

„გათავისუფლდა სისხლი, მიექანება წისქვილის ღარისკენ. ბევრი წავიდა ჩვენგან ამ ოცნებით, რალა სხვებზე ვამბობ, მეც ეგრე წავედი, სიზმარში ყოველთვის თავისუფალი ვიყავი, სიზმარში არასოდეს მყოლია ბატონი, მონურად არასოდეს მიცხოვრია, მაგრამ ვხვდებოდი, რო არ ვიყავი თავისუფალი და გული მეზარებოდა. იხტიბარს მაინც არ ვიტყხდი, როცა შენი ქვეყანა თავისუფალი არ არის, ვერასოდეს იგრძნობს შენი სული თავისუფლებას. ის კი არა, გარდაცვალების მერეც კი გიჭირს ცად ამალღება, დამძიმებული სულიო, ხომ გაგიგია? დამონებული ქვეყნის შვილს აქვს დამძიმებული სული. ჩვეულებრივ სულზე გაცილებით დიდი დრო გჭირდება ცაში ასასვლელად, უფალთან მისაახლოვებლად. მხოლოდ სიზმარში ვიყავი თავისუფალი ქვეყნის თავისუფალი შვილი. აი შენ... ბედნიერი კაცი ხარ, სიზმარშიც თავისუფალი ხარ და ცხადშიც. შენ ხარ შენი თავის ბატონი და არასოდეს არ ივლი სულდამძიმებული.“

– გილოცავ!

მეგობარი გადაეხვია, ჩაეხუტა, ფიქრი ნისლივით შემოეფანტა.

– ჭეშმარიტად აღსდგა!.. თქვა და თანამებრძოლს გაუღიმა ტარიელმა.

* * *

– თმის ბენვი რო არ ვარდება ადამიანს ღვთის ნების გარეშე, ხო იცი?

– ვიცი.

– რამდენი ხანი ელოდა ჩვენი მოდგმა ამ დღეს, ხო გითხარი.

– მითხარი, ამ კურთხეულ ქალაღზე საფუტკრეთიდან დაშვე-

ბული სისხლის ზედაშეთი უნდა დაწერილიყო ჩვენი გვარი.

– ბევრს შეჯავრდები.

– რატო შევეჯავრდები?

დამოუკიდებლობის აქტი გაშლილიყო და ვიდრე ხელს მოაწერდა, ისევ იმ უცნაური მოხუცის ხმა ჩაესმა.

– რომ არსებობ, იმიტომ შეჯავრდები.

კალამი მოიმარჯვა, ისე სათუთად შეეხო ფურცელს, თითქო თავის პაპის პაპის, თავის მოსახელე კაცის სული ჰქონდა გაფენილი.

– დევნას დაგინყებენ, არც ლანძღვას დაგაკლებენ, მაგრამ... არ შედრკე!

გაელიმა, ისევ ნაუგლო ყური.

– ბევრჯერ შეეცდებიან შენს ნაქცევას, ყველაფერი გაივლის და... გამდიდრდები.

ხელისმომწერთა რიგში ვილაც იდგა მის უკან, ტარიელი არ ჩქარობდა, საფუტკრელი მოხუცის ხმა საოცარ სიამოვნებას გვრიდა.

– გამდიდრდები... – ისევ ჩაესმა.

– მე სიმდიდრე არ მინდა, – ჩაილაპარაკა. სხვებმაც გაიგეს მისი ნათქვამი, ოღონდ ვერ მიხვდნენ ვისი მისამართით იყო ნათქვამი.

– მიხვდები, რაც არის სიმდიდრე!

კალამი ნაზად შეახო ფურცელს, რომელსაც თვალთუხილავი განზომილებიდან ცად ამაღლებული უთვალავი ქართველის მზერა დაჰყურებდა, ხელი მოაწერა, სახელის ინიციალი და გვარი ამოაგვირისტა და მოეჩვენა, რო სისხლით დაწერა, კალმიდან სისხლი მონვეთავდა, თუმცა არ მოეჩვენა, სისხლის სუნი იგრძნო, შეცბა, ტიტებისფრად აელანძა სახე.

სისხლის სუნი...

* * *

– რას უნდა ნიშნავდეს, ნეტა, რაზე ამიხდება.

მისხალ-მისხალ აღიდგინა ეს უცნაური ხილვა. თითქო გრძელი სიზმარი იყო, ჭირის ოფლში გახვითქულმა გამოიღვიძა, მაგრამ ეს უშველებელი, დაუმთავრებელი სიზმარი მხოლოდ ერთი სურათი იყო:

ცხვრის ტყავზე გამოჭრილი საქართველოს რუკა ეჭირა ხელში და კვამლი ასდიოდა, ნელ-ნელა იწვოდა მთა-გორებამოტივრული უცოდველი კრავის ტყავი, კვამლი უწვავდა თვალებს, ცრემლი მოსდიოდა, ველარ იგებდა კვამლი ადენდა ცრემლებს, თუ ცეცხლმოდებული ქვეყნის სიმწარე. კავკასიონიდან მოიკლაკნებოდა შავი სვეტები...

სარეცელზე წამომჯდარი სიზმარზე ფიქრობდა. წყალი მოსვა, თვალები რამდენჯერმე მოისრისა, თითქო სიზმრიდან წამოსული კვამლი ისევ იგრძნო. ვერც წამოიდგენდა, რო სულ რამდენიმე თვეში გადამწვარი რუსთაველიდან ადენილი კვამლი დასწვავდა თვალებს და ჭირისუფლის კურცხალს ადენდა.

მალე აუხდა სიზმარი. იწვოდა თბილისი... ის კაცი მალ-მალე რო ეცხადებოდა, საფუტკრელი კაცი, თითქო სამუდამოდ გამქრალიყო, იტყოდი, რო არც ეარსება. მიხვდა, რო საკუთარ სამშობლოში დევნილის ხვედრიც უნდა ეგრძნო და უდაბნოში დაკარგულივით ეხერხეტა.

– ნუთუ, ეს იყო სულ... – თქვა და ისე მიმოიხედა, თითქო ვილაცის პასუხს ელოდა.

– თავისუფლებისთვის ისჯებიან ადამიანები. თავისუფლება თუ გინდა, სასჯელიც უნდა აიტანო. ეს აღმართი, შენი გოლგოთა, სხვების გოლგოთაზე უფრო ძნელი ასავლელია, მაგრამ უნდა აიარო, ჩვენ ჩვენ წილ მაცხოვარს დავატარებთ ადამიანები, რამხელა ადგილიც უკავია შენში კაცთა მხსნელს, იმხელა „ვიადოლოროსა“ და ჯვარცმის ტკივილები გელის, თუმცა აღდგომის ნეტარებაც არანაკლები იქნება. გზას გაჩვენებს უფალი... – საფუტკრელი კაცის ხმა იცნო და თვალები გაუბრწყინდა, უცნაურმა სიხარულმა დაუარა სხეულში.

– ის, რაც დასასრული გგონია, სინამდვილეში დიდი კარიბჭე აღმოჩნდება ხოლმე, შენ ამ კარიბჭის ზღურბლთან დგახარ!

* * *

– ნუ გეშინია, – მეუღლეს წასჩურჩულა.

– არ მეშინია, – მხარზე თავი მიადო ქალმა.

- ეს გზა უნდა გაგვევლო; ვიცოდი, რო ეს ამბავი მოგველოდა.
- საიდან იცოდი? - ამღვრეულ თვალებში მიაჩერდა ქმარს.
- დამოუკიდებლობის აქტზე ხელისმოწერის წამიდან ვიცოდი. ქალს აღარაფერი უთქვამს.
- მაცხოვარი ვინც დიდებით შეაბრძანა ზეციურ ქალაქში, სწორედ მათ გაიმეტეს, მათ აფურთხეს და ლანძღვა-გინებით გაუყენეს გოლგოთას.
- სად წავიდა ის ხალხი?
- ცოლს ცრემლიან თვალებში მიაჩერდა.
- ვინ ხალხი?
- ვინც გაიძახოდა „გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოსო“.
- ხალხი გაიფანტა! მამლის ყივილს ვინ ჩივის, შებინდება-საც არ დაელოდა ზოგი ჩვენი თანამებრძოლი - მწარედ ჩაიღიმა ტარიელმა, - ესეც გაივილის, ხო იცი, რას გვეუბნება ეკლესიასტე.
- ვიცი, რო გაივილის, თუმცა... აღდგომის მოლოდინში მყოფ მაცხოვარსაც კი უჭირდა ტკივილების ატანა.
- აღდგომა რომ თენდება, აღარავის ახსოვს ტკივილები!

* * *

მალ-მალე იხსენებდა „აიაში“ ძმადნაფიცებთან თავშეფარებული იმ ბედნიერ წამებს - დამოუკიდებლობის გამოცხადების წამებს... ეშინოდა, ვაითუ დავიწყების ნკვარამში ჩაძირულიყო. ბავშვობის რამდენი ვარდისფერი დღე ჩანთქმულა არყოფნის თვალშეუდგამ უფსკრულში. როგორ გინდა, შენი ცხოვრების ძვირფასი წუთები და წამები დავიწყებას გამოსტაცო, მაგრამ არყოფნაც მსხვერპლს ითხოვს, შენი გარდასული, ვარდისფერი დღეებია მისი საგზალი.

ყველაფერს დასთმობდა, ყველა დღეს გაიმეტებდა, ოღონდ ის, ის ფურცლები გადაერჩინა.

მეგობრებთან ერთად უჯდა ქართულ სუფრას და გოლგოთაზე შემდგარ სამშობლოს ლოცავდა. უცნაური კითხვა უღრღნიდა სულს, სხვებთან ერთად თვითონაც ხომ არ იქცა სამშობლოს გოლგოთაზე ამყვანად იმ ერთი ხელის მოწერით.

იქნებ, იქნებ... სხვა გზით უნდა ევლო ქვეყანას, იქნებ ეს აკვირ-
ატებული დამოუკიდებლობა და თავისუფალი ქვეყნის გემბანზე
ჯდომის სურვილი იქცა დაუსრულებელი ტანჯვის დაწყებად?

– უგოლგოთო აღდგომა ვის გაუგია. როგორც უფალი, სამშობ-
ლოც გოლგოთიდან იწყება!

– ზვიადი ჩამოსულა სამეგრელოში!

სუფრაზე ახლადმემოსწრებული ნაცნობის ხმამ გამოიყვანა
ფიქრებიდან:

– დედა ეტირებათ მალე, არ შერჩებათ.

– ვის ეტირება დედა? – იკითხა და ბიჭებს გადახედა.

პასუხი ჯერ არავინ გასცა.

– პუტჩისტებზე თქვა – ბოლოს ერთმა მეგობარმა ამოიღო ხმა,
შემოსწრებულის ნაცვლად.

* * *

გასროლის ხმამ გამოაღვიძა.

კორპუსი დამფრთხალმა ჭილყვავებმა ჩამოაბნელეს. ისეთი
შეგრძნება ჰქონდა, რო ტყვიამ მის სხეულში გაიარა და სადღაც
ხატების დაბლა კედელში გაიჭედა. თითქო მოძრაობა უჭირდა,
მძიმედ წამოინია, მძინარე მეუღლეს და შვილებს გადახედა, წა-
მოდგა, იტყოდი, რო სხვისი სხეული მიჰქონდა. აივანზე გავიდა,
გაძარცვული ჭადრების ხეივანზე შემომჯდარი ყვავების ჩხავილი
მოესმა, თვალეები დახუჭა. ნაგვემი, ჯვარცმული კაცი დაუდგა
თვალწინ, შეტორტმანდა, მოაჯირს ჩამოეყრდნო, იგრძნო, რო
წამებულ პრეზიდენტს მაცხოვარივით გამოესყიდა უკეთურო-
ბის ჭაობში ჩაძირული ქვეყნის ცოდვეები. იგრძნო და ცრემლე-
ბი წამოუვიდა. როგორ უნდოდა მის გვერდით ყოფილიყო... ისევ
ჩაესმა ჯიხაშკარში გასროლილი ტყვიის ხმა.

კარგა ხანი იყო ასე, მოაჯირს ჩამოყრდნობილი, ბოლოს ცას
აჰხედა და მოეჩვენა ჯვრიდან გარდამოხსნილ წამებულ მზეს
ღრუბლები მოასვენებდნენ...

* * *

– ვილაცას გრძელ გზაზე ახვედრებს თავის წილ ჯვარს, ზოგს გოლგოთას არგუნებს უფალი, შენი... უცნაური მოხუცის ხმამ მოაფხიზლა, წყაროსთან ჩამუხლულს თავს წამოადგა.

– შენი თანდაყოლილი ჯვარი მიძიმეც არის და მსუბუქიც; მისი სიმძიმე ილაჯს გართმევს და სისხლნარევი ოფლის ნაკადულს ტოვებს ამ დაუსრულებელ აღმართზე, მაგრამ როგორც კი გაგახსენდება, ვისთვის მიგაქვს ეს ჯვარი, უმალ საოცარ სიმსუბუქეს გრძნობ. ზოგი გვერდს უვლის ამ ოკრო-ბოკრო, ჟამთა ნიაღვრე-ბისგან ჩარეცხილ აღმართს, გვერდით სწორი გზაც მიდის, მაგრამ ის გზა „მამულისა წესისაებრ სვლაი“ არ არის.

სიყვარულს, სამშობლოს სიყვარულს თუ დაკარგავ, შენი სისხლი ისე უკვალოდ ჩაიკარგება, როგორც გამოგვალულ მინაში ქრება მდინარიდან მიგდებული ნაკადული. ბევრის სისხლს უდენია უქმად გამომშრალ, გამოკირულ მინაზე. შენი ცხოვრება, ექვსი ათეული წელი მამულს შეაღიე. ჩემ დროს რო გეცხოვრა, ხმალი არც მაშინ დაგიჟანგდებოდა. ბედნიერი კაცი ხარ, რო მამულისთვის ხარ და არასოდეს არამი არ იქნება შენთვის ეს დალოცვილი მინა!

ფეხზე წამოდგა. მოხუცს, რომელიც იერით სურათებზე ნანახ ბაბუამისს წააგავდა, ხელი შეახო და იტყოდი რო სისხლი აუდუღდა.

* * *

– შორია კიდე? – მალ-მალე შეეკითხებოდა შვილიშვილი.
– ცოტალა დარჩა. ხო არ დაილაღე.
– არც ისე! – ბიჭი იხტიბარს არ იტყვდა. ხანდახან შეჩერდებოდა, შეიქაქანებდა და გზას გააგრძელებდა.

– რატო დაარქვეს ბაბუ ეგ სახელი?

ჭალარა კაცი შედგა, ხელი მოიჩრდილა, მზეში ამოვლებულ დაბლობს გადახედა, ფერდობზე აქა-იქ შერჩენილი ხეები დაღლილი მგზავრებივით მოჩანდნენ.

– ამ ადგილზე ამბობ?

– ჰოო, – თქვა ბიჭმა და უცნაური ფორმის ქვას დასწვდა, – ეე, გულს არა ჰგავს? – პაპის დასანახად შეათამაშა.

– საფუტკრეთი... – დამარცვლით თქვა კაციმა, – ბევრი ფუტკარი იყო, სადაც ფუტკარია, ხო იცი იქ რა არი?

– თაფლი! – წამოიძახა ბიჭმა და ისევ გულის ფორმის მონითალო ქვას დააცქერდა.

– სადაც თაფლია, იქ რა არი? – გაულიმა და შვილიშვილს გამომცდელი მზერით შეაცქერდა.

ბიჭი გაჩუმდა და მხრები აჩჩინა.

– სადაც თაფლია იქ რა იქნება?

– კრაზანებიც იქნებიან.

– კრაზანები... – თქვა და ახარხარდა, – სწორია, იმ ადგილს კრაზანებიც ეტანებიან, მაგრამ აქაურობას „საფუტკრეთი“ დაერქვა და არა „საკრაზანეთი“, – თქვა და ჩაფიქრდა: „საიდან მოიტანა კრაზანა, თუმცა... მართალი თქვა“.

– ბაბუ, აქ ვინ ცხოვრობდა? – ბიჭი ახლა სხვა ქვას დასწვდა.

– მოხუცი კაცი ცხოვრობდა, მე რო ხშირად მესიზმრება. აგე, გამოჩნდა უკვე ის ხე – როგორც მთის ნვერზე ღრუბლებიდან ამოცურებულ სალოცავს, ისე მიაჩერდა ტარიელი ცადაქნილ მუხას.

– რომელი ხე? – ბიჭმა პერანგის ღილები ჩაიხსნა.

– ხომ მოგიყევი ჩემი სიზმარი, საფუტკრეთელმა მოხუცმა ამ მუხასთან მომიყვანა სიზმარში, გარშემო რამდენჯერმე შემომატარა და ენის ლოცვა მათქმევინა. თვალდახუჭული ვიმეორებდი მის მიერ ნათქვამ სიტყვებს, როცა ლოცვა დავამთავრე და მუხას ავხედე, ნამდვილი სასწაული იყო – ფოთლების ნაცვლად ჩვენი დალოცვილი ანბანი გამოეფოთქა.

– იქ არი ჩვენი სისხლის სათავე, – მუხისკენ გაიშვირა თითი ტარიელმა, – იქიდან ვინყებით და არ ვმთავრდებით!

* * *

მისი გოლგოთადქცეული ცხოვრების ფურცლების ჩემებური გარდასახვა ვცადე... ჭილყავებით ჩაბნელებულ კორპუსშიც გა-

ვათევიწე ღამე და ქართული ენის ლოცვაც ვათქმევიწე.

გაგრძელება იქნება...

ეს იყოს 60 წლის ტარიელ ფუტკარაძისთვის ჩემი საიუბილეო,
ძმური არმაღანი.

გიორგი სოსიაშვილი

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორი

III ნაწილი

ვიდეომელოცვები

**საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია
პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის
ონლაინკონფერენცია, მიმდინილი პროფ. ტარიელ
ფუტყარაძის 60 წლის იუბილესადმი**

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის რექტორის – პროფ. ს. ვარდოსანიძის ფბ-განცხადება პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებული ონლაინკონფერენციის შესახებ 2020 წლის 2 მაისს

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის ქართველოლოგიის მიმართულების ხელმძღვანელს, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტზე ხელმომწერ საქართველოს უზენაესი საბჭოს დეპუტატს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძეს 9 მაისს 60 წელი უსრულდება, შექმნილი ვითარების გათვალისწინებით, 2020 წლის 9 მაისს ქართული უნივერსიტეტის ინიციატივით გაიმართება ონლაინკონფერენცია შემდეგი დღის წესრიგით:

შესავალი სიტყვა – ქართული უნივერსიტეტის რექტორი სერგო ვარდოსანიძე /ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის შესახებ/

გამოსვლები /რეგლამენტი 10 წუთი/:

*პროფესორი მანანა ტაბიძე /ცოტა რამ დაბადების დღეზე/
ფილოლოგიის დოქტორი ლევან ბებურიშვილი
დუზჯეს უნივერსიტეტის რექტორი პროფესორი ნიგარ დემირჩან
ჩაქარი **Prof.Dr. Nigar Demircan Çakar**
პროფესორი როლანდ კოპალიანი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის რექტორი*

პროფესორი გიორგი სოსიაშვილი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი
პროფესორი დავით გურგენიძე, ტექნიკური უნივერსიტეტის რექტორი
პროფესორი მაკა ბერიძე, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი
პროფესორი თეონა ხუფენია, ზუგდიდის შოთა მესხიას სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი
პროფესორი მერაბ ნაჭყებია, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პროფესორი ნუნუ გელდიაშვილი, თელავის გოგებაშვილის უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე
ერდოღან შენოლი /ერეკლე დავითაძე/, თურქეთელი ქართველი შაჰრამ ონიკაძე, ირანელი ქართველი
პროფესორი შალვა კირთაძე, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე
პროფესორი კარლო კოპალიანი, ტექნიკური უნივერსიტეტის კანცლერი
პროფესორი ავთანდილ ნიკოლეიშვილი
პროფესორი ლევან ჯიქია, ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის დეკანი
ისტორიის დოქტორი როინ მალაყმაძე, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის დირექტორი
სანდრო ბერიძე, ჟურნალ „ჭოროხის“ რედაქტორი
პროფესორი ნომადი ბართაია
პროფესორი როლანდ თოფჩიშვილი
დოქტორანტი საიდ მულიანი
დასაწყისი 12 საათზე
კონფერენციაში მონაწილეობას შეძლებთ ბმულით
<https://us04web.zoom.us/j/7956870325>

სერგო ვარდოსანიძე

60 წელი მეცნიერისთვის დიდი არაფერია, ცხოვრება წინ არის და კიდევ ბევრი რამ აქვს გასაკეთებელი, მაგრამ ამ 60 წლის მანძილზეც პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ ძალიან ბევრი რამ გააკეთა როგორც ქართული სახელმწიფოებრიობის განმტკიცებისა და განვითარების თვალსაზრისით, ასევე ქართველოლოგიური მეცნიერების წინსვლა-განვითარებისათვის.

ბატონმა ტარიელმა თავისი საქმიანობა დაიწყო მშობლიური აჭარადან, ხოლო მას შემდეგ, რაც იგი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტი გახდა, განსაკუთრებულად გამოიჩინა თავი როგორც ნიჭიერმა ახალგაზრდამ, ფრიადოსანმა. უნივერსიტეტის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ სწავლა გააგრძელა არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტურაში. მან წარჩინებით დაიცვა ჯერ საკანდიდატო (1987), ხოლო შემდეგ სადოქტორო დისერტაცია (1998).

ბატონი ტარიელის მოღვაწეობიდან რამდენიმე მნიშვნელოვან მომენტს გამოვყოფ: პირველ რიგში, აღსანიშნავია, რომ ბატონი ტარიელი ისტორიული პიროვნება ბრძანდება – მას ხელი აქვს მოწერილი 1991 წლის 9 აპრილის საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე. როდესაც ჩვენს გვერდით არის ისტორიული პიროვნება, ამას ჩვეულებრივად მივიჩნევთ ხოლმე, მაგრამ გავა დრო და ახალგაზრდები უფრო სხვანაირად დააფასებენ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე ხელმომწერებს, ვინაიდან ამ დღიდან დაიწყო სრულიად ახალი ათვლა საქართველოს ისტორიაში. ამ ადამიანებმა ძალიან კარგად იცოდნენ, რასაც აკეთებდნენ! იცოდნენ, რომ მოსკოვი, საბჭოთა იმპერია ამისთვის დასჯიდა საქართველოს და დასჯიდა ყველა იმ პირს, რომლებმაც ხელი მოაწერეს აღნიშნულ დოკუმენტს... და, მართლაც, ბატონი ტარიელის მაგალითზე შეიძლება ვთქვათ, რომ მათ გოლგოთა გამოიარეს. ის ადამიანები, რომლებმაც ამ დამოუკიდებლობის სიკეთით ისარგებლეს და სარგებლობენ დღესაც, იყვნენ მთავარი

მდევნი ბატონი ტარიელისა და, მიუხედავად ყველაფრისა, მას თავისი პრინციპებისთვის, თავისი მოქალაქეობრივი ღირებულებებისათვის ერთი ნამითაც არ უღალატია.

მინდა განსაკუთრებული მაღლიერება გამოვხატო ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიმართ, რომელიც განსაცდელის ჟამს ბატონ ტარიელს გვერდით დაუდგა.

კიდევ ერთი დეტალი: ადამიანების უმრავლესობა, რომელმაც 1991 წლის დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე ხელი მოაწერა, საქართველოში სამხედრო გადატრიალების შემდეგ მძიმე მდგომარეობაშია. ბატონი ტარიელი არც სულიერად გატყდა და არც ფიზიკურად. იმ განსაცდელის ჟამს მან არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი შექმნა და ძალიან მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა როგორც საკუთარი ცხოვრების განმტკიცებისა და გაძლიერებისთვის, ასევე ქვეყნის სასარგებლოდ. ბატონმა ტარიელმა ღირსეულად გაუძლო ყველა განსაცდელს.

ენათმეცნიერების საკითხებზე მხოლოდ ერთ რამეს ვიტყვი: XIX საუკუნეში, როდესაც საქართველო რუსეთის იმპერიის ნაწილი იყო, რუსეთის რეაქციული ძალები ყველანაირად ცდილობდნენ ქართველთა დენაციონალიზაციას, კუთხური პატრიოტიზმის აღზევებას. აბა, რა რჯიდა უსლარს, როდესაც სვანებს ანბანს უქმნიდა, ან რა რჯიდა იმ ადამიანებს, რომლებიც მეგრულ ანბანს ქმნიდნენ და ცდილობდნენ, საქართველოს ერთიანობაში ბზარი შეეტანათ?!. თავის დროზე ამ ყველაფერს დაუპირისპირდა ილია ჭავჭავაძე. **„მამული, ენა და სარწმუნოება“** – ამ დროის ქვეშ გააერთინა მან მაშინდელი ქართველობა და მიმართა იმ მიზნებისაკენ, რომელსაც ერქვა საქართველოს სახელმწიფოებრივი და ეკლესიური თავისუფლების იდეა, ქართული უმაღლესი განათლების განვითარების იდეა. XIX საუკუნის ბოლოს დაწყებული ეს საქმე XX საუკუნის დასაწყისში წარმატებით დაგვირგვინდა – დამოუკიდებლობა მოიპოვა საქართველომ, თბილისში უნივერსიტეტი დაფუძნდა, უფრო ადრე კი, საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ ავტოკეფალია აღიდგინა, მაგრამ XX საუკუნის

20-იანი წლებიდან საბჭოთა იმპერიამ დაიწყო ბრძოლა ქართველთა დენაციონალიზაციისათვის. მარტო ის ფაქტი რად ღირს, რომ 1921-22 წლებში საქართველოს ნაპგლიჯეს ტერიტორიები: 51 000 კვ. კმ. ტერიტორია დაუმტკიცეს ჩვენს დიდ მეზობელს, თურქეთის რესპუბლიკას, 8 000 კვ. კმ – რუსეთის ფედერაციას გადასცეს, 13 500 კვ. კმ – სომხეთის რესპუბლიკას, ხოლო 14 000 კვ. კმ – აზერბაიჯანს. ასევე ავტონომიებად დაანანილეს საქართველო და, აი, ამ ნელი მოქმედების ნაღმებს დაურთეს ის, რომ დასავლეთ საქართველოშიც არანაკლებ სერიოზული პრობლემები შეიქმნა საქართველოს ცალკეულ კუთხეებთან მიმართებით. ამ მხრივ, დიდმა ქართველებმა: ივანე ჯავახიშვილმა, კონსტანტინე გამსახურდიამ, არნოლდ ჩიქობავამ და სხვებმა ყველაფერი გააკეთეს იმისათვის, რომ ეს გეგმა ჩაშლილიყო, მაგრამ მტერს არ ეძინა და არ სძინავს დღესაც. ბატონი ტარიელ ფუტყარაძე გახლავთ ის ადამიანი, რომელმაც ამ თვალსაზრისით ძალიან დიდი საქმე გააკეთა. მან შექმნა არაერთი საინტერესო ისტორიულ-ფილოლოგიური ხასიათის ნაშრომი, მათ შორის – **„ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმა 1917-1935 წლებში“**, რომელშიც წარმოადგინა ივანე ჯავახიშვილისა და ნიკო მარის პოზიციათა შეპირისპირებითი ანალიზი. ასევე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი მეორე ნაშრომი ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის შესახებ – **„ქართველოლოგიის თანამედროვე გამონვევები“**. ბატონ ტარიელს ოპონირებას უწევენ ქართველთმოდულე, ჩვენი ერთიანობის მოწინააღმდეგე ძალები შიგნითაც და გარეთაც, მაგრამ ის მტკიცედ დგას იმ პოზიციაზე, რომელიც ემსახურება ჩვენი სამშობლოს ერთიანობას და იმ იდეას, რომელზეც ჩვენი წინაპარი მიგვანიშნებდა: **„ჩონგური საქართველოა, სიმები ჩვენ ვართ ყველაო“**.

მინდა დაბადებიდან 60 წლის იუბილე მივულოცო ბატონ ტარიელს – ამ შესანიშნავ ადამიანს, პიროვნებას, რომელსაც დიდი ღვანლი აქვს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის განვითარების საქმეში და, რომელიც მისი დაარსებიდან დღემდე

ამ უნივერსიტეტშია; მინდა ვუსურვო მრავალჯამიერ სიცოცხლეს, წარმატება თავის შესანიშნავ ოჯახთან, მეგობრებთან, ამხანაგებთან და მოკეთებთან ერთად. ვუსურვებ, ყოველთვის ჰქონოდეს ასე ნათლად წარმოჩენის შესაძლებლობა საზოგადოებასთან და ასე პირნათელი იყოს იგი ღვთის წინაშე, სამშობლოს წინაშე, თავისი ერის წინაშე.

ბატონი ტარიელი ერთგულია იმ იდეისა, რომელიც საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში წარმოშვა და განავითარა მისმა უწმინდესობამ და უნეტარესობამ, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ. ამ უნივერსიტეტის დაფუძნებისთანავე უწმინდესმა მოგვცა ლოცვა-კურთხევა ქართველოლოგიური მიმართულების განვითარებაზე. ეს უნდა ყოფილიყო საყრდენი ძალა, რომლის საშუალებითაც პასუხი უნდა გასცემოდა ყველა იმ ქართველოლოგიურ გამოწვევას, რომელთა წინაშეც დგას ჩვენი ქვეყანა და იქნება კიდევ მომავალში.

ბატონო ტარიელ, გილოცავთ ამ დღეს. მინდა გისურვოთ მრავალჯამიერ სიცოცხლეს, წარმატებები და ბედნიერება!

სერგო ვარდოსანიძე

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის რექტორი

მანანა ტაბიძე

ფულოცავ ბატონ ტარიელს ძალიან ლამაზ თარიღს. ყურადღებას გავამახვილებ რამდენიმე დეტალზე, რათა დავინახოთ არა მხოლოდ როგორც მეგობარი, არამედ ფართო ქართველოლოგიურ კონტექსტში მოღვაწე სპეციალისტი.

პირველ რიგში, რა არის ქართველოლოგია? ჰუმანიტარული დარგის წარმომადგენლები, ჩვეულებრივ, მუშაობისას ყურადღებას ამახვილებენ ვიწრო დარგობრივ ინტერესებსა და საკითხებზე. ისინი ღრმად მიჰყვებიან თითოეულ საკითხს, მხოლოდ და მხოლოდ მოზაიკის ერთ პატარა ნატეხს ემსახურებიან, მაგრამ მთლიანობაში, ქართველოლოგია – ეს არის საქართველოსა და ქართველთა შემსწავლელ დისციპლინათა კონტექსტი, ერთობლიობა, რომელშიც ვერ მოხვდება ინდივიდუალურად ყველა სპეციალისტი, მიუხედავად პირადი სამეცნიერო დამსახურებებისა მეცნიერების სფეროში; არამედ მოხვდებიან მხოლოდ ისინი, რომლებიც ხედავენ ამ საკითხებს ისტორიის, ენათმეცნიერების, არქეოლოგიის, კიდევ მრავალი დარგის გადასახედიდან და სხვა რაკურსით იკვლევენ მათ მთლიანობაში.

ამ თვალსაზრისით, ტარიელ ფუტკარაძე განსაკუთრებული ფიგურაა; ის აგრძელებს იმ სკოლას, რომელიც თავის დროზე ჩამოყალიბდა უნივერსიტეტის გახსნასთან ერთად და რომლის იდეაც საქართველოსათვის მსახური ინტელიგენციის აღზრდა იყო. საქართველოს ბევრი უბანი აქვს, რომელშიც მას სჭირდება ერთგული ადამიანების სამსახური და მიმაჩნია, რომ წარმატებული ქართველოლოგი ის ადამიანია, რომელიც ამ უბანთა ერთობლიობას ემსახურება. ამიტომ გადაჭარბებული არ არის, თუ ვიტყვით: თანამედროვე ქართველოლოგიურ კვლევებში ტარიელ ფუტკარაძის შრომებს ძალიან მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

როდესაც ჩვენ გვინდა ქართველთა ერთიანობა, ამ დროს მსოფლიო სახელმწიფოების გაუქმების გზას ადგას; როდესაც ჩვენ ენის გადარჩენა გვინდა, გვეუბნებიან, რომ ერთი საერთაშორისო ენა უნდა განვაავითაროთ და ვასწავლოთ ყველას, რადგან

ცალკეული ენების დრო არაა; როდესაც დიალექტების შენარჩუნება, მოფრთხილება გვინდა, ამ დროს დიალექტები მხოლოდ სამუზეუმო ექსპონატებად სჭირდებათ, რომელსაც ჩაინერენ, დადებენ თაროზე და საერთო მოხმარებაში არ იქნება; როდესაც ჩვენ გვინდა მცირერიცხოვანი, მაგრამ მშვენიერი ერი თავის საცხოვრისში ლაღად ვაცხოვროთ, ამ დროს გვეუბნებიან, რომ მთელ მსოფლიოში მიგრაციული პროცესები უნდა წავახალისოთ. აი, ამ დიდი ტენდენციის წინააღმდეგ წასვლა არასოდეს არ არის სიკეთის მომტანი ადამიანებისთვის: არა იმიტომ, რომ თვითონ ეს ტენდენცია აგრესიულად მტერია ვილაცის, არამედ იმიტომ, რომ გლობალიზაციურ მსოფლიოს ეს ჩანაფიქრი აქვს.

ტარიელ ფუტკარაძე, ღვთის ნებით, აღმოჩნდა უზენაესი საბჭოს დეპუტატი. მან ახალგაზრდობის უმნიშვნელოვანესი, პიროვნებად ჩამოყალიბების წლები ზვიად გამსახურდიას გვერდით გაატარა და იმ ხალხის გვერდით აღმოჩნდა, რომელიც საქართველოს ეწირებოდა და ეწირება დღესაც. ეს დაეხმარა მას, რომ სპეციალობის პრობლემატიკა დიდ ქართულ სივრცეში დაენახა. მას საქართველოს ყველა სატკივარი აქვს განხილული. სადაც კი პრობლემა შეიქმნებოდა, ტარიელი მაშინვე იქ აღმოჩნდებოდა ხოლმე: როდესაც სამცხე-ჯავახეთში უნივერსიტეტი არსდებოდა, ტარიელი იქ იყო; როდესაც აჭარაში რელიგიური ან საგანმანათლებლო პრობლემები გაჩნდებოდა, იქ იყო; როდესაც შიდა ქართლში გაგვიჭირდა, ის პრობლემატიკა მისი ინტერესების სფეროში აღმოჩნდა; როდესაც ფერეიდნელი ქართველების შინ დაბრუნების – თანამედროვე საქართველოსთან კავშირის გაძლიერების ტენდენცია გაჩნდა, ტარიელი ერთ-ერთი პირველი იყო ამ საქმეში; მოგესხენებათ, დღევანდელი თურქეთის ტერიტორიის ფარგლებში მცხოვრები ქართველები და მუჰაჯირები ისევ ტარიელის ზრუნვის საგანი არიან და მათი დიალექტური ნორმები და მასალები, მისი წყალობით, ყოველწლიური ექსპედიციების გზით შემოდის ჩვენს რეალობაში; ქუთაისის მახლობლად დასახლებული მესხეთელი თურქების მტკივნეული საკითხები იმ წუთში მოექცა ტარიელის მხედველობის ორბიტაზე; თქვენ იცით,

რომ ემიგრაციის პროცესი გაძლიერდა და ემიგრანტი ქართველები, რომლებიც მიმოფანტულნი არიან სხვადასხვა ქვეყანაში, აგრეთვე საჭიროებენ შვილებისთვის ქართულის ენის სწავლებას, სახელმძღვანელოები იქმნება; ენათმეცნიერების სივრცეში სადავო საკითხები ჩნდება, ამ ყველაფერში ტარიელის შრომები არის ჩაბმული.

საყურადღებოა, რომ ტარიელის შრომებში 1996 წლამდე უფრო მეტად ჭარბობს პოლიტიკური ტიპის წერილები, წმინდა გრამატიკული ხასიათის ნაშრომები – ფონეტიკისა და მორფოლოგიის საკითხებთან დაკავშირებული კი – 1996 წლიდან, როდესაც პუტჩის შემდგომი საქართველო სრულიად სიბნელემ მოიცვა და ომის შემდეგ გათანგული საზოგადოება განათლების საკითხებსა და მეცნიერებაზე ველარ ფიქრობდა. აი, ამ პერიოდში ტარიელი აღმოჩნდა იმ პროცესებთან, რომლებმაც, შეიძლება ითქვას, გადაარჩინა და ჩვენი ჰუმანიტარული წრეები სამეცნიერო სივრცეში დატოვა. ეს იყო ქუთაისში შესანიშნავი ყოველწლიური კონფერენციის – „ქუთაისური საუბრების“ ჩამოყალიბება, რომლის მასალები იბეჭდება სამეცნიერო კრებულში „ქართველური მემკვიდრეობა“.

„ქუთაისურმა საუბრებმა“ ბევრი საქმე გააკეთა – იმ პერიოდში, როდესაც ადამიანები გაყინული კუპონებით ვცხოვრობდით, ტარიელმა მოახერხა, საქართველოს სხვადასხვა ქალაქიდან მეცნიერები შეეკრიბა. როგორ უნდა აამოძრაო ხელისუფლების სტრუქტურები, საუნივერსიტეტო სისტემა, რამდენი ადამიანის გულში უნდა გააღვივო ის განცდა, რომ ეს ყველაფერი საჭიროა და შედეგი მიიღო... ეს ყოველწლიური სამუშაო, ფაქტობრივად, აღმოჩნდა ჩვენთვის დიდი გადარჩენა. აკადემიური წიგნიც კი აღარ იყიდებოდა, არც ვიცოდით ვინ, სად, რას ბეჭდავდა და ერთმანეთში ვცვლიდით, ქუთაისში როცა ვხვდებოდით. იდეებს ვუზიარებდით ერთმანეთს, ვკამათობდით და ისახებოდა თანამოაზრეთა ჯგუფები. ამ თანამოაზრეებში ზოგი არ იყო ტარიელის მომხრე, ასე ვთქვათ, მაგრამ თავისთავად, ყველა ჯგუფის მეცნიერისათვის კონსოლიდაცია კარგი შედეგის მომტანი აღ-

მოჩნდა, იმიტომ რომ, ფაქტობრივად, „ქუთაისურმა საუბრებმა“ განაპირობა დიდი გამოწვევა სამეცნიერო სივრცისთვის.

მეცნიერება რალაცას უნდა ემსახურებოდეს; ტარიელმა და ამ „ქუთაისურმა საუბრებმა“ მთელი იმ თანამოაზრე და დამხმარე ჯგუფებით, ფაქტობრივად, გამოიწვია მთელი ქართული მეცნიერება; მოუწოდა, რომ საქართველოს რაც სტკივა, ბატონებო, იმ კითხვებს ვუპასუხოთ, საქართველოს რაც უჭირს, ის საკითხები გადავჭრათ. და რა უჭირდა საქართველოს?! – დაქუცმაცებისკენ მივყავდით იმ მდინარეს, რომელსაც თავიდან ვერ ვიშორებდით, რამდენჯერმე მორევის სახით შემოგვიტრიალდა 90-იანი წლების შემდეგ. ენობრივ საკითხთან დაკავშირებით არ შეიძლება შუალედური პოზიცია გქონდეს – საქართველო არის მთლიანი ქვეყანა, ყველა ქართული კილოკავი არის ქართული ენის ნაწილი და მკვებავი და თვითონ ნაკვები მისგან, ან არ არის საქართველო მთლიანი ქვეყანა და ჩვენ, ყველანი, არა ვართ ქართველები. ვინ სად დადგა, ეს ყველამ თავის თავს ჰკითხო. მინდა ვთქვა, რომ ქუთაისის უნივერსიტეტმა მართლაც ძალიან დიდი საქმე გააკეთა, როდესაც ტარიელს მისცა შესაძლებლობა, იდეები განეხორციელებინა.

ამ ყველაფრიდან გამომდინარე, ძალიან საინტერესო სურათი იკვეთება: ეს ჩვენი მოუწესრიგებელი, ხანდახან ზარმაცი, უსისტემო ერი ისტორიის პრიზმაში ძალიან ორგანიზებულია. საქართველოს მთლიანობისთვის, ქართული იდენტობის, ქართული თვითობის გადასარჩენად შეიქმნა უნივერსიტეტი, შემდეგ – მეცნიერებათა აკადემია, ენათმეცნიერების, ისტორიის და ბევრი სხვადასხვა ინსტიტუტი. საქართველოს სხვადასხვა ქალაქში შესაბამისი კათედრების დაარსებამ გვიჩვენა, რომ ეს გზა არის უწყვეტი. მართალია, რომ ხელს არ უწყობენ, მაგრამ მეცნიერები ერთად არიან, საქართველო გვტკივა, მაინც მივყვებით იმ გზას, რომელზედაც ჩვენთან ერთად, ძალიან საპატიოდ, მოაბიჯებს ტარიელ ფუტკარაძეც.

ვუსურვოთ მას, რომ ასეთი ოპტიმიზმით (თუ ოპტიმისტი არა ხარ, ასეთ საქმეებს არ შეეჭიდები), ასე ნიჭიერად, ასე დაუ-

ღალავად ევლოს, იმიტომ რომ ჩვენც არ გვადლევს მოსვენებას და გვაძულებს ვიმუშაოთ; მადლობა მას ამისათვის.

მანანა ტაბიძე

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი

როლანდ კოპალიანი

არ მეგულება ქვეყნის მასშტაბით არც ერთი საგანმანათლებლო დაწესებულება, სასწავლო თუ სამეცნიერო-კვლევითი, რომლის წევრებისთვისაც უცხო იყოს ტარიელ ფუტკარაძე.

ბატონ ტარიელთან ქუთაისს აკავშირებს არაერთი ღონისძიება, არაერთ საკითხთან თანხვედრა, რომელიც დაკავშირებულია ჩვენს იდენტობასთან. იგი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან ინტენსიურ კავშირს ინყებს 90-იანი წლებიდან. მოგეხსენებათ, ეს ურთულესი პერიოდი; ამ დროს აკაკი წერეთლის სახელობის უნივერსიტეტში იმდროინდელი რექტორის, ბატონი მაგალი თოდუას თავკაცობით ყალიბდება დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი და ამ ინსტიტუტს სათავეში უდგება ახალგაზრდა, მაგრამ საკმაოდ ცნობილი პიროვნება, ბატონი ტარიელ ფუტკარაძე. სულ მოკლე ხანში დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის საქმიანობა ცნობილი ხდება: მან დასაბამი მისცა ქართველოლოგიის ამ ურთულეს მიმართულებას და გასაკვირიც არის, როგორ შეძლო ამ ერთმა პიროვნებამ ქვეყნის მასშტაბით ისეთი მოცულობითი სამუშაოების ჩატარება, რომელიც ტომებს ითვლის დღესდღეობით.

მე მინდა, მეგობრებო, განსაკუთრებით მოვეფერო ბატონი ტარიელის ოჯახს; მქონდა ბედნიერება, რამდენიმე დღის განმავლობაში ვყოფილიყავი იმ უბრწყინვალეს კუთხეში ჩვენი ქვეყნისა, რომელსაც ჰქვია ზემო აჭარა. არასდროს დამავიწყდება ღონისძიება, რომელიც დაბრუნებასთან არის დაკავშირებული; ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ჩემთვის, როგორც სოხუმელი კაცისათვის... არ დამავიწყდება ის სიტბო ოჯახური, რომელიც ბატონი ტარიელის დედისგან, დედმამიშვილებისგან და მისი წრისაგან მივიღეთ.

მე მინდა განსაკუთრებით მადლობა ვუთხრა იმ ხალხს, რომელმაც საკმაოდ ობიექტურად და არაგადამეტებულად შეაფასა ბატონი ტარიელის წვლილი, როლი, ხედვა ქვეყნის მასშტაბით და რომ არა ასეთი ფორსმაჟორული სიტუაცია, დარწმუნებული

ვარ, დღევანდელზე გრანდიოზული ღონისძიება შეიძლება მოწყობილიყო.

მინდა ამ გამორჩეულ პიროვნებას, გამოჩენილ მეცნიერს, მკვლევარს, პედაგოგს, ქვეყნის პატრიოტს, სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე ადამიანს, კარგ ორატორს მივულოცო საიუბილეო თარიღი, ვუსურვო მას და მის ლამაზ ოჯახს, ქალბატონ იასთან ერთად, დიდხანს სიცოცხლე, წარმატებები და გამარჯვებები.

ჩემო ბატონო ტარიელ, ჩემი ოჯახი და მთლიანად ჩვენი უნივერსიტეტის კოლექტივი დიდი სიყვარულით უერთდება ამ მილოცვას. მე დიდი იმედი მაქვს, უფლის ნებით, არაერთ საიუბილეო თარიღს აღვნიშნავთ; დიდხანს სიცოცხლეს გისურვებთ, ბატონო ტარიელ!

როლანდ კოპალიანი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
რექტორი

ბიორგი სოსიაშილი

ბატონი ტარიელი არის გამოუსწორებელი ოპტიმისტი, დაბალანსებული, არაჩვეულებრივი მეცნიერი, ლექტორი, რომელმაც თაობები აღზარდა და ძალიან ბევრ ლექტორს არც დაესიზმრება ის სიყვარული, რომელიც ბატონი ტარიელისადმი გააჩნიათ მის სტუდენტებს. წელი არ გავა, რომ მან არ წაიყვანოს ჩვენი ახალგაზრდობა ხევსურეთში, საქართველოს მთიან მხარეებში, ასევე, ტაო-კლარჯეთში უამრავი ექსპედიცია უკავშირდება მის სახელს...

ის ცხოვრების განმავლობაში უანგაროდ აკეთებდა სიკეთეს, დოსტოვესკის აქვს ერთი გენიალური გამონათქვამი: „როდესაც ადამიანი სიკეთეს ხარჯავს და მერე სამაგიეროს ელოდება, დღიურ მუშად გადაიქცევა“, ბატონი ტარიელი, დოსტოვესკის ენაზე, არასოდეს ყოფილა დღიური მუშა, ის ყოველთვის იყო უშურველად, უანგაროდ მხარჯველი ამ სიკეთისა ჩვენი საზოგადოების წინაშე.

დღეს ქართველოლოგიას რომ გამოვაკლოთ ბატონი ტარიელის მიერ ჩატარებული ღონისძიებები, კონფერენციები, სიმპოზიუმები, სამეცნიერო საუბრები, ბევრი რამ დააკლდებოდა საქართველოს, ჩვენს საზოგადოებას. რა დიდი საფრთხის ქვეშ იქნებოდა ქართველოლოგია, ბატონ ტარიელ ფუტკარაძეს რომ არ ეტრიალა მუდმივად ალესილი ხმალი...

მისი მოღვაწეობა ძალიან ბევრ წახანაგს მოიცავს, ერთ-ერთი ყველაზე მთავარი მაინც არის მისი შეუდრეკელი ბრძოლა საინფორმაციო ომში – ჩვენი ქვეყნის წინააღმდეგ განხორციელებულ ომში. ბატონი ტარიელის შრომები, განსაკუთრებით, ბოლო პერიოდში გამოქვეყნებული მისი მონოგრაფიები არის ამ საინფორმაციო ომში ჩვენი პოზიცია. ბევრი მეცნიერი, უნდა ითქვას, ჩვენდა სამწუხაროდ, რომ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ქართული ენის გახლეჩის საქმეს ემსახურებოდა; რომ არ ყოფილიყო ბატონი ტარიელი და მის მიერ ჩამოყალიბებული ასეთი მდგრადი სკოლა ენათმეცნიერებაში, მე ვფიქრობ, რომ დღეს შეიძლებოდა

მართლაც ყოფილიყო ის სავალალო შედეგი, რომლის მცდელობასაც ჰქონდა ადგილი მეგრულისა და სვანურის ცალკე ენებად გამოყოფასთან დაკავშირებით. ამაზე უამრავი გრანტი იქნა თავის დროზე შემოდინებული და ძალიან ბევრმა ადამიანმა მოითხოველი ამ ქართულ-მეგრულ-სვანური ლექსიკონებით.

ტარიელ ფუტკარაძის პოზიციამ დაიცვა ქართული ენა, ჩვენს ქართველოლოგიური სკოლა და დღეს, ვფიქრობ, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას: ჩვენს ენათმეცნიერებაში არსებობდა დიდი სულმნათი არნოლდ ჩიქობავას ენათმეცნიერული სკოლა და 21-ე საუკუნის დასაწყისში საქართველოში არსებობს ტარიელ ფუტკარაძის ენათმეცნიერული სკოლა, რომელსაც აქვს ჭეშმარიტად სწორი ორიენტირები და ჰყავს ძალიან ბევრი მიმდევარი. მისი თეორია ერთიანი ქართული სამწერლობო ენისა და დიალექტებისა ბევრ უნივერსიტეტშია დანერგული. მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან ბევრი ცდილობს ამ თეორიას დაუპირისპირდეს მავნებლური იდეებით, ეს არ გამოსდით და ვერც გამოუვათ იმიტომ, რომ მას ტარიელ ფუტკარაძემ დაუპირისპირა ძალიან მძლავრი, მყარი არგუმენტებით გამაგრებული პოზიცია.

როცა დაიწყო გოლგოთის გზა საქართველოში 90-იან წლებში, როცა გამოცხადდა დამოუკიდებელი რესპუბლიკა, გოლგოთის გზის დასაწყისში ქვეყნის სამსახურში იდგა ადამიანი, რომელმაც ხელი მოაწერა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტს. მინდა ოპტიმისტურად ვთქვა, რომ სრულდება საქართველოში გოლგოთა, ახლოა საქართველოში გოლგოთის დასასრული და ისევ ამ ჩვენი ქვეყნის ინტელექტუალური ელიტის ერთ-ერთი მონინავე და მედროშეა ბატონი ტარიელ ფუტკარაძე! მინდა მადლობა გადავუხადო მას უანგაროდ განეული საქმიანობისთვის.

შეუძლებელია ადამიანმა მოახერხოს და დაამკვიდროს არამარტო გამორჩეულად ღირსეული მეცნიერის ნიშა, არამედ მართალი კაცის ნიშაც, იმიტომ რომ მისი ცხოვრება ჭეშმარიტებასა და სიმართლეზეა ორიენტირებული. მინდა განსაკუთრებული მადლობა გადავუხადო ქალბატონ ნათელა ვაშაყმაძეს; დედისთვის დღევანდელი დღე – სამოცი წლის საიუბილეო თარიღის აღნიშვნა

– არის ძალიან მნიშვნელოვანი. მადლობა ოჯახს, რომ ამ რთულ გოლგოთის გზაზე, ეკლიან გზაზე, გაგინიათ ძალიან დიდი მხარდაჭერა. ოჯახს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს და ბატონმა ტარიელმა მოახერხა, მიუხედავად რბევისა, შევიწროებისა (იდევენბო-და მისი სიტყვა, მისი თეორია), შეენარჩუნებინა ეს ყველაფერი. დღეს ჩვენ ბედნიერები ვართ, რომ ამას აღვნიშნავთ. დიდი მადლობა ქალბატონ ია ვაშაკიძეს, რომელიც ასევე მედგრად უდგას მხარში თავის მეუღლეს და ერთად წვევენ ცხოვრების ჭაპანს.

გიორგი სოსიაშვილი

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორი

მაკა ბერიძე

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი გილოცავთ, ბატონო ტარიელ; 60 წელი ქვეყნის სამსახურში... ჩემთვის, პირადად – ერთი ჩვეულებრივი მოკვდავისთვის, რომელიც ფიქრობს, რომ თუ ერისკაცობას აირჩევს ადამიანი თავისი ცხოვრების გზად და არ წავა ღვთის სამსახურში, ეს ყველაზე მაღალი შეფასებაა, რაც კი შეიძლება ინატროს ან ისურვოს; თუ მთელი ცხოვრება ქვეყნის სამსახურში გაატარეთ, ეს ნიშნავს, რომ თქვენი არსებობა, თქვენი დაბადება ამქვეყნად იყო გამართლებული და თუკი ამას აღიარებს მთელი საზოგადოება, მაშინ ვფიქრობ, რომ ეს დიდი ბედნიერებაა და ჩვენ ისლა გვრჩება, გავხდეთ ამ ბედნიერების თანაზიარნი და მონაწილენი.

ჩვენთვის, განსაკუთრებით, ჩემი თაობისთვის ეროვნული მოძრაობის დაწყებამდე პერიოდი, ეროვნული მოძრაობისა და მისი შემდგომი პერიოდებია ხოლმე საზომი. ბატონო ტარიელ, თქვენი ბიოგრაფია გვაძლევს საშუალებას ვთქვათ, რომ ეროვნულ მოძრაობამდე, როგორც მეცნიერის განვითარება, ეროვნული მოძრაობის პერიოდში როგორც მოქალაქისა და მეცნიერის განვითარება და დღეს – თანამედროვეობაშიც თქვენი მოღვაწეობა არის მნიშვნელოვანი. თქვენი მოღვაწეობა არ ჩერდება, რაც მთავარია. ხაზს გავუსვამ იმას, რომ თქვენ თქვენი ცხოვრების, ალბათ, ყველა პერიოდში ბრძანდებოდით ძალიან თანამედროვე და ადეკვატური. მთავარი ღირებულებები არ იცვლებოდა, მაგრამ ინოვაციური ბრძანდებოდით ყველა დროს, ასეთი ბრძანდებით დღეს და ეს უმნიშვნელოვანესია იმისათვის, რომ თქვენი ესმის ყველა თაობას. თქვენ შეგიძლიათ მისცეთ ყველა თაობას სათქმელი ისე, როგორც მათ სჭირდებათ, როგორც ისინი აღიქვამენ და გაიგებენ.

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სწორედ ეროვნული მოძრაობის პირმშო გახლავთ. როდესაც ბატონი მერაბი ისტორიაზე საუბრობს ხოლმე, როგორ იწყებოდა ჩვენი უნივერსიტეტის ჩამოყალიბება, ის თავის თანამოაზრეებს თანამებრძოლებად მოიხსენიებს. თქვენ ამ სიაში ერთ-ერთი პირ-

ველი ბრძანდებით. უნივერსიტეტის განვითარების პირველი დღეებიდანვე ჩვენი უნივერსიტეტის ისტორია ინახავს ტარიელ ფუტყარაძის დამსახურებასაც და ამისთვის მინდა უღრმესი მადლობა გადაგიხადოთ.

უნივერსიტეტი დღესაც აგრძელებს ბატონ ტარიელთან შემოქმედებით საქმიანობას. იცით, ეს არ არის სამსახურებრივი საქმიანობა, ეს არის ის ურთიერთობა, რომელიც ღირებულებებს ეფუძნება და თუ დღემდე გრძელდება, მხოლოდ იმიტომ, რომ სწორედ ღირებულებებია საერთო. და რა არის ეს მთავარი ღირებულება? ეს არის ის მერჩულისეული „ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების“, სადაც „ქართულითა ენითა ჟამი შეინირვის“; ჩვენი „ჟამისნირვა“ – ის ლექციები, რომლებიც ქართულ ენაზე აღევლინება, ქართულ ენაზე ტარდება ახალციხესა თუ ახალქალაქში.

ბატონო ტარიელ, ამ „ჟამისნირვაში“ რომ იღებდით მონაწილეობას და ქართულად აღავლენდით სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კედლებში, ამისთვის განსაკუთრებულ მადლობას გიხდით.

მეცნიერის ერთ მთავარ ღირსებასაც გავუსვამდი ხაზს: მეცნიერი, თავისი პირადი კარიერის გარდა, ორიენტირებულია მონაფეების აღზრდაზე. ეს, ერთი მხრივ, ძალიან მნიშვნელოვანია ქვეყნისთვის და მეცნიერების განვითარებისთვის. ბატონო ტარიელ, აქვე გეტყვით, რომ თქვენ გარანტირებული გაქვთ აღიარება უკვე მოწაფეთა მოწაფეთაგან და ეს კარგიც არის.

და ბოლოს, ძალიან მოკრძალებულია ჩვენი საჩუქარი თქვენდამი. მოკრძალებული და ძალიან ფასეული, იმიტომ რომ ამას ვუფრთხილდებით, მინდა თქვენი 60 წლის იუბილეს აღსანიშნავად სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მადლობის სიგელი გადმოგცეთ მის განვითარებაში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილისათვის. გისურვებთ დიდხანს სიცოცხლეს, თანამოაზრეთა, თანამებრძოლთა სიმრავლეს.

მაკა ბერიძე

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი

წუნუ გელდიაშვილი

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელით, ვულოცავთ ბატონ ტარიელს საიუბილეო თარიღს. გულითადად გილოცავთ ამ მნიშვნელოვან თარიღს და გამოვხატავთ გულწრფელ პატივისცემას, პირადად, მე და მთელი უნივერსიტეტი. გისურვებთ ყოველივე საუკეთესოს როგორც პირად, ასევე სამეცნიერო, საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ საქმიანობაში.

მინდა კონკრეტულად ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტს მივულოცო თქვენი იუბილე. ვფიქრობ, მართლაც დიდი ბედნიერებაა, რომ ბატონი ტარიელ ფუტკარაძე არის თქვენი უნივერსიტეტის პროფესორი; ის წარმოადგენს ძალიან მნიშვნელოვან სახეს ქართულ ენათმეცნიერებაში და ამით ქმნის თქვენი უნივერსიტეტის სახესაც ქართული ენათმეცნიერების და არა მხოლოდ ქართული ენათმეცნიერების მიმართულებით.

ზოგადად, როდესაც ადამიანი თავისი ცხოვრების მანძილზე ქმნის გარკვეულ პორტრეტს მეცნიერული მიმართულებით და ეს არის პორტრეტი წარმატებული, ღირებული, საქართველოს განვითარებისათვის მებრძოლი, მზრუნველი ადამიანისა, მართლაც საამაყოა, როცა ეს პიროვნება არის ამა თუ იმ უნივერსიტეტის სახე. ეს უკვე განაპირობებს და საფუძველს ხდის, უნივერსიტეტი იყოს მაღალრეიტინგული და ეკავოს ღირსეული ადგილი საქართველოს და არა მხოლოდ საქართველოს უნივერსიტეტთა შორის.

დღევანდელ სამყაროში მეცნიერებამ საზოგადოების უმაღლესი ფასეულობების ფორმირება უნდა მოახდინოს და, ალბათ, გარკვეულწილად ასეც არის; სწორედაც მეცნიერება უნდა იყოს ამ ქვეყნისა და საზოგადოების განვითარების, წინსვლის საფუძველი. არა მხოლოდ მე, ასევე ბევრი ფიქრობს ამ ქვეყანაში, რომ ბატონი ტარიელ ფუტკარაძე არის მნიშვნელოვანი ფიგურა ამ მიმართულებით და მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქართველი ხალხის, ქართველი საზოგადოების, საქართველოს განვითარებისა და წინსვლის საქმეში.

მის ბიოგრაფიას თუ თვალს გადავავლებთ, ყველასთვის ნათე-

ლი გახდება, რომ საქართველოს უახლესი ისტორია – მეცნიერული, საზოგადოებრივი თუ პოლიტიკური ცხოვრება – განუყოფელია ბატონი ტარიელ ფუტკარაძის ბიოგრაფიისაგან. მისი ცხოვრება მგზნებარე, მჩქეფარე და ძალიან აქტიურია ამ თვალსაზრისით. ამის თქმის საფუძველს მხოლოდ მისი ბიოგრაფია, პროდუქციის გაცნობა და ცოდნა კი არ მაძლევს, არამედ – მასთან საქმიანი, კოლეგიალური ურთიერთობა. ხაზი მინდა გავუსვა ამ ურთიერთობების სპეციფიკას: ბატონმა ტარიელმა თავისი აკადემიურობით, განსაკუთრებით მაღალპროფესიული და სამართლიანი პრინციპების გათვალისწინებით თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, მის პროფესურას (განსაკუთრებით ქართული ფილოლოგიის მიმართულებით), მოგვცა შესაძლებლობა სისრულეში მოგვეყვანა კვლევები, გვეყოლოდა ახალგაზრდა მკვლევრები და ჩვენც მოკრძალებული წვლილი შეგვეტანა ქართული მეცნიერების განვითარების საქმეში.

ხანდახან ხდება ხოლმე, ეგოისტურად, ერთი და იმავე დარგის მეცნიერებაში კარჩაკეტილობა ურჩევნიათ; ამ მხრივ, ბატონი ტარიელი აღმოჩნდა სრულიად განსხვავებული, ძალიან აკადემიური, მეგობრული – მან მთელი საქართველოს მასშტაბით ხელი შეუწყო ქართული ენათმეცნიერების კვლევას.

ბატონი ტარიელის კვლევის სფეროები ძალიან აქტუალურია. ის ღიაა ურთიერთობებში და არ ერიდება დასვას საკამათო საკითხები, გამოკვეთოს საკუთარი პოზიცია გამოწვლილვითი გამოკვლევის საფუძველზე და არა მხოლოდ პირადი დამოკიდებულების მიხედვით. ეს გვეხმარება სხვებსაც, მივიდეთ ჭეშმარიტ აზრამდე.

ბატონ ტარიელს გათავისებული აქვს კრედო – შექმნას წიგნიერებისა და კულტურის მნიშვნელოვანი კერა. მასში განფენილია ამერიკელი ენათმეცნიერის სიტყვები: „მეცნიერული აზროვნების წინსვლა საზოგადოების საზრუნავია, საზოგადოებრივი ამოცანა“ და ეს კარგად ესმის მას.

მინდა მადლობა გადავუხადო ბევრ სადავო ტერმინსა და საკითხზე სწორი დასკვნის გაკეთებისათვის. გილოცავთ კიდევ ერთხელ და ვიცი, რომ კიდევ გაგვანებივრებთ საინტერესო ნაშ-

რომეზით, კიდევ ბევრ ახალგაზრდას გაუხსნით კარს სამეცნიერო
ასპარეზზე; მინდა ჯანმრთელობა გისურვოთ, დალოცვილი ყო-
ფილიყავით უფლისაგან!

ნუნუ გელდიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე

კარლო კოპალიანი

ტარიელ, ჩემო მეგობარო, გილოცავ!.. პირველ რიგში, გისურვებ ჯანის სიმრთელეს, კარგად ყოფნას შენს ოჯახთან ერთად და შენს სათაყვანებელ სამშობლოსთან, საქართველოსთან ერთად. გილოცავ როგორც ტექნიკური უნივერსიტეტის, ასევე რექტორის – დავით გურგენიძის სახელით.

მინდა გაგახსენო 45 წლის წინანდელი ამბები: ჩვენ ბავშვობიდან მოვდივართ, 15 წლის ვიყავით, ერთმანეთი რომ გავიცანით და რამდენიმე წლის წინ აღვადგინეთ ურთიერთობა; ეს იყო ძალიან სასიხარულო, მით უმეტეს, გამომდინარე იქიდან, რომ ღირსეულად დაინყეთ ცხოვრება, ღირსეულად გაიარეთ და მიდინარე გამარჯვებებით.

მე ცალსახად ერთ სიტყვას ვიტყვი: თქვენ ხართ დიდი პატრიოტი, ძალიან დიდი კაცი იმ კუთხით, რომ მიდინარე ექვთიმე თაყაიშვილის გაკვალულ გზაზე; თქვენ ისეთ ღვაწლს სწევთ ჩვენი სამშობლოს აწმყოსა და მომავლის შენების საქმეში, რომ განუზომელია ამის შეფასება. გაივლის რამდენიმე წელი და თაობები შეაფასებენ, ტარიელ ფუტკარაძე რას აკეთებდა იმ ძნელბედობის ჟამს. თქვენ და მე საქართველოსთვის ძალიან განმსაზღვრელ გზაჯვარედინზე ყოფნის დროს მოგვინია პოლიტიკაში ყოფნა და იქაც ორიენტირი იყო სწორი, პატრიოტული, ქართული საქმე.

გენაცვალე, მაგარი ხარ, ძამო. გილოცავ, გლოცავ შენს ლამაზ ოჯახთან ერთად, შენს საქმესთან ერთად, შენს ქვეყანასთან ერთად; ბევრი სასიქადულო საქმე გეკეთებინოს ჩვენი ქვეყნის საკეთილდღეოდ. ძალიან დიდ პატივს გცემ, ჩემი ძმა ხარ, ჩემი მეგობარი და გენაცვალოს ჩემი თავი. გაუმარჯოს ტარიელ ფუტკარაძეს!

კარლო კოპალიანი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის კანცლერი

შალვა პირთაძე

დღევანდელი დღე ეკუთვნის ადამიანს, რომლის არსი, ცხოვრების მიზანი არის ჩვენი ერის, ქვეყნის ბედნიერება, ჩვენი ენის ისტორიის მოძიება, დაცვა და წინა პლანზე წარმოჩენა. ძალიან დიდი მადლობა, ბატონო ტარიელ, პირველ რიგში, იმისთვის, რომ ვმეგობრობთ და არასდროს არ გავიწყდებათ არაფერი. განსაკუთრებით, ჭირში გვერდში დგომა გახასიათებთ და ლხინში – მით უმეტეს. ძალიან დიდი მადლობა იმისთვის, რომ თქვენით გავიცანი მე ტაო-კლარჯეთი და ფერეიდნელი ქართველები.

1993 წლიდან იწყება ჩვენი ურთიერთობა. უდიდესი ქართველის, ბატონი მაგალი თოდუას ხელშეწყობით შეიქმნა ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი და მას ჩაუდგა სათავეში ბატონი ტარიელი. რაც ყველაზე მთავარია, ეს ინსტიტუტი იყო მაშინდელი მეცნიერების ერთ-ერთი ყველაზე დიდი გამოხმაურება. ყველამ ძალიან კარგად იცის, რა მძიმე პერიოდია საქართველოში 90-იანი წლები და ამ დროს ქუთაისში ტარდება საერთაშორისო მასშტაბის კონფერენციები, სადაც მონაწილეობენ ბუმბერაზი მეცნიერები. მაშინდელ იმერეთის გუბერნატორს, ბატონ თემურ შაშიაშვილს ასეთი სიტყვები აქვს ნათქვამი: „ფუტკარაძე, კარი რომ მიუხურო, ფანჯრიდან შემოვა და მაინც გაგაკეთებინებს საქმესო“.

ნამდვილად აკეთებდა და აკეთებს დღესაც ეს ადამიანი იმ საქმეს, რომელიც ჩვენი ქვეყნისთვის აუცილებელია.

ბატონო ტარიელ, ერთ-ერთი ყველაზე დიდი თვისება ადამიანისა, რომელიც თქვენ გახასიათებთ, არის ახალგაზრდა, ნიჭიერი თაობების წარმოჩენა და დანინაურება. თქვენს გაზრდილთა შორის მეც ერთ-ერთი ვარ; ძალიან დიდი მადლობა იმ ბევრი თვისებისთვის, რომლებიც მე თქვენგან შევიძინე, შევისისხლხორცე და ვამაყობ კიდევაც ამით.

ჩემი მეგობრები, ჩვენი უნივერსიტეტის წამყვანი პროფესორა ძალიან ბევრ საქმეს აკეთებს თქვენი ხელდასხმით.

ტაო-კლარჯეთის ქართველობა დღეს უფრო ახლოს რომ არის ჩვენთან, ამაში ლომის წილი თქვენ გეკუთვნით და ამას ვერასდროს დავივიწყებთ. ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა პირველი ექსპედიცია ტაო-კლარჯეთში 2003 წელს ჩაატარა. ამ ექსპედიციამ ჩასახა ის სიყვარული, რომელიც არასდროს განელებულა. დიდი ბედნიერება იყო იმ ადამიანების სულის ზეიმის ხილვა, რომლებიც იქ გვხვდებოდნენ.

რად ღირს ის საზეიმო დახვედრა, რომელიც შარშან, ფერეიდნიდან ფეხით წამოსულ სამ დიდებულ ქართველს მოუწყვეთ საზღვარზე... თქვენ იყავით მათი გზამკვლევი მთელ საქართველოში; აჩვენეთ საქართველოს ეს ფერეიდნელი გმირი ბიჭები და ამ ბიჭებსაც აჩვენეთ მათზე უზომოდ შეყვარებული ქართველები. აი, ეს არის ადამიანობა, კაცობა, რაც გამოგარჩევთ ძალიან ბევრისგან და მისაბაძს გხდით.

დიდებული ოჯახი, სამი შვილი, შვილიშვილები და წინსვლა ოჯახში – არაფერი არ გამოვიდოდა, რომ არა ფუტკარაძეების ის დიდი ღერძი, რომელიც მოდის შუახვევიდან – იმ ადგილის დედადან. ქალბატონი ნათელა ყველაზე ბედნიერი დედაა დღეს და არა მარტო დღეს; ასე უნდა იხაროს ქალბატონმა ნათელამ თავისი შვილების, შვილიშვილებისა და შემდგომი თაობების წარმატებით.

ახალგაზრდობას უნდა ვაჩვენოთ, რომ დაფასება სიცოცხლეშივე ეკუთვნის იმ ადამიანებს, რომლებიც ამას იმსახურებენ. თაობები ამით უფრო მეტს გაიგებენ, მეტად შეითვისებენ ჩვენი ქვეყნის სიყვარულს, ჩვენი ენის პატივისცემას. ყოველივე ეს თავმოყრილია ტარიელ ფუტკარაძეში და, იმედია, ერთ ხანს იქნებით, ბატონო ტარიელ, ბურჯად ამ საქმეში.

უფალი გვარავდეთ, უფალი იყოს თქვენ გვერდით! გამარჯვებას და გახარებას, მზეგრძელობას და დღეგრძელობას გისურვებთ!

შალვა კირთაძე

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
რექტორის მოადგილე

როლანდ თოფჩიშვილი

დღეს ერთ-ერთი საუკეთესო დღე არის – ჩემი ძვირფასი მეგობრის, კარგი ქართველის, საქართველოს კარგი მოქალაქის, ბატონ ტარიელ ფუტკარაძის საიუბილეო თარიღია. ვულოცავ, დღეგრძელობას ვუსურვებ და შემოქმედებით წარმატებებს.

ბატონი ტარიელი, გარდა იმისა, რომ არის კარგი მეცნიერი, ამავე დროს არის კარგი ორგანიზატორი. ასე რომ არ ყოფილიყო, ვერ უხელმძღვანელებდა დიალექტოლოგიის იმ შესანიშნავ ინსტიტუტს, რომელიც ქუთაისის უნივერსიტეტში ბატონმა მაგალი თოდუამ დააფუძნა. იქიდან დაიწყო დიდი ეროვნული, საშვილიშვილო საქმის კეთება ბატონმა ტარიელმა და ჩვენი ურთიერთობაც მაშინ დაიწყო. ახალგაზრდობის წლებში, ამ ინსტიტუტის შექმნისას, როდესაც ბატონი ტარიელი ჩემთან მოვიდა და გვერდში დგომა შემომთავაზა, ცოტა უკან დავიხიე. ვფიქრობდი, რა შუაში ვიყავი დიალექტოლოგიის ინსტიტუტთან, მაგრამ მალე მან დამარწმუნა, რომ ეს აუცილებელი იყო. მე შეძლებისდაგვარად მხარში ვდექი ამ წლების განმავლობაში ბატონ ტარიელს.

მინდა განსაკუთრებით აღვნიშნო, რომ ქუთაისის უნივერსიტეტში კონფერენციებზე თავს იყრიდა ნალები

ჩვენი მეცნიერებისა, ჰუმანიტარული დარგის წარმომადგენლები: ისტორიკოსები, ენათმეცნიერები, ეთნოლოგები, არქეოლოგები, ფოლკლორისტები და რომ არა ეს „ქუთაისური საუბრები“, ეს სიმპოზიუმი, დარწმუნებული ვარ, მე, პირადად, ბევრ ნაშრომს ვერ შევქმნიდი. როდესაც ბატონი ტარიელი პრობლემას ჩამოაყალიბებდა, ჩვენ გვაიძულებდა, ამ პრობლემის ირგვლივ ჩვენს დარგში შეგვექმნა სამეცნიერო ნაშრომები და მადლობა, რომ მე ამ კონფერენციებზე ძალიან ბევრი რამე ვისწავლე ენათმეცნიერებისაგან, ფოლკლორისტებისაგან და ქართველოლოგიის სხვა დარგის წარმომადგენლებისაგან. ჩემ თვალწინ გაირბინა იმ ადამიანთა სახეებმა, რომლებიც ამ „ქუთაისურ საუბრებში“ იღებდნენ მონაწილეობას და ბევრი მათგანი დღეს ცოცხალი აღარ არის. დარწმუნებული ვარ, რომ ისინი იმ ქვეყნიდან მიესალმებიან

ბატონი ტარიელის იუბილეს და დიდხანს სიცოცხლეს უსურვებენ.

თურქეთში მოწყობილ ექსპედიციაში მონაწილეობდნენ როგორც სტუდენტები, ასევე მეცნიერ-თანამშრომლები, მათ შორის – მეც. ამ ექსპედიციების მიზანი იყო, თურქეთში მცხოვრები ქართველებისათვის გაეღვიძებინა ეთნიკური ცნობიერება და ამის მომსწრეც ვარ.

ტარიელი, როგორც შესანიშნავი მეცნიერ-ორგანიზატორი, თავისი მოღვაწეობით სტიმულს აძლევს ქართული მეცნიერების განვითარებას და ვუსურვებ, რომ ძალიან დიდხანს იყოს ამ სტიმულის მიმცემი ქართველოლოგიაში. ვადღეგრძელებ ბატონ ტარიელს, დიდხანს სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, სამეცნიერო ნარმატებებს ვუსურვებ.

როლანდ თოფჩიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

მეგობრობისა და მეგობრული ფაქტორის წინა პლანზე წამოწევა მნიშვნელოვანია, მაგრამ არის ტარიელ ფუტკარაძის სამეცნიერო, საზოგადოებრივი, ეროვნული და კიდევ ბევრი ღვაწლი და დამსახურება, რომელიც სცილდება საურთიერთო მასშტაბებს. ჩვენ წინაშე ის წარმოჩნდა, როგორც ღირსეული გამგრძელებელი იმ დიდი სამეცნიერო, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ტრადიციებისა, რომლებიც ჩვენმა დიდმა მამულიშვილებმა დაამკვიდრეს.

ბატონი ტარიელის დახასიათებისას მინდა ხაზი გავუსვა იმ გარემოებას, რომ ის არის არაგაკვალული გზით მავალი პიროვნება. არაგაკვალული გზით მიდის ის მეცნიერებაშიც, საზოგადოებრივ-ეროვნულ მოღვაწეობაშიც და ეს ყველაფერი ძალიან ფასეული და მნიშვნელოვანია.

ტარიელ ფუტკარაძე ცდილობს ისეთი საკითხები წამოსწიოს წინა პლანზე, რომლებიც ძალიან აქტუალური და პრობლემატურია. მიუხედავად იმისა, რომ თავიდან შეიძლება მის მეცნიერულ თეორიებს ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავდეს, ის მყარი არგუმენტებით აღწევს კიდევ მიზანს; ეს ძალიან დიდი შენაძენია, რომლის გამოც ჩვენ მას უთუოდ უნდა ვუთხრათ დღეს განსაკუთრებული მადლობა.

ბატონო ტარიელ, ძალიან მიხარია, რომ თქვენს დიდ მოღვაწეობას საფუძველი ქუთაისის უნივერსიტეტში ჩაეყარა ბატონი მაგალი თოდუას დროს. თქვენ მიერ დამკვიდრებული ტრადიცია დღესაც წარმატებით გრძელდება ჩვენს უნივერსიტეტში. მხედველობაში მაქვს ის კონფერენციები, რომლებიც ნამდვილად იყო საერთაშორისო მასშტაბების მომცველი.

მადლობა უნდა გითხრათ, ბატონო ტარიელ, იმის გამო, რომ არამარტო საქართველოს მასშტაბით აღწევთ დიდ წარმატებებს ქართველოლოგიის მიმართულებით, არამედ საერთაშორისო დონეზეც. თურქეთში, ირანში და სხვა ქვეყნებში ბევრი რამ გაქვთ გაკეთებული; თქვენ გადეთ ხიდი, რომლითაც იქაური ქართველე-

ბი დააკავშირეთ საქართველოსთან.

არ შემოიძლია მადლობა არ გითხრათ იმის გამოც, რომ ახალგაზრდობა შემოიყვანეთ მეცნიერებაში და ბევრ მათგანს გაუკვალეთ გზა. თქვენი სკოლა არამარტო იმით არის განსაზღვრული, რომ თავად შექმენით თქვენი მძლავრი მიმართულება, არამედ ბევრი მხარდამჭერი, ბევრი ახალგაზრდა დააყენეთ იმ გზაზე, რომელიც წარმატებით მიდის ამ მიმართულებით და ბევრს უნდა ველოდოთ თქვენგან.

აუცილებლად უნდა ითქვას თქვენს აქტიურ პოლიტიკურ და სახელმწიფოებრივ ღვაწლზე, რომელიც თქვენი ცხოვრების განმავლობაში გასწიეთ.

მინდა ვისურვო, რომ ეს შემართება, ეს ძალა, ენერჯია, აქტიურობა გაგრძელდეს რაც შეიძლება დიდხანს; ეს იქნება არამარტო თქვენი წარმატება, არამედ ჩვენი ეროვნული ინტერესების დასაცავად და განსამტკიცებლად გადადგმული მძლავრი ნაბიჯი. გისურვებთ ჯანმრთელობას, ბედნიერებას, წარმატებას!

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი

ლევან ჯიქია

დიდი პატივისცემით ვულოცავ ბატონ ტარიელს იუბილეს.

თუ ბატონმა ტარიელმა ხელი მოკიდა საქმეს და მოგცათ პირობა, დარწმუნებული უნდა იყოთ და მშვიდად იყოთ, რომ ის ამ პირობას ნამდვილად შეასრულებს – ბოლომდე მიიყვანს საქმეს. მე მაოცებს ხოლმე ხანდახან მისი თვისება, ღირსეულად გაუმკლავდეს ნებისმიერ გამოწვევას და არ შეუშინდეს. ასევე, ჩემთვის არსებითია ყოველთვის მისი დამოკიდებულება სტუდენტების მიმართ. სტუდენტებთან ურთიერთობას ის არ იწყებს და არ ამთავრებს აუდიტორიაში, არამედ ეს აუდიტორიაში იწყება და მერეც გრძელდება. ამას ადასტურებს სტუდენტების მისდამი დამოკიდებულება.

მინდა მხნეობა და დიდხანს მოღვაწეობა ვუსურვო ბატონ ტარიელს ჩვენი უნივერსიტეტის და ჩვენი ქვეყნის საკეთილდღეოდ.

იხარეთ მრავალჟამიერ, ბატონო ტარიელ!

ლევან ჯიქია

ისტორიის დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის დეკანი

ლევან გუგუნიძე

გულოცავ ბატონ ტარიელს დაბადების დღეს და ვუსურვებ, რომ არ მოჰკლებოდეს მხნეობა, ის დიდი ენერჯია, რომლითაც ასე გულუხვადაა დაჯილდოებული ბუნებისაგან.

მოკლედ ვისაუბრებ ბატონი ტარიელის მოღვაწეობის იმ მხარეზე, რომელიც არის კიდევ ძირითადი აზრი მისი ცხოვრებისა და მთელი მისი მეცნიერული მოღვაწეობაც შემადგენელი ნაწილია ამ დიდი საქმისა. ეს გახლავთ სახელმწიფოებრივი თვითმეგნების ამალღებისათვის ბრძოლა და საზოგადოების სწორი ორიენტირებით აღჭურვა.

თითქმის ორი საუკუნის განმავლობაში ჩვენ არ გვქონდა საკუთარი სახელმწიფო, ამან დიდად დააკნინა და მოსპო სახელმწიფოებრივი აზროვნება ჩვენს საზოგადოებაში. სადღეისოდაც ჩვენს უმთავრეს პრობლემად სწორედ სახელმწიფოებრივი აზროვნების არასაკმარისი დონე რჩება. ამ კონტექსტში უმნიშვნელოვანესია ბატონი ტარიელის მსგავსი ადამიანების თავგამოდება, რომლებიც იღვნიან სახელმწიფოებრივი აზროვნების აღორძინებისათვის და ქართველი ერის ეროვნული სამოქალაქო ერთობის მიღწევისათვის.

ბატონი ტარიელის ნააზრევი იმთავითვე იმისკენ იყო მიმართული, რომ დაებრუნებინა საზოგადოებისათვის ეროვნული სრულფასოვნების განცდა და დაეძლია ის ეროვნული ნიჰილიზმი, რომლის დათესვასაც დიდი მონდომებით ცდილობდნენ და დღესაც ცდილობენ ჩვენი მტრები.

სწორედ ეს არის უმთავრესი მიზანი ტარიელ ფუტკარაძის ერთი საინტერესო წიგნისა: „აფსირტედან გამსახურდიამდე“, რომელშიც თავმოყრილია ავტორის 90-იანი წლების პუბლიცისტიკა, მიმართვები და გამოსვლები. ვფიქრობ, რომ ეს წიგნი წარმოადგენს ძვირფას მასალას საქართველოს უახლესი ისტორიის მკვლევართათვის და იგი, პირველ ყოვლისა, ფასეულია, როგორც დოკუმენტური მასალა, რომელშიც წარმოდგენილია, მაგალითად, ზვიად გამსახურდიას პუტჩისგებთან მოლაპარაკების დოკუმენტები.

ძალზე ძვირფასია თავად წიგნის ავტორის დღიურები, რომლებიც უშუალოდ პუტჩის მიმდინარეობის პერიოდშია დაწერილი და შთამბეჭდავად გადმოგვცემს პიროვნულ და ეროვნულ განსაცდელში მყოფი ადამიანების ნაფიქრსა და ნაგრძნობს.

რაც მთავარია, ამ წიგნშივე ჩნდება ის სახელმწიფოებრივი ორიენტირები, რომელთა მსახურებასაც მიუძღვნა ავტორმა მთელი თავისი ცხოვრება. აქედანვე იწყება მისი ბრძოლა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დღედ – 9 აპრილის და 14 აპრილის არა – დედაენის, არამედ სახელმწიფო ენის დღედ გამოცხადებისათვის.

ასევე, ძალზე საყურადღებოა ის წერილები, რომლებიც ეხება უკანონო პოლიტიკურ წარმონაქმნს – აჭარის ავტონომიას და, საზოგადოდ, აჭარაში განვითარებულ მოვლენებს. საგანგებოდაა აღსანიშნავი ის ფაქტი, რომ 1999 წლის სექტემბერში გამოქვეყნებულ სტატიაში ბატონმა ტარიელმა წინასწარ განჭვრიტა, პრეზიდენტის გადაყენების შემთხვევაში რომ დაიწყებოდა ძმათა მკვლელი ომი და დაიკარგებოდა რეალური დამოუკიდებლობის მოპოვების შანსი.

ორიოდე სიტყვით, აუცილებლად უნდა ვახსენოთ, აგრეთვე, გაზეთი „ქუჯი“, რომელიც გამოიცემოდა 2000-2002 წლებში ბატონი ტარიელის რედაქტორობით. მოგეხსენებათ, რა რთული იყო იმ პერიოდში, პოლიტიკური თვალსაზრისით, ისეთი გაზეთის გამოცემა, რომელსაც ექნებოდა ეროვნული პოზიცია და ვფიქრობ, ეს გამოცემა მომავალში შეფასდება ქართული ჟურნალისტიკისა და საზოგადოებრივი აზროვნების მკვლევართაგან.

თუ გადავხედავთ ამ გაზეთის ნომრებს, ვნახავთ, როგორი მრავალფეროვანია თემატური თვალსაზრისით და ეხება თითქმის ყველა ასპექტს ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრებისა.

უმთავრესი მიზანდასახულობა კი, როგორც ამ გაზეთის, ისე ბატონი ტარიელის ხსენებული წიგნისა, არის ბრძოლა 90-იანი წლების დასაწყისში განვითარებული მოვლენების სწორი, სამართლებრივი შეფასებისათვის. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია, მაგალითად, გაზეთის ისეთი რუბრიკა, როგორიც არის **სიმარ-**

თლის მრუდე სარკე და სინამდვილე. საგულისხმოა ისიც, რომ გაზეთში იბეჭდება ინტერვიუები პოლიტიკურ ოპონენტებთანაც. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ ეროვნული მოძრაობის ბევრი წარმომადგენლისაგან ბატონ ტარიელს გამოარჩევს პოლიტიკურ ოპონენტებთან დიალოგის უნარი.

მინდა ორი სიტყვა ვთქვა ბატონი ტარიელის უკანასკნელ ხანს გამოცემულ ნაშრომზე, რომელიც, ალბათ, წიგნის სახითაც იქნება – „მაღლის შეთანხმება. ეროვნული გმირები. საქართველოს პერსპექტივა“. ვფიქრობ, ეს იქნება გზავნილი ეროვნული მოძრაობის ისტორიისათვის. მოგეხსენებათ, დასავლეთშიც არსებობს პრაქტიკა ასეთი სამეცნიერო გზამკვლევების შექმნისა და ეს ნაშრომი ამ ფუნქციას შეასრულებს ისტორიაში.

ვუსურვებ ბატონ ტარიელს დღეგრძელობას, ჯანის სიმრთელეს იმ დიდი მიზნების განსახორციელებლად, რომელთაც მან თავისი ცხოვრება მიუძღვნა.

ლევან ბებურიშვილი
ფილოლოგიის დოქტორი

მერაზ ნაჭყუბია

ფულოცავ ჩემს სულიერ მეგობარს, ძმას, ბატონ ტარიელს დღევანდელ იუბილეს. მინდა ოჯახს მივულოცო: ჩემს კოლეგას – ქალბატონ იას, მის შვილებს – ვაჟკაცებს, განსაკუთრებით – ქალიშვილს, რომლის ოპონენტიც მე ვიყავი და არის უსერიოზულესი მეცნიერი ქართველოლოგიაში: იმედია, ჩვენზე, მამაზე, დედაზე ბევრად ძლიერი იქნება თავის დარგში.

თითქმის ორმოცი წლის მეგობრობა გვაკავშირებს მე და ტარიელს, ეს ეხება არა მარტო სამეცნიერო, არამედ ცხოვრებისეულ, ყოველდღიურ ურთიერთობებს. მძიმე პერიოდიდან მოყოლებული, ტარიელი მუდმივ ყურადღებას აქცევდა სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოღვაწე ქართველოლოგებს, რომლებიც მონაწილეობდნენ „ქუთაისურ საუბრებში“, ასევე ლაზეთში და, საერთოდ, ტაო-კლარჯეთში ჩატარებულ ექსპედიციებში, რომელთაც ტარიელი, პრაქტიკულად, თავისი ფინანსებით ახორციელებდა; ჩვენი სტუდენტებიც ჰყავდა ჩართული.

რაც შეეხება სოხუმის უნივერსიტეტთან ბატონი ტარიელის დამოკიდებულებას: საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამები, ჩემთან ერთად, ტარიელის უშუალო მონაწილეობით იყო შექმნილი.

სოხუმის უნივერსიტეტში ქართველოლოგიის განვითარებაში ტარიელის ლომის წილია. ტარიელი არის კაცი, რომელიც გასცემს ხოლმე ძალიან ბევრს და ბევრი იღებს, მაგრამ, სამწუხაროდ, დღესაც ვერ ვხედავთ ბევრ კოლეგას, სიყმაწვილის დროიდან ერთად რომ მოვდიოდით. უმადურობა მეცნიერებაშიც და კაცობაშიც ყველაზე ცუდი სენია. ტარიელი ამას არ უკვირდება და მინც ყველას ეფერება. მე უამრავი ისეთი მომენტი ვიცი, რაც ოჯახის წევრებმაც არ იციან, მაგრამ ტარიელი, როგორც პრინციპული პიროვნება, როგორც ადამიანი, როგორც კაცთმოყვარე, ყველას ჰპატიობს. მე კაცობას ვუსვამ ამ შემთხვევაში ხაზს, ჯერ კაცი უნდა იყო და მერე – მეცნიერი, მოღვაწე და პოლიტიკოსი.

ჩემო ტარიელ, არაორდინალური ხარ იმიტომ, რომ

ავტორიტეტებს არ ეგუები; შენ არ ზიხარ კონიუნქტურულ ჩარჩოებში, რადგან აზრები და იდეები, რაც განუხებს, შეიძლება ზოგისთვის მისაღები იყოს, ზოგისთვის არა.

ტარიელ, მინდა მოგილოცო დღევანდელი დღე; ცხოვრების შუა გზაზე ხარ, პიკი აწი არის. როგორც სულიერ ძმას, როგორც მეგობარს, გისურვებ წარმატებებს, ჯანმრთელობას, სიყვარულს თქვენ და თქვენს ოჯახს.

მერაბ ნაჭყებია

ფილოლოგიის დოქტორი, სოხუმის უნივერსიტეტის პროფესორი

მერაბ ჩუხუა

ბატონ ტარიელს ვულოცავ დაბადების დღეს!.. მინდა აღვნიშნო, რომ მისი სამეცნიერო გზის დასაწყისი ძალიან მნიშვნელოვანი იყო, მეტადრე იმ პერიოდში, როდესაც ის მოღვაწეობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ხოლო შემდგომ – ენათმეცნიერების ინსტიტუტში.

ტარიელის ცხოვრებაში უმნიშვნელოვანესი არის სწორედ ენათმეცნიერების ინსტიტუტის პერიოდი, საიდანაც მან აიღვა ფეხი, როგორც მეცნიერმა და გაიარა შესანიშნავი სკოლა – არნოლდ ჩიქობავას სკოლა, რომელსაც მაშინ ქალბატონი ქეთევან ლომთათიძე ხელმძღვანელობდა; ასევე, ბატონი თედო უთურგაიძე მონაწილეობდა ძალიან აქტიურად ბესარიონ ჯორბენაძის სემინარებში და სწორედ აქ ჩამოყალიბდა ტარიელი, როგორც ქართველოლოგი და ლინგვისტი.

დრომ წარმოაჩინა, რომ საქართველოს ისტორიაში, განსაკუთრებით, ბოლო პერიოდის ისტორიაში, ორი იდეა არის უკვდავი: თავისუფლების და ეროვნულობის იდეა. არის თუ არა მეცნიერება ეროვნული? ეს მეტად მნიშვნელოვანი კითხვა გახლავთ ჩემთვის და მე ვპასუხობ ამას ცალსახად დადებითად, რომ მეცნიერება, რა თქმა უნდა, არის არა მხოლოდ საქართველოს პირობებში, არამედ, საერთოდაც, ეროვნული, ვინაიდან ის ემსახურება ეროვნულ საქმეს, ეროვნული აღორძინების იდეას.

რაც შეეხება თავისუფლების იდეას, ეს იყო გაცხადებული საქართველოს მთელი ცხოვრების მანძილზე; საქართველოს ბრძოლა თავისუფლებისთვის დაგვირგვინდა კიდევაც 1980-90-იანი წლების მოძრაობით, რომელშიც ბატონ ტარიელ ფუტკარაძეს აქვს მეტად ღირებულ როლი. მისი მოღვაწეობა აჭარაში არის ძალიან პროდუქტიული, გამომდინარე იქიდან, რომ ბატონი ტარიელი რამდენიმე ხნის განმავლობაში იყო ბათუმის პრეფექტი.

როდესაც დაინერება ბიოგრაფია, ასევე მნიშვნელოვანია ლინგვისტური მოღვაწეობა: რა შექმნა ტარიელ ფუტკარაძემ? ყველაზე ღირებულ ლინგვისტურ ნააზრევში გახლავთ პარადიგ-

მა, რომელიც ტარიელ ფუტკარაძის სახელს უნდა ატარებდეს. ეს არის **ახალი პარადიგმა ქართველოლოგიაში**, რომელიც გვერდით დაუდგება არნოლდ ჩიქობავას, თამაზ გამყრელიძის და სხვათა პარადიგმებს, ვითარცა დამოუკიდებელი ორიგინალური ნააზრევი ქართველოლოგიაში.

ჩვენს მეცნიერებაში თეორიებს თავისი ადგილი უნდა მივუჩინოთ, აქ გამოორიცხულია რამე პოლიტიკურის შემოტანა, თუმცა არსებობს მომენტები, როდესაც უმნიშვნელოვანესია საზოგადოებრივი და სამეცნიერო აზრის ერთიანობა, გამთლიანება. ტარიელის თვალსაზრისში, მის ნააზრევეში და თუნდაც მისი პარადიგმის ფარგლებში შესაძლებლად მიმაჩნია სხვადასხვა მიმართულების მეცნიერთა გაერთიანება, ანუ წინააღმდეგობის მოშლა და **დიდი ქართველოლოგიური შეთანხმება საქართველოსთვის** – მე ასე დავარქმევდი. ამ მიმართულებას, რომელსაც ჩემს ლექციებში ვავითარებ, თავის ადგილს მივუჩენ, მაგრამ ვერავითარ შემთხვევაში ტარიელის მოწინააღმდეგეებს, ასე ვთქვათ, მოპაექრე ხალხს მტრებს ვერ დავარქმევდი, ვინც არ უნდა იყონ, ვინაიდან ტარიელი არასდროს არ გადის სამეცნიერო ფორმატიდან. მან არ იცის არასწორი, არარაინდული დარტყმები ამ მიმართულებით და მის მოპირდაპირე მხარესაც ამასვე ვურჩევდი.

ერთი წლის წინ ბატონ ტარიელთან პირად საუბარში ჩვენ შევთანხმდით და მან ეს დაამტკიცა კიდევაც შარშან ნოემბერში ზუგდიდის დიალექტოლოგიურ კონფერენციაზე, სადაც აბსოლუტურად განსხვავებული პოზიციის, მიმართულების წარმომადგენლები იღებდნენ მონაწილეობას; ტარიელმა ღირსეულად ჩაატარა ეს ღონისძიება და წარმოადგინა თავისი თვალსაზრისები.

გამარჯვების დღეს დაბადებულ კაცს – ტარიელ ფუტკარაძეს, როდესაც მსოფლიომ ახალი წესრიგი შექმნა, სხვა საკითხია, ვეთანხმებით – არ ვეთანხმებით, ბევრი რამ კიდევ ელოდება წინ.

მერაბ ჩუხუა

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ერდოგან შენოლი (ერეკლე დავითაძე)

გილოცავთ, ბატონო ტარიელ, დღევანდელ დღეს; მიხარია, რომ თქვენი მეგობარი ვარ.

ჩვენი კავშირი ბატონ ტარიელთან 2008 წელს იწყება და ეს დღე ყოველთვის მახსოვს; მინდა დიდხანს ჯანმრთელი მენახოს და კიდევ რამდენიმე ათეული წელი გააგრძელოს თავისი საქმიანობა ჩვენი ხალხის და ჩვენი მშობლიური მხარის – საქართველოს წინაშე.

მან ღრმად იცის ზოგადად ქართული კულტურის და ქართული იდენტობის, ქართული სახელმწიფოებრივი პრობლემების შესახებ; კარგად იცნობს საქართველოს საზღვრებში თუ საზღვრებს გარეთ მცხოვრები ყველა ქართველის პრობლემებსაც. დაახლოებით, 12 წელია ვხედავ, რას აკეთებს ამ პრობლემების მოსაგვარებლად, ამ ქართული კულტურის და იდენტობის შესანარჩუნებლად.

140 წლის მერე სამშობლოდან მონყვეტილი ერთი ჩვეულებრივი ქართველი დასავლეთ თურქეთში თქვენ გისმენთ, ყველაფერს იგებს და ამასთანავე, მოკრძალებული სიტყვებით თქვენთან საუბარი რომ შეუძლია ამ უცხო გარემოში, ეს საოცრებად უნდა ითვლებოდეს.

გილოცავთ, ბატონო ტარიელ, მრავალჯამიერ თქვენი სიცოცხლე!..

ერდოგან შენოლი (ერეკლე დავითაძე)

თურქეთელი ქართველი

მაკა სალია

პატივცემულ იუბილარს ვულოცავ დღევანდელ დღეს; არა მარტო მას, არამედ მის სტუდენტებს, კოლეგებს – ყველას, ვისთვისაც ძვირფასია ქართული საქმე, ქართველოლოგია, ქართული კულტურა.

მაქვს პატივი, ეს ძვირფასი ღირსშესანიშნავი თარიღი მივულოცო მას დუზჯეს უნივერსიტეტის სახელით. არ გაგიკვირდებათ, რომ სადაც ქართული საქმე კეთდება, იქ ყოველთვის იყო და არის ბატონი ტარიელი. დუზჯეს უნივერსიტეტში ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილების ჩამოყალიბებაში დიდი წვლილი მიუძღვის მას.

ჩვენთვის – მისი მოსწავლეებისთვის ბატონი ტარიელი ყოველთვის იყო ნიმუში ქართველობის, ერთგულების, მამულიშვილობისა და ღირსების, ამ ფასეულობებით ვაგრძელებთ მის გზას აქ, სამშობლოდან შორს, თურქეთში. უღრმესი მადლობა მას იმ თანადგომისთვის, რომელსაც ყოველთვის ვგრძნობთ მისგან და კიდევ ერთხელ დიდი პატივისცემით, განყოფილებისა და დუზჯეს უნივერსიტეტის სახელით, ვულოცავთ იუბილეს საუკეთესო სურვილებით; მადლობა ყურადღებისათვის.

მაკა სალია

ფილოლოგიის დოქტორი, დუზჯეს უნივერსიტეტის პროფესორი

საიდ გულიანი

მინდა დიდი სიყვარულით, მთელი გულით და სულით მივულო-
ცო ჩვენთვის უსაყვარლეს, უძვირფასეს ადამიანს იუბილე. ბატონო
ტარიელ, გილოცავთ, ყოველივე საუკეთესოს გისურვებთ და
დიდხანს – ასეთი სიცოცხლე!

ბატონი ტარიელი ჩემთვის არის ძალიან კეთილი ძმა და მეგობარი,
ამავდროულად, მკაცრი და მომთხოვნი ხელმძღვანელიც. ის უფალმა დააჯილდოვა უამრავი ნიჭით, მათ შორის, ერთ-ერთი
უმთავრესი, რასთანაც ბატონი ტარიელ ფუტკარაძის სახელი
ასოცირდება, არის ქართველობის და ქართული ენის სადარაჯოზე
ყოფნა. ბ-ნი ტარიელი არა მხოლოდ საქართველოში აკეთებს ბევრ
კარგ საქმეს ქართველებისთვის, არამედ, შეიძლება ითქვას,
რომ ის ერთადერთი ქართველოლოგია, რომელსაც მჭიდრო კავშირები
აქვს უცხოეთში მცხოვრებ ქართველებთან, მათ შორის – ისტორიულ
დიასპორასთან. რა თქმა უნდა, ამაში ხელს უწყობს მისი საზოგადოებასთან
ურთიერთობის ნიჭი და ორატორობა.

ბ-ნი ტარიელი თავისი მეცნიერობით და თავისი სხვა რესურსებით
ხელს უწყობს უცხოეთში მცხოვრებ ქართველებს თავიანთი მეობისა
და ქართველობის გაღვიძება-აღორძინებაში. უღრმესი მადლობა,
ბ-ნო ტარიელ, ამისათვის. სიმართლე გითხრათ, მე რომ ვყოფილიყავი
სახელმწიფოს მეთაური, ბ-ნ ტარიელს დავნიშნავდი დიასპორის
მინისტრად იმიტომ, რომ ნამდვილად ეხერხება მას დიასპორასთან
ურთიერთობა. დღევანდელი დღე მინდა მივულოცო მთელ საქართველოს
და ქართველობას იმიტომ, რომ ბ-ნი ტარიელი მარტო თავის ოჯახს და
თავის თავს არ ეკუთვნის; იმდენ საქმეს აკეთებს, რომ ნამდვილად მთელ
მსოფლიოში მყოფ ქართველობას ეკუთვნის. ძალიან გვიყვარხართ და
გაფასებთ, ბ-ნო ტარიელ!

ერთი ფაქტი უნდა გავიხსენო: ბ-ნ ტარიელთან ერთად ჩავედი
ფერეიდანში. 40 წელი იქ ვცხოვრობდი; სოფლებში რომ მივდიოდით,
მე ერთი-ორი კაცი მცნობდა, ბ-ნ ტარიელს კი – ყველა;

ცოტა მშურდა, რა ამბავია-მეთქი... ძალიან გვიყვარხართ, ბატონო ტარიელ, გაფასებთ და ყოველივე საუკეთესოს გისურვებთ!..

საიდ მულიანი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ფილოლოგიის სადოქტორო პროგრამის
ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების დოქტორანტი

ედიშერ ფუტკარაძე

მინდა წარმოგიდგინოთ პატარა შემოქმედება აკროსტიქის სახით, რომელიც ჩემს უფროს მეგობარს და კოლეგას, ბ-ნ ტარიელს მიუძღვნენ:

ბ კბილი სიტყვით მოუბარი,
ა მაგდარი, სიბრძნის მთქმელი,
რ ამდენი ნაშრომი შექმენ,
ი ცის ყველამ ტარიელი?
ა სე გველოს ცხოვრებაში,
ლ აღად, იყავი დღეგრძელი,
ი მედი ხარ ფილოლოგთა –
ფ უტკარაძე ტარიელი.
ა ხვად შექმენ ნაშრომები,
ბ აო-კლარჯეთს ეფერები,
ქ არგად იცი ენის ფასი,
ა მაზე არ გაჩერდები.
რ ადგან კვლავაც უნდა შექმნა,
ა ხალ-ახალი შრომები.
ქ ვირფასია, რომ შრომებთან
ა რთად შენ გყავს მეგობრები.

წინსვლასა და წარმატებებს გისურვებ!

ედიშერ ფუტკარაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამართლისა და დიპლომატიის ფაკულტეტის პროფესორი, სისხლის სამართლის მიმართულების ხელმძღვანელი

ნინო მამარდაშვილი

უკვე 42 წელია, ვიცნობთ მე და ტარიელი ერთმანეთს; როგორი მოქალაქე, პოლიტიკოსი, მეცნიერი და ლექტორიც არის, ასეთივე საუკეთესო სტუდენტი იყო. მინდა მისი განსაკუთრებული თვისებები გამოვყო:

ტარიელი არის საქართველოზე შეყვარებული კაცი – ეს მისი გამორჩეული თვისებაა. ძალიან ერთგული და კარგი მეგობარია; ძვირფასი ოჯახის მამაა. რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ არის მისი არჩევანი – კარგი გემოვნება აქვს ტარიელს და იმიტომ აარჩია ასეთი შესანიშნავი მეუღლე, ქალბატონი ია, რომელიც, მართლაც, გვერდში უდგას მუდმივად. შესანიშნავი შვილები ჰყავთ; მოხიბლული ვარ ნათიას წარმატებებით: ამ ახალგაზრდა მეცნიერს ძალიან დიდი მომავალი აქვს.

კიდევ ერთხელ გილოცავ, ტარიელ, დიდი სიყვარულით, სიტბოთი, საუკეთესო სურვილებით; მინდა, რომ დიდხანს, ძალიან დიდხანს შეძლო გააკეთო ბევრი სასიკეთო საქმე. გილოცავ, გისურვებ ხანგრძლივ სიცოცხლეს და აქტიურ, ლამაზ ცხოვრებას!..

ნინო მამარდაშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი

ეკა დადიანი

მინდა, როგორც ბ-ნი ტარიელის პირველმა დოქტორანტმა, ვისარგებლო ამ პრივილეგიით და გამოვხატო ჩემი მადლიერება, განსაკუთრებული სიყვარული, მოკრძალება და მივულოცო მას ეს შესანიშნავი იუბილე.

ბ-ნი ტარიელის ერთ-ერთი გამორჩეული თვისებაა, ასპარეზი მისცეს ახალგაზრდებს. მე ჩემი მხრიდან ვიტყვი: ჩემი, როგორც მეცნიერის, ჩამოყალიბებაში განუზომელია ბ-ნი ტარიელის ღვაწლი და კიდევ ერთხელ დიდ მადლობას ვეტყვი ამისთვის.

იშვიათია მეცნიერი, რომელსაც ამდენი დოქტორი ჰყავდეს გაზრდილი. მას აქვს უნიკალური თვისება, ახალგაზრდებში შეამჩნიოს, აღმოაჩინოს მათი შესაძლებლობები და ყოველმხრივ დაეხმაროს ამ შესაძლებლობების მაქსიმალურად გამოვლენაში. ამის მომსწრე ვართ ჩვენ და ვიცით: მისი არაერთი აღზრდილი აქტიურად მოღვაწეობს სხვადასხვა უნივერსიტეტში, წარმატებული მეცნიერებიც არიან და ა.შ.

ბ-ნი ტარიელს დღეს ნამდვილად შეუძლია თქვას, რომ 60 წლის ასაკში არის ძალიან ძლიერი და ბედნიერი იმიტომ, რომ მის უკან დგას მყარი ოჯახი – არაჩვეულებრივი მეუღლე, შვილები, შვილიშვილები; ასევე – მისი აღზრდილები, მისი დაკვალიანებული მაგისტრანტები, დოქტორანტები, დღეს უკვე დოქტორები, ათასობით სტუდენტი; მათთან თავს ასევე ბედნიერად გრძნობს ბ-ნი ტარიელი, ვისთან ურთიერთობაც ძალიან ბევრს ახარებს.

კიდევ ერთხელ ვულოცავ მას და მიხარია, რომ ასე კარგად გამოიყურება დღეს. ბ-ნო ტარიელ, მინდა კიდევ დიდხანს, დიდხანს გიყუროთ ასე ენერგიულს და აქტიურს!..

ეკა დადიანი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ქართველოლოგიის კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელი

როინ ყავრელიშვილი

ბატონ ტარიელს ვულოცავ იუბილეს!.. ის არის ჩვენი მასწავლებელი 90-იანი წლებიდან; სამცხე-ჯავახეთში, როცა თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალციხის ფილიალი გაიხსნა, იმ დღიდან ვიცნობ. 30 წელია, მე მასთან მაქვს ურთიერთობა და ვხედავ, რომ არის მართალი კაცი; სწორი გზა აირჩია როგორც მეცნიერებაში, ასევე პიროვნებებთან ურთიერთობაში.

ბ-ნო ტარიელ, მართალი კაცი ბრძანდებით. კარგი პიროვნება, ერის მოყვარული, მეგობრების მოყვარული და თქვენს მაგალითზე ძალიან ბევრი ადამიანი გაიზრდება, დარწმუნებული ვარ.

როინ ყავრელიშვილი

ისტორიის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტის
პროფესორი

ბიძინა გურჩიანი

დღეს მე ამაყი ვარ იმით, რომ მეძლევა საშუალება, საქართველოს ძირძველი, მაღალმთიანი სვანეთის ერთ-ერთ უმშვენიერეს სოფელ ეცერიდან მივესალმო და მივულოცო დაბადების დღე ბ-ნ ტარიელს. ის მე გავიცანი ორი წლის წინ ქუთაისში, როდესაც ვესწრებოდი ჩემი ნაბოლარა ქალიშვილის დისერტაციის დაცვას მისი ხელმძღვანელობითა და თანადგომით; მხვდა წილად ბედნიერება, ბატონ ტარიელთან ერთად ქართული ტრადიციით სასმისიც ამელო.

დღეს მე ვიღებ ხელში სალ კლდეებში დაბადებული, გალალეებული ჯიხვის ყანწს, რომელიც სავსე არის ოჯახური 60-გრადუსიანი სვანური ორნახადი არყით... ბატონო ტარიელ, მე არ მაქვს იმ დონის გონება, რომ აღვწერო თქვენი ყოველგვარი მოღვაწეობა, მაგრამ მეცნიერებმა ილაპარაკეს თქვენს ღვაწლზე და მეამაყება, რომ თქვენი ნაშრომი ჩემი სამაგიდო წიგნია. დღესაც, მიუხედავად ჩემი ასაკისა, მე წიგნებს არ ვწყდები და მიხარია, რომ საქართველოს ჰყავს თქვენისთანა სასიქადულო მეცნიერები.

გისურვებთ ჯანმრთელობას დიდხანს და დიდხანს საქართველოს სასიქადულოდ, ასევე – ოჯახურ ბედნიერებას, წარმატებას პირად და საერთო საქმეში.

ამასთან ერთად, მინდა ვისარგებლო შემთხვევით: თქვენ ბედნიერი და გამარჯვებული კაცი ხართ იმიტომ, რომ დაბადებული ხართ მსოფლიოში ყველაზე სისხლიანი ფაშისტური რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლაში გამარჯვების დღეს.

ბიძინა გურჩიანი

ფილოლოგი, პენსიონერი პედაგოგი

როლანდ ფუტკარაძე

ჩვენს გვარში აქტიურ და ენერგიულ პიროვნებას, რომელიც ამჟამად მუშაობს ფუტკარაძეთა საგვარეულო კავშირის წიგნზე, დიდი წვლილი მიუძღვის საგვარეულო კავშირის შექმნაში.

საგვარეულო კავშირის სახელით, მინდა მოგილოცოთ სამოცი წლის იუბილე და გისურვოთ ჯანმრთელობა, ბედნიერება და წარმატებები ცხოვრებაში.

ბატონი ტარიელი არა მარტო გვარისთვის, ოჯახისთვის, ნაცნობ-მეგობრებისთვის, კოლეგებისთვის საყვარელი პიროვნებაა და ყოველთვის ცდილობს თავისი წვლილი შეიტანოს საქართველოს კეთილდღეობაში. ჩვენ ისე გვიყვარს ბატონი ტარიელი, რომ რამდენიმე ფუტკარაძე აჭარიდან ვაპირებდით ჩამოსვლას ამ დღეობაზე, მაგრამ ახლა ასე მოგვიწია მოლოცვა. დაგლოცავთ! მრავალჟამიერი ყოფილიყოს!

როლანდ ფუტკარაძე

ფუტკარაძეთა კავშირის წევრი

გურამ ფუტყარაძე

ბატონო ტარიელ, გილოცავთ ამ შესანიშნავ იუბილეს. თქვენ ხართ დიდი ადამიანი არა მარტო ჩვენი კუთხისთვის, ჩვენი მხარისთვის, არამედ მთელი საქართველოსთვის. დღევანდელი დღის აღსანიშნავად მინდა გაჩუქოთ აბუსერიძე ტბელის სურათი.

გურამ ფუტყარაძე

მხატვართა კავშირის თავმჯდომარე

მიხეილ ლაბაძე

მინდა მივულოცო ბატონ ტარიელს დაბადების დღე და ასევე მივულოცო მისი ოჯახის წევრებს: დედას, შვილებს და მთელ საქართველოს მისი დაბადების დღე. გაიხარეთ, ბატონო ტარიელ, ღმერთმა შეგაძლებინოთ იმაზე მეტის გაკეთება, რაც გაქვთ გაკეთებული.

მიხეილ ლაბაძე

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მკვლევარი

ტარიელ ფუტკარაძის სამადლოჯელი სიტყვა

ბატონო სერგო, პირველ რიგში, მინდა თქვენ გითხრათ მადლობა, რომ ასეთი ორგანიზება გაუკეთეთ დღევანდელ დღეს; კოვიდიანობის უამს მაინც შექმენით ეს გარემო, რომ ვყოფილიყავით სტუმრად თქვენთან ჩემს დაბადების დღეზე. მადლობას გიხდით!.. – ეს არ არის მხოლოდ ჟესტი; მართლაც, საოცრად კარგად დაგეგმეთ ეს ყველაფერი, შეიკრიბა მთელი ჩემი სამეგობრო, დიდი ნაწილი, ზოგი ვერ შემოუერთდა, მაგრამ მნიშვნელობა არ აქვს – ყველა აქ იყო სულით და გულით. დიდი მადლობა დღევანდელი, გამორჩეული „თამადობისათვის“ – თამადობა, რა თქმა უნდა, ბრჭყალებში, მაგრამ მაინც იყო სიმბიოზი აკადემიზმისა და სუფრის ელემენტებისა.

რა მომცა დღევანდელმა დღემ? ეს ძალიან კარგი კითხვაა, იმიტომ რომ სამოცი წელი მაინც შეჯამებაა; რალაც მომენტში ეს შეჯამება, თითქოსდა, არ მომწონდა, იმიტომ რომ, როგორ ვთქვა... თითქოს საკუთარი პანაშვიდიც კი დავინახე, მაგრამ არ მინდა, ჯერ ახალგაზრდა ვარ და არ მინდა ისე ვიფიქრო, თითქოს ჯამდება ცხოვრება. ჯერ კიდევ ყველაფერი წინ არის და ვიტყვი იუმორით: სამოცი წლის ბიჭი მზად ვარ, კიდევ ძალიან ბევრი რამე გავაკეთო და კიდევ გავაკეთებ ჩემი მეგობრების, ჩემი კოლეგების და ყველა სხვა ადამიანის თანადგომით, ვინც შემოვიდა დღეს აქ და ვინც შემოვა.

საინტერესო ნიუანსი იყო, რომ დღეს აქ ურთიერთსაპირისპირო მოსაზრების მქონე ადამიანები იყვნენ შემოსული. ძალიან მიყვარს ასეთი გამოთქმა: თუ მონვეულებიდან ვინმე არ მომწონს და დაბადების დღეა ჩემი მეგობრის, მე მაინც წავალ ჩემი მეგობრის დაბადების დღეზე – მე მიხარია, რომ დღეს, ჩემი მეგობრობის გამო, ურთიერთგამომრიცხავი ფსიქოლოგიის და ცნობიერების ადამიანები შემოვიდნენ და ითანამშრომლეს ამ ფორმატში; ეს არის სიყვარულით გაერთიანება, ეს არის ძმობით გაერთიანება; ხანდახან პირად ტკივილზე მალლა დადგომა მეგობრობა და ერთიანი საქმისადმი ერთგულება.

მე მინდა ვუთხრა მადლობა დედაჩემს, რომელიც მაინც ყველაზე მეტად განიცდიდა ამ დღეს; რა თქმა უნდა, მინდა მადლობა ვუთხრა ჩემს ძმებს, რომლებიც აქ არიან და ვიტყვი, რომ სანიმუშო ძმობაა ჩვენ შორის. რა თქმა უნდა, მადლობას ვუხდი ჩემს შვილებს, მაგრამ დღეს მე ვარ მილიარდელი:

მე დავწერე ერთი წერილი: „როგორ გავხდი მილიარდელი“, იმიტომ რომ ერთი დოქტორანტი ერთი მილიარდია და დოქტორანტები, შვილები, ასეთი ოჯახი, ასეთი მეგობრები და კოლეგები მილიარდობაა ჩემი, ეს ჩემი ყველა მილიარდი თქვენია, რადგან ჩვენ ვართ მილიარდელები ერთმანეთით.

მე მინდა ვუთხრა მადლობა ჩემს ქუთაისელ კოლეგებს, მეგობრებს. ბატონო როლანდ, უღრმესი მადლობა ძმობისთვის, მეგობრობისათვის. მადლობა ყველა ჩემს ქალაქს: ზუგდიდს, თელავს, ქუთაისი ხომ ჩემი მშობლიური ქალაქია, ასევე ბათუმს. ყველას გეფერებით, არ მინდა, რომ ჩამოვთვალო. ბატონო როლანდ (თოფჩიშვილი), ძალიან დიდი მადლობა, იმიტომ რომ ქუთაისში ყველაფერი თქვენი თანადგომით დაიწყო და მე ვფიქრობ, რომ დღეს გამრავალფეროვნებულია ქუთაისში სამეცნიერო ცხოვრება – იქ დარჩა ძალიან ძლიერი ფესვი.

ბევრს არ აინტერესებს ქართველოლოგია, მაგრამ ჩვენ მაინც ენთუზიაზმით გაგვაქვს ეს ყველაფერი და კიდევ გავიტანთ, იმიტომ რომ ჩვენს უკან არის ჩვენი სამშობლო და ჩვენ თუ არ ვიქნებით, ცუნამი მიაწყდება... ჩვენ ეს ცუნამი უნდა გავაჩეროთ მეცნიერებით, კაცობით, ჩვენი ღირსებით, ჩვენი მოღვაწეობით. ჩვენი ეს სამსახურთაღიანი შეხვედრა არის ძალიან სიმბოლური, რომ შეგვიძლია ერთად დგომა; ვერც ერთი ტანკი, მით უმეტეს, ეს სანყალი კორონა ჩვენ ვერ მოგვერევა და ჩვენს ერთიანობას დავლოცავდი დღეს, ბატონო სერგო, თქვენი თამადობით, თქვენი მეთაურობითა და ღირსეული წინამძღოლობით. ჩვენ, ყველანი, ვინარჩუნებთ ერთმანეთს და ქართულ საქმეს. დიდი მადლობა, რომ შედგა ეს დღე და დავლოცავ ყველა სტუმარს...

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო
ბიბლიოთეკის XII საერთაშორისო სამეცნიერო
ონლაინკონფერენცია, მიძღვნილი
პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის 60 წლის იუბილესადმი.
24-25 ოქტომბერი, 2020 წელი

როლანდ კოპალიანი

მოგესალმებით, ძვირფასო მეგობრებო! პირველ რიგში, გულ-წრფელად დიდი მადლობა მინდა ვუთხრა ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის ადმინისტრაციას და კოლექტივს, რომლებიც ყოველწლიურად გვანებიერებენ მსგავსი ღონისძიებებით. მე მქონდა პატივი, შარშან მიმელო მონაწილეობა კონფერენციაში, რომელიც ეძღვნებოდა შიდა ქართლს. დღეს არის საერთაშორისო კონფერენცია, რომელიც ეძღვნება აჭარას და რამდენადაც მახსოვს, შემდეგი კონფერენცია მომავალ წელს მიეძღვნება აფხაზეთს.

მე მინდა ვისარგებლო შემთხვევით და ვთქვა, რომ ეს კონფერენცია, რომლის თემაც არის აჭარა, ეძღვნება ჩვენი მეგობრის, გამოჩენილი, სახელოვანი ქართველის, პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის საიუბილეო თარიღს. მინდა, ორიოდე სიტყვა ვთქვა ამ პიროვნებაზე: იშვიათად მინახავს ჩემს სანაცნობო წრეში მსგავსი აქტიური, პროგრესულად, სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე და ამავდროულად უბრალო ადამიანი... ასე მგონია, თითქოს მთელი ჩვენი ცხოვრება იყოს გადაჯაჭვული ერთმანეთთან, არადა, ბ-ნ ტარიელთან ჩემს მეგობრობას სულ ახლახან ჩაეყარა საფუძველი. კიდევ ერთხელ ვიმეორებ, რომ მან თავისი ადამიანობით, ინტელექტით, უბრალოებით, ღირსეული კონკურენტუნარიანობით შეძლო მოენადირებინა ყველას გული. არ მეგულება ქვეყნის მასშტაბით არც ერთი საგანმანათლებლო სივრცე – სასწავლო თუ სამეცნიერო, რომლის ნევრებიც გამსჭვალული არ იყვნენ დიდი მოწინებითა და პა-

ტივისცემით ამ პიროვნებისადმი. ეს არის მისი დიდკაცობა და უბრალოება.

გამიმართლა იმ კუთხით, რომ შარშან ვიყავი მის ოჯახში, ჩვენი ქვეყნის ულამაზეს კუთხეში – ზემო აჭარაში, სადაც მომინია ბატონი ტარიელის ოჯახში დარჩენა... მაინტერესებდა, როგორ შეიძლება ადამიანმა თავი მოუყაროს ძალიან მოკლე პერიოდში (60 წელი არაფერია) ამდენ შრომასა და მიმართულებას ერთობლივად. დავინახე, რომ ბ-ნ ტარიელს ეს ბიძგი მისცა მისმა დიდმა ოჯახმა, იმ ბრწყინვალე კუთხეში, ხალხმა, რომელშიც მაღალი ხარისხით არის შემორჩენილი უფროსისადმი პატივისცემა, ტრადიციები, ქვეყნის სიყვარული. წელს მქონდა პატივი, კიდევ ერთხელ ვყოფილიყავი ბ-ნი ტარიელის სტუმარი მეუღლითურთ ზემო აჭარაში, სადაც მოხდა მართლაც ისტორიული მნიშვნელობის ღონისძიება. ვერაფრით წარმოვიდგენდი, რომ მე იქ ჩვეულებრივ ფორმატში შევძლებდი ასვლას, მაგრამ რაღაცამ მომცა ეს ენერჯია, ძალა და მე თავისუფლად ავედი ზემო აჭარის ერთ-ერთ უმაღლეს წერტილში – მგონი, ზღვის დონიდან 2000 მ. სიმაღლეზე, სადაც მოხდა კუნტიჯვარის აღმართვა.

მეგობრებო, ძვირფასო კოლეგებო, ბ-ნ ტარიელს ქუთაისთან, რამდენადაც მე მაქვს ინფორმაცია, აკავშირებს ძალიან დიდი ხნის ურთიერთობა. ის იწყება 90-იანი წლებიდან. მე ეს უკვე ვთქვი, როცა ბ-ნი ტარიელის საიუბილეო თარიღი აღინიშნა ბ-ნი სერგო ვარდოსანიძის ინიციატივით, შემდეგ – ბ-ნი გიორგი სოსიაშვილის ინიციატივით და დღეს, ბ-ნო გია, დიდ მადლობას გიხდით კიდევ ერთხელ, რომ ამ დიდ ქართველს, ამ, მართლაც, ბუმბერაზ ადამიანს ვეხმიანებით იმერეთიდან.

მინდა ვისარგებლო შემთხვევით და ბ-ნო ტარიელ, დედათქვენს, ქ-ნ ნათელას ვუსურვო ჯანმრთელობა, დღეგრძელობა, თქვენს დიდ ოჯახს – წარმატებები და თქვენ კიდევ ერთხელ მინდა გითხრა: რა უნდა გისურვოთ, თითქმის ყველაფერი გაქვთ მონესრიგებული, გაკეთებული, მაღალ დონეზე წარმოდგენილი და წარმოჩენილი; ერთადერთი, რაც შემიძლია გისურვოთ, არის ჯანმრთელობა, ჯანმრთელობა და კიდევ ჯანმრთელობა. დანარჩენი,

ყველა წარმატება, ყველა რეგალია გაქვთ. მინდა კიდევ ერთხელ ჩემს კოლეგებს და ჩემს თავსაც მივულოცო თქვენი საიუბილეო თარიღი და უამრავი წარმატება გისურვოთ!

როლანდ კოპალიანი

ქუთაისი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
რექტორი

ბიორგი კაკელიძე

მოგესალმებით!.. პირველ რიგში, მინდა, მივესალმო უშუალოდ ქუთაისის ბიბლიოთეკას – საქართველოს ერთ-ერთ საუკეთესო ბიბლიოთეკას, მის ხელმძღვანელსა და იმ ადამიანებს, რომლებიც იქ მუშაობენ და ატარებენ მართლა ფუნდამენტურ სამუშაოებს არა მხოლოდ ამ კონფერენციის სახით, არამედ ყოველდღიური სამუშაოს ფორმატში... ბუნებრივია, ძალიან მნიშვნელოვანია ეს კონფერენციები, რომლებიც ახლა პანდემიის პირობებში ტარდება, სამწუხაროდ, ონლაინფორმატში, თუმცა ამასაც, გარკვეულწილად, თავისი პლუსები აქვს – ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან ვეხმიანებით ერთმანეთს და ეს, ერთგვარად, სიმბოლურიც არის.

მინდა შევეხო აჭარის თემასაც. ჩემთვის აჭარა და აჭარელი არის გადარჩენისა და გამარჯვების ისტორია და ამ თვალსაზრისით, ყოველთვის სამაგალითოდ მივიჩნევ იმ ადამიანებს, რომელთაც უამრავი სირთულე, ტანჯვა გამოიარეს და არ დაუკარგავთ ქართველობა, ღირსება და სამაგალითოებად იქცნენ ნებისმიერი ჩვენგანისთვის... ისინი, განსაკუთრებით მაღალმთიან აჭარაში მცხოვრებნი, დიდ პატივისცემას იმსახურებენ.

ამავდროულად, ძალიან დიდი პატივისცემით მინდა მივულოცო იუბილე ბატონ ტარიელ ფუტყარაძეს, რომელსაც მე, წლებია, ვიცნობ. ის ჩემი მეგობრისა და კურსელის მამა გახლავთ; არის შესანიშნავი მეცნიერი. მახსოვს, სხვათა შორის, ის სულ პირველი სუფრა, როდესაც მასთან ვიყავით სტუმრად (ჯერ კიდევ პირველკურსელები გახლდით); ის ძალიან დიდი სიტბო, დარიგება და ზუსტი მინიშნებები, რომლებიც მაშინ ბ-ნმა ტარიელმა შემოგვთავაზა თითოეულ ჩვენგანს (რამდენიმე ადამიანი ვიყავით), დღემდე მახსოვს. ვრცლად აღარ ვისაუბრებ მის დიდ სამეცნიერო მოღვაწეობაზე და ვუსურვებ, პირველ რიგში, ამ კონტექსტის გათვალისწინებით (მიუხედავად იმისა, რომ მისი ასაკი დიდი არ არის და ნამდვილად არ მიეკუთვნება რისკჯგუფებს), ჯანმრთელობას. სხვა დანარჩენ ამბავს, ბუნებრივია, ის შესანიშნავად გაუმკლავდება და ამის მაგალითი მის-

მა ცხოვრებამ მოგვცა. ყოველთვის მიგულეთ თქვენს გვერდით.
ძალიან დიდი მადლობა.

გიორგი კეკელიძე

საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის
დირექტორი

მაკა პერიძე

მოგესალმებით, დიდი პატივისცემით მივესალმები ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკას, მოგესალმებით, პირადად, თქვენ, ბატონო გრიგოლ; მივესალმები თქვენს პროფესიონალ თანამშრომელთა გუნდს და გამოვხატავ უდიდეს პატივისცემას იმ ინსტიტუციის მიმართ, რომელიც წლების განმავლობაში არის მაგალითი საბიბლიოთეკო საქმიანობისა, მაგალითი იმისა, თუ სხვადასხვა დროს, გაჭირვებასა თუ ლხინში, წარმატებასა თუ წარუმატებლობაში, სხვადასხვა ხელისშემშლელ თუ ხელისშემწყობ პირობებში როგორ თანაბრად, თანაზომიერად, მედგრად შეიძლება საქმის ერთგულება.

ბევრი მიზეზი მქონდა, რომ დღეს ვერ ჩავრთულიყავი, ოჯახის წევრები თვითიზოლაციაში არიან კორონას გამო. ჩემი ჯანმრთელობაც მთლად სახარბიელო არ არის, თუმცა ძალიან დიდი იყო მოტივაცია, შემოვერთებოდი ამ კონფერენციას, ვინაიდან იგი უმნიშვნელოვანეს თემას, აჭარას ეხება. აჭარის ისტორია გახლავთ ყველაზე უფრო ახლოს ჩვენთვის, სამცხისთვის, ჯავახეთისთვის, ასევე სრულიად საქართველოსთვის; ამიტომ, ვფიქრობ, უმნიშვნელოვანესია გადაწყვეტილება, რომ დღევანდელი კონფერენცია მიეძღვნას აჭარას. რადგან ამდენი მეცნიერი იღებს მონაწილეობას – იკვლევს ამ თემატიკას, ვფიქრობ, რომ აჭარის მეცნიერული შესწავლის საკითხი სათანადო დონეზეა, რასაც მივესალმები და ძალიან მახარებს.

არაერთხელ მქონდა საშუალება, ბატონი ტარიელისთვის საიუბილეო თარიღი მიმელოცა. რა თქმა უნდა, კიდევ ერთხელ დიდი სიამოვნებით მივულოცავ ამ ადამიანს საიუბილეო თარიღს და ჩვენი გადასახედიდან მინდა ვთქვა: არ დავიღლებით, აღვნიშნოთ იმ ადამიანების ღვაწლი, არ დავიღლებით, მივულოცოთ იუბილეები, ვუსურვოთ წარმატებები და გამოვხატოთ თანადგომა იმ ადამიანების მიმართ, რომელთაც სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განვითარების ისტორიაში წვლილი მიუძღვით და უშუალოდ ყოფილან თანამონაწილე ამ უნივერსიტეტის

საქმიანობის. სწორედ ამ ფაქტიდან გამომდინარე, მივესალმები ბ-ნ ტარიელს, ვუსურვებ ისეთივე ხვავბარაქიან შემოქმედებით საქმიანობას, როგორც აქამდე ჰქონდა.

კიდევ ერთხელ მინდა დავაფიქსირო უდიდესი პატივისცემა ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის საჯარო ბიბლიოთეკისადმი და გამოვხატო უდიდესი პატივისცემა იმისთვის, რასაც თქვენ მატერიალური თუ სულიერი თანადგომით იჩენთ ჩვენი უნივერსიტეტისადმი. უღრმესი მადლობა.

მაკა ბერიძე

სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტის რექტორი

მერაზ ბერიძე

მოგესალმებით, ბატონო გრიგოლ! მივესალმები ჩვენი კონფერენციის მონაწილეებს.

ამ ლამაზი შემოდგომის დღეს დისტანციურად გვინდა კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ ერთმანეთი და ერთ-ერთი ყველაზე შესანიშნავი თემა, რომელსაც აჭარა ჰქვია. მე აჭარასთან ბევრი რამ მაკავშირებს. უპირველესად – ჩემი სამეცნიერო საქმიანობა, რომელიც დაიწყო აჭარაში; 1970–იან წლებში აჭარა სოფელ-სოფელ მოვიარე და ონომასტიკური მასალა ჩავინერე. სამწუხაროდ, მე ჯერ გამოცემული არა მაქვს ეს მასალა. ეს იყო ჩემთვის აჭარის ბოლომდე ახსნა – ბოლომდე გაგება, აჭარლობის – დიდი ქართველობის სრული შეგრძნება. ერთი მაგალითი მინდა მოვიყვანო: იქ მე რამდენიმე ღამე ოდაში გამითენებია და დილით, როცა გამოვსულვარ, მიგრძვნია ის, რასაც დიდი სტუმარმასპინძლობა, დიდი აჭარლობა ჰქვია. პირველად აჭარაში გავაცნობიერე, რას ნიშნავს მესხეთი, იმიტომ რომ აჭარლებმა, როგორც მეზობლებმა, პირველად მითხრეს: ჩვენ ახლა მესხეთში მივდივართო. საქართველოს არცერთ კუთხეში არ უთქვამთ ეს. არავინ ამბობს, როცა იმერეთიდან, კახეთიდან, სხვა რეგიონებიდან მიდიან, მესხეთში მივდივართო. ამბობენ: მივდივარ ახალციხეში, ახალქალაქში და ა.შ.

„ჩვენი მესხები“ – ეს სიტყვები აჭარაში გავიგე პირველად და იმ განცდით, იმ დამოკიდებულებით მოვდივარ დღემდე – ეს მავსებს. ამიტომ დიდი მადლობა მინდა მოგახსენოთ, რომ ამ შესანიშნავი კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობის საშუალება მომეცით. მადლობა, პირველ რიგში, ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკას, ბ-ნ გრიგოლს, მთელ კოლექტივს.

ამასთანავე, ჩემს მეგობარს, ჩემს ტარიელს მინდა მივულოცო 60 წელი.

60 წელი კარგია; როცა ბევრ და დიდ საქმეს აკეთებ, ბევრია და მოსავლიანია, მაგრამ ჩემი გადასახედიდან ვფიქრობ, რომ არც ისე ბევრია 60 წელი; უფროსი თაობის წარმომადგენლები

დამეთანხმებიან, რომ ჯერ ბევრი რამ წინაა. კიდევ ერთხელ მოგესალმებით და ტარიელს წარმატებას ვუსურვებ; იმედი მაქვს, რომ ის ბევრად მეტს შექმნის 60 წლის შემდეგ და კიდევ უფრო მეტად ფასეულს, ვიდრე მანამდე შექმნა. დალოცვილი ბრძანდებოდეთ!..

მერაბ ბერიძე

სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

ძვირფასო მეგობრებო, მეც ვუერთდები საერთო განწყობილებას და რამდენიმე ასპექტით მინდა გამოვხატო ჩემი დამოკიდებულება იმ ტრადიციისადმი, რომელიც დამკვიდრდა ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის ბიბლიოთეკაში: ეს ტრადიცია არის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციების ჩატარება. რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, ეს უპრეცედენტო მოვლენაა: არც ერთ ბიბლიოთეკას არასდროს ასეთი ტრადიცია არ დაუმკვიდრებია საქართველოში და ეს ძალიან მნიშვნელოვანია თუნდაც იმ თვალსაზრისით, რომ ამ კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენებები გამოდის კრებულების სახით. ეს ჩვენი მეცნიერებისათვის დიდი შენაძენია, რომელსაც არამარტო დღეს აქვს მნიშვნელობა.

ერთი კარგი მიმართულებაც შეიძინა ამ კონფერენციამ ბოლო პერიოდში – საქართველოს გარკვეულ კუთხეებს ეძღვნება და იქ არსებული ვითარება მეცნიერული შესწავლის საგნად არის ქცეული. ამჯერად ის აჭარას ეძღვნება. ამას მომავალში უფრო მეტი ფასი ექნება, როცა საქართველოს ყველა კუთხე იქნება წარმოჩენილი და ამით შეძლებისდაგვარად ერთ დიდ მატრიანეს შეექმნით. ამისთვის არ შეიძლება დიდი მადლობა არ ვუთხრათ კონფერენციის ორგანიზატორებს.

რაც შეეხება მეორე საკითხს: ეს კონფერენცია, რომელიც საქართველოს კუთხეებთანაა დაკავშირებული, გარკვეულ ასოციაციებს იწვევს ხოლმე ცალკეულ პიროვნებებთან, რომლებიც ამ კუთხის შვილები არიან. სავსებით ლოგიკურია და ბუნებრივი, რომ ჩვენი დღევანდელი კონფერენცია უკავშირდება ბ-ნ ტარიელ ფუტყარაძეს; იგი საუკეთესო ფორმით წარმოაჩენს იმ ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს, რომლებიც ქართულ მეცნიერებას აქვს საზოგადოდ და კონკრეტულად – ამ კუთხის შვილებს.

ერთი გარემოება მინდა აღვნიშნო: ბ-ნ ტარიელთან ხანგრძლივი მეგობრული ურთიერთობა მაკავშირებს და ამ ურთიერთობის პერიოდში ხშირად დავრწმუნებულვარ მის მრავალმხრივ საქმიანობასა და მოღვაწეობაში. მინდა გამოვყო... ხიდის გადების აქ-

ტიური მცდელობა ისტორიული ავბედობის გამო ქვეყნის სახელმწიფო საზღვრებს გარეთ დარჩენილ ქართველებთან. თურქეთში ჩვენ ბევრჯერ ვყოფილვართ ერთად და გავისხენებ 2009 წლის პერიოდს: 2 კვირის განმავლობაში, ფაქტობრივად, მთელი თურქეთი მოვიარეთ, უამრავ ქართველს შევხვდით და ამ შეხვედრების ორგანიზატორი, მეკავშირე, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ბ-ნი ტარიელი იყო. ამ მოგზაურობის პერიოდში მოგროვილი მასალების შედეგად შეიქმნა ძალიან საინტერესო დოკუმენტური ფილმი, რომელიც არა მარტო საქართველოში, არამედ თურქეთის ქართველობაშიც გახდა პოპულარული.

ასევე მინდა ხაზგასმით აღვნიშნო ბ-ნი ტარიელის აქტიური ურთიერთობა ირანში, განსაკუთრებით, ფერეიდანში მცხოვრებ ქართველებთან; ასე აქტიურობაში განვლო მისი ცხოვრების სამოცმა წელმა. მივესალმები მას და ვუსურვებ ჯანმრთელობას! ასე შემართებით, ენერგიით კიდევ დიდხანს გაეგრძელებინოს თავისი მოღვაწეობა და საქმიანობა; დიდი მადლობა! წარმატებას ვუსურვებ ჩვენს კონფერენციას.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული
ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი

ნოვადი ბართია

მოგესალმებით კონფერენციის მონაწილეებს! მოგესალმებით, ბ-ნო ტარიელ!.. აი, მაგიდაზე მიდევს თქვენი წიგნი „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“, რომელიც მართლა სამაგიდო წიგნია ყველა ქართველისათვის. თქვენ ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ისტორიის ფონზე გააშუქეთ ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები და დასახეთ ძღვევის გზები. ერთ მომენტს მინდა გავუსვა ხაზი: ბ-ნმა ტარიელმა ქუთაისში მოღვაწეობა რომ დაიწყო, იყო საშინელი 90-იანი წლები. მაშინ შეიქმნა დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი. მაშინ ვერც მე და ვერც, ალბათ, სხვა ვერ წარმოიდგენდა, რომ გავიდოდა 20-25 წელი და ასეთ შედეგს მივიღებდით. ბ-ნმა ტარიელმა რომ პირველი კონფერენცია ჩაატარა, მას შემდეგ, ალბათ, 25-მდე ასეთი კონფერენციაა ჩატარებული ქართველოლოგიაში და ყველა მათგანს ლაიტმოტივად გასდევს ის, რაც თითოეულ ქართველს აწუხებს დღეს საქართველოში – ჩვენი ყოფიერების, ჩვენი ისტორიის პრობლემები. შეიძლება ითქვას, რომ ამ კონფერენციებზე წაკითხულ მოხსენებათა და წამოჭრილ პრობლემათა საფუძველზე შეიქმნა ეს წიგნი, რომელიც გამოვიდა ერთი წლის წინ; იგი გახლავთ ერთგვარი რეზიუმე იმ წლებისა, ამ კონფერენციებში მონაწილე სახელგანთქმულ მეცნიერთა ნააზრებისა. ეს ძალიან დიდი საქმეა, მე ვულოცავ მას ამ წიგნის გამოსვლას და ვულოცავ ყველა ქართველოლოგს, მთელს ქართველოლოგიას. ბ-ნი ტარიელის ინტერესების სფეროში მოიაზრება არა მარტო საქართველოში, არამედ მის ფარგლებს გარეთ მცხოვრები ქართველები. ბ-ნმა ავთანდილმა გაიხსენა მოგზაურობა ბ-ნ ტარიელთან ერთად თურქეთში, თუ რა სამუშაოებს ატარებდა ის იქ. მეც ასევე შემიძლია ვთქვა ფერეიდნის მიმართულებით, თუ რა ძალისხმევა გამოავლინა მან ქართულ-ფერეიდნულ ურთიერთობებთან დაკავშირებით.

მე ვულოცავ ბ-ნ ტარიელს ამ დღეს და ჯანმრთელობას ვუსურ-

ვებ! სხვა ყველაფერი აქვს და იცის კიდეც, რა უნდა გააკეთოს. ჩვენ მისგან კიდეც ძალიან ბევრ საქმეს მოველით; გმადლობთ!..

ნომადი ბართაია

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ალმოსავლური ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი

მაცვალა დავითაძე

მე მივულოცავ ბატონ ტარიელს იუბილეს; სასიამოვნოა, როცა ერს ჰყავს ასეთი ადამიანი, ამნაირი შვილი, მით უმეტეს, თუ ეს ადამიანი წარმოადგენს საქართველოს იმ ძირძველ კუთხეს, რომელსაც აჭარა ჰქვია.

მაცვალა დავითაძე

სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

რუსუდან ასათიანი

მოგესალმებით; მივულოცავ ბ-ნ ტარიელს იუბილეს და აღვნიშნავ, რომ ეს დაბადების დღის განსაკუთრებული აღნიშვნაა, როცა შენ გეძღვნება სამეცნიერო კონფერენცია. ეს, მართლაც, ყველაზე დიდი საჩუქარია. მისი სამეცნიერო მოღვაწეობის შესახებ აქ წარმოდგენილი პროფესორები მოგახსენებენ; მე, უბრალოდ, მინდა მივულოცო ბ-ნ ტარიელს, როგორც მუდამ ახალგზრდას, მუდამ ენერგიულს და ვუსურვებდი, ასევე გაეგრძელებინოს თავისი ცხოვრება და მოღვაწეობა! გილოცავთ გულით, სულით!..

რუსუდან ასათიანი

საქართველოს საბიბლიოთეკო ასოციაციის პრეზიდენტი

IV ნაწილი

**პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის
საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-
კვლევითი მოღვაწეობის
რამდენიმე ნახნაბი**

საქმიანობა საგანმანათლებლო სფეროში

სამეცნიერო-საგანმანათლებლო ცენტრი – ქართველური ენა და კულტურა საზღვრებს გარეშე, 2001 წელი (დამფუძნებელი და სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე); ამ ცენტრის ფორმატით 2001-2012 წლებში პროფ. ტარიელ ფუტყარაძემ დასავლეთ საქართველოს (სამეგრელო, იმერეთი, აჭარა...) საშუალო და უმაღლესი სკოლების მასწავლებელთათვის გამართა სემინარები და ტრენინგები შემდეგი თემების მიხედვით:

- ✓ ენისა და დიალექტის გამიჯვნის პრობლემა და ეროვნულობის საკითხი;
- ✓ დიდი კოლხური ცივილიზაცია (საზღვრები, ენა, დედაქალაქი);
- ✓ ბაბილონის გოდოლი – ენების აღრევის ფილოსოფიური არსი და ქართველთა ბიბლიური წინაპრები;
- ✓ ქრისტიანობის არსი; ქრისტიანობის გავრცელება საქართველოში;
- ✓ იოვანე ლაზი და პეტრე იბერი;
- ✓ ქართული სამწიგნობრო ენის ისტორია: ფუძე დიალექტის საკითხი, პერიოდიზაცია, ქართველურ დიალექტებთან მიმართება;
- ✓ ცდუნება – ზოგადსაკაცობრიო პრობლემა და ილიას „განდეგილი“;
- ✓ ქართველთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ისტორიული საფუძვლები და თანამედროვე იმპერიების იდეოლოგიური დივერსიები...

საქართველოს სამეურვეო საბჭოების ასოციაცია, 2004 წელი (დამფუძნებელი და სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე); ამ ორგანიზაციის ფორმატით განხორციელდა რამდენიმე პროექტი:

- 2004-2006: „მესხ რეპატრიანტთა სოციალური რეინტეგრაციის ხელშეწყობა“ (Support Social Reintegration of Meskh Repatriates), დაფინანსდა საქართველოში ევროკომისიის-

ის წარმომადგენლობის მიერ, პარტნიორი ორგანიზაცია – „ტოლერანტი“. პროექტის ფარგლებში პროფ. ტარიელ ფუტყარაძემ იანეთის მესხთა დასახლებაში ჩაატარა სემინარები/ტრენინგები შემდეგი თემების მიხედვით:

- ✓ ძველი წინა აზია და მუშქების ქვეყანა; მუშქები, მოსხები, მესხები;
- ✓ სრულიად ქართლი ძვ.წ. II ათასწლეულის შუა პერიოდიდან I ათასწლეულის შუა პერიოდამდე;
- ✓ ქართველური ტომები წელთაღრიცხვათა მიჯნაზე;
- ✓ ისტორიული მესხეთი და სრულიად ქართლის აღორძინება ახ.წ. VIII საუკუნიდან;
- ✓ ენობრივი სიტუაცია ძვ.წ. III-II ათასწლეულების ანატოლია-კავკასიაში და საერთოქართველური ენა;
- ✓ ქართველთა სამწიგნობრო ენის ისტორიის საკითხები: ქართველური სამწიგნობრო ენის საყრდენი ენობრივი სისტემა;
- ✓ ქართველთა სამწიგნობრო ენის ისტორიის საკითხები: ქართული დამწერლობის ისტორია;
- ✓ ქართველთა თანამედროვე დიალექტები;
- ✓ მესხეთის ტრაგედია: საქართველო – ოსმალეთის, რუსეთისა და სპარსეთის დაპირისპირების ასპარეზი XVI-XX საუკუნეებში; მუჰაჯირობა და სომეხთა ჩამოსახლება;
- ✓ მესხეთის დარბევა 1918-21 წლებში;
- ✓ სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის დეპორტაცია რუსეთის კომუნისტური იმპერიის მიერ 1944 წელს და ზემოიმერელთა ჩამოსახლება...

➤ 2004: „დასავლეთ საქართველოს თემის მობილიზაციის ინიციატივა“ (West Georgia Community Mobilization Initiative) – საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს, საქართველოს სამეურვეო საბჭოების ასოციაციისა და საერთაშორისო ორგანიზაციის: „ქეა კავკასიაში“ (CARE Caucasus) ერთობლივი პროექტი; პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე

იყო პროგრამის მრჩეველთა კოლეგიის თავმჯდომარე; მისი მონაწილეობით დასავლეთ საქართველოს 10 საპილოტე სკოლაში ჩატარდა ტრენინგები სამეურვეო საბჭოების ინსტიტუტის შესახებ (სტრუქტურა, მიზნები, არჩევნები...); მომზადდა თემები:

- ✓ სამეურვეო საბჭოს წევრთა ეთიკის ნორმები;
- ✓ სკოლის მართვის რგოლებთან შეთანხმებული საქმიანობა;
- ✓ წარმატებული სამეურვეო საბჭოს წევრის თვისებები;
- ✓ სამეურვეო საბჭოს ძლიერი და სუსტი მხარეების, მოსალოდნელი საფრთხისა და შესაძლებლობების ანალიზი;
- ✓ სამეურვეო საბჭოს წევრთა შეხვედრების მომზადება (განცხადებისა და დღის წესრიგის მომზადება, ოქმის წარმოება);
- ✓ თემის რესურსების ანალიზი (ადამიანური და პროფესიული რესურსების მონაცემთა ბაზის შედგენა);
- ✓ თემში არსებული ადგილობრივი მომსახურების სახეების ანალიზი;
- ✓ სკოლის/თემის პრობლემებისა და საჭიროებების ანალიზი;
- ✓ პროფესიული უნარ-ჩვევების განვითარება;
- ✓ ლიდერთა და სხვა პერსონაჟთა კომპეტენციების განსაზღვრა;
- ✓ მონაცემთა ბაზის შემუშავება;
- ✓ სკოლაში კონფლიქტების წარმოშობა და რეგულირება.

➤ 2005: „აღმოსავლეთ საქართველოს თემის მობილიზაციის ინიციატივა“ (Est Georgia Community Mobilization Initiative) – საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს, საქართველოს სამეურვეო საბჭოების ასოციაციისა და საერთაშორისო ორგანიზაცია „მერსი ქორის“ (Mercy Corps) ერთობლივი პროექტი; ამ პროექტის ფარგლებში ტრენინგები თემაზე: „სკოლების სამეურვეო საბჭოების მართვა“ ჩატარდა რუსთავის, გარდაბნისა და მარნეულის 41 სკოლის 82 წარმომადგენელს (1 მშობელი, 1 პედაგოგი); ტრენინგის

თემები (მასალები მომზადდა ტ.ფუტკარაძისა და ხ.ჯავახაძის მიერ):

- ✓ ამერიკის სკოლის საბჭოს წევრთა მუშაობის წარმატებული მაგალითები;
- ✓ სამეურვეო საბჭოს წევრის პრაქტიკული საქმიანობა;
- ✓ სამეურვეო საბჭოს საქმიანობის დაგეგმვა და მუდმივი განვითარება;
- ✓ სკოლის მართვაში საზოგადოების (თემის) აქტიური ჩართვა;
- ✓ სამეურვეო საბჭოს წევრთა ლიდერობა და გუნდური მუშაობის პრინციპები;
- ✓ სამეურვეო საბჭოს ანგარიშგება, მონიტორინგი, თვითშეფასება;
- ✓ ფონდების/დონორის მოძიება.

- 2005: „სამეურვეო საბჭოს წევრთა არჩევნების სახელმძღვანელო“ – მოამზადა საქართველოს სამეურვეო საბჭოების ასოციაციამ, დაურიგდა საქართველოს 500-მდე სკოლას. მასში წარმოდგენილი არჩევნების პროცედურები შესაძლებელს ხდიდა სკოლის სამეურვეო საბჭოს წევრთა არჩევნების ობიექტურად, გამჭვირვალედ და თანამონაწილეობის პრინციპების დაცვით წარმართვას (მაგ.: არჩევნებამდე თემის საინფორმაციო შეხვედრის ჩატარება, ბიულეტენის ნიმუშის შემუშავება, ხმების დათვლის პროცედურის გამარტივება და სხვ.). ბროშურის შედგენაში მონაწილეობდნენ: ხათუნა ჯავახაძე, მერი ელენ ჩათვინი (იმ პერიოდში ფონდ „ჰორიზონტის“ სოციალური პოლიტიკის მრჩეველი და პროექტ „სამეურვეო საბჭოს პროგრამის“ კონსულტანტი) და პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე (პროექტის მრჩეველთა კოლეგიის თავმჯდომარე).

განათლების ეროვნული ინსტიტუტი, 2010 წლის 5 მარტი (თანადამფუძნებელი და დირექტორი). ინსტიტუტის შექმნის მი-

ზანს წარმოადგენდა საგანმანათლებლო სტრუქტურებთან თანამშრომლობის გზით ახალგაზრდებში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განმტკიცება, სახელმწიფო ენის სწავლება, სახელმძღვანელოებისა და დამხმარე სახელმძღვანელოების მომზადება, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების აღზრდისათვის ხელშეწყობა და სხვ.

პროფ. ტარიელ ფუტყარაძემ ინსტიტუტის საქმიანობის ერთ-ერთ მიმართულებად დასახა ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა ტრენინგი, დისკუსია სწავლების პროცესის პრობლემურ საკითხებზე, კერძოდ:

1. რას ვასწავლით სკოლაში: ქართული სალიტერატურო ენის გრამატიკას თუ ქართულ სალიტერატურო ენას?
2. ბრუნვათა რაოდენობა ქართულში;
3. მწკრივთა რაოდენობა ქართულში;
4. „ვეფხისტყაოსანი“ – ორი სამყაროს გამოცდილება;
5. ილიას „განდეგილის“ სხვადასხვაგვარი გააზრება და სხვ.

მომზადებული აქვს საგანმანათლებლო-შემეცნებითი ტრენინგების ციკლი: „მინც ვინ ვარ მე“, რომელიც მოიცავს 12 თემას (36 საათი).

მისი ინიციატივითა და ორგანიზებით გადაღებულია დოკუმენტური ფილმები:

1. **მუჰაჯირი ქართველების შესახებ:**
  - ამასია /სატელევიზიო ფილმის სცენარის ავტორი და პროექტის მენეჯერი; TV რიონის ფილმები;
  - დუზჯე /სატელევიზიო ფილმის სცენარის ავტორი და პროექტის მენეჯერი; TV რიონის ფილმები;
  - სტამბოლი I /სატელევიზიო ფილმის სცენარის ავტორი და პროექტის მენეჯერი; TV რიონის ფილმები;
  - სტამბოლი II /სატელევიზიო ფილმის სცენარის ავტორი და პროექტის მენეჯერი; TV რიონის ფილმები;

- ტრაპიზონი /სატელევიზიო ფილმის სცენარის ავტორი და პროექტის მენეჯერი; TV რიონის ფილმები;
- ინეგოლი /სატელევიზიო ფილმის სცენარის ავტორი და პროექტის მენეჯერი; TV რიონის ფილმები.

2. ეკომიგრანტების შესახებ:

- მუხროვანი – TV „ერთსულოვნების“ დოკუმენტური ფილმი /იდეის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი/;
- ვაზიანი-კრწანისი – TV „აჭარის“ დოკუმენტური ფილმი /იდეის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი/;
- სამთანყარო-ფიროსმანი – TV „აჭარის“ დოკუმენტური ფილმი /იდეის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი/;
- პატარძელი-ნინოშინდა – TV „აჭარის“ დოკუმენტური ფილმი /იდეის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი/;
- შავშვები-მთისუბანი – TV „აჭარის“ დოკუმენტური ფილმი /იდეის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი/...

3. ირანში დეპორტირებული ქართველების შესახებ – „ორი გზა“;
გადაიღო TV აჭარის შემოქმედებითმა ჯგუფმა /ნ. აბულაძე, რ. ჯორბენაძე/ 2016 წელს; იდეის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი – პროფ. ტ. ფუტყარაძე:

- „ორი გზა“ (ფერეიდანი I);
- „ორი გზა“ (ფერეიდანი II);
- „ორი გზა“ (ისპაჰანი I);
- „ორი გზა“ (ისპაჰანი II).

**აპაკი ნერეთლის, სამცხე-ჯავახეთის, სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტებსა და ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში ნაკითხული სალექციო
კურსები (1993-2020 წწ.)**

ბაკალავრიატი:

- ქართული ენის ფონეტიკა
- ქართული ენის მორფოლოგია
- ქართველოლოგიის შესავალი
- ქართველური დიალექტოლოგია (ზოგადი კურსი)
- ქართული ენის ისტორია

მაგისტრატურა:

- ქართველური ფონემატური სტრუქტურა (დიასისტემური ანალიზი);
- ქართული სამწიგნობრო ენის ფონემათა სინტაგმატური ანალიზი;
- ქართული საეკლესიო მწერლობის ენის ფონეტიკა;
- ქართველური დიალექტოლოგიის პრობლემური კურსი (ქართველურ ენა-კილოთა ისტორია, ფონეტიკა, მორფოლოგია და ლექსიკა);
- ქართველური ონომასტიკა;
- ქართველური სახელის პარადიგმა /საკვანძო საკითხები/
- ქართველური ზმნის პარადიგმა /საკვანძო საკითხები/
- ქართული სამწიგნობრო ენის ისტორია

დოქტორანტურა

- ქართველური ენათმეცნიერების ძირითადი პრობლემები
- ლინგვისტური კვლევა-ძიების თანამედროვე მეთოდები და ტექნოლოგიები
- ენობრივ-კულტურული სიტუაციის ისტორიული დინამიკა საქართველოში
- ქართველური ფონემატური სტრუქტურის საკვანძო საკი-

თხები (დიაქრონიული ანალიზი)

- სვანური კილოები /თეორიული კურსი/
- მეგრულ-ლაზური კილოები /თეორიული კურსი/
- ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები

ქსკადიციების სელმკვანელოვა

1. 2019 წელი – ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრისა და დუზჯეს უნივერსიტეტის (თურქეთი) თანამშრომელთა პროექტით გათვალისწინებული ერთობლივი სამეცნიერო ექსპედიცია ტაო-კარჯეთში;
2. 2019 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია იმერხევში;
3. 2018 წელი – ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტთა, ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია იმერხევსა და ტაოში;
4. 2017 წელი – ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია ხევსურეთში;
5. 2017 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია იმერხევსა და ტაოში;
6. 2016 წელი – ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია ხევსურეთში;
7. 2016 წელი – ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტთა, ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგი-

ში, იმერხევსა და ტაოში;

14. 2012 წელი – ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტთა, ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია ტაოში;
15. 2011 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია ტაოსა და შავშეთში;
16. 2010 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია ლივანაში (თურქეთი);
17. 2009 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია იმერხევში (უსტამისი, ჩიხისხევი, ხევაი, ჩაქველთა...);
18. 2007 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია იმერხევში (ზიოსი, უბე, ბაზგირეთი, დავითეთი, სურევანი...);
19. 2006 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუ-

- დენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია იმერხევში (ივეთი, იფხრევილი, ქოქლიეთი, წყალსიმერი...);
20. 2005 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: საჩხერე (იცქისი, საკობია, ორღული, სავანე, ჭორვილა, სხვიტორი, არგვეთა, მახატაური, შალაური, ბახიოთი, ქორეთი, ჭალა, სპეთი);
  21. 2004 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: ქობულეთი (აჭყვისთავი);
  22. 2003 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: ლენტეხი (ზესხო, ცანა, უშგული);
  23. 2002 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: ასპინძა (რუსთავი, ჭობარეთი, ძველი, ორგორა, იდუმალა, დამალა, ოთა, ივერია, ერკოტა, აწყვიტა, ნიჯგორი, ხიზაბავრა, სარო, ტოლოში);
  24. 2001 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: დუშეთი (ბარისახო, გუდანი, ჭალისოფელი, კორშა, რომკა, ბუჩუკურთა, გველეთი);

25. 2000 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: ცაგერი (ლაჯანა, სპათაგორი, ორბელი, ლაილაში, ღუში, ხოჯი, ლასურიაში);
26. 1999 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: ცაგერი (ლაჯანა, ორბელი), ხონი (მათხოჯი, კუხი), მარტვილი (დიდი ჭყონი);
27. 1998 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო ექსპედიცია: ტყიბული (კურსები, ჭყეპი), ხონი (მათხოჯი, კუხი), ხობი (ქვალონი);
28. 1996 წელი – ქუთაისის ა. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა სამეცნიერო ექსპედიცია მესტიის რაიონში;
29. 1989 – არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის თანამშრომელთა და ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის თანამშრომელთა/ასპირანტთა ექსპედიცია სამცხე-ჯავახეთში;
30. 1988 წელი – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის სტუდენტთა და ასპირანტთა ექსპედიცია ქობულეთში.

საბრანტო პროექტებში მონაწილეობა

წლები	გრანტის გამცემი ორგანიზაცია	პროექტის დასახელება, მიზანი, შედეგი/პროდუქცია	სტატუსი პროექტში
2019-2022	ქართული უნივერსიტეტი	„ქართველურ-თურქულ სამეცნიერო კოდთა შერევის კანონზომიერებები ქართველურენოვანი მუჭავირების შთამომავალთა მეტყველების მიხედვით“.	ხელმძღვანელი
2013-2018	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი	ქართველური (იმერული, მეგრული) დიალექტური, ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული ტექსტების ელექტრონული კორპუსი – I.	ხელმძღვანელი
2012-2016	ქართული უნივერსიტეტი	უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეთათვის ქართული ენისა და საქართველოს ისტორიის შემსწავლელი ინტენსიური კურსები.	კოორდინატორი
2012	ქართული უნივერსიტეტი	საზაფხულო ქართველოლოგიური სკოლა ფერეიდნელ ქართველთათვის /08-14 ივლისი, 2012/.	კოორდინატორი
2011	საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი	ნაბეჭდი ტექსტის ქართულად გახმოვანება და II საფეხურის ქართული სინტაქსური მართლმწერი.	მენეჯერი
2009-2010	სამოქალაქო ინსტიტუციონალიზმის განვითარების ფონდი (http://www.cidf.ge). ხელშეკრულების კოდი: 1/tb/66	„ახალი ვებგვერდი“ (http://200.ge ; საცდელი დომენი: http://testi.wanti.ge/1918period.html): რუსეთ-საქართველოს ომის (აფხაზეთი, ცხინვალის მხარე) ლინგვოკულტურული და ისტორიოგრაფიული ასპექტები; პროექტის დირექტორი – ჯემალ იონათამიშვილი. შედეგი: http://200.ge ; http://testi.wanti.ge/contacts.html http://www.scribd.com/doc/24443368/Putkaradze-Saqartvelos-Mokle-Istoria	პროექტის სამეცნიერო ხელმძღვანელი

2009-2010	ქუთაისის მერიის კულტურის, სპორტის, ძეგლთა დაცვისა და განათლების საქალაქო სამსახური. მერის ბრძანება: №855	საქართველო-თურქეთი: კეთილმეზობლობა და თანამშრომლობა სამეცნიერო და კულტუროლოგიურ სფეროებში (დიალექტოლოგიურ-ეთნოგრაფიული და კულტუროლოგიური ხასიათის ექსპედიცია, სამეცნიერო გამოკვლევა და დოკუმენტური ფილმები მუჰაჯირთა შთამომავალი ქართველების შესახებ). შედეგი: ორენოვანი ნაშრომი: „გრძელი გზა“ (ავტორი ტ. ფუტყარაძე). TV რიონის ფილმები: http://video.ri-onitv.com/category.php?cat=1	პროექტის ავტორი და მენეჯერი
2009-2010	Panal Reform International www.pri.org www.pri.ge	„არასრულწლოვან მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია“. პროექტი განახორციელა საერთაშორისო ასოციაცია „ციხის საერთაშორისო რეფორმამ“. პროექტის ფარგლებში პირობითი სასჯელის მქონეებთან (პრობაციონერებთან) დაგეგმილი იყო საგანმანათლებლო-ფსიქოლოგიური ხასიათის ლექცია-სემინარები. შედეგი: ლექცია-სემინარების ციკლი: „და მაინც ვინ ვარ მე?“	ავტორი და ტრენერი საგანმანათლებლო-ფსიქოლოგიური ხასიათის სემინარების ციკლისა: „და მაინც ვინ ვარ მე?“
2008-2009	გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის საქმეთა საქართველოს ეროვნული კომისია	„მაჭახლის ხეობის ქართული ხალხური მრავალხმიანი სიმღერების შესწავლა, დაცვა და პოპულარიზაცია“. პროექტი განახორციელა ფონდმა: „კულტურული მემკვიდრეობა საზღვრებს გარეშე“; პროექტის მენეჯერი: ოსმან ოზქეთი (+99577448998; +905333453818). მიზანი: მაჭახლის ორივე ნაწილში (საქართველო, ხელვაჩაური; თურქეთი, ბორჩხა) განხორციელებული ექსპედიციებით სამეცნიერო გამოკვლევების მომზადება მაჭახლური ფოლკლორის, ყოფისა და კი-	პროექტის ექსპერტ-კონსულტანტი

		ლოს შესახებ). შედეგი: გამოქვეყნდა პირველი ნაშრომი (იხ. შრომების სია) – ეთნოგრაფიული ზედა მაჭახელი (თანაავტორები: რ.გუჯერჯიანი, რ. თოფჩიშვილი, ნ.შოშიტაშვილი, გ. ჭეიშვილი).	
2008-2009	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი	ზმნის ფორმანარმოება ქართველურ დიალექტებში (შეპირისპირებითი ანალიზი). შედეგი: გამოქვეყნებული ნაშრომები	პროექტის ხელმძღვანელი
2005-2006	საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს გრანტი	„დასავლეთ საქართველოში არსებული თანამედროვე ქართველური ენა-კილოების (მეგრული, ლაზური, სვანური, იმერული, რაჭული, ქალაქური...), ზეპირსიტყვიერებისა და ეთნოგრაფიის მონაცემთა ელექტრონული ბანკის შექმნა (ტექსტები, ლექსიკონები, პრობლემური კვლევის შედეგები...)“. შედეგი: მოძიებულია და სამეცნიერო აპარატურით აღჭურვილია დიალექტოლოგიური, ეთნოგრაფიული და ფოლკლორული ტექსტები. გამოქვეყნებულია გამოკვლევები.	პროექტის ხელმძღვანელი
2000-2002	„ფოლკსვანის ფონი“	ფრანკფურტის გოეთეს სახელობის უნივერსიტეტის შედარებითი ენათმეცნიერების ინსტიტუტისა და ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ერთობლივი სამეცნიერო პროექტი „არმაზი“ (სვანური და მეგრული გამოქვეყნებული ტექსტები – ელექტრონულ მონაცემთა ბაზა – Textmaterialien zur svanischen und mingrelischen Sprache). შედეგი: გამოქვეყნებული ტექსტები: http://armazi.uni-frankfurt.de/indexe.htm?armaz6m.htm#eProjekt	პროექტის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი

1997-1998	საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია	<p>არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის პროექტი „ქართული დიალექტოლოგიური ტექსტების კორპუსი დიალექტოლოგიური ფრაზეოლოგიითურთ“ (1997-1998 წწ.);</p> <p>შედეგი: აჭარული ტექსტების გამოსაქვეყნებლად მომზადება.</p>	პროექტის მონაწილე
-----------	-----------------------------------	--	-------------------

ნიმუხის /კრებულების რედაქტორი

1. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“ ტ. XXIV, ქუთაისი, 2020.
2. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ , ტ. IX, თბილისი, 2020.
3. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. XII ქუთაისი, 2020
4. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“ ტ. XXIII, ქუთაისი, 2019.
5. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, ტ.VIII , თბილისი, 2019.
6. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. XI, ქუთაისი, 2019
7. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“ ტ. XXII, ქუთაისი, 2018.
8. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, ტ.VII, თბილისი, 2018.
9. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. X, ქუთაისი, 2018
10. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“ ტ. XXI, ქუთაისი, 2017
11. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, ტ.VI, თბილისი, 2017.
12. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. IX, ქუთაისი, 2017
13. ლ. ხაჭაპურიძე, ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველება, ქუთაისი, 2017.
14. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. VIII ქუთაისი, 2016
15. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ ტ. V, თბილისი, 2016.
16. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XX, ქუთაისი, 2016.

17. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ ტ. V, თბილისი, 2016.
18. ი. ვაშაკიძე, ქართული ენის პრაქტიკული კურსი და აკადემიური წერის საფუძვლები, თბილისი, 2016.
19. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ ტ. IV, თბილისი, 2015.
20. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XIX, ქუთაისი, 2015.
21. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. VII, ქუთაისი, 2015.
22. ი. ვაშაკიძე, ქართული მართლმეტყველებისა და მართლწერის საკითხები, თბილისი, 2015.
23. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. VI, ქუთაისი, 2014.
24. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ ტ. III, თბილისი, 2014.
25. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XVIII, ქუთაისი, 2014.
26. ე. დადიანი, მეგრული ზმნის პარადიგმა, ქუთაისი, 2014.
27. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ ტ. II, თბილისი, 2013.
28. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. V, ქუთაისი, 2013.
29. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XVII, ქუთაისი, 2013.
30. ს. მულიანი, კ. მულიანი, სასაუბრო ქართული ენა ირანულთათვის (ქართული ნაწილის რედაქტორი); 2013.
31. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. IV, ქუთაისი, 2012.
32. კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, ტ. I, თბილისი, 2012.
33. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XVI, ქუთაისი, 2012.

34. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. III, ქუთაისი, 2011.
35. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XV, ქუთაისი, 2011.
36. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. II, ქუთაისი, 2010.
37. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XIV, ქუთაისი, 2010.
38. ქართულ-თურქული კულტურული პარალელები, I, თბილისი, 2009.
39. კრებული: ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ტ. I, ქუთაისი, 2009.
40. დ.შავიანიძე, რ. კაშია, რ.ხაჭაპურიძე, ეთნოისტორიული კვლევები, ქუთაისი, 2009.
41. საქართველოში არსებული კონფლიქტები და მშვიდობის პერსპექტივები, თბ., 2009 (სარედაქციო საბჭოში).
42. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XIII, ქუთაისი, 2009.
43. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XII, ქუთაისი, 2008.
44. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XI, ქუთაისი, 2007.
45. გიორგი ქავთარაძე, საქართველოს სახელმწიფოებრივი განვითარების საკითხები, კავკასიოლოგიური სერია, II, თბილისი, 2006.
46. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. X, ქუთაისი, 2006.
47. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. IX, ქუთაისი, 2005 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
48. ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მენიერებათა ფაკულტეტის შრომები, ტ.VII, ქუთაისი, 2005.

49. ეკა დადიანი, -კო ფორმანტით ნანარმოები ნაკვთები მეგრულში, ქუთაისი, 2005.
50. მაია მიქაუტაძე, პალატალიზებულ დიფთონგთა საკითხი V-XI საუკუნეთა ქართული წერილობითი ძეგლების მიხედვით, ქუთაისი, 2005.
51. მაია მიქაუტაძე, ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურის საკითხები V-XI საუკუნეთა წერილობითი ძეგლების მიხედვით, ქუთაისი, 2005.
52. ლეიზა ხაჭაპურიძე, ბიბლიური ფრაზეოლოგიური ერთეულები ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში, ქუთაისი, 2005.
53. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. IX, ქუთაისი, 2005 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; იგზავნება საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
54. გიორგი ლეონიძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი IV და V რესპუბლიკური კონფერენციის მასალები (მოსხენებათა მოკლე შინაარსები), პატარძელი-თბილისი, 2005.
55. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. VIII, ქუთაისი, 2004 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
56. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. VII, ქუთაისი, 2003 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
57. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. VI, ქუთაისი, 2002 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
58. მ.ქაცარავა, ი.ვაშაკიძე – ქართული ენის პრაქტიკული კურსი, ქუთაისი, 2002 (სახელმძღვანელო შედგენილია ტ.ფუტკარაძის პროგრამა-პროსპექტის მიხედვით).
59. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. V, ქუთაისი, 2001 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
60. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. IV, ქუთაისი,

2000 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).

61. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. III, ქუთაისი, 1999 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
62. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. II, ქუთაისი, 1998 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
63. კრებული „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. I, ქუთაისი, 1997 (აღიარებულია სეს-ის მიერ; დაიგზავნა საზღვარგარეთის 25 უნივერსიტეტში/სამეცნიერო ცენტრში).
64. ვ.ხარაიშვილი – ლექსად თქმული სადღეგრძელოები, თბ., 1997.

სამეცნიერო შრომები (მონოგრაფიები, ნიბნები,
სახელმძღვანელოები, სტატიები, სამეცნიერო მოხსენებები)
**SCHOLARLY WORKS (MONOGRAPHS, BOOKS, GUIDEBOOKS,
ARTICLES, SCIENTIFIC PAPERS)**

მონოგრაფიები, ნიბნები
Monographs and books

1. „ბუნთურქები“, თურქები და ყივჩაყები უძველეს ქართულ წყაროებში, თბ., 2020.
„BunTurks“, the Turks, and the Kipchaks in old Georgian Sources, Tbilisi, 2020.
https://www.academia.edu/42602486/_Bun_Turks_the_Turks_and_the_Kipchaks_in_Old_Georgian_Sources_%E1%83%91%E1%83%A3%E1%83%9C_%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A5%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A5%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_%E1%83%93%E1%83%90_%E1%83%A7%E1%83%98%E1%83%95%E1%83%A9%E1%83%90%E1%83%A7%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_%E1%83%A3%E1%83%AB%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%A1_%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9A_%E1%83%AC%E1%83%A7%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%A8%E1%83%98
2. ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები, თბ., 2019.
გამომცემლობა „უნივერსალი“.
Contemporary Challenges of Kartvelology, Tbilisi, 2019.
Printing House “Universal”. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315617>
3. გამარჯვება „გლოვის ლელეში“ /ილია ჭავჭავაძის „განდეგი-

ლის“ ტექსტი და ქვეტექსტები/, თბ., 2013. გამომცემლობა „უნივერსალი“.

Victory in the Vale of Tears /Text and Implications of the Hermit by Ilia Chavchavadze/, Tbilisi, 2013. Printing House “Universal”. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315592>

4. ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმვა 1917-1935 წლებში, თბილისი, 2011. თანაავტორი ი.ვაშაკიძე. გამომცემლობა „უნივერსალი“.
Two Types of Planning of Kartvelology in 1917-1935 /Comparative Analysis of Positions of Ivane Javakhishvili and Nicholas Marr/, Tbilisi, 2011. Co-author: I. Vashakidze, Printing House “Universal”. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315604>
5. „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენის შესახებ“ და საქართველო“, ქუთაისი, 2010. თანაავტორები: ე. დადიანი, რ. შეროზია.
“European Charter for Regional or Minority Languages” and Georgia, Kutaisi, 2010. Co-authors: E. Dadiani, R. Sherozia. <http://www.scribd.com/doc/35702700/Tariel-Putkaradze-Eka-Dadiani-Revaz-Seroozia-2010>; <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315589>
6. „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ“ და საქართველოში ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვის საკითხი, თბ., 2009. გამომცემლობა „უნივერსალი“.
“European Charter for Regional or Minority Languages” and an Issue of Plannig Linguistic Policy in Georgia, Tbilisi, 2009. Printing House “Universal”. <http://www.scribd.com/doc/12621676/T-Putkaradze-European-Charter-for-Regional-or-Minority-Languages-and-An-Issue-of-Plannig-Linguistic-Policy-in-Georgia>.

7. არსებითი კითხვები საქართველოსთვის, თბ., 2005.
Essential Questions for Georgia, Tbilisi, 2005 <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315581>
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/315581/1/Arsebiti_kitxvebi_Saqartvelostvis.pdf
8. ქართველთა დედაენა და დიალექტები, ქუთაისი, 2008. გამომცემლობა „ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტი „ლამპარი“. **The National Language and the Dialects of Kartvels (Georgians)**, Kutaisi, 2008. Printing House “Lampari” <http://www.scribd.com/doc/8727375/T-Putkaradze-Kartvelta-Dedaena-Da-Dialeqtebi-2008>; <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315609>
9. იმერხევის მეტყველი მიწა-წყალი (ქართულ და თურქულ ენებზე); ქუთაისი, 2007.
İMERHEVİ'NİN KONUŞAN TOPRAĞI (Satave, Agara, Bzatta, Şoltishevi, İveti, İmphrevli, Koklieti, Manatba, Hohlevi, Maçhateti...), Kutaisi, 2007
Imerkhevi Speaking Land, Kutaisi, 2007
<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/313663>
10. სათავე და პერსპექტივა ქართული სამნიგნობრო ენისა, თბ., 2006. გამომცემლობა „უნივერსალი“. **The Origin of the Georgian Literary Language and its Prospects**, Tbilisi, 2006, Printing House “Universal”. <http://www.scribd.com/doc/11390384/The-Origin-of-the-Georgian-Literary-Language-and-its-Prospects>;
<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315616>
11. მესხეთიდან დეპორტირებულთა თვითაღქმა, 2005. გამომცემლობა “არტანუჯი”. **The Identity of Repatriates from Meskhети**, 2005. Printing House “Artanuji”.

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/11887>

<http://www.scribd.com/doc/2158698/The-Identity-of-Repatriates-of-Meskheti>;

12. ეთნოლინგვისტური ტერმინები და ევროპული ქარტია უმცირესობათა ენების შესახებ, 2005. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Ethnolinguistic Terms and European Charter for Regional or Minority Languages, 2005. Printing House „Kutaisi State University“.

<http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/4954/4/EtnoLingvistურიTerminebiDaEvropuliQartiaUmciresobataenebisShesaxeb.pdf>

13. ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, სამნიგნობრო ენა, დიალექტები), 2005. გამომცემლობა „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. ინგლ. 395-492 გვ.; თურქ. 331-394 გვ.

The Georgians The Kartvels (Historical Home, Mother Tongue Dialects); 2005. Printing House „Kutaisi State University“, English version pg. 395-492. Turkish version pg. 331-394.

<http://www.scribd.com/doc/2158690/The-Georgians-the-Kartvels>

<http://www.scribd.com/doc/2158759/Kartveller-Gurculer>

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315602>

14. „ქება და დიდება ქართულისა ენისაჲ“, გვ. 1-131 (I თავი – ლილი ხევსურიანი, II-V თავები – ტარიელ ფუტკარაძე, საგალობელი – იოსებ კუჭუხიძე, თარგმანები – ზურაბ კიკნაძე, მხატვარი – ილია ჭრელაშვილი), ქუთაისი, გვ. 1-131, ქუთაისი, 2000.

“Kebai da Didebai Kartulisa Enisai” (The praise and the fame of Georgian Language): I Chapter – Lili Khevsuriani, II-V Chapters- Tariel Putkaradze, Ecclesiastical canticles – Ioseb Kuchukhidze, Translations – Zurab Kiknadze, painter – Illia Chrelashvili; Published by the Institute of Manuscript of the Georgia Scientific

Academy and Kutaisi Dialectology Research Institute, pg. 1-131, Kutaisi, 2000.

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/313675>

15. აფსირტედან გამსახურდიაამდე ანუ აწმყოს უდაბნოში, სტატიათა კრებული საქართველოს უძველესი და უახლესი ისტორიის საკითხების შესახებ, გვ. 1-315, თბილისი, 1999.
From Aphsirte to Gamsakhurdia or in the Dessert of the Present (collection of articles on the oldest and the newest history of Georgia), pg. 1-315, Tbilisi, 1999
<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/313696>
16. თანამედროვე ქართული ენის ხმოვანთა სისტემა. სადოქტორო დისერტაცია, გვ. 1-253, თბ., 1998. ავტორეფერატი ქართულ და ინგლისურ ენებზე გვ. 90. თბ., 1998
Vowel System of Modern Georgian Language (Doctoral Dissertation), pg. 1-253, Tb., 1998.
17. სახელის ფორმანარმოების თავისებურებანი სამხრეთ-დასავლურ კილოთა მონაცემების მიხედვით, საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 1986 წელი.
Characteristics of Name Formation according to South-West dialect, Tb., 1986.

სახელმძღვანელოები
Guidebooks

18. ქართული ენის პრაქტიკული კურსი, თბ., 2019. თანაავტორი: იამზე ვაშაკიძე. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. **Practical Course in Georgian Language**, Tbilisi, 2019. Co-author: I. Vashakidze. Printing House “Georgian University” <http://laterna.ge/?cat=120&show=22833#.XmOQQKgzbIU>
19. ქართველური დიალექტოლოგია (საღმერთო კურსი), თბ., 2018. თანაავტორი: ეკა დადიანი. **Kartvelian dialectology (lecture course)**, Tbilisi, 2018. Co-author: Eka Dadiani
20. ქართული ენა (თეორიული და პრაქტიკული კურსი), საღმერთო კურსი, თბ. 2015. თანაავტორი: ია ვაშაკიძე. **Georgian Language (theoretical and practical course)**, lecture course, Tbilisi, 2015. Co-author: I. Vashakidze
21. ქართველოლოგიის შესავალი, თბ., 2014. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. **Introduction to Kartvelology**, Tbilisi, 2014. Printing House “Georgian University”. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315607>
22. ქართული სამწიგნობრო ენის ფონეტიკა, თბ., 2014. თანაავტორი მ. მიქაუტაძე. გამომცემლობა „უნივერსალი“. **Phonetics of the Georgian Literary Language**, Tb., 2014. Co-author: Maia Mikautadze. Printing House “Universal” <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/315600>
23. თანამედროვე ქართული ენა (ნაკვეთი I, ფონეტიკის საკითხები), ქუთაისი, 2011. თანაავტორები: მ. ქაცარავა, მ. მიქაძე,

ი. რუსაძე. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Modern Georgian Language (Plot I, Phonetics Issues), Kutaisi, 2011. Co-author: M. Katsarava, M. Mikadze, I. Rusadze. Printing House “Kutaisi State University”.

24. ქართული ენის ისტორია, ქუთაისი, 2006. თანაავტორები: ე. დადიანი, მ. მიქაძე, ჟ. ფეიქრიშვილი, მ. ქაცარავა. „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის“ გამომცემლობა.

The History of Georgian Language, Kutaisi, 2006. Co-authors: E. Dadiani, M. Mikadze, Zh. Peikrishvili, M. Katsarava (Course Book for Undergraduate). Printing House “Kutaisi State University”.
http://www.putkaradze.ge/qartuli_enis_istoria/enis%20istoria.htm

25. პროგრამა-ინსტრუქცია დიალექტოლოგიური (ეთნოლოგიური, ფოლკლორული) ტექსტების მომძიებელთათვის (მეორე გამოცემა).

The Program and Instructions for Recording of the Dialectal (Ethnologic and Folkloristic) Texts (2nd edition)
<http://dl.sangu.edu.ge/pdf/dialeqtologiuri.pdf>

26. ტ. ფუტყარაძე, ს. ბარამიძე, ა. თოდუა, ც. ვახანია, ნ. სხირტლაძე, ნ. ფუტყარაძე, ხ.ჯაჯანაშვილი, ქართული ენის სწავლების კონცეფცია სკოლამდელი ასაკის ბავშვებისათვის, თბ., 2020.

S. Baramidze, A. Todua, Ts. Vakhania, N. Skhirtladze, N. Putkaradze, Kh. Jajanashvili, **The Conception of Teaching Georgian Language for the Pre-school Children**, Tbilisi, 2020.

სამეცნიერო სტატიები (სამეცნიერო მოხსენებები)
Scientific Articles (Scientific Reports)

2020

27. ტ. ფუტკარაძე, მ. ლაბაძე, **ოსი (დიგორელი და თაგაურელი) მუჰაჯირების შესახებ**, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მიერ ორგანიზებული VI საერთაშორისო კონფერენცია: „ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა განვითარების პერსპექტივები“. კონფერენცია ეძღვნება დანიელ ჭონქაძესა და ვასილ ცორაევს. 14-15 ოქტომბერი, თბ. 2020.
T. Putkaradze, M. Labadze, **ABOUT OSSETIAN (DIGORIAN AND TAGAURIAN) MUHAJIRS**, VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE: «DEVELOPMENT OF GEORGIAN-OSSETIAN RELATIONSHIP». THE CONFERENCE IS DEDICATED TO Daniel Tchonkadze and Vasil Tsoraev. Tb., 14-15 October, 2020.
28. **„მაფშალიას“ ეტიმოლოგიისათვის**, XL რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები; თბ., 2020, გვ. 143-145. ეძღვნება სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების 30-ე წლისთავს (ახალქალაქი, 2020 წლის 9-10 ოქტომბერი).
For the etymology of “mapshalia”. Republican dialectological scientific Session, XL, Tbilisi, 2020, pp. 143-145. Dedicated to 30th anniversary of Samtkhe-Javakheti State University (Akhalkalaki, October 9-10, 2020).
29. ტარიელ ფუტკარაძე, მიხეილ ლაბაძე, **1877-1882 წწ. მუჰაჯირობის სიძნელეები (თურქეთის შუა შავიზღვისპირეთის ქართველურენოვან მუჰაჯირთა შთამომავლების მონაცვლთა მიხედვით**, T. Putkaradze, M. Labadze, **The difficulties encoun-**

tered by Muhajir Georgians in 1877-1882 [Based on the narratives of the descendants of Georgian speaking Muhajirs living in the Turkish Karadeniz region]. სტატია იბეჭდება ბულგარულ სამეცნიერო ჟურნალში "The Balkanistic Forum/ Балканистичен Форум". 2020 wlis me-3 nomerSi; bmuli: <http://www.bf.swu.bg/BF-eng.html>

30. ტარიელ ფუტკარაძე, მიხეილ ლაბაძე, **ქართველური და თურქული ონომასტიკა თურქეთის შუა შავიზღვისპირეთის ქართველურენოვან მუჰაჯირთა მეტყველებაში**, T. Putkaradze, M. Labadze, **Georgian and Turkish Onomastics in the Speech of Georgian Speaking Muhajirs Living on the Black Sea Coast of Turkey.** სტატია იბეჭდება საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ჟურნალში „მოამბე. Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences“. bmuli: <http://science.org.ge/moambe/moambe-geo.html>
31. ტარიელ ფუტკარაძე, მიხეილ ლაბაძე, **მუჰაჯირ ქართველთა შთამომავლები გირესუნში (თურქეთი) და მათი სამეტყველო კოდები** T. Putkaradze, M. Labadze, **Descendants of Muhajir Georgians in Giresun [Turkey] and Their Speech Codes.** სტატია იბეჭდება ფლორენციის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთ-მცოდნეთა ასოციაციის სამეცნიერო ჟურნალში Quaderni di Linguistica e Studi Orientali / Working Papers in Linguistics and Oriental Studies (QULSO). 2020 წლის ნომერში; ბმული: <https://oaj.fupress.net/index.php/bsfm-qulso>
32. ტარიელ ფუტკარაძე, მიხეილ ლაბაძე, სოფიო კეკუა, კესო გეჯუა, **სინოპის ილში მცხოვრებ მუჰაჯირ ქართველთა შთამომავლები და მათი ქართული მეტყველების ზოგი თავისებურება** T. Putkaradze, S. Kekua, K. Gejua, M. Labadze, **Descendants of the Georgian Muhajirs Living in Sinop İli [Turkey] and Some Peculiarities of Their Georgian Speech.**

სტატია იბეჭდება ბარსელონის უნივერსიტეტის (ესპანეთი) საერთაშორისო სამეცნიერო ელექტრონულ ჟურნალში „Dialectología“. 2021 წლის ნომერში; ბმული: <http://www.publicacions.ub.edu/revistes/dialectologia1/presentation.asp>

33. მარეთის ხეობის (ზემო აჭარა) ისტორიული გზებისა და ტოპონიმიისათვის /თედო სახოკიას კვალდაკვალ/, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის XII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, ქუთაისი, 2020 წ. 24-25 ოქტომბერი **The Construction of one of the First Churches in Didachara**, IV scientific conference of Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library, October 24-25, 2020.
34. „ალავერდი შენთან“: დალოცვის უნიკალური ფორმულა, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქუთაისური საუბრები – XVI“, 7-8 ნოემბერი, 2020. **“Alaverdi to You”: The Unique Formula of Blessing**, Akaki Tsereteli State University Kartvelological Center scientific conference “Kutaisi Discussions” – XVI, November 7-8, 2020. <http://conferences.atstu.ge/Kartvelology/index.php?lng=Ge>
35. ქუთაისის კულტურულ-საგანმანათლებლო ტრადიციები და პროფესორი მარინე ქაცარავა, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქუთაისური საუბრები – XVI“, 7-8 ნოემბერი, 2020. **Cultural-education Traditions of Georgia and Marine Qatsarava**, Akaki Tsereteli State University Kartvelological center scientific conference “Kutaisi Discussions” – XVI, 25-26 March, 2020. <http://conferences.atstu.ge/Kartvelology/index.php?lng=Ge>
36. ძველი ქართული ტექსტის თარგმანის არასწორი გააზრე-

ბით ყივჩაყების 24-საუკუნოვანი „ისტორიის“ შექმნის შესახებ, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი მეშვიდე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 21 თებერვალი, 2020.

The Formation of the 24 Century “History” of Kipchaks due to the Incorrect Translation of the Old Georgian Manuscript.

VII International Conference of Gori State Teaching University dedicated to David The Builder, February, 21, 2020.

<https://www.gu.edu.ge/ge/events/meshvide-saertashori-so-samecniero-konferencia1.page>

37. **1991 წლის აპრილ-მაისში აჭარაში განვითარებული მოვლენები**, უახლესი ისტორიის ცენტრის კრებული: ზვიად გამსახურდია – პოლიტიკა, მეცნიერება, ლიტერატურა, გვ. 196–220. თბ., 2020. გამომცემლობა „არტანუჯი“. „უახლესი ისტორიის ცენტრის“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტისა და გამომცემლობა „არტანუჯის“ მიერ ორგანიზებული სამეცნიერო კონფერენცია, 10-12 აპრილი, 2019, თბილისი.

Occurrences During April-May, 1991 in Achara, Collection of the Center of Recent History: Zviad Gamsakhurdia – Politics, Science, Literature, pg.196-220. Tb., 2020. Printing House “Artanuji”. The Center of Recent History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Humanitarian Science Faculty and Printing House “Artanuji” joint scientific conference, April 10-12, 2019, Tbilisi.
file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Conference_Gamsakhurdia_Articles%20(1).pdf

38. **საქართველოს სამოციქულო ეკლესია და ქართველთა სახელმწიფოს საგარეო ორიენტირები**, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, IX, თბ., 2020. გამომცემლობა „ქართუ-

ლი უნივერსიტეტი“.

Georgian Orthodox Church and the External Guideposts of Georgian State, Actual Problems of Kartvelology, IX, Tb., 2020. Printing House “Georgian University”. <https://sangu.edu.ge/ka/article/kartvelologiis-aktualuri-problem>

2019

39. მალტის შეთანხმება (02.12.1989), ეროვნული გმირები და საქართველოს პერსპექტივა, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, VIII, თბ., 2019, გვ. 56-102 . გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. ISSN 1987-930X. მოხსენება წაკითხულია: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენციაზე (28. 03. 2019): ზვიად გამსახურდია – 80; მოხსენების სათაური: **მალტის შეთანხმება (02.12.1989), 1992-93 წლების პუტჩი და 2008 წლის პლებისციტი თანამედროვე გეოპოლიტიკურ კონტექსტში.**
- Malta Negotiation (02.12.1989), National Heros and Perspective of Georgia**, Actual problems of Kartvelology, VIII, Tb., 2019, pg. 56-102. Printing house: “Georgian University”. ISSN 1987-930X. **Malta Negotiation (02.12.1989)**, Putsch during 1992-1993 and Plebiscite of 2008 year, the paper was presented: Scientific conference at St. Andrew The First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia (28.03.2019) – Zviad Gamsakhurdia – 80.
- http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qav_v8_5.pdf
<https://sangu.edu.ge/ka/article/kartvelologiis-aktualuri-problem>
https://www.academia.edu/42899124/Malta_Negotiation_02_12_1989_National_Heros_and_Perspective_of_Georgia
40. დეპორტირებული და მუჰაჯირი ქართველების შთამომავალთა განსხვავებული ენობრივ-ეთნიკური თვითაღქმისათვის,

252

ქართველური მემკვიდრეობა, XXIII, 2019, გვ. 262-268. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. ISSN 1512-0953.

For Different Linguistic and Ethnic Self-Perception of Descendants of Exiled and Muhajir Georgians, Kartvelian Heritage, XXIII, 2019, pg. 262-268. Printing House “Kutaisi State University”. ISSN 1512-0953.

<http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/XXIII/Putkaradze-Tariel.pdf>

41. ქართული ენის ზმნის მწკრივის კომპონენტებისათვის (ასპექტისა და გზისობის კატეგორები), სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეოთხე ეროვნული კონფერენცია: „ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, 11 ივლისი, 2019 .

For the Component of Georgian Verb Mtskrivi (habituality of aspect and categories), IV National Conference: “Actual problems of linguistic Kartvelology and Apkhaziology”, July 11, 2019.

42. შუალობითი კონტაქტის გამომხატავი ყალიბის ამგებ აფიქსთა კვალიფიკაციისათვის, საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტროს მიერ ორგანიზებული „მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალი – 2019“-ის ფარგლებში, წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის XI სამეცნიერო კონფერენცია: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“; 27 სექტემბერი, 2019.

<http://sif.ge/%e1%83%9e%e1%83%a0%e1%83%9d%e1%83%92%e1%83%a0%e1%83%90%e1%83%9b%e1%83%90/>

For the Qualification of Affixes Constructing the Intermediate Contact, Science and Innovation Festival of the Ministry of Education and Science. St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia Kartvelological Centre

Conference, XI, "Actual Problems of Kartvelology", September 27, 2019.

43. **ქრისტე აღსდგა, აღზდგა თუ ქრისტე აღდგა?** საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა II სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, 2020 წელი. 75-102 გვერდი. გამომცემლობა „უნივერსალი“, ნაკითხული მოხსენება: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა II სამეცნიერო კონფერენცია, 11 ივნისი, 2019. თანაავტორი ი. ვაშაკიძე.

Kriste agsdga, Kriste agzdga or Kriste agdga? (Christ has risen!) Conference proceedings.,2020, pg. 75-102. Printing House "Universal". St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia II Scientific Conference of academic personnel, June 11, 2019. Co-author: I. Vashakidze.
<https://sangu.edu.ge/index.php/ka/article/kartuli-universitetis-profesor-m-1>

44. საქართველოს სახელმწიფო ენის პრესტიჟისა და უმცირესობის დედაენის საკითხი 2018 წლის საპრეზიდენტო და 2019 წლის შუალედური არჩევნების მონაცემების მიხედვით, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო კონფერენცია, 11 ივნისი, 2019.

On the Matter of Georgian, State Language Prestige and the Issue of Minority Mother Tongue according to the 2018 Presidential and 2019 Intermediary Elections, scientific conference of St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia academic personell, June 11, 2019.
<https://sangu.edu.ge/index.php/ka/article/kartuli-universitetis-profesor-m-1>

45. მერაბ კოსტავას როლი საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, სანგუს ქართველოლოგიის ცენტრის XII სამეცნიერო კონფერენცია: „მერაბ კოსტავა - 80“, 16 ოქტომბერი, 2019.

The Role of Merab Kostava in the National-Liberation Movement, St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia Kartvelological Center XII scientific conference: “Merab Kostava-80”, October 16, 2019.

<https://sangu.edu.ge/index.php/ka/article/kartvelologiis-tsentris-xii-same>

46. სიტყვათა სესხების კანონზომიერებათათვის (სხვადასხვა ენის მონაცემთა მაგალითზე), ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა განვითარების პერსპექტივები“. კონფერენცია ეძღვნება მიხეილ ყიფიანსა და კოსტა ხეთაგუროვს, 13-15 ოქტომბერი, 2019. თანაავტორი მ. ლაბაძე. თეზისები დაბეჭდილია: თბ., 2019, გვ. 111-114. „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Regularity of Word Borrowings (based on various languages), Ivane Javakhishvili state university V scientific-investigative conference on Georgian-Ossetian cooperation: “Developing perspectives of Georgian-Ossetian cooperation”. Conference is dedicated to Mikheil Kipiani and Kosta Khetagurovi, October 13-15, 2019, pg.111-114. Co-author: M.Labadze. Printing House “Tbilisi State University”.

<https://www.tsu.ge/ge/government/administration/departments/pr/news/vlvtLwcNRZYwl48ei/> [https://www.tsu.ge/government/administration/departments/pr/news/vlvtLwcNRZYwl48ei/](https://www.tsu.ge/ge/government/administration/departments/pr/news/vlvtLwcNRZYwl48ei/)

47. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ქართველური დიალექტური ლექსიკა და ალექსანდრე ყაზბეგის ენობრივი პოლიტიკა. ჟურნალი: კულტურათაშორისი დიალოგი, ტომი V, 2019, გვ. 502-512, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ნაკითხული მოხსენება: იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია, 25-26 ოქტომბერი, 2019 წელი. **The Explanatory Dictionary of Georgian language, Kartvelian Dialectology Vocabulary and Language Politics of Aleksandre Kazbegi. International scientific conference "Intercultural Dialogue"**, Journal: Cross-Cultural Dialogue V, 2019, pg. 501-512. Printing House "Telavi State University". V Conference of Iakob Gogebashvili Telavi state university, October 25-26, 2019.
48. ქორონიმების: „ყოვლი ქართლისა“ და „კოლხას“ მიმართებისათვის, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, X, ქუთაისი, 2018, საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის XI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 26-27 ოქტომბერი, 2019. **For Relations of Choronyms: "Koveli Kartlisa" and "Kolkha"**, Annual of Kutaisi Scientific Library, X, Kutaisi, 2018, XI international conference of Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library, October 26-26, 2019. <https://www.kutaisipost.ge/ka/akhali-ambebi/article/15956-quthaisis-sajaro-bibliotheka-saerthashoriso-konferencias-umaspindzlebs>
49. ქართველთა იდენტობა: შორეული წარსული, ახლო წარსული და მომავალი, მოხსენებათა მასალები, გვ. 111, 256-257, 2019. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ჰუმანიტარული მეცნიერებები გლობალიზაციის ეპოქაში“, ქუთაისი, 1-2 ნო-

ემბერი, 2019.

Identity of the Georgians: distant past, near past and future, Conference proceeding, pg.111, 256_257, 2019. Akaki Tsereteli State University international conference: "Humanitarian sciences in the epoch of globalization", Kutaisi, November 1-2, 2019. <http://conferences.atsu.ge/humanitiesconf/index.php?lng=Ge> <https://www.youtube.com/watch?v=-3MQOnOh0dg>

50. **ფერეიდნული მეტყველების სახესხვაობებისათვის**, თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტისა და შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებული XXXIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ზუგდიდი, 15-16 ნოემბერი, 2019, გვ.72-75. თანაავტორი ს. მულიანი.

Variation of Fereidanian Speech, TSU Arnold Chikobava state linguistic institute and Shota Meskhia Zugdidi state university XXXIX Republican Dialectology Scientific Session materials, Zugdidi, November 15-16, 2019, pg. 72-75. Co-author S. Muliani. <http://ice.ge/of/wpcontent/uploads/2019/11/%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%92%E1%83%98%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-2019.pdf>

2018

51. „ზანურ-სვანური ლექსიკის ადგილი ქართული ენის ახალ განმარტებით ლექსიკონში“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ბსუ ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებული XXXVIII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერ-

რო სესიის მასალები (სესია მიეძღვნა აკადემიკოს არნოლდ ჩიქობავას 120 წლის იუბილეს), ბათუმი, 9-10 ნოემბერი, 2018. გვ. 62-64. თსუ გამომცემლობა.

For the Location of Zan-Svan Vocabulary in New Explanatory Vocabulary, Ivane Javakhishvili State University Arnold Chikobava linguistic institute, Batumi Shota Rustaveli state university and BSU Niko Muskhelishvili institute XXXVIII republican dialectological scientific session materials (The session was dedicated to the 120 years anniversary of Arnold Chikobava), November 9-10, 2018, pg 62-64, Printing House "Tbilisi State University".

52. **პასიური საზოგადოების პრობლემა ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების მიხედვით**, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კვლევების ჟურნალი, ტ. I, №1, გორი, 2018. გვ. 232-237. გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. მოხსენება ნაკითხულია: გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის მეათე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაცია: გამოწვევები და პერსპექტივები“, გორი, 17-18 ნოემბერი, 2017.

The Problem of Passive Society According to Ilia Chavchavadze's Work, Gori State Teaching University, Journal of Scientific Researches, I, №1, Gori, 2018, pg., 232-237. Printing House "Gori State University". The Tenth International Scientific Conference "Internationalization of Higher Education: Challenges and Perspectives" Gori State Teaching University, Gori, November 17-18, 2017.

53. **მიტევებისა და განსაცდელის მიმართების ლინგვისტური და ფსიქოლოგიური ნახნაგები („მამაო ჩვენო“ ტექსტის მიხედვით)**, ქართველური მეკვიდრობა, XXII, ქუთაისი, 2018, გვ. 185-194. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება ნაკითხულია: ქართული უნი-

ვერსიტეტის ფსიქოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო კონფერენციაზე 2016 წელს.

Linguistic And Psychological Facets of Interrelationship between Forgiveness and Temptation (According to The Lord's Prayer), Kartvelian Heritage, XXII, Kutaisi, 2018, pg., 185-194. Printing House "Kutaisi State University". <http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XXII/PutkaradzeTariel.pdf>

54. ქართული ზმნის მწკრივის კატეგორია, სამეცნიერო კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, VII, თბ., 2018, გვ. 195-236. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“.

Category of Georgian Verb Mtskrivi, Actual Problems of Kartvelology, VII, Tbilisi, 2018, pg. 195-236. Printing House "Georgian University". http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qav_v7_19.pdf

55. უნმიდესი და უნეტარესი ილია მეორე და ერთიანი ქართული სახელმწიფოებრივი და ეკლესიური ცნობიერების პრობლემები, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია (კონფერენცია მიეძღვნა უნმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის აღსაყდრების 41 წელს), თბილისი, 24 დეკემბერი, 2018.

Catholics Patriarch of Georgia Ilia II and Problems of National and Devine Consciousness of the United Georgia, scientific conference of the St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia (the conferences was dedicated to 41 years after the enthronement of Catholicos-Patriarch of all Georgia Ilia II), December 24, 2018. <https://sangu.edu.ge/ka/article/utsmidesisa-da-unetaresis-ilia-m>

56. ეკატერინე გაბაშვილის ნოვატორული სკოლა გორში, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სამეცნიერო

კვლევების ჟურნალი, ტომი II, ნაწილი I, გორი, 2018, გვ. 73-76. ნაკითხული მოხსენება: მეთერთმეტე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „განათლება და მეცნიერება XXI საუკუნეში: რეალობა, გამოწვევები, პერსპექტივები“, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, 16-17 ნოემბერი, 2018. თანაავტორი მ. ჭიქაბერიძე.

Ekaterine Gabashvili Novatoric School in Gori, Journal of Scientific Researches, Gori State Teaching University, Volume II, part I, pg. 73-76. XIth international scientific conference: "Education and Science in XXI Century: Reality, Challenges, Oerspectives", Gori State Teaching University, November 16-17, 2018. Co-author M. Tchikaberidze.

57. ტერმინოლოგიური შეცდომები და არსგაყალბებული სიმბოლური თარიღები (ბათუმის მხარის შესახებ 1918-1921 წლებში შექმნილი ოფიციალური დოკუმენტების ზოგი ტერმინის ანალიზი საინფორმაციო ომის კონტექსტში), საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულს სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, VIII, 2018, გვ.151-170. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“.

Terminological Errors and Fraudulent Symbolic Dates (Analysis of Official Documents Concerning Batumi Created in 1918-1921 in The Context of News War), St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia: Works of Faculty of Humanities and Law, VIII, 2018, pg.151-170. Printing house "Georgian University". http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/hum_publ_VIII.pdf

58. ქუთაისის გამორჩეული როლის განმაპირობებელი მიზეზები-სათვის საქართველოს ენობრივ-კულტურულ-სახელმწიფოებრივ ისტორიაში, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, X, ქუთაისი, 2018,

გვ. 154-163. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“.

About The Reasons for the Distinctive Role of Kutaisi in Linguistic and Cultural State in the History of Georgia, Annual of Kutaisi Scientific Library, X, Kutaisi, 2018, pg. 154-163.

The article was presented at the Xth International Conference organized by Ilia Chavchavadze Public library, November 3-4, 2018. Printing Centre “Kutaisi”. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/313728/1/celicdeul_10.pdf

59. **პავლე ინგოროყვა კოლხეთის ენის, მოსახლეობისა და საზღვრების შესახებ /„გიორგი მერჩულის“ მიხედვით/**, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის X სამეცნიერო კონფერენცია, 27 სექტემბერი, 2018. **Pavle Ingorokva about Kolkhetian Language, Population and Borders According Giorgi Merchule**, Xth International Conference of the St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, September 27, 2018.
60. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის როლისათვის „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“ მიერ 1919 წელს ორგანიზებული ყრილობის მომზადებაში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია, კონფერენციის თემა: „საქართველოს პირველი რესპუბლიკის დაფუძნებიდან 100 წელი“, მოხსენებათა თეზისები, ქუთაისი, 19-20 ივნისი, 2018, გვ. 59-60. **The Role of Democratic Government of Georgia in Organizing a Council by “Liberation Committee of Georgia Occupied by Ottoman Empire” in 1919**, Akaki Tsereteli State University scientific conference: 100 years after foundation the first republic, Kutaisi, June 19-20, 2018, pg. 59-60.

61. საქართველოს მენშევიკური და ბოლშევიკური მთავრობები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ავტონომიის შექმნის შესახებ, კავკასიის უნივერსიტეტის შრომების კრებული, 2018, გვ. 58-75. ნაკითხული მოხსენება: კავკასიის უნივერსიტეტის საერთაშორისო კონფერენცია, კონფერენციის თემა: „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (პირველი რესპუბლიკა: 1918-1921 წწ.) – ახალი ეპოქის დასაწყისი“, თბ., 31 მაისი – 1 ივნისი, 2018.
Menshevik and Bolshevik Governments in the South-West Part of Georgia on Creating an Autonomy, Conference Proceeding, 2018, pg. 58-75. Caucasian University international conference: “Democratic republic of Georgia (the first republic: 1918-1921) – beginning of the new epoch”, Tbilisi, May 31-June 1, 2018.
62. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია და „ბათუმის ოლქის“ ავტონომიის საკითხი (ტერმინოლოგიური ასპექტი), საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მიეძღვნა საქართველოს პირველი რესპუბლიკის გამოცხადების 100 წლისთავს, თბ., 15-18 მაისი, 2018.
Constitution of Democratic Republic of Georgia and an Issue of Autonomy of “Batumi Borough” (terminological aspects), joint scientific conference of St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, Gori State Teaching University and Sokhumi State University, dedicated to the 100 years of formation of the first republic of Georgia, Tb., May 15-18, 2018.
63. აკადემიკოსი არნოლდ ჩიქობავა სკოლაში მეგრულად და სვანურად სწავლების წინააღმდეგ /ქართველური ქვესისტემების ადგილი საქართველოს საჯარო სკოლებში/, ქართ-

ველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, VII, თბ., 2018, გვ. 55-69. წაკითხული მოხსენება: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის IX სამეცნიერო კონფერენცია. კონფერენციის თემა: „ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება სკოლაში“. 18-19 აპრილი, 2018. თანაავტორები: ე. დადიანი, მ. თედორაძე.

Prof. Arnold Chikobava Against Teaching in Svan and Megrelian at Schools /the Place of the Kartvelian Subsystems in the Public Schools, Actual Problems of Kartvelology, VII, Tb., 2018, pg. 55-69. St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia Kartvelological Center IXth Scientific Conference: Teaching Georgian Language and Literature in Schools. April 18-19, 2018. Co-authors: E. Dadiani, M. Tedoradze. http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qav_v7_7.pdf

64. საქართველოს ეკლესია გეოპოლიტიკურ კონტექსტში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია „ჩვენი სულიერების ბალავარი“, X, ბათუმი, 2018. სამეცნიერო ჟურნალი: „ჩვენი სულიერების ბალავარი“, 2018, გვ. 503–517. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Georgian Church in Geopolitical Context, Xth Scientific Conference of Batumi Shota Rustaveli State University “The Fundamentals of our Spirituality”, Batumi, 2018. Scientific Journal: The Fundamentals of our Spirituality~, 2018, pg. 503-517. Printing House “Batumi State University”.

https://www.bsu.edu.ge/text_files/ge_file_12363_1.pdf

2017

65. ქართველთა ენობრივი ისტორიის ამსახველი ლინგვისტური რუკები, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების

სამინისტროს მიერ ორგანიზებული „მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალი 2017-ის“ ფარგლებში საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ორგანიზებით ჩატარებული VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ენობრივი სიტუაცია კავკასიაში“, თბ., 27-29 სექტემბერი, 2017.

Linguistic Maps Describing Linguistic History of Georgians, in the frame of “Festival of Science and Innovations 2017” organized by Educationa and Science Ministry of Georgia St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia hold the VIIIth International Scientific Conference at Kartvelology Center on the topic: “Language Situation in the Caucasus”, Tbilisi, September 27-29, 2017.

66. ქართული ენა თურქეთში /„რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ქარტის“ კონტექსტი/, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის საერთაშორისო კონფერენცია, 14-16 დეკემბერი, 2017.

Georgian Language in Turkey in the Context of “The Charter of Regional or Minority Languages”, Gori State Teaching University, 14-16 December, 2017.

67. 1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმი და 1991 წლის 9 აპრილის საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი – მსოფლიოს სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში ღირსეული დაბრუნების უზადო სტრატეგიის საფუძველი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია (მიქაძენა 9 აპრილს), 9 აპრილი, 2017.

The Referendum on March 31, 1991 and the act of Restoration of Independence of Georgia on April 9, 1991 – the Ba-

sis of the Flawless Strategy of Decent Return in Coexistence of World States, Anniversary Conference Dedicated to the Restoration of Independence of Georgia Organizer: St. Andrew The First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, April 9, 2017.

68. დისკუსია მეგრული მეტყველების სტატუსის შესახებ XX საუკუნის 20-30-იან წლებში, სამეცნიერო კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, VI, თბ., 2017, გვ. 5-57. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. თანაავტორი: მ. თედორაძე.

Discussion About the Status of the Megrelian Speech in the 20-30-ies of the 20-th Century /in the scope of the modern context/, Actual Problems of Kartvelology, VI, Tbilisi, 2017, pg., 5-57. Printing House “Georgian University” Co-author: M. Tedoradze http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qap_v6_1.pdf

69. ქართველთა ენობრივი ისტორია დივერგენციული და კონვერგენციული პროცესების გათვალისწინებით, ქართველური მემკვიდრეობა, XXI, 2017, გვ. 353-368. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. წაკითხული მოხსენება: აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: ქუთაისური საუბრები – XIV; მიეძღვნა ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 200 წლისთავს, 3-4 ნოემბერი, 2017.

The Linguistic History of the Georgian According to Processes of Divergence and Convergence, Kartvelian Heritage, XXI, 2016, pg., 353-368. Printing House “Kutaisi State University”. Kartvelological symposium: “Kutaisi Discussions” – XIV: dedicated to Nikoloz Baratashvili’s 200th anniversary Kutaisi Akaki Tsereteli State University, November 3-4, 2017. <http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XXI/PutkaradzeTariel.pdf>

70. **ოსურ ენაში არსებული „კავკასიური ხშულების“ ისტორიისათვის**, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის III საერთაშორისო კონფერენცია: „ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა განვითარების პერსპექტივები: „ქართულ-ოსური ურთიერთობები – ისტორია და თანამედროვეობა“, კონფერენცია ეძღვნება აკადემიკოს გიორგი ახვლედიანსა და აკადემიკოს ვასილ აბაევს, თბ., 13-15 ოქტომბერი, 2017. მოხსენება სრულად დაბეჭდილია კონფერენციის მასალებში, გვ. 145-151; თანაავტორი მ. ლაბაძე.

Towards the History of the “Caucasian” Glotalized Stops in Ossetian, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, scientific research center of the Georgian-Ossetian relationships, III International conference: Prospects for Development of Georgian-Ossetia Relations – History and Modernity: Conference was dedicated to Academicians Giorgi Akhvlediani and Vasil Abayev; Tb., October 13-15, 2017, pg., 145-151. Co-author: M. LaLabadze.

71. **(მამა)კაც-, დედაკაც-, მამაც-, დიაც- და ქალ- ფუძეთა სემანტიკური ველი „ვეფხისტყაოსანში“**, დაიბეჭდა კრებულში: „რუსთაველი და საქართველო“, სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ხაშური, 2017. გვ. 103-119. მოხსენება წაკითხულია: ხაშურის სამუზეუმო გაერთიანების რესპუბლიკურ სამეცნიერო კონფერენციაზე: „რუსთაველი და საქართველო“, 10 დეკემბერი, 2016 წელი.

The Semantic Diapason of the Stems “(Mama)kac-, Dedakac-, Mamac- , Diac- and Kal-“ in “The Knight in The Panther’s Skin”, The scientific journal of Khashuri regional museum “Rustaveli and Georgia”, Khashuri, 2017, pg., 103-119. **The Semantic Diapason Of The Stems “(Mama)kac-, Dedakac-, Mamc- , Diac- and Kal-“ In The “Knight Is The Panther’s Skin”**, Republican Scientific Conference of Khashuri Museum Union: “Rustaveli and Georgia”, December 10, 2016.

72. საქართველოს ეკლესიის წინააღმდეგ გარე ძალების ბრძოლის ექვსი ეტაპი /დიდი გეოპოლიტიკური მოთამაშეების ძველი და ახალი შეცდომები/, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კრებული: „ჩვენი სულიერების ბალავარი“, IX, 2017, გვ. 377-396. გამომცემლობა: „უნივერსალი“.
The Six Levels of the Foreign Force’s Fight Against the Georgian Church (old and new mistakes of the great political figures); Batumi State University scientific collection: “The fundament of our soul life”, IX, 2017, pg., 377-396. Printing House “Universal”.
73. ქართველურ ენობრივ ვარიანტთა (ქვესისტემათა) კვალიფიკაცია და კლასიფიკაცია, ქართული უნივერსიტეტის შრომები, ტ. III, 2017. გვ., 80-105. თანაავტორი: ე. დადიანი.
Qualification and Classification of Kartvelian Linguistic Variants (Subsystems); Proceedings of the Georgian University, Volume III, 2017. pg., 80-105. Co-author: E. Dadiani.
http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/sangu_publ_III.pdf
74. ლეჩხუმის ეტიმოლოგიისათვის, ქართველური ონომასტიკა, 8 (კრებული ეძღვნება პაატა ცხადაიას 80 წლისთავს), თბ., 2017. გვ. 198 -221.
Towards the Etymology of Lechkhumi, Kartvelian Onomastics 8 (dedicated to Paata Tskhadaia 80th anniversary), Tb., 2017. p., 198-221.
75. ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტერიუმები და ქართველურ იდიომთა კვალიფიკაციის პოლიტიზების რეტროსპექტივა, საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, VII, თბ., 2017. გვ. 115-134. მოხსენება წაკითხულია: 2016 წლის 18 ნოემბერს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ან-

დრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის II სამეცნიერო კონფერენციაზე.

Retrospect of Language and Dialect Distinction Criteria and Politicizing Qualification of Kartvelian Idioms, Works of The St. Andrew the First-Called Georgian University of The Patriarchate of Georgia Faculty of Humanities and Law, VII, Tbilisi, 2017, pg., 115-134. The article was presented on November 18, 2016 at the II scientific conference of the St. Andrew the First-Called Georgian University of The Patriarchate of Georgia.

76. **გრამატიკული ნორმები და პოეტური ეშმაკობანი – II /ლადო ასათიანის პოეზია/**, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კონფერენცია /ედღვნება ლადო ასათიანის 100 წლისთავს/, 11 აპრილი, 2017.

Grammar Norms and Poetic Tricks – II /Lado Asatiani Poetry/, Akaki Tsereteli State University conference, dedicated to the 100th anniversary of Lado Asatiani, April 11, 2017.

77. **მეორე თურმეობითის კვალიფიკაციისათვის**, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კონფერენცია /ედღვნება ქეთევან ძონენიძის 100 წლისთავს/, 9 ივნისი, 2017.

For the Qualification of the Perfect, Akaki Tsereteli State University conference, dedicated to 100th anniversary of Ketevan Dzotsenidze /, June 9, 2017.

78. **გეოპოლიტიკურ გზაჯვარედინზე მცხოვრები ქართველი ერის ოცსაუკუნოვანი არჩევანი**, მოხსენება წაკითხულია: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენციაზე 2017 წლის 23 მარტს, კონფერენცია მიეძღვნა საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის 100 წლისთავს.

Twenty-Century Choice of the Georgian Nation Living on a

Geopolitical crossroads, scientific conference of St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, dedicated to the 100th anniversary of the restoration of the autocephaly of the Orthodox Church of Georgia, March 23, 2017.

79. სვანური დიალექტებისათვის ამოსავალი ენობრივი სისტემის ბგერითი შემადგენლობის შესახებ (რომელი სვანური დიალექტის ფონემატური სტრუქტურა ასახავს სვანურისათვის ამოსავალი ენობრივი სისტემის ბგერით შემადგენლობას?), ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელნდგეული, IX, ქუთაისი, 2017, გვ. 155-173. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. ნაკითხული მოხსენება: ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკა, IX საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, კონფერენციის თემა: „ქართველთა ენობრივ-კულტურული სამყარო: სვანეთი“, 10-11 ნოემბერი, 2017.

On the Basic Sound Composition of the Linguistic System of the Svan Dialects; Annual of Kutaisi Scientific Library, IX, Kutaisi, 2017; pg. 155-173. Printing Centre “Kutaisi”. Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library: IX International Scientific Conference on the topic: Linguistic and Cultural World of the Georgian: Svaneti, November 10-11, 2017.

80. თანამედროვე ბათუმი: ინტერესთა კონფლიქტი და პერსპექტივა, „ბათუმი: წარსული და თანამედროვეობა, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, VIII, ბათუმი, 2017, გვ. 350-366. გამომცემლობა: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. ISSN 1987-8745. ჟურნალი „ჭოროხი“, №5, 2017, გვ. 100-119.

Modern Batumi: Conflict of Interests and Prospects, Batumi: past and modernity, VIII international scientific conference materials, Batumi, 2017, pg. 350-366. Printing House “BatumiState University”. ISSN 1987-8745. Journal “Chorokhi”, №5, pg. 100-119.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/295640/1/Choroxi_2017_N5.pdf

81. „ვეფხისტყაოსანში“ დამონმებული ერთი ზმნური ლექსიკური ერთეულის (ნუკევა) ფორმათა პარადიგმა, შოთა მესხიას სახელობის ზუგდიდის სასწავლო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, მიეძღვნა შოთა რუსთაველის 850 წლისთავს, ზუგდიდი, 27-28 ოქტომბერი, 2017.

For the History of One Verbal Lexical Unit (Nukeva) Verified in “The Knight in the Panther’s Skin”, international scientific conference was dedicated to Shota Rustaveli 850th anniversary, Zugdidi, October 27-28, 2017.

82. დედაკაცისა და მამაკაცის თანასწორობის საუკუნოვანი ქართული იდეა (ისტორიული კონტექსტი); **Kadın Erkek Eşitliği Üzerine Asırlık Gürcü Fikri (Tarihsel Durum)**, დუზჯეს უნივერსიტეტის საერთაშორისო კონფერენცია, დუზჯე, 12-13 მაისი, 2017. მოხსენება სრულად დაიბეჭდა ქართულ და თურქულ ენებზე სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა კრებულში, დუზჯე, 2017, გვ. 295-312.

Centennial Georgian Idea of Women and Men Equality (Historical Context), international scientific conference of the DÜZCE ÜNİVERSİTESİ , DÜZCE, Collection of International Conference, DÜZCE, May 12-13, 2017, pg. 295-312.

2016

83. განათლება და ქართველთა თვითაღქმა (აჭარაში ჩანერგილი მასალის მიხედვით).

Образование и этноязыковая самоидентичность Грузин (По данным Аджарии); Евразийский гуманитарных исследований, Пермский институт экономики и финансов, №4,

2016, ст. 129-123, Пермь.

Education and Ethnolinguistic Self-Identity of Georgia (according to Achara); Eurasian humanitarian investigations. Institute of economics and finances, Perm, №4, 2016, pg. 129-130.

84. სილოვან ხუნდაძის „ქართულ გრამატიკაში“ შეტანილი მეგრულ-სვანური მასალის შესახებ, ქართველური მემკვიდრეობა, XX, 2016, გვ., 85-92. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: ე. დადიანი.

On Megrelian-Svan Materials Presented in Silovan Khundadze's "Georgian Grammer", Kartvelian Heritage, XX, 2016, pg., 85-92. Printing House "Kutaisi State University". Co-author: E. Dadiani.

<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XX/DadianiEka.pdf>

85. სილოვან ხუნდაძისა და აკაკი შანიძის პოლემიკა ქართველური ენობრივი ერთეულების კვალიფიკაციის შესახებ, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და იოსებ ოცხელის სახელობის №2 საჯარო სკოლის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენცია, მიეძღვნა ცნობილ საზოგადო მოღვაწეს, პირველი ქართული გიმნაზიის /იოსებ ოცხელის სახელობის №2 საჯარო სკოლის/ ერთ-ერთი დამფუძნებლის – სილოვან ხუნდაძის დაბადებიდან 156-ე წლისთავს, ქუთაისი, 16 აპრილი, 2016.

Silovan Khundadze and Akaki Shanidze's Polemic about the Qualifications of Kartvelian Linguistic Units, joint scientific conference of Akaki Tsereteli State University and Ioseb Otskheli Public School N 2, dedicated to the 156th anniversary of the birth of Silovan Khundadze, Kutaisi, April 16, 2016. <http://rionitv.com/index.php?newsid=1407>

86. თანამედროვე ქართული სამწიგნობრო ენის ბრუნვები (მანქა-

წერი თარგმანის პროგრამისათვის), საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტ. VI, თბ., 2016, გვ. 165-174. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“.

Case as one the Aspects of Noun Formation, works of Faculty of Humanities and Law, VI, of The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, Tbilisi, 2016, pg., 165-174. Printing House “Georgian University”. http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/hum_publ_VI.pdf

87. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება და იაკობ გოგებაშვილი, იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ 140 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, თბილისი, 27 ოქტომბერი, 2016.

Society for Spreading Literacy Among Georgians and Iakob Gogebashvili, scientific conference dedicated to the 140th Anniversary of Iakob Gogebashvili’s “Mother Language”, The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, Tbilisi, October 27, 2016.

https://sangu.edu.ge/index.php?page=362&news_id=2269&lang=geo.

88. სახელმწიფო ენისა და ეთნიკური უმცირესობის ენების შესწავლა-სწავლების პრობლემები (საქართველოსა და თურქეთის ენობრივი სიტუაციის მიხედვით), ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის II საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, თბ., 13-15 ოქტომბერი 2016.

Problems of Learning and Teaching of State and Ethnic Mi-

nority Languages (according to Georgian and Turkish Languages), Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Scientific Research Center of the Georgian-Ossetian relationships, II International conference: "Prospects of Development of Georgian-Ossetian Relations: "Georgian-Ossetian Relations – History and Modernity"; Tb., October 13-15, 2016.

89. ქართული ენის სწავლება საქართველოს ამჟამინდელი საზღვრების მიღმა მცხოვრები ქართველებისათვის: უახლოესი ამოცანები, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, VIII, ქუთაისი, 2016, გვ. 191-215. ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 29-30 ოქტომბერი, 2016. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“.

Teaching Georgian language to Georgians living abroad at present: the Closest Aims, Annual of Kutaisi Scientific Library, VIII, Kutaisi, 2016; pg. 191-215. VIII international scientific conference of Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library, October 29-30, 2016. Printing Centre Kutaisi.

90. თანამედროვე ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები/ საქართველოს წინააღმდეგ მიმდინარე საინფორმაციო ომის კონტექსტი/, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრი, სამეცნიერო შრომათა კრებული, XI, 2016. გვ. 425-468. კრებული ეძღვნება წმინდა მღვდელმთავარ ალექსანდრე ოქროპირიძეს. გამომცემლობა „ჯეოპრინტი“.

The Actual Problems of the Modern Kartvelology (the context of the informational war against Georgia), Gori State Teaching University Humanitarian Science Faculty, The Center of History and Archeology Center scientific works, XI, 2016. pg.,

425-468. The collection was dedicated to St. Archbishop Alekhsandre Qqropiridze. Printing House "Geoprint".

91. **ტრადიცია და ქალის თავისუფალი ნება „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტში (გენდერული დისკურსი)**, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის მიერ ორგანიზებული სამეცნიერო კონფერენცია, მიძღვნა შოთა რუსთაველის დაბადებიდან 850-ე წლისთავს, ქუთაისი, 18-19 ნოემბერი, 2016. დაიბეჭდა ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საიუბილეო კრებულში „რუსთაველი და ოქროს ხანის საქართველო“, 2016. გვ. 62-80. ISBN 978-9941-462-45-0 გამომცემლობა „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.
- Tradition and the Free Will of the Woman in "The Knight in the Panther's Skin" (the Discourse of Gender)**, scientific conference organized by the Department of Georgian Philology of Humanitarian Sciences of the Akaki Tsereteli State University, dedicated to the 850th anniversary of Shota Rustaveli. Kutaisi, November 18-19, 2016. The scientific journal was printed in Batumi State University conference proceeding: "Rustaveli and the Georgia of the Golden age", 2016. pg., 62-80, ISBN 978-9941-462-45-0. Printing House "Batumi Shota Rustaveli State University".
92. **შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ აღწერილი ეთნოსები და მათი სალაპარაკო ენა**, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, V, თბ., 2016, გვ., 72-87, ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის VII სამეცნიერო კონფერენცია „შოთა რუსთაველი – 850“, თბილისი, 13-14 დეკემბერი, 2016.
- Ethnos and Language of Communication in Shota Rustaveli's Poem "The Knight in the Panther's Skin"**, Georgian University "Actual Problems of Kartvelology", V, Tbilisi, pg. 72-87. VIIth scientific

conference of Georgian University Kartvelological Center “Shota Rustaveli – 850”, Tbilisi, December 13-14, 2016. http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qap_v5_8.pdf

93. **გრამატიკული ნორმები და პოეტური ემპაკობანი - I /პაოლო იაშვილის პოეზია/,** ჟურნალი „განთიადი“, 2017 წლის 7-8 (ივლისი, აგვისტო) ნომერი. წაკითხულ მოხსენება: აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, მიძღვნილი „ცისფერყანწელთა“ ლიტერატურული დაჯგუფების შექმნიდან მე-100 წლისთავისადმი. **Grammatical Norms and Poetic Tricks - I /Paolo Iashvili Poetry/,** Journal “Gantiadi”, June-July 7-8, 2017. The paper was presented at the National Scientific Conference of Akaki Tsereteli State University dedicated to the 100th anniversary of the creation of a literary group of “Tsisperkantselta”.
94. საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ორიენტირები თანამედროვე გეოპოლიტიკურ კონტექსტში, კრებული: „საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო და 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი“; საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი. თბ., 2016, გვ. 45-59 გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. <http://dl.sangu.edu.ge/pdf/uzenaesisabcho.pdf>
The Guideposts of the Supreme Council of Georgian Republic in Geopolitical Context, the collection: “The Supreme Council of Georgian Republic and the Act of Reestablishment of Independence on 9 April”, The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia. Tbilisi, 2016, pg.45-59. Georgian University Printing House. <http://dl.sangu.edu.ge/pdf/uzenaesisabcho.pdf>
https://iberiana.wordpress.com/2020/01/14/t_putkaradze/

95. ქართველური თემონიმების წარმოებისა და ქართველური თემების ისტორიის მიმართებისათვის, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ონომასტიკური კრებული, ახალციხე, 2015, გვ. 300-307. გამომცემლობა: „სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტი“.
- On the Formation of Georgian Temonyms and a History of Kartvelian Community Relations.** Samtskhe-Javakheti State University, Collection of Onomastic, Akhaltsikhe, 2015, pg. 300-307. Printing House “Samtskhe-Javakheti University”.
96. საერთოქართველური ენისა და ქართული სალიტერატურო ენის მიმართებისათვის (ფონემატური სტრუქტურა). **К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИИ ОБЩЕКАРТВЕЛЬСКОГО И СТАНДАРТНОГО ГРУЗИНСКОГО ЯЗЫКОВ (ФОНЕМАТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА)**, ЕВРАЗИЙСКИЙ ВЕСТНИК ГУМАНИТАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ, Издательство: Автономная некоммерческая организация высшего образования «ПЕРМСКИЙ ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ И ФИНАНСОВ» (Пермь), Номер: №1 (2) Год: 2015 гв. 30-32. ISSN: 2409-6849 <https://elibrary.ru/item.asp?id=23891098>;
<https://elibrary.ru/contents.asp?issueid=1411208>
- To the Study of Chronology of the Proto-Kartvelian and Standard Georgian Languages (phonemic structure)**, Eurasian bulletin of humanitarian sciences, Printing house: Autonomous non-governmental organization of higher education “Institute of Economic and Finances”, Perm, №1 (2), 2015, pg. 30-32. ISSN: 2409-6849
97. ქართული ენა, როგორც თურქეთის რესპუბლიკის კულტურის ერთ-ერთი შემადგენელი: პრობლემები, პერსპექტივები, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, ტ. IV, 2015,

გვ. 7-49. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის (ფაკულტეტის) ქართველოლოგიის ცენტრის V საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „თურქეთელი ქართველები: ისტორია და პერსპექტივები“; 28-29 მაისი, 2015.

Georgian Language, as one of the Constituent of Culture of the Turkish Republic: the Problems and Perspectives, Actual Problems of Kartvelology, IV, 2015, pg., 7-49. Printing House “Georgian University”. Vth International conference “The Georgians from Turkey: history and perspectives” organized by The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, May 28-29, 2015.

http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qap_v4_1.pdf

98. 1944 წელს სამხრეთ საქართველოდან დეპორტირებული მოსახლეობის შთამომავლების აღსანიშნავად გამოყენებული ტერმინები („მესხი“, „მუსლიმანი ქართველი“, „თურქი“, „თურქი-მესხი“, „მესხეთის თურქები“, ახალციხელი თურქები...) და დეპორტირებულთა შთამომავლების რეპატრიაციის პრობლემები, ქართველური მემკვიდრეობა, XIX, 2015, გვ., 152-168. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Terms Denoting Descendants of the Population Deported from the South Georgia in 1944 (meskh, muslim Georgian, Turkish-Meskh, Meskhetian Turks, Turks from Akhaltsikhe) and Repatriation Problem of the Ancestors of the Deportees; Kartvelian Heritage, XIX, 2015, pg., 152-168. Printing House “Kutaisi State University”.

<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XIX/Putkaradze-Tariel.pdf>

99. განათლება და ქართველთა ეთნიკური (ეროვნული) თვითაღქმა ისტორიულ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის შრომები, ტომი II, თბ., 2015, გვ. 82-93. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“.
- Education and Ethnic (National) Self-perception of Georgians in Historical South-West Georgia (Achara, Lazeti, Tao-Klarjeti, Samtskhe-Javakheti)**, Proceedings of The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia., Volume II, Tbilisi, 2015, pg., 82-93. Printing House “Georgian University”. http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/sangu_publ_II.pdf
100. ზმნური ყალიბები და მათი სემანტიკური კომპონენტები, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტომი II, 2015, გვ. 110-116. გამომცემლობა „მერიდიანი“.
- Verb Forms and their Semantic Components**, The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia Humanitarian Sciences and Law Faculty works, Volume II, 2015, pg. 110-116. Printing House “Meridiani”.
101. ეთნოლინგვისტური დივერსიები საქართველოში (რუსული კონტექსტი), საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტომი III, 2015, გვ. 180-187. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“.
- Ethno-linguistic Diversions in the Georgia (Russian dis-course)**, works of The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia Faculty of Humanities and

Law, III, 2015, pg., 180-187. Printing House “Georgian University”.
http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/hum_publ_III.pdf

102. უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი ილია II – ქართველთა ერთიანობის სიმბოლო, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტომი IV, 2015, გვ. 114-119. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. მოხსენება ნაკითხულია: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენციაზე (მიეძღვნა უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის ილია II-ის აღსაყდრებიდან 37 წლისთავს), 23 დეკემბერი, 2014.

His Holiness and Beatitude, Catholicos-Patriarch of All Georgia, the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan bishop of Bichvinta and Tskhum-Abkhazia Ilia II – Symbol of Unity of All Georgians, Works of The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia Faculty of Humanities and Law, IV, 2015, pg. 114-119. Printing House “Georgian University”. The paper was presented at the conference in The Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia (which was held on the occasion of the 41st anniversary of the enthronement of His Holiness and Beatitude, Catholicos-Patriarch of All Georgia, the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan bishop of Bichvinta and Tskhum-Abkhazia Ilia II, December 23, 2014.
http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/hum_publ_IV.pdf

103. თურქი/ბუნთურქი „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტომი V, 2015, გვ. 111-120. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“.
- Turk/BunTurk according to the Kartlis Tskovreba (the Georgian Chronicles); works of The Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia Faculty of Humanities and Law, V, 2015, pg., 111-120. Printing House “Georgian University”.**
- http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/hum_publ_V.pdf
104. ეგრისი, ლაზიკა, კილხა/კულხა – განსხვავებული სემანტიკის მქონე გეოგრაფიული სახელები თუ ერთი „სახელმწიფოს“ აღმნიშვნელი სხვადასხვა დროის ქორონიმები? ონომასტიკური კრებული, ახალციხე, 2015. გვ. 285-299. გამომცემლობა: „სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.
- Egrisi, Lazika Kilkha/Kulkha – the Geographical Names with the Different Semantics of the Names (homonyms) of one and the same “State” in the different epochs?, Samtskhe-Javakheti State University, Journal of Onomastic, Akhaltsikhe, 2015, pg., 285-299. Printing House “Samtskhe-Javakheti State University”.**
105. უცხოენოვან ველში ქართველთა სწრაფი ასიმილირებისა თუ ხანგრძლივი ნოსტალგიის ენობრივი და ფსიქოლოგიური მიზეზები, საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ფსიქოლოგია: ტრადიცია, თანამედროვეობა“, მიეძღვნა რევაზ ნათაძის ხსოვნას, 29 ოქტომბერი, 2015.
- Psychological Reasons of the Assimilation of Georgian in**

the Foreign Language Environment or Prolonged Nostalgia, scientific conference dedicated to R. Natadze, organized by The Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia: "Psychology: Tradition, Modernity", October 29, 2015.

106. ენა და ერი აკაკი წერეთლის პუბლიცისტიკის მიხედვით, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, VII, ქუთაისი, 2015, გვ. 324-358. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. წაკითხული მოხსენება: ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის VII საერთაშორისო კონფერენცია, 24-25 ოქტომბერი, 2015. საგამომცემლო ცენტრი: „ქუთაისი“.

Language and Nation According to Akaki Tsereteli publications. Annual of Kutaisi Scientific Library, VII, Kutaisi, 2015, pg. 324-358. Printing centre "Kutaisi". The paper was presented at the VIIth international scientific conference of Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library of Kutaisi, October 24-25, 2015. Printing Centre "Kutaisi".

107. ენობრივი ერთეულების აღმნიშვნელი ტერმინები აკაკი წერეთლის პუბლიცისტიკაში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებული ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, მიეძღვნა აკაკი წერეთლის დაბადებიდან 175-ე და გარდაცვალებიდან მე-100 წლისთავს, ქუთაისი, 22-23 ოქტომბერი, 2015.

The Terms used to Describe Linguistic Units in Akaki Tsereteli's Publication, The National Scientific Conference organized by Akaki Tsereteli State University was dedicated to the 175th anniversary of Akaki Tsereteli's birthday and 100th anniversary of his death, Kutaisi, October 22-23, 2015.

108. ცხინვალის მხარესა (ყოფილ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ

ოლქსა) და აფხაზეთში მიმდინარე „კონფლიქტის“ ტერმინოლოგიური შეფასებისთვის, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართულოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ქართულოსური ურთიერთობების განვითარების პერსპექტივები თანამედროვე ქრილში“, 13-15 ოქტომბერი, 2015. მოხსენება დაბეჭდილია: კონფერენციის მასალები, თბ., 2015, გვ. 262-267. გამომცემლობა „უნივერსალი“.

For the Evaluation the „Conflicts” of Tskhinvali (Former Autonomous District of South Ossetia) and Abkhazia in a Terminological Way, I International conference of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Scientific Research Center of the Georgian-Ossetian Relationships: “The perspectives of the Georgian-Ossetian relationships in the modern view”, October 13-15, 2015. The article was printed in the conference proceeding, Tb., 2015, pg. 262-267. Printing House “Universal”. <https://www.tsu.ge/ge/government/administration/departments/pr/news/ZoyZZzKN-hy3AZ3D/>

109. მე-ს იდენტიფიკაციის საკითხისათვის ქართველ ახალგაზრდებში, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: პიროვნება და საზოგადოება ფსიქოლოგიის მეცნიერებაში, 25-26 ივნისი, 2015.

Identification of I Among The Georgian Youth, scientific conference of the Faculty of Social Sciences of The Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia on the Subject: Personality and Society in Psychology, June 25-16, 2015.

110. ქართველისა და საქართველოს აღმნიშვნელი სახელები სა-

ქართველოს წინააღმდეგ მიმდინარე საინფორმაციო ომის კონტექსტში, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მიეძღვნა წმინდა მღვდელმთავარ ალექსანდრეს (ოქროპირიძის) დაბადებიდან 190-ე წლისთავს, 5 ივნისი, 2015.

Names Referring to the Georgian and Georgia in the Context of the Information War Against Georgia, scientific conference of the Gori State Teaching University dedicated to the 190th anniversary of the birth of St. Bishop Alexander (Okropiridze), June 5, 2015.

111. „საქართველოს სახელმწიფო ენა: თანამედროვე გამოწვევები“, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „სახელმწიფო ენა საუნივერსიტეტო კურსებსა და სახელმძღვანელოებში“, 14 აპრილი, 2015.

State Language of Georgia: Current Challenges, Scientific Conference of The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, “State Language at University Courses and Textbooks”, April 14, 2015.

2014

112. უცხოური პოლისემანტიკური ტერმინები ქართულ პოლიტიკურ კონტექსტში (რეგიონი, რეგიონული ენები, რეგიონალიზმი), საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის შრომები, I, თბ., 2014, გვ. 306-332. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“.

Foreign Polysemantic Terminologies in Georgian Political Context (region, regional languages, regionalism), proceed-

ings of The St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia faculty of Humanitarian Sciences, I, Tb., 2014, pg. 306-332. Printing House: "Georgian University". http://dl.sangu.edu.ge/pdf/journals/hum_publ_1.pdf

Foreign polisemantic terms in Georgian political context (region, regional languages, regionalism).

113. ქართული ენის სწავლება „ქართული ტექსტების ეროვნული კორპუსის“ (ტექსტების კორპუსის) ბაზაზე: პრობლემები და პერსპექტივები, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, III, 2014; გვ. 133-141. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. მოხსენება წაკითხულია: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მესამე (საერთაშორისო) კონფერენცია თემაზე: „ქართული სალიტერატურო ენის სწავლება საქართველოს ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისა და სხვა ქვეყნების მოქალაქეთათვის: შედეგები, პრობლემები, პერსპექტივები“, თბილისი, 11-12 აპრილი 2014. კონფერენცია მიეძღვნა ლაზარეს შაბათს (ქართული ენის დღე) და 14 აპრილს (ქართული სახელმწიფო ენის დღე). თანაავტორები: მ. ლაბაძე, თ.ლომაძე ლ.ოთინაშვილი.

Teaching Georgian Language on the Basis of Georgian National Corpus (Texts Corps): Problems and Prospects, Actual Problems of Kartvelology, III, 2014, pg. 129-134. Georgian University Printing House. The article was presented at the III conference of the Georgian University Humanitarian Science Faculty Kartvelological Centre. The conference theme: "Learning Georgian Literary Language for Ethnic Minorities of Georgia and Citizens of other Countries: Results, Problems, Perspectives", Tb., April 11-12, 2014. Co-authors: M. Labadze, T. Lomadze, L. Otinashvili. The conference was dedicated to the Saturday of

Lazarus (Georgian Language Day) and April 14th. http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qap_v3_16.pdf

114. სახელდების მოტივაცია და მსოფლალქმა ქართული ენის მონაცემების მიხედვით (დედაკაცი, მამაკაცი; სახელი, სახლი, დასახლება „ცოლის მოყვანა“; სიძე, სიდედრი, სიმამრი...), საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა სკოლის (ფაკულტეტის) სამეცნიერო კონფერენცია (მიეძღვნა დიდ ქართველ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს, დიმიტრი უზნაძეს) თემაზე: „ფსიქოლოგია - მეცნიერება საუნივერსიტეტო სივრცეში“, 19 დეკემბერი, 2014.

Motivation for Naming and Worldview according to the Data of the Georgian Language (woman, men; name, house, settlement, “marrying someone”; son-in-law, mother-in-law, father-in-law, etc.), scientific conference of the School of Social Sciences of the St. Andrew the First-Called Georgian University (dedicated to the great Georgian scientist and public figure Dimitri Uznadze) “Psychology – Science in the University”, December 19, 2014

115. ენა როგორც პიროვნული, ეთნოკულტურული და ეროვნული მეობის (იდენტობის) განმსაზღვრელი ფენომენი აქტიური გლობალისტური ტენდენციების ეპოქაში /ენობრივი მეობა, ეთნიკური მეობა, ეროვნული მეობა/, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა სკოლის (ფაკულტეტის) სამეცნიერო კონფერენცია „კვლევები გადამკვეთ სივრცეში“, 28 ნოემბერი, 2014.

Language as a Phenomenon that Identifies Personal, Ethno-cultural and National Identity in the Epoch of Active Globalistic Trend/ Linguistic Identity, Ethnic Identity, National

Identity, scientific conference of the School of Social Sciences of the Georgian Orthodox Church of The St. Andrew the First-Called Georgian University (Faculty) "Studies in the Transmission Area", November 28, 2014.

116. რუსეთის 200-წლიანი დამპყრობლური პოლიტიკის კავკასიური წახნაგები საქართველოს ჩრდილოდასავლეთი ნაწილის – აფხაზეთის – მაგალითზე (რუსულ ოკუპაციას ვინ და რატომ „ნათლავს“ ქართულ-აფხაზურ ეთნოკონფლიქტად?), საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული კონფერენცია თემაზე: „აფხაზოლოგიის ძირითადი პრობლემები თანამედროვე დისკურსში“, 1 დეკემბერი 2014.

Caucasian Points of 200-year Conquest of Russia Based on the Example of Abkhazia – the North-Western Part of Georgia – (who “Baptizes” Russian Occupation as Georgian-Abkhazian Ethnic Conflict?), scientific conference organized by the Kartvelology Center of the Faculty of Humanities of the St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, “Major problems of Abkhazian contemporary discourse”, December 1, 2014.

117. პირველი მსოფლიო ომის შემდგომი ევროპის რუკა და ავტოქთონობის საკითხი „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ კონტექსტში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „პირველი მსოფლიო ომი და საქართველო“ (კონფერენცია მიეძღვნა პირველი მსოფლიო ომის დაწყებიდან მესამე წლისთავს), ქუთაისი, 5-6 დეკემბერი, 2014.

The Map of Europe after World War I and the Issue of Auto-

mation in the Context of the “The European Charter On Regional Or Minority Languages”, international scientific Conference organized by Akaki Tsereteli State University “First World War and Georgia” (conference was dedicated to the anniversary of the start of World War I), Kutaisi, December 5-6, 2014.

118. **რემიგრანტ ბავშვთა ენობრივი პრობლემები (ქართული ენის სპეციფიკური ბგერები, მრავალაფიქსიანი ზმნა, ბრუნვა-ცვალებადი სუბიექტი... ენა, როგორც ეროვნული იდენტობის საფუძველი და მსოფლალქმის მოდელი)**, ჰარმონიული განვითარების საზოგადოების, საქართველოს რეინტეგრაციის ცენტრისა და AWO Bremerhaven-ის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო კონფერენცია, რომელიც მიეძღვნა საქართველოში დაბრუნებულთა რეინტეგრაციის პრობლემებს, 26 ნოემბერი, 2014.

Linguistic Problems of Reemigrant Children (Specific Language of Georgian Language, Multi-Word Verb, Turnover Subject... Language as a Basis for National Identity and Model of the World)/ International Conference organized by Reintegration Center of Georgia, People’s Harmonious Development Society and AWO Bremerhaven, dedicated to the reintegration of the returnees, November 26, 2014.

119. **საქართველოს თანამედროვე გამოწვევები და 2014 წელს საქართველოს პარლამენტის ბიუროს მიერ ინიცირებული კანონპროექტი „სახელმწიფო ენის შესახებ“**, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ენასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო საკითხები და ენობრივი პოლიტიკა საქართველოში“, 19 ნოემბერი, 2014.

Current Challenges of Georgia and the Draft Law Initiated by the Bureau of Parliament in 2014 on “State Language”, sci-

entific conference of the Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia on “Language Related Issues and Language Policy in Georgia”, November 19, 2014.

120. ქართული ენის სწავლების პრობლემები საზღვარგარეთ (თურქეთის, ირანის, საფრანგეთისა და რუსეთის მონაცემების მიხედვით), ევროპის კავშირის მხარდაჭერით, ლტოლვილთა დანიის საბჭოს და მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრთან თანამშრომლობით, დიასპორის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატის მიერ ორგანიზებული კონფერენცია (ჩატარდა პროექტის „დიასპორის როლის გაძლიერება საქართველოში“ ფარგლებში), ყვარელი, 17-18 ნოემბერი, 2014.

Georgian Language Teaching Issues Abroad (on the basis of the evidence of Turkey, Iran, France and Russia), with the support of the European Union, the Conference of the Danish Refugee Council and the International Center for Migration Policy Development was organized by the Office of the State Minister of Georgia on Diaspora Issues (under the project “Enhancing the role of Georgian Migrants at Home (ERGEM)”, funded by the European Union and implemented by the Danish Refugee Council in cooperation with the International Center for Migration Policy Development (ICMPD) and the Office of the State Minister of Georgia for Diaspora Issues, Kvareli, November 17-18. http://www.diaspora.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=106&gal_id=439; http://www.diaspora.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=4&info_id=3291;

121. დიმიტრი ყიფიანი და ქართული ენა, ქართველური მემკვიდრეობა, XVIII, ქუთაისი, 2014, გვ., 159-167. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება ნაკითხულია დიმიტრი ყიფიანი და ქართული ენა, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახე-

ლობის ქართული უნივერსიტეტისა და „კულტურათმორისი დიალოგის ასოციაციის“ მიერ ორგანიზებულ სამეცნიერო კონფერენციაზე (მიმდევნა წმიდა დიმიტრი ყიფიანის დაბადებიდან 200 წლისთავს), 12 ნოემბერი, 2014.

<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XVIII/Putkaradze-Tariel.pdf>

Dimitri Kipiani and the Georgian Language, Kartvelian Heritage, XVIII, Kutaisi, 2014, pg. 159-167. Printing House “Kutaisi State University”. The article was presented at the Georgian University scientific conference organized by Cross-Cultural Dialogue Association (dedicated to 200 anniversary of Dimitri Kipiani), November 12, 2014.

122. **საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვისათვის**, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელინდებული, VI, ქუთაისი, 2014, გვ. 285-296. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია (ედღენება ქართველთა და ებრაელთა თანაცხოვრების 26-საუკუნოვან ისტორიას), 25-26 ოქტომბერი, 2014. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“.

For Planning Georgian Linguistic Politics, Annual of Kutaisi Scientific Library Kutaisi, VI, Kutaisi, 2014, pg. 285-296. Printing Centre “Kutaisi”. VI international scientific conference of Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library (dedicated to 26-century history of Georgian and Jewish cohabitation), October 25-26, 2014. Printing House “Kutaisi”.

123. **ეგრისი, ლაზიკა, კილხა/კულხა – განსხვავებული სემანტიკის მქონე გეოგრაფიული სახელები თუ ერთი „სახელმწიფოს“ აღმნიშვნელი სხვადასხვა დროის ქორონიმები?** სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ 2014 წლის 11-12 ივნისს ჩატარებული სამეცნიერო კონფერენცია.

Egrisi, Lazika, Kilkha / Kulkha – Chronims of Various Periods Referring to One “State” that Carry Different Semantics, Materials of the scientific conference conducted by Samtskhe-Javakheti State University, June 11-12, 2014.

124. **სახელდების მოტივაცია და უძველესი გენდერული ბალანსი**, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა და სამართალმცოდნეობის ფაკულტეტის მიერ 2014 წლის 26-27 ივნისს ჩატარებული სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ფსიქოლოგია, თეორია, კვლევა“ (მიეძღვნა აკადემიკოს შოთა ნადირაშვილის ხსოვნას).

Motivation of Naming and Ancient Gender Equality, scientific conference held by the Faculty of Social Sciences and Law at the the St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia: “Psychology, Theory and Research” (dedicated to the memory of academician Shota Nadirashvili) <http://sangu.ge/images/2014/nadprog.pdf>

125. **400 წლის წინ ირანში გადასახლებულ ქართველთა შთამომავლების ენობრივი კომპეტენცია**, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მეოთხე კონფერენცია თემაზე: „ირანის ქართველები: ისტორია და პერსპექტივები“, თბილისი, 28-29 მაისი, 2014. თანაავტორი: ს. მულიანი. კონფერენცია მიეძღვნა საქართველოდან ირანში ქართველთა გადასახლების 400 წლისთავს.

Language Competence of the Descendants of Georgians Evacuated to Iran 400 Years Ago, IV conference of Kartvelology Center on “Georgians of Iran: History and Perspectives”, dedicated to 400 years of Georgian resettlement from Iran, Tbilisi., May 28-29, 2014.

126. უმთავრესი გეოპოლიტიკური რესურსის – დემოგრაფიის – მართვის ერთი ასპექტი (სახელმწიფო ენა, როგორც ქვეყნის მოქალაქეთა კონსოლიდაციის გარანტი), საქართველოს ეკონომისტთა ასოციაციის, ბიზნეს პალატისა და ჟურნალ „საქართველოს ეკონომიკის“ კონფერენცია თემაზე: „საქართველოს 2013 წლის პოლიტიკონომია და 2014 წლის გამოწვევები“, 4 აპრილი, 2014.

One Aspect of Operating Principle Geopolitical Resource – Demography – the State Language as a Guarantor of Consolidation of Citizens of the Country, conference held by Association of the Georgian Economists, Business Chamber and Magazine “Georgian Economy”: “Political Economy of 2013 and Challenges of 2014”, April 4, 2014.

2013

127. საღვთისმეტყველო ენა მართლმადიდებელ ქრისტიანობასა და ისლამში – სამწიგნობრო ენის განსხვავებული პერსპექტივები, საერთაშორისო ჟურნალი „სამეცნიერო აზრი“, II, 2013, გვ. 45-73. გამომცემლობა „უნივერსალი“. მოხსენება წაკითხულია ქართულ-ირანულ II საერთაშორისო კონფერენციაზე: ქრისტიანობა და ისლამი, თბილისი, 27-30 ნოემბერი, 2012.

Language of Theology in Orthodox Christianity and Islam – Different Prospects of Literary Language, international journal „Scientific Judgement“, II, 2013, pg. 45-73. Printing House “Universal”. The paper was presented at the international conference: “Christianity and Islam”, Tbilisi, November 27-30, 2012.

128. ახალი ნაღმები საქართველოს სახელმწიფოებრიობის წინააღმდეგ /ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის ახალი პროექტის ერთი კარის კრიტიკული ანალიზი/, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელო-

ბის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, V, ქუთაისი, 2013; გვ. 362-372. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. მოხსენება წაკითხულია: ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე, 26-27 ოქტომბერი, 2013; კონფერენცია ეძღვნება ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დაარსების 140 წლისთავს.

New Landmines Against Georgia's Statehood, Annual of Kutaisi Scientific Library, V, Kutaisi, 2013, pg. 362-272. Printing Centre "Kutaisi". The paper was presented at the 5th international conference of Ilia Chavchavadze Public Library, October 26-27, 2013. The conference was dedicated to 140th anniversary since establishment the library.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/178771/1/Celicdeuli_2013_N5.pdf

129. ნიკო მარის 1923 წლის საპროტესტო წერილი თბილისის უნივერსიტეტისათვის ქართული ხელნაწერების გადმოცემის გამო, კრებული: „მეცნიერების თანამედროვე პრობლემები“ /კრებული ეძღვნება პროფესორ თორნიკე ეფრემიძის დაბადებიდან 80 წლისთავს/, ქუთაისი, 2013. გვ. 41-52.

The Protest Letter Written by Niko Marr in 1923 to the Tbilisi State University about the Publishing Georgian Manuscripts, collection: "The Modern Problems of the Science", dedicated to the 80th anniversary of Prof. Tornike Epremidze, Kutaisi, 2013. pg., 41-52.

130. ქართულ ზმნურ ფორმათა განდასების მეთოდოლოგიური საფუძვლებისათვის), ქართველური მემკვიდრეობა, XVII, ქუთაისი, 2013, გვ. 303-308. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. /ტომი ეძღვნება ლომან-ეფენდი ქარცივაძის დაბადების 200 წლისთავს/. მოხსენება წაკითხულია საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზი-

უმზე: „ქუთაისური საუბრები“, XIII, ქუთაისი, 17-18 მაისი, 2013 (სიმპოზიუმის სამუშაო პროგრამა და მასალები).

On Methodological Basis for Classification of Georgian Verb Forms, Kartelian Heritage, XVII, Kutaisi, 2013, pg. 303-308. Printing House: “Akaki Tsereteli State University”. The publication was dedicated to the 200th anniversary of Loman-effendi Kartsivadze. The paper was presented at the symposium “Kutaisi Discussions” – XIII, Kutaisi, May 17-18, 2013.

<http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/XVII/Putkaradze-Tariel.pdf>.

131. ქართველური არქიფორმები, ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის საკითხი და ქართული ენის თანამედროვე გამოწვევები, ქართველური მემკვიდრეობა, XVII, ქუთაისი, 2013, გვ. 309-315. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორები: ე. დადიანი, ქ. გურჩიანი. /ტომი ეძღვნება ლომან-ეფენდი ქარცივაძის დაბადების 200 წლისთავს/. წაკითხულია მოხსენება საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზიუმზე: „ქუთაისური საუბრები“, XIII, ქუთაისი, 17-18 მაისი, 2013. (სიმპოზიუმის სამუშაო პროგრამა და მასალები).

Kartvelian Archi-Forms, Issue of Segmentation of the Kartvelian Linguistic World and Current Challenges of the Georgian Language, Kartvelian Heritage, XVII, Kutaisi, 2013, pg., 309-315. Printing House “Akaki Tsereteli State University”. The publication was dedicated to the 200th anniversary of Loman-effendi Kartsivadze. The paper was presented at the international scientific symposium: “Kutaisi Discussion”, XIII, Kutaisi, May 17-18, 2013 <http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/XVII/Putkaradze-Tariel1.pdf>

132. ქართული ენის ტექნოლოგიზება /პირველი რიგის გადაუდებელი ამოცანები/, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობ-

ლემები, II, 2013, გვ. 15-24. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. ნაკითხული მოხსენება საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრისა და საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ახალგაზრდობის სულიერი და ინტელექტუალური განვითარების ცენტრის მიერ ორგანიზებულ სამეცნიერო კონფერენციაზე, კონფერენციის თემა: „14 აპრილი – საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე“ /სამეცნიერო კონფერენციის მასალები/; თბ. 2013.

Technologizing of Georgian Language /the most Urgent Tasks, Actual Problems of Kartvelology, II, 2013, pg. 15-24. Printing House “Georgian University”. The conference paper was presented at the international conference organized by the Georgian University Humanitarian Science Faculty Kartvelological Center and the Intellectual and Spiritual Center of the Georgian Patriarchate: “April 14 – Georgian State Language Day”, Tbilisi, 2013 http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qap_v2_2.pdf

133. საქართველოს სახელმწიფო ენა, ე.წ. რეგიონული ენები, რეგიონალიზმი და საქართველოს უსაფრთხოების კონცეფცია, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებული სამეცნიერო კონფერენცია: „საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობის და რეგიონული განვითარების თანამედროვე გამოწვევები“; თბილისი, 5 აპრილი, 2013.

Georgian State Language, Regional languages, Regionalism and Security Concept of Georgia, scientific conference organized by the St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia: Modern Challenges of Local Government and Regional Development of Georgia; Tbilisi, April 5, 2013.

134. საქართველოს სახელმწიფოს პრობლემები თანამედროვე გეოპოლიტიკურ კონტექსტში და 1944 წელს მესხეთიდან დეპორტირებული მოსახლეობის შთამომავალთა რეპატრიაციის საკითხი, ასოციაცია „ტოლერანტისა“ და სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „დეპორტირებული მესხები – წარსული და დღევანდლობა“, თბილისი, 17-18 მაისი, 2013. **The Problems of Georgian State in Modern Geopolitical Context and Issue of Repatriation of Descendants of Deported Population from Meskheta in 1944**, joint international scientific conference of the association “Toleranti” and Samtskhe-Javakheti State Teaching University: “Deported Meskhs – Past and Present”, Tbilisi, May 17, 2013 <http://sknews.ge/index.php?news-id=1597> <http://putkaradze.blogspot.com/2013/09/1944.html>
135. ივანე ჯავახიშვილისა და ნიკო მარის ერთი პოლემიკის შესახებ (ქართული უნივერსიტეტი – ეროვნულ და ანტიეროვნულ ძალთა დაპირისპირების მთავარი თემა), დიდი ქართველი მეცნიერის, აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის დაბადების დღისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია; საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, 23 აპრილი, 2013. თანაავტორი: ი. ვაშაკიძე **Arguing between Ivane Javakhishvili and Niko Marr (Georgian University – main issue of national and antinational power controversion)**, scientific conference was held on the occasion of anniversary date of prominent Georgian scholar, academician Ivane Javakhishvili. The Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, April 23, 2013. Co-author: I. Vashakidze /<http://sangu.ge/index.php?do=static&page=jav/>

136. ილიომთა კლასიფიკაციის კრიტერიუმები და ისტორიული სამხრეთ საქართველოს დიალექტთა ადგილი ქართველურ ენობრივ სამყაროში, პროფესორ შუშანა ფუტკარაძის დაბადებიდან 70 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენცია, ბათუმი, 5 დეკემბერი, 2012. **Classification Criteria of Idioms and the Place of Historical South Georgian Dialects in the Kartvelian Linguistic World**, Scientific Conference dedicated to the 70th anniversary of Professor Shushana Putkaradze, Batumi, December 5, 2012.
137. დავით კლდიაშვილის ენობრივი ხედვა და ენობრივი სტილის თავისებურებანი, დავით კლდიაშვილისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია, ქუთაისი, 2012. თანაავტორი: ი. ვაშაკიძე. **Linguistic Viewpoint and Peculiarities of Language Style According Davit Kldiashvili**, scientific conference dedicated to Davit Kldiashvili, Kutaisi, 2012. Co-author: I. Vashakidze.
138. ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები და საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანები, კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, I, 2012, გვ. 9-38. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. მოხსენება წაკითხულია საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მეორე (პირველ საერთაშორისო) კონფერენციაზე; კონფერენციის თემა: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, 25-26 ნოემბერი, 2011 **Actual problems of Kartvelology and Objectives of the Kartvelology Centre of Saint Andrew the First-Called Georgian**

University of the Patriarchate of Georgia, Collection: Actual Problems of Kartvelology, I, 2012, pg., 9-38. Printing House "Georgian University". The paper was presented at the second conference (the first international) of the Kartvelology Centre of the Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia of the Patriarchate of Georgia; Conference theme: "Actual Problems of Kartvelology", November 25-26, 2011. http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qap_v1_1.pdf

139. **ლაზეთის მკვიდრ ქართველთა (ლაზთა) ენობრივ-ეთნიკური იდენტობის საკითხები**, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, I, 2012, გვ. 207-222. გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“. თანავტორები: ი. თანდილავა, მ. ლაბაძე. წაკითხულია მოხსენება საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მეორე (პირველ საერთაშორისო) კონფერენციაზე; კონფერენციის თემა: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, 25-26 ნოემბერი, 2011.

Linguistic-ethnic Identity Issues of Lazeti Georgian Inhabitants, Collection: Actual Problems of Kartvelology, I, 2012, pg., 207-222. Printing House "Georgian University". Co-authors: I. Tandilava, M. Labadze. The paper was presented at the second conference (the first international) of the Kartvelology Centre of the Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia; Conference theme: "Actual Problems of Kartvelology", November 25-26, 2011. http://dl.sangu.edu.ge/pdf/qapvols/qap_v1_18.pdf

140. **ზმნურ ფორმათა პარადიგმის მანქანური მოდელირების პრობლემები – I**, ქართველური მემკვიდრეობა, XVI, ქუთაისი, 2012, გვ., 200-212. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Problems of Machine Modeling of Verb Paradigm – I; Kartvelian Heritage, XVI, Kutaisi, 2012, pg., 200-212. Printing House “Kutaisi State University”.

<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XVI/Putkaradze-Tariel.pdf>

141. „ენის ქარტია“ და ეთნიკურ უმცირესობათა ავტოქოტონობის საკითხი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნე, №2, 2012. გვ. 76-88.

The Charter of the Languages and the Issue of the Autoctony of the Ethnic Minorities, Bulletin of the national academy of sciences, №2, 2012. pg., 76-88.

142. საინფორმაციო ომი საქართველოს წინააღმდეგ (გეოპოლიტიკური კონტექსტი), მარი ბროსე – 210 (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საიუბილეო კრებული), თბილისი, 2012. გვ. 21-29. თანაავტორი: თამარ ბელქანია.

Scientific war against Georgia (Geopolitical context), Mari Brose – 210, Sokhumi State University works, Tbilisi., 2012, pg., 21-29; Co-author: Tamar Belkania.

143. თურქეთის მოქალაქე ავტოქოტონ ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური იდენტობისათვის (ტაოელი ქართველები), ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის II საერთაშორისო კონფერენცია: ტაო-კლარჯეთი (მასალები), ბათუმი, 5-8 სექტემბერი, 2012, 195-197. ISBN 9789941-9284-1-3. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

Turkish Citizen for the Linguistic Ethnic Identity of Georgians (Georgians from Tao), II International Conference of the National Center of Manuscripts: Tao-Klarjeti (Materials); Batumi, September 5-8, 2012, pg. 195-197. ISBN 9789941-9284-1-3. National Centre of Manuscripts.

144. შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანში“ აღწერილი სახელმწიფოების მახასიათებლები /პრობლემებისა და წარმატების მიზეზები/, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწადი, IV, ქუთაისი, 2012, გვ., 249-260. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. მოხსენება წაკითხულია ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე /მიეძღვნა „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი ბეჭდური გამოცემის 300 წლისთავს/, ქუთაისი, 20-21 ოქტომბერი, 2012.

Features of the States Described in Shota Rustaveli's "The Knight in the Panther's Skin" (Reasons of Failures and Success), Annual of Kutaisi Scientific Library, IV, Kutaisi, 2012. pg., 249-260. Printing Centre "Kutaisi". The paper was presented at the IV international scientific conference of Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library /dedicated to the 300th anniversary of the first print edition of "The Knight in the Panther's Skin", Kutaisi, October 20-21, 2012.

http://dSPACE.nplg.gov.ge/bitstream/1234/178766/1/Celicdeuli_2012_N4.pdf

145. ზმნის კომპიუტერული მოდელირების ერთი საკითხი: რამდენ პირიანია „ვაკეთებ“ ზმნა?, მოხსენება წაკითხულია ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე /მიეძღვნა ბიბლიოთეკის დაარსების 140 წლისთავს/, ქუთაისი, 9-10 ნოემბერი, 2012. თანაავტორი: ს. ადამია.

One of the Problems of Computer Simulation of Verb: Category of Person of the Verb "to do", V International Scientific Conference of Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library /dedicated to the 140th anniversary of the establishment of library /, Kutaisi, November 9-10, 2012. Co-author: S. Adamia.

146. ილია ჭავჭავაძის ენობრივი კონცეფციის ძირითადი ასპექტები, ქართველური მემკვიდრეობა, XVI, ქუთაისი, 2012 გვ., 213-223. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: ი. ვაშაკიძე. წაკითხულია მოხსენება ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან 175-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენციაზე, სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პეტერბურგი, 25-30 ნოემბერი, 2012.

Main Aspects of Ilia Chavchavdze's Concept of Language, Kartvelian Heritage, XVI, Kutaisi, 2012, pg., 213-223. Printing House "Kutaisi State University". The scientific conference was organized by St. Petersburg State University dedicated to the 175th anniversary of Ilia Chavchavdze, November 25-30, 2012. Russia, St. Petersburg. Co-author: I. Vashakidze <http://ejournals.atssu.ge/Kartvelology/issues/XVI/PutkaradzeTariel1.pdf>

147. რუსეთის საცავებში არსებული ქართული ხელნაწერებისა და სიძველეების საქართველოსთვის გადმოცემის საკითხი (1922 წ) და ნ. მარისა და ივ. ჯავახიშვილის დაპირისპირება, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, თბილისი, 14-15 აპრილი, 2012. თანაავტორი: ია ვაშაკიძე.

The Issue of Transferring Georgian Manuscripts and Antiquities to Russian Stores in Georgia (1922), Controversy Between N. Marr and Iv. Javakhishvili. The international scientific conference was organized by the Georgian Technical University Theology Center, Tbilisi, April 14-15, 2012, Co-author: I. Vashakidze

2011

148. სინთეზატორის ალოფონური ბაზის განსაზღვრა არტიკულაციური მახასიათებლების მიხედვით, ქართველური მემ-

კვიდრეობა, XV, ქუთაისი, 2011, გვ., 158-164. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი ა. ვაშალომიძე.

Defining Allophonic Base of Synthezator According to Articulatory Features, Kartvelian Heritage, XV, Kutaisi, 2011, pg., 158-164. Printing House "Kutaisi State University". Co-author: A. Vashalomidze. <http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XV/VashalomidzeAleksandre.pdf>

149. **ვაჟა-ფშაველა ქართული სამწიგნობრო ენის, ანბანისა და ქართველური დიალექტური ლექსიკის შესახებ**, ქართველური მემკვიდრეობა, XV, ქუთაისი, 2011, გვ., 43-51. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. / ეძღვნება ვაჟა-ფშაველას დაბადებიდან 150 წლისთავს/.

Vazha-Pshavela on Georgian Literary Language, Alphabet and Kartvelian Dialect Vocabulary, Kartvelian Heritage, XV, Kutaisi, 2011, pg., 43-51. Printing House "Kutaisi State University" /dedicated to the 150th anniversary of the prominent writer Vazha Pshavela/.

<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XV/PutkaradzeTariel.pdf>

150. **1790 წლის „ივერიელთა ერთობის ტრაქტატის“ ტექსტის სემანტიკური ანალიზი (ყოველნი ივერიელნი; ზემო და ქვემო ივერიის ქვეყანანი; ერთისა ენისა მქონებელნი; მავასხებლობითი/მავასხელობითი სიყვარული)**, ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, III, ქუთაისი, 2011, გვ. 214-220. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. მოხსენება წაკითხულია საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის პირველი სამეცნიერო კონფერენციაზე, ეძღვნება სვეტიცხოვლის 1000 წლისთავსა და 2009-2010 წლების „სრული-

ად საქართველოს და ყოველთა ივერიელთა ერთობის ახალ ტრაქტატს“, 13 ოქტომბერი, 2010

Semantic Analyses of the text “The Unity of the People of Iveria” 1970 (All the people of Iveria; the countries of highland and lowland of Iveria; the owners of the same language; affection of mutual duties), Annual of Kutaisi Scientific Library, III, Kutaisi, 2011, pg. 214-220. Printing Centre “Kutaisi”. The paper was presented at the first scientific conference of Georgian University Kartvelological Centre dedicated to the 1000 anniversary of Svetitskhoveli and “The Unity of the People of Iveria” of 2009-2010 years, October 13, 2010.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/178760/1/Celicdeuli_2011_N3.pdf

151. თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა იდენტობის საკითხები, ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, III, ქუთაისი, 2011, გვ. 221-239. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. თანაავტორი: მ. ლაბაძე.

The Identity Issues of the Identity of the Georgians Settled in Turkey, Annual of Kutaisi Scientific Library, III, Kutaisi, 2011, pg., 221-239. Printing Centre “Kutaisi”. Co-author: M. Labadze http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/178760/1/Celicdeuli_2011_N3.pdf

152. ქართველთა შობა-ახალი წელი და მეკვლე, ქართველური მემკვიდრეობა, XV, ქუთაისი, 2011, გვ., 247-262. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: დ. შავიანიძე.

Christmas and New Year of Georgians, and First Visitor to Family at New Year, Kartvelian Heritage, XV, Kutaisi, 2011, pg., 247-262. „Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: D. Shavianidze.

<http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/XV/PutkaradzeTariel1.pdf>

153. ქართველთა დედაენა: ლაზარეს შაბათი /ქართული ენის დღე/ და 14 აპრილი /საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე/, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ქართული ენის როლი საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის საქმეში“, თბილისი, 14-15 აპრილი, 2011 /დაიბეჭდა მოხსენებათა თეზისები/.
Mother tongue of the Georgian: Saturday of Lazarus / Georgian Language Day / and April 14 / Day of State Language of Georgia/, the international scientific conference organized by the Georgian Technical University Theology Center: “The Role of Georgian Language in the State Reconstruction of Georgia”, Tbilisi, April 14-15, 2011.
154. ცნებები: „საქართველოს სახელმწიფო ენა“, „ქართველთა დედაენა“, „უმცირესობის ენა“, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მიეძღვნა საქართველოს სახელმწიფო ენის დღეს – 14 აპრილს, თბილისი, 2011.
Notions: “Georgian State Language”, “Mother Tongue of All Georgians”, “Minority Language”, scientific conference of the Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia on the occasion of state language of Georgia – April 14, 2011.
155. იუსუფელში /თურქეთი/ მცხოვრებ ქართველთა იდენტობის საკითხები, ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, ქუთაისი, 15-16 ოქტომბერი, 2011.
Issues of Identity of Georgians Living in Yusuf /Turkey/, III international scientific conference of Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library, Kutaisi, October 15-16, 2011.

156. **ამასიელი ქართველები**, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერიძის სახელობის უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ტბელობა“, კონფერენციის მასალები; 2-3 ოქტომბერი, 2010, გვ. გამომცემლობა „სეზანი“.

Amasyan Georgians, international scientific conference on the Saint Tbel Abuseridze University of the Patriarchate of Georgia – “Tbeloba”, Conference Proceeding; Eparchy of Skhalta, October 2-3, 2010, Printing House “Sezani”.

157. **ქართული ენა – ქართველთა ეროვნული სიცოცხლე /სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის ეპისტოლეებისა და ქადაგებების მიხედვით/**, ქართველური მემკვიდრეობა, XIV, 2010, გვ. 9-35. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. (ტომი ეძღვნება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსს, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტს, უწმიდესსა და უნეტარესს ილია მეორეს).

წაკითხული მოხსენება: ქართული იდეა და ქართული ენა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის ეპისტოლეებისა და ქადაგებების მიხედვით, აკადემიკოს ი. ფრანგიშვილის დაბადების 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „საინფორმაციო და კომპიუტერული ტექნოლოგიები, მოდელირება, მართვა“, თბილისი, 1-4 ნოემბერი, 2010. გვ. 242-243.

The Georgian Language – National Life of Georgians/According to Epistles, Sermons and Speeches of Cathalicos-Patriarch of All Georgia, the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan Bishop of Abkhazia and Pitsunda, His Holines and Beatitude Ilia II/, Kartvelian Heritage, XIV, 2010, pg. 9-35.

Printing House "Kutaisi State University". The publication was dedicated to the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan Bishop of Abkhazia and Pitsunda, His Holiness and Beatitude Ilia II. The paper was presented at the international scientific conference "Information technologies, modeling, management", on the occasion of the 80th anniversary of academician I. Prangishvili. Tbilisi, November 1-4, 2010, pg. 242-243.

<http://ejournals.atso.ge/Kartvelology/issues/XIV/Putkaradze-Tariel.pdf>.

158. **2002 და 2010 წლების საერთო-სახალხო აღწერები რუსეთში და ქართველთა იდენტობის საკითხები**; ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო კონფერენცია, თბილისი, 14-17 ივნისი, 2010.

Georgian Identity Issue According to the Public Census during 2002-2010 in Russia, scientific conference of Ivane Javakhishvili Institute in History and Ethnology, Tbilisi, June 14-17, 2010.

159. **საქართველოსა და რუსეთის ურთიერთობის ისტორიიდან, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „დიდაჭარობა, 2010. გვ. 147-149. მოხსენება წაკითხულია შემდეგი სათაურით: საქართველოს წინააღმდეგ რუსეთის აგრესიის ისტორიისათვის**, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „დიდაჭარობა“, 01-02 მაისი, 2010. გამომცემლობა „სეზანი“. ISBN 978-9941-0-2796-3.

The History of Georgia and Russia, international scientific conference "Didacharoba", 2010, pg. 147-149. The paper was presented as: History of Russian aggression in Georgia, Georgian Patriarchate St. Tbel Abuseridze State University international conference "Didacharoba", May 1-2, Printing House "Sezani", ISBN 978-9941-0-2796-3.

160. ისტორიული უმცირესობის ენის ცნება „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ მიხედვით და საქართველოში არსებული ენების კვალიფიკაციის საკითხი; აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ენა, როგორც კულტურათშორისი მედიატორი“, კონფერენციის მასალები, ქუთაისი, 2010. გვ. 566-587. გამომცემლობა: „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.

Language Notion of Historic Minorities According to “The European Charter for Regional or Minority Languages” and an Issue of Qualification of Existing Languages in Georgia.

International scientific conference of Kutaisi Akaki Tsereteli State University Humanitarian Faculty: “Language as a Crosscultural Mediator”, Conference Proceedings, Kutaisi, 2010, pg. 566-587. Akaki Tsereteli University Printing House.

161. „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ ევროპული სამდივნოს (ევროპის საბჭო) ბოლო რეკომენდაციები (14.09.2010) და საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის აქტუალური საკითხები, ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის II საერთაშორისო სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, II, ქუთაისი, 2010. გვ., 194-203. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

“The European Charter for Regional or Minority Languages” and the Questions of Georgia’s Language Policy, The Annual of Kutaisi Scientific Library, II, Kutaisi, 2010., pg., 194-203. Printing House “Kutaisi State University”.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/178743/1/Celicdeuli_2010_N2.pdf

162. ჭანები /სანები და ლაზები, ცოტნე დადიანის სახელობის

სოხუმის დამოუკიდებელი უნივერსიტეტის სამეცნიერო ჟურნალი, №8-9, 2010. გვ. 333-344 ISSN 1987-8877. ჟურნალი ეძღვნება პროფესორ ვალერიან ჭანიას ნათელ ხსოვნას. **Chans/Sans and Laz**, Sokhumi State Independent University Tsothe Dadiani Scientific Journal, №8-9, 2010, pg. 333-344. ISSN 1987-8877. The journal was dedicated to the commemoration of Valerian Chania.

163. **ართვინის ილის (თურქეთის რესპუბლიკა) ავტოქთონ ქართველთა დიალექტების საზღვრებისათვის**, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის I საერთაშორისო კონფერენცია: ტაო-კლარჯეთი; 2010 წლის 05-08 ოქტომბერი. მოხსენებათა სრული ვარიანტები დაბეჭდილია კონფერენციის მასალებში; თბ., 2010, გვ. 391-401 (ინგლისური რეზიუმე გვ. 401). ISBN 978-9941-9284-0-6. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი (გამოქვეყნებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული ფონდის დაფინანსებით).

Dialectal borders of Autochthon Georgians in Artvin Ili (Turkish republic), I international conference of National Institute of Manuscripts, October 05-08, 2010. Conference Proceeding; Tbilisi, 2010, pg. 391-401 (English resume pg.401). ISBN 978-9941-9284-0-6. Natinal Centre of Manuscripts. Published with financial assistance of Shota Rustaveli National Scientific Foundation.

164. **ხმოვანი პრეფიქსების ფუნქციისათვის ქართულ (ქართველურ) ზმნაში**, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კრებული: „ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები“, ტ. II, თბ., 2010, გვ. 290-303. გამომცემლობა „უნივერსალი“. მოხსენება წაკითხულია: სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეორე ეროვნულ სამეცნიერო კონფერენციაზე: ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები, თბ., 21-22 მაისი, 2010.

Function of Vowel Prefixes in Georgian (Kartvelian) Verb,

Sokhumi State University collection: "Linguistic Kartvelology and Problems of Apkhaziology", V. II, Tb., 2010, pg. 290-303. Printing House "Universal". The paper was presented at the II scientific conference in Sokhumi State University, Tb., May 21-22, 2010. http://opac.sciencelib.ge/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=32227&shelfbrowse_itemnumber=45994#holdings

2009

165. **ოლთისი: სახელის ეტიმოლოგიისა და ციხე-ქალაქის რეალური ისტორიისათვის**, ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწადი, I, ქუთაისი, 2009. გვ. 250-263. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“. მოხსენება წაკითხულია ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე, ქუთაისი, 15-16 ოქტომბერი, 2009.
- Oltisi: on the Etymology of the Name and the Real History of the Acropolis**, Annual of Kutaisi Scientific Library, I, Kutaisi, 2009. Pg., 250-263. Publishing Centre "Kutaisi". Read at the first international scientific conference of Kutaisi Ilia Chavchavadze's Public Library, Kutaisi, October 15-16, 2009. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/178709/1/Celicdeuli_2009_N1.pdf <http://www.scribd.com/doc/21258763/T-Putkaradze-Oltisi>
166. **ქართველური დიალექტების კლასიფიკაციის კრიტერიუმისათვის**, კრებული: ქართველურ ენა-კილოთა განდასების საკითხები (XXIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მოხსენებები), ქუთაისი, 2009. გვ.14-43. ISBN 9941-9102-0-3. გამომცემლობა „ლამპარი“
- Criteria of Kartvelian Dialect Classification**, Collection: Grouping Issues of Kartvelian Idioms (XXIX republican dialectological scientific session papers), Kutaisi, 2009, pg. 14-43. ISBN 9941-9102-0-3. Printing House "Lampari".

167. დღეს არის თუ არა აქტუალური ქართველური ენა-კილოების კვალიფიკაცია-კლასიფიკაციის პრობლემატიკა? კრებული: ქართველურ ენა-კილოთა განდასების საკითხები (XXIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მოხსენებები), ქუთაისი, 2009. გვ. 5-13. ISBN 9941-9102-0-3. გამომცემლობა „ლამპარი“.
- Is Kartvelian language-dialects classification actual nowadays?** Collection: Grouping Issues of Kartvelian Idioms (XXIX republican dialectological scientific session papers), Kutaisi, 2009, pg. 5-13. ISBN 9941-9102-0-3. Printing House “Lampari”. <http://www.scribd.com/doc/23255608/putkaradze-dadiani-L-xach-XXIX-Dialekt-Sesiis-Moxsen>
168. I-VI საუკუნეების ქართლის სამეფოდ დასავლეთი ნაწილი (ეგრისი, სუანეთი, მარგვეთი, არგუეთი...) ლინგვო-კულტურული თვალსაზრისით („ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით), ქართველური მემკვიდრეობა, XIII, ქუთაისი, 2009, გვ. 244-267. გამომცემლობა „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. მოხსენება წაკითხულია: საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზიუმზე: „ქუთაისური საუბრები“, XII, ქუთაისი, 13-14 ნოემბერი, 2009 (სიმპოზიუმის სამუშაო პროგრამა და მასალები)
- The West Part of the Kartli Kingdom (Egrisi, Suaneti, Margueti, Argueti...) of A.D. I-VI in Terms of Linguo-Cultutal Situation (According to Georgian Chronicles)**, Kartvelian Heritage, XIII, Kutaisi, 2009, pg., 244-267. Printing House “Kutaisi State University”. The paper was read at the international symposium “Kutaisi Discussions”, XII, Kutaisi, November 13-14, 2009. <http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XIII/Putkaradze-Tariel.pdf>; <http://www.scribd.com/doc/22581076/Simpoziumi-Kutaisuri-Saubrebi-XII-2009>
169. იუსუფელის (ისტორიული ტაოს) ქართულენოვან სოფელთა ეთნოლინგვისტური მიმოხილვა - I: ჭევაი (**Biçakçılar**), ქარ-

თველური მემკვიდრეობა, XIII, 2009, გვ. 65-78. გამომცემლობა „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. თანაავტორი – რ. გუჯეჯიანი. საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ტბელობა“, ოქტომბერ-ნოემბერი, 2009; კონფერენციის მასალები, ხულო, 2009, გვ. 179-189. გამომცემლობა „სეზანი“ ISBN 978-9941-023941.

Ethnolinguistic Survey of the Georgian Language Villages in Iusufeli (Historical Tao) - Khevai (Bichakchilar), Kartvelian Heritage, XIII, 2009, pg., 65-78. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: R. Gujejiani. Presented paper: Georgian Patriarchate St. Tbel Abuseridze State University International Scientific Conference “Tbeloba”, October-November, 2009; Conference Proceeding, Khulo, 2009, pg. 179-189. Printing House “Sezani”, ISBN 978-9941-023941.

<http://ejournals.atso.ge/Kartvelology/issues/XIII/GujejianiRoze-ta.pdf>

170. „ბატონი“ სიტყვაფორმის ისტორიისა და სემანტიკური ნიუანსებისათვის, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ გამოცემული კრებული: „ოთარ მიქიაშვილი – 70“, თბილისი, 2009. გვ. 111-118. მოხსენება წაკითხულია 2009 წლის 3 აპრილს ჩატარებულ სამეცნიერო კონფერენციაზე, რომელიც მიეძღვნა ოთარ მიქიაშვილის დაბადებიდან 70 წლისთავს. გამომცემლობა „უნივერსალი“.

Word-forming History and Semantic Nuances of a Word “Batono” (I am listening), Sokhumi State University proceeding: “Otar Miqiasvili – 70”. Tbilisi, 2009, pg.111-118. The paper was presented at the scientific conference on the occasion of the 70th anniversary of Otar Miqiasvili. Prnting House “Universal”. <http://www.scribd.com/doc/14026178/-The-etymology-of-the-Georgian-word-Batoni>

171. თანამედროვე ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური აღწერა „მსოფლიოს ენათა რეესტრის“ (inguarium.iling-ran.ru) მიხედვით და არსებული სინამდვილე, საქართველო და მსოფლიო (წარსული და თანამედროვეობა), შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენცია: „საქართველო და მსოფლიო (წარსული და თანამედროვეობა)“, ბათუმი, 14-15 ნოემბერი, 2008.

Ethnolinguistic Description of Modern Georgians According to the “World Language Registry” (inguarium.iling-ran.ru), Exiting Reality, Georgian and the World (past and modernity), Scientific Conference of Shota Rustaveli State University: Georgia and the World (past and modernity), Batumi, November, 14-15, 2008. <http://www.scribd.com/doc/14098229/Putkaradze-Msoflios-EnaTa-Reestri-Da-Sakartvelo>.

172. საქართველოს გეოპოლიტიკური სტრატეგიის რამდენიმე ასპექტი: ქართველოლოგიის პოლიტიკების საკითხისათვის, კრებული: საქართველოში არსებული კონფლიქტი და მშვიდობის პერსპექტივები, საქართველოს საპატრიარქო, კონრად ადენაუერის ფონდი, თბ., 2009, გვ. 221-234. გამომცემლობა „კალმუსი“. მოხსენება წაკითხულია საქართველოს საპატრიარქოსა და კონრად ადენაუერის ფონდის მიერ ორგანიზებულ კონფერენციაზე: „საქართველოში არსებული კონფლიქტები და მშვიდობის პერსპექტივები“, თბილისი, 2-3 დეკემბერი, 2008.

<http://www.scribd.com/doc/9100139/Tariel-Putkaradze-Some-Aspects-of-the-Geopolitical-Strategy-of-Georgia>
Some Aspects of the Geopolitical Strategy of Georgia (on Politicization of the Kartvelological Studies), Collection: Causes of War Prospects for Peace. Georgian Orthodox Church, Konrad-Adenauer Foundation, Tb., 2009, pg. 221-234. Printing House “Kalamusi”. The paper was presented at the conference organized by the Orthodox Church and the Konrad-Ad-

enauer-Foundation. The conference on the theme: Causes of War – Prospects for Peace. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d911b177-5305-367c-4fca-b31ed0a-f249a&groupId=252038

173. სახელის ფორმათმანარმოებელი აფიქსების ისტორიული მიმართებისათვის ქართველური ქვესისტემების მონაცემების მიხედვით, ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები, I, თბილისი, 2009. გვ. 170-192. ახლავს რუსული რეზიუმე. ISSN 1987-7838. გამომცემლობა „უნივერსალი“.

On Historic Relation of Noun Form-making Affixes Based on Kartvelian Subsystems; Problems of Linguistic Kartvelology and Apkhaziology, I, Tbilisi, 2009, pg. 170-192. ISSN 1987-7838. Printing House “Universal”. <http://www.scribd.com/doc/14026458/soxumis-universiteti>.

174. -ისა, -იშა; -იშე, -იშენ; -ისად, -ისდა, -იზა, -იზან, -იზე... ფორმათმანარმოებელი ფორმანტების ისტორიული მიმართებისათვის (საერთოქართველურისა და ქართველური ქვესისტემების მიხედვით), „ენათმეცნიერების საკითხები“, ზურაბ სარჯველაძისადმი მიძღვნილი კრებული, I-II, თბილისი, 2009, გვ. 119-132. მოხსენება წაკითხულია სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში აკად. ქ. ლომთათიძის საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენციაზე, თბილისი, 23-24 თებერვალი, 2009.

გამომცემლობა: „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“ ISSN 1512-04(73).

-isa, -isha, -ishe, -ishen, -isad, -isda, -iza, -izan, -ize...on Historic Relation of Form-making Formants (Based on Common-Kartvelian and Karvelian Subsystems), “Linguistic Questions”, Collection dedicated to Zurab Sarjveladze, I-II, Tbilisi, 2009 pg. 119-132. The paper was presented at Sokhumi State Univer-

sity Scientific Conference dedicated to academician Q. Lomtadze, February 23-24, 2009. Printing House "Tbilisi State University". ISSN 1512-04(73).

<http://www.scribd.com/doc/14344131/Tariel-Putkaradze-Mimartulebiti-Da-Danishnulebiti-Brunvebi>

175. ქართველური დიალექტური ლექსიკა – სამნიგნობრო ქართულის მასაზრდოებელი წყარო, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „დიდაჭარობა“, მაისი, 2009, გვ. 301-307; კონფერენციის მასალები, ხულო, 2009, გამომცემლობა „სეზანი“.

Kartvelian Dialectal Vocabulary – Nourishing Source of Literary Georgian, Georgian Patriarchate St. Tbel Abuseridze State University International Scientific Conference: Didacharoba, May, 2009; Conference Proceeding, Khulo, 2009, pg. 301-307; Printing House "Sezani".

176. „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ და ქართული ენა თურქეთის რესპუბლიკაში, ქართულ-თურქული პარალელები, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კრებული I, თბილისი, 2009. გვ. 90-102. გამომცემლობა: „უნივერსალი“.

“The European Charter for Regional or Minority Languages” and Georgian Language in Turkish Republic, Georgian-Turkish parallels, Collection of Sokhumi State University, I, Tbilisi, 2009, pg. 90-102. Printing House "Universal". <http://www.scribd.com/doc/19370418/kartuli-ena-turketshi>

177. ბუნ-თურქნი: პალეოგრაფიული შეცდომა, თურქულენოვანი ხალხის აღმნიშვნელი ერთ-ერთი უძველესი ეთნონიმი, კომპაქტურად დასახლებული ლტოლვილი „თურქები“ თუ „სასტიკ წარმართთა“ აღმნიშვნელი მეტაფორა?, ხელნაწერთა

ეროვნული ცენტრის | საერთაშორისო სიმპოზიუმი „ქართული ხელნაწერი“, თბილისი, 19-25 ოქტომბერი, მოხსენებათა თეზისები, 2009, გვ. 123-125. ISBN 978-9941-4-6. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

Bun-Tuks: Paleographic Mistakes, One of the Oldest Ethnonim Denoting Turkish Generation, Refugee “Turks” Resettled in Compact Areas or Metaphor Denoting “cruel pagans?”, National Centre of Manuscripts | International Conference “Georgian Manuscript”, Tbilisi, October 19-25, 2009, Theses, 2009, pg. 123-125. ISBN 978-9941-4-6 National Centre of Manuscripts <http://www.scribd.com/doc/21513441/Tariel-Putkaradze-turkebi-Turks-bun-turkebi-bunturks>

178. საქართველოს „ორგვარი“ ლინგვისტურ-ეთნიკურ-პოლიტიკური ისტორია და ადეკვატური რუკების პრობლემა, ჟურნ. „სვეტიცხოველი“, №2, 2009, გვ. 56-76. გამომცემლობა „ტექნიკური უნივერსიტეტი“.

Dual Lingo-ethnic-political History of Georgia and Problem of Adequate Maps, Journal “Svetitskhoveli”, №2, 2009, pg. 56-76. Printing House “Technical University”. <http://www.sveticx-ovelijournal.ge/current.php>

179. ისტორიული კოლხეთი და სამწიგნობრო ენა, „ჯვარი ვაზისა“, თბილისი, 2009, 3-4.

Historic Kolkheti and a Literary Language, “Djvari Vazisa”, Tbilisi, 2009, 3-4. <http://www.scribd.com/doc/19105865/Putkaradze-Kolxa-Da-Samcignobro-Ena>

180. გეოპოლიტიკური ინტერესების შეჯახება ამიერკავკასიაში: ბათუმი 1878, 1920, 1991, 2008, კრებული: „სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო მეზობელ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესების კონტექსტში“, აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების 130 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშო-

რისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ბათუმი, 2009. გვ. 111-136. გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, საერთაშორისო კონფერენციის ორგანიზატორი: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეყნებო დაწესებულება – საარქივო სამმართველო, ბათუმი, 11-12 ივნისი.

Impact of Geopolitical Interests in Transcaucasia: Batumi 1878, 1920, 1991, 2008, Collection: “The South-West Georgia in the Context of Geopolitical Interests of Neighbouring States”. International Scientific Conference on the occasion of the 130 years since return to the motherland, Batumi, 2009, pg. 111-136. Printing House “Shota Rustaveli State University”, International conference organizer: Government of Autonomous Republic of Achara Archive, Batumi, June 11-12. <http://www.scribd.com/doc/3809567/batumi-geostrategia>

181. ქართველური დიალექტური ლექსიკა სულხან-საბას „სიტყვის კონაში“, სულხან-საბა ორბელიანის დაბადებიდან 350 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო რესპუბლიკური კონფერენცია, ქუთაისი, 19-20 მაისი, 2009. თანაავტორები: ე. დადიანი, ლ. ხაჭაპურიძე.

Kartvelian Dialectal Vocabulary in “Sitkvis Kona” by Sulkhan-Saba, scientific republican conference on the occasion of 350 years anniversary of Sulkhan-Saba Orbeliani, Kutaisi, May 19-20, 2009. Co-authors: E. Dadiani, L. Khachapuridze.

182. ისტორიული უმცირესობის ენის ცნება „ევროპული ქარტიის“ მიხედვით და საქართველოში არსებული ენების კვალიფიკაციის საკითხი, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ენა როგორც კულტურათაშორისი მედიატორი“, ქუთაისი, 28 მაისი, 2009.

Language of Historic Minorities According to “The European Charter for Regional or Minority Languages”, scientific con-

ference “Language as a crosscultural mediator”, Kutaisi, May 28, 2009.

183. იანეთელი მესხები (ლინგვო-კულტურული ასპექტები), აკად. სერგი ჯიქიას დაბადების 110 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია, ახალციხე, 26-27 ივნისი, 2009. **Ianetian Meskhs (lingo-cultural aspects)**, scientific conference on the occasion of 110th anniversary of Acad. S. Jiqia, Akhaltsikhe, June 26-27, 2009.
184. პალატალიზებული ხმოვნები ქართველურ ენა-კილოებში და საქართველოს ისტორიის ზოგი საკითხი, საქართველოს უნივერსიტეტის I ყოველწლიური კონფერენცია ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, 15 აპრილი, 2009. მოხსენებათა მოკლე შინაარსი, თბილისი, 2009, გვ. 41-43. **Palatalized Vowels in the Kartvelian Language and Dialects and Some Issues of the Georgian History**, I annual conference of Georgian University in humanitarian sciences, April 15, 2009. Tbilisi, pg. 41-43.

2008

185. ლინგვისტური სიტუაცია კონფლიქტურ რეგიონებში – აფხაზეთის რუსეთის საზღვართან 1989 წლის მოსახლეობის აღწერის და პოლიტიზირებული ლინგვისტური რუკების მიხედვით, თეორიული ლინგვისტიკის ჟურნალი, ტომი 5 – 2008, №1, გვ. 87-97. ინგლისური ენის შემსწავლელი სლოვაკური ასოციაცია და პრესოვის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა. ISSN 1336-782X <http://www.skase.sk/Volumes/JTL11/index.html> **Linguistic Situation in Conflict Regions – the Abkhazia Border Within Russia According to 1989 Census Data and Politicized Linguistic Maps**, SKASE Journal of Theoretical Linguistics, volume 5 – 2008, №1, pg. 87-97. The Slovak Association for the

186. მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნის ვარიანტთა ისტორიისათვის ქართული სამნიგნობრო ენისა და ქართველური დიალექტების მონაცემთა მიხედვით, კრებული: „აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძეს“, თბილისი, 2008. გვ. 112-127. გამომცემლობა „უნივერსალი“. მოხსენება წაკითხულია თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში აკად. ქეთევან ლომთათიძის სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 75 წლისთავისადმი მიძღვნილ რესპუბლიკურ სამეცნიერო კონფერენციაზე, 12-13 თებერვალი, 2007
- On the Marking History of Ergative According to the Georgian Literary Language and Kartvelian Dialects.** Collection: “To academician Ketevan Lomtadze”, Tbilisi, 2008, pg. 112-127. Printing House “Universal”. The article was presented at the Tbilisi State University scientific republican conference on the occasion of 75th unnuversary of Acad. Ketevan Lomtadze, February 12-13, 2007. <http://www.scribd.com/doc/13973516/T-Putkaradze-ergative-20081>
187. რატომ დაერქვა აჭარის ერთ-ერთ სოფელს დიდაჭარა?, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით“, ხულო, 2-4 მაისი, 2008. მოხსენებათა მასალები, სხალთის ეპარქია, 2008. გვ. 84-86.
- Why was Didachara Called the Name of One of the Villages of Achara?** Scientific conference “On the way of Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia” Khulo, 2-4 May, 2008. Skhalta Eparchy, pg. 84-86.
188. იმპერიული პრინციპის – გათიშე და იბატონე – თანამედროვე პერსპექტივები (სამეცნიერო ლიტერატურასა და გლობალურ

ქსელში არსებული ეთნოლინგვისტური რუკების კრიტიკული ანალიზი), ჟურნალი „თანამემამულე“ (უცხოეთში მცხოვრებ ქართველთა ცენტრალური გამოცემა), №3 (29), ლონდონი, მაისი-ივნისი, 2008.

Switch and Rule – Modern Perspectives of Imperial Principles (critical analysis of scientific literature and ethnolinguistic maps uploaded in Internet). Journal: “Tanamemamule” (central publication of Georgians living in foreign countries), №3 (29), London, May-June, 2008. <http://www.tanamemamule.eu/arqivi/arq.html>

189. კონფლიქტი აფხაზეთში, საქართველოს ფედერალურ ერთეულებად დაშლის მცდელობა და პერსპექტივები (საქართველოს ენობრივი სიტუაციის ანალიზი), ჟურნალი „ჩვენებური“, №4 (16), 2008

Conflict in Apkhazia, Perspectives and Attempt of Deviding Georgia into Federal Units (analysis of Georgian language situation), journal “Chveneburebi”, №4 (16), 2008.

190. სვანები: საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები, კრებული „სვანეთი – ქართული კულტურის სავანე“, ეძღვნება საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უნმინდესისა და უნეტარესის ილია მეორის დაბადებიდან 75-ე და აღსაყდრებიდან 30-ე წლისთავს, თბილისი, 2008, გვ. 141-152. გამომცემლობა „ხვამლი“. მოხსენება წაკითხულია: 2006 წლის ივნისში სამეცნიერო კონფერენციაზე, რომელიც გაიმართა თბილისში, ლენტეხსა და მესტიაში

Svans: Place of Living, Mother Tongue, Dialects, collection: „Svaneti – haven of Georgian culture~, dedicated to the 75th anniversary and 30 years after the enthronement of Catholicos-Patriarch of all Georgia Ilia II, Tbilisi, 2008, pg. 141-152. Printing House “Khvamli”. The article was presented at the scientific conference in Lentekhi, Mestia and Tbilisi.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/236408/1/Svaneti_Qartuli%20kulturis_Savane.pdf?fbclid=IwAR1fkEaaeDoPuoo5Z-VCKaKPbmzhAluz5Oqr5ye3G7EjcHJ_I2caTkusBEdQ.

191. კვლავ ქართული წყვილბაგისმიერი სპირანტის შესახებ (იმერხეული მასალის მიხედვით), ქართველური მემკვიდრეობა, XII, ქუთაისი, 2008. „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. გვ., 316-321. თანაავტორი: მ. მიქაუტაძე.
On a Georgia Bilabial Spirant (Based on the Analysis of Imerkhebian Data), Kartvelian Heritage, XII, 2008, pg. 316-321. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: M. Mikautadze <http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/XII/PutkaradzeTariel.pdf>
192. ეთნოგრაფიული ზედა მაჭახელი, ქართველური მემკვიდრეობა, XII, ქუთაისი, 2008, გვ., 73-87. „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორები: რ. გუჯეჯიანი, რ. თოფჩიშვილი, ნ. შოშიტაშვილი, გ. ჭეიშვილი.
Ethnographic Zeda (Upper) Matchakheli, Kartvelian Heritage, XII, Kutaisi, 2008, pg. 73-87. Printing House “Kutaisi State University”. Co-authors: R. Gujejiani, R. Topchishvili, N. Shoshitashvili, G. Cheishvili
<http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/XII/GujejianiRoze-ta.pdf>
193. კიდევ ერთხელ მცდარი ეთნოლინგვისტური კვალიფიკაციების შესახებ, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 2, ქუთაისი, 2008, გვ. 46-62. გამომცემლობა „ინტელექტი“.
Again about Incorrect Ethnolinguistic Qualifications, Gelati Science-Academy journal, 2, Kutaisi, pg. 46-62. Printing House “Intelekti”.

194. 1991 წლის 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი, პუტინ-დუგინის გეოპოლიტიკური გეგმები და რუსული ოკუპაციის დასასრულის დასაწყისი, საქართველოს პარლამენტის ანტიკრიზისული საბჭოს ფორმატით გამართული სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პერსპექტივები“, 13 ოქტომბერი, 2008.

The Act of Reestablishment of Independence on 9 April 1991, Geopolitical Plans of Putin-Dugin's and the Commence of the End of the Russian Occupation, Anti-crisis council scientific conference of the parliament of Georgia: "Perspectives for the restoration of entirety of Georgia" October 13, 2008

<http://www.parliament.ge/ge/media/axali-ambebi/antikrizisuli-sabchos-sxdoma-17824.page>

The article:<http://www.scribd.com/doc/6505547/The-Perspectives-of-Restoration-of-the-Entirety-of-the-Territory-of-Georgia>

195. ქართველთა სამწიგნობრო კულტურა (სწავლების პრინციპებისათვის), საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ტბელობა“, კონფერენციის მასალები; ნოემბერი, 2008, გვ. 368-374. გამომცემლობა: „სეზანი“ ISBN 978-9941-0-0851-1.

Literary Culture of Georgians (on the principles of teaching), Georgian Patriarchate St. Tbel Abuseridze International Scientific Conference "Tbeloba". Conference Proceedings; November 2008, pg. 368-374. Printing House: "Sezani". ISBN 978-9941-0-0851-1.

196. ტერმინოლოგიური პრობლემები: ქართველური/ქართული ზეპირსიტყვიერება, ქართველური მწერლობა, ქართველური სამწიგნობრო ენა და ქართველური დიალექტები, გელათის სასულიერო აკადემიის, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერე-

ბათა აკადემიის იმერეთის რეგიონალური განყოფილების და მეცნიერების ისტორიის საქართველოს საზოგადოების ქუთაისის განყოფილების ერთობლივი | საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „რელიგიისა და მეცნიერების ურთიერთობის საკითხები“. 22-23 ნოემბერი, 2008 წ.

Terminological Problems: Kartvelian/Georgian Orally Transmitted Folklore, Georgian Literary Language and Georgian Dialects; | Joint International Conference of Gelati Theological Academy, Akaki Tsereteli State University, Georgian Academy of Ecology Imereti Regional Department, Science History Association of Georgia Kutaisi Branch: “The relation matters of religion and science”; Kutaisi, November, 22-23, 2008.

2007

197. **ასომთავრული ანბანისა და ქართული სამწიგნობრო ენის სათავე – ძვ.წ. II-I ათასწლეულებში არსებული საერთოქართველური ენა**, საიუბილეო კრებული: თეოლოგიის კათედრა 5 წლისაა, თბილისი, 2007, გვ. მოხსენება წაკითხულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის კათედრის 5 წლისთავისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კონფერენციაზე, თბილისი, 14 თებერვალი, 2007, გვ. 127-157, გამომცემლობა „ტექნიკური უნივერსიტეტი“.

The Beginning of Georgian Capital Script and Georgian Literary Language – Common-Kartvelian Language Existing in the 1st and 2nd Millennium BC, anniversary collection: Theological department is 5 year old, Tbilisi, 2007. The article was presented at scientific conference of Georgian Technical University on the occasion of 5th anniversary of Theological Department, Tbilisi, February 14, 2007, pg. 127-157. Printing House: “Technical University”.

198. **პავლე, სიმონ და პოლ (პავლე) ზაზაძეების როლისათვის სტამ-**

ბოლის ქართული სავანის დაცვისა და შენარჩუნების საქმეში, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, ქუთაისი, 2007, გვ. 52-74. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება წაკითხულია „ქუთაისური საუბრები“ XI, სიმპოზიუმის მასალები, 2007, გვ. 4.

On the Role of Simon and Pavle (Paul) Zazadzes in the Protection and Preserving of the Istanbul Georgian Cloister, Kartvelian Heritage, XI, Kutaisi, 2007, pg., 52-74. Printing-House “Kutaisi State University”. The paper was presented at the “Kutaisi Discussions”, IX, Symposium Proceeding, 2007, pg.4.

<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XI/Putkaradze-Tariel1.pdf>.

<http://www.scribd.com/doc/2159061/Pavle-Simon-and-Paul-Pavle-Zazadzes>

199. ქართველური ლექსიკის ისტორიიდან I, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, ქუთაისი, 2007, გვ. 95-98. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: ნ. ბართაია. მოხსენება წაკითხულია: „ქუთაისური საუბრები“ XI, სიმპოზიუმის მასალები, 2007, გვ. 6.

From the History of Kartvelian Words I, Kartvelian Heritage, XI, Kutaisi, 2007, pg. 95-98. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: N. Bartaia. The paper is read at the symposium, “Kutaisi Discussions” – XI. Symposium proceeding, 2007, pg.6.

<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/XI/BartaiaNomadi1.pdf>

200. ქართველური ზმნის ფორმათწარმოებითი შესაძლებლობები და ლოგიკური პარადიგმის საკითხი, კავკასიოლოგთა I საერთაშორისო კონგრესის მასალები, თბილისი, 22-26 ოქტომბერი, 2007, გვ. 177-179. გამომცემლობა „უნივერსალი“.

Formative Capabilities of the Georgian (Kartvelian) Verb and Question of Logical Paradigm; 1st international Congress

of Caucasiologists, Tbilisi, Oct. 22-26, 2007, pg. 177-179. Printing House "Universal".

201. ქართველური ენობრივი სივრცე – I (ენობრივი სიტუაცია აფხაზეთში, სამეგრელოსა და სვანეთში), ქართველური მემკვიდრეობა, XI, ქუთაისი, 2007, გვ. 341-368. „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: ე.დადიანი.

Kartvelian Language Space – I (Language Situation In Abkhazia, Megrelia and Svaneti), Kartvelian Heritage, X1, 2007, pg., 341-368. Printing House "Kutaisi State University". Co-author E. Dadiani.

<http://ejournals.atso.ge/Kartvelology/issues/XI/PutkaradzeTariel.pdf>

<http://www.scribd.com/doc/2323109/Kartvelian-Language-Space-I-Part>

202. ქართული სამწიგნობრო ენის საყრდენი ენობრივი ერთეულის საკითხისათვის, „ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები: ისტორია და თანამედროვეობა“, პირველი კრებული, თბილისი, 2007, გვ. 267-288. ISSN 1512-4622. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. მოხსენება წაკითხულია: საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ ორგანიზებულ სამეცნიერო კონფერენციაზე: „ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები (ისტორია და თანამედროვეობა)“, თბილისი, 14, 16-17 აპრილი, 2007.

On the Issue of Basis Linguistic Unit of the Georgian Literary Language. Issues of Georgian literary language: history and modernity“, first collection, Tbilisi, 2007, pg. 267-288, ISSN 1512-4622. The conference was organized by the Ministry of Education and Science of Georgia: "Issues of Georgian literary language (history and modernity)", Tbilisi, April 16-17, 2007.

203. იმფჯრეველის მიკროტოპონიმია, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, ქუთაისი, 2007, გვ., 333-340. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: მ. მიქაუტაძე.
The Microtoponyms of Impkhrevli, Kartvelian Heritage, XI, 2007, Pg., 333-340. Printing House "Kutaisi State University". Co-author M. Mikautadze <http://ejournals.at su.ge/Kartvelology/issues/XI/PutkaradzeTariel2.pdf>
204. ქართული ენის სამეტყველო ბგერები და სატრანსლიტერაციო სქემის საკითხი, ქსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის შრომები, IX, ქუთაისი, 2007, გვ. 67-73. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
Speech Sounds of Georgian Language and Transliteration Schemes, Kutaisi State University, Faculty of Humanitarian Sciences, IX, 2007, pg. 67-73. Printing House "Kutaisi State University". <http://www.scribd.com/doc/26163857/Putkaradze-Kartuli-Enis-Sametkvelo-Bgerebi-Da>
205. უფლისადმი ლოცვა „გლოვის ღელეში“ (კიდევ ერთხელ ილია ჭავჭავაძის „განდეგლის“ დედაზრის შესახებ), ლიტერატურული დიალოგები, III, ქუთაისი, 2007. გვ. 212-218. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება: „გლოვის ღელე“ ილია ჭავჭავაძის „განდეგლის“ მიხედვით“ წაკითხულია აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან 170-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ რესპუბლიკურ სამეცნიერო კონფერენციაზე, 21-23 ნოემბერი, 2007.
Pray for God in "The Vale of Tears" (once again about the meaning of "Gandegili" by Ilia Chavchavadze), Literary Dialogues, III, Kutaisi, 2007, pg., 212-218. Printing House "Kutaisi State University". The paper "The Vale of Tairs" was presented at the scientific conference in Kutaisi State University dedicated to the 170th anniversary of Ilia Chavchavadze, November 21-23, 2007.

206. ქართული ზმნის ლოგიკური პარადიგმის საკითხისათვის, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის შრომები (ენათმეცნიერული სერია), VIII (I), 2006. გვ. 88-96. „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

On an Issue of Logical Paradigm of Georgian Verb, Akaki Tsereteli State University Humanitarian Faculty works (linguistic series), VII (I), 2006, pg. 88-96. Printing House “Kutaisi State University”. <http://www.scribd.com/doc/26502926/Tariel-Putkaradze-Kartuli-Zmis-Logikuri>.

207. „არის“ მეშველი ზმნის ფონეტიკურ-სემანტიკური ტრანსფორმაციისათვის ქართველურ ენობრივ ქვესისტემებში, XXVI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 14-16 ნოემბერი, 2006, გვ. 23-25. თანაავტორი: ე. დადიანი, გამომცემლობა „ქართული ენა“.

On “aris” – Auxiliary Verb Phonetic-Semantic Transformation into Kartvelian Linguistic Subsystems, XXVI Republican Dialectological Scientific Conference Materials, Tbilisi, November 14-16, 2006, pg. 23-25. Co-author: E. Dadiani. Printing House: “Qartuli Ena”.

208. იმნიეთის (შავშეთის) მიკროტოპონიმია, ქართველური მემკვიდრეობა, X, 2006, გვ.190-196. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: მ. მიქაუტაძე. მოხსენება წაკითხულია: XXVI რესპუბლიკურ დიალექტოლოგიურ სამეცნიერო სესიაზე (იხ. მასალები, თბილისი, 14-16 ნოემბერი, 2006)

Imnieti (Shavsheti) Microtopography, Kartvelolian Heritage, X, 2006. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author M. Mikautadze <http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/X/Mi>

209. ივეთი (იმერხევის სოფელი), წმინდა მაქსიმე აღმსარებლისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია (ორგანიზებული საქართველოს საპატრიარქოს მიერ), თბილისი-ცაგერი, აგვისტო, 2006.
Iveti (Community in Imerkhevi), international conference on the occasion of St. Maksime Agmsarebeli (organized by Georgian Patriarchate), Tbilisi-Tsageri, August, 2006.
210. ტერმინოლოგიური შეფასება, განათლების დაგეგმვა და საზოგადოებრივი თვითაღქმა, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველი ხალხის სოციოკულტურული ანთროპოლოგიისა და ეთნოლინგვისტური კვლევის საერთაშორისო ცენტრის სიმპოზიუმი, ბათუმი, 22-24 სექტემბერი, 2006.
Termonological Evaluation, Education Planning and Public Self-perception, the Symposium of Sociocultural Anthropology of Georgian People and Ethnolinguistic International Research Center, Batumi, September 22-24, 2006.

2005

211. იმერხეული ტოპონიმები: სამებათი, საყდრიყელი, ხანძთა... და ძველი უნივერსიტეტი, XXXV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2005, გვ. 51-54. გამომცემლობა „უნივერსალი“.
Imerkhevian Toponyms: Samebati, Sakdrikeli, Khandzta... and Old University, Materials of XXXV Republican Dialectological Scientific Session works, Tbilisi, 2005, pg. 51-54. Printing House “Universal”.
212. აბრუტივები იანეთში მცხოვრებ რეპატრირებულთა თურქულ

მეტყველებაში, XXXV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2005, გვ. 55-56. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თანაავტორი: გ. ქამუშაძე
Abrutives in Repatriated Meskhs' Speech in Inateti, XXXV Republican Dialectological Scientific Session works, 2005, pg. 55-56. Printing House: "Universal". Co-author: G. Kamushadze.

213. ნა-/ნო- პრეფიქსიან ზმნურ ფორმათა წარმოების ზოგიერთი საკითხი ქართველურ ქვესისტემებში, ქართველოლოგიური კრებული IV, თბ., 2005, გვ. 39-46. გამომცემლობა „ქართული ენა“. თანაავტორი: ე. დადიანი.

Formation of the Verb Forms with – na/-no Prefix in the Kartvelian Subsystems, Kartvelological Collection, IV, Tbilisi, 2005, pg. 39-46. Printing House "Qartuli Ena". Co-author: Eka Dadiani.
<http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Qartvelologiuri%20krebuli.html>

214. სხვადასხვაენოვანი ქორონიმები და სხვადასხვა ისტორიული ეპოქა (მეთოდოლოგიური შენიშვნები კოლხეთ-ლაზიკა-ეგრისის მიმართების მიხედვით), ქართველოლოგიური კრებული IV, თბ., 2005, გვ. 85-91. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

Choronemes of Different Languages and Different Historical Epoch (Methodological Notes According to Colcheti-Lazica-Egrisi Relation), Kartvelological Collection, IV, Tbilisi, 2005, pg. 85-91. Printing House "Qartuli Ena".
<http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Qartvelologiuri%20krebuli.html>

215. წინარექართველურ (იბერიულ-კავკასიურ-წინააზიურ) და ქართველურ ტომთა აღმნიშვნელი სახელები (მუშქები, მუშქა/მუშქი, მოსხები, მოსოხი/მეშეხი, მოსხიკეს მცხოვრებლები), ჟურნალი „ხვამლი“ (ცაგერისა და ლენტეხის ეპარქიის გამოცემა), 2 (10) 2005.

Denoting names (Mushqs, Mushqa/Mushqi, Moskhs, Mosokhi/Meshekhi, population of Moskhike) of Proto-Kartvelian (Iberian-Caucasian-Pre-Asian) and Kartvelian Tribes, 2005. Journal "Khvamli" (Tsageri and Lentekhi Eparchy publication), 2 (10), 2005.

216. ლაზთა ენობრივ-ეთნიკური თვითაღქმის საკითხისათვის, ლაზეთ-ჭანეთი: ისტორია და თანამედროვეობა, სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 25 აგვისტო, 2005. საქართველოს პარლამენტი.

On the Question of Laz Linguistic-Ethnic Self-Perception, Lazet-Chaneti: History and Modernity. Scientific Conference, Tbilisi, August 25, Parliament of Georgia.

217. სამწიგნობრო ენისა და დიალექტის მიმართების საკითხი გ.ლეონიძის შემოქმედების მიხედვით, გ.ლეონიძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი V რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბილისი-პატარძეული, 27 დეკემბერი, 2005. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თანაავტორი: ი.ვაშაკიძე.

Towards the Relation of Literary Language and Dialects According to G. Leonidze's Creative Work, the 5th Republican Scientific Conference Dedicated to G. Leonidze, Tbilisi-Patardzeuli, December 27, 2005. Printing House "Universal". Co-author I. Vashakidze

218. ქართველ მუჰაჯირთა ენობრივი და ეროვნული იდენტობის ზოგი საკითხისათვის. საერთაშორისო სიმპოზიუმი: ენა, ისტორია და კულტურული იდენტობა კავკასიაში. მალმოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2005, 17-19 ივნისი. თანაავტორი: ნ. ფუტყარაძე.

Some Aspects of the National and Linguistic Identity of Descendants of Georgian Muhajirs, International Symposium: Language, history and cultural identities in the Caucasus. Malmö

University Printing House, 2005, June 17-19. Co-author: N. Putkaradze.

https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fmuep.mau.se%2Fbitstream%2Fhandle%2F2043%2F1770%2FLH-Cl_Conf.pdf%3Bjsessionid%3D01EFC24614868F605C23D56E-33A14B48%3Fsequence%3D3%26fbclid%3DIwAR0RC7Qg-ciSr5QrMofBhz_h26gWTX_OEIcb1QffTKqwhxY5E6MKu85pg-BI&h=AT1zieakstch2PiweSGM_5pGHpCxIPHuor3FVC8ee3sJStH-hhnGGp8uBLOxylwJG7X7vAYH7AIAM9N74_118_uAgMblythq-JvqYwn9JWO8J3X8nG3J5KPaBB3E_INaUw

219. ქართული ქრისტიანული ტერმინოლოგიის ისტორიისათვის (კურთხევა/კუერთხი), II საერთაშორისო სიმპოზიუმი: ქრისტიანობა ჩვენს ცხოვრებაში: წარსული, აწმყო, მომავალი, თბილისი, 2005. თანაავტორი ლ. ხაჭაპურიძე.

Towards the Georgian Christian Terminology (Kuertkhi/Kurtkheva), scientific symposium on the theme “Christianity in our Life”, Past, Present and Future, Tbilisi, 2005. Co-author: L. Khachapuridze

220. აკაკი წერეთელი ქართული სამწიგნობრო ენისა და ქართველური კილოების შესახებ, აკაკი წერეთლის დაბადების 165 წლისთავისადმი მიძღვნილი რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია, ქუთაისი, 15-16 დეკემბერი, 2005.

Akaki Tsereteli about Georgian Literary Language and Karvelian Dialects, republican conference on the occasion of 165th anniversary of Akaki Tsereteli, Kutaisi, December 15-16, 2005.

2004

221. თანდებულიან ბრუნვათა საკითხისათვის თანამედროვე ზანურ დიალექტებში, ქართველური მემკვიდრეობა, VIII, ქუთაისი, 2004, გვ., 96-101. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლო-

ბა“. თანაავტორი: ე.დადიანი. მოხსენება წაკითხულია ბესარიონ ჯორბენაძისადმი მიძღვნილ XXII რესპუბლიკურ დიალექტოლოგიურ სესიაზე, 5-6 ნოემბერი, 2002.

On The Questions of Prepositional Case in Modern Zan Dialects, Kartvelian Heritage, VIII, Kutaisi, 2004, pg. 96-101. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: E. Dadiani XXII Republican Dialectology Scientific Session, Dedicated To the jubilee of Besarion Jorbenadze Tbilisi, November 5-6, 2002
<http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/VIII/DadianiEka1.pdf>

222. ქართული წყაროების ბუნთურქები და ამიერკავკასიის უძველესი მოსახლეობის საკითხი, ქართველური მემკვიდრეობა, VIII, ქუთაისი, 2004, გვ., 218-225. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება წაკითხულია არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 62-ე სესიაზე. **Bun-Turks of the Georgian Historical Sources and the Question of the Ancient Population of Transcaucasia**, Kartvelian Heritage, VIII, Kutaisi, 2004, Pg. 218-225. Printing House “Kutaisi State University”. The paper was read at the session in Arn. Chikobava linguistic Institute.
<http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/VIII/Putkaradze-Tariel1.pdf>
223. ენისა და კილოს გამიჯვნის სამეცნიერო პრობლემის განხილვა თუ? ენათმეცნიერების საკითხები, I, თბილისი, 2004, გვ. 182-190. ISSN 1512-04(73). გამომცემლობა „უნივერსალი“. **The Scholarly Problem of Delimiting Language and Dialect. or...?** Question of Linguistics, I, Tbilisi, 2004, pg. 182-190. ISSN 1512-04(73). Printing House “Universal”.
224. პირველი პირის ვ/უ ნიშნის მეტათეზისისათვის ქართველურ დიალექტებში, ქართველოლოგიური კრებული, III, თბილისი,

2004, გვ. 61-65. გამომცემლობა „ქართული ენა“. თანაავტორი: ე.დადიანი. მოხსენება წაკითხულია XXIV რესპუბლიკურ დიალექტოლოგიურ სამეცნიერო სესიაზე 2004 წელს (იხ., მასალები, ქუთაისი, 2004).

Metathesis of v-/u- Subject Marker in Kartvelian Dialects, Kartvelological Collection, III, Tbilisi, 2004, pg. 61-65. Printing House “Qartuli Ena”. Co-author E. dadiani. The paper was presented at XXIV republican dialectological scientific session in 2004. <http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Qartvelologiuri%20krebuli.html>

225. ქართველების შესახებ ინტერნეტში არსებული თურქულენოვანი ინფორმაციები, ქართველური მემკვიდრეობა, VIII, ქუთაისი, 2004, გვ. 226-242. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორები: გ. ქამუშაძე, ე. ჭანტურიძე.

Internet Information about Georgians in Turkish, Kartvelian Heritage VIII, 2004, pg. 226-242. Printing House “Kutaisi State University”. Co-authors: G. Kamushadze, E. Chanturudze. <http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/VIII/Putkaradze-Tariel.pdf>

226. მარგვეთი: ლიხიდან „ვიდრე ზღუადმდე“ თუ ლიხიდან „ვიდრე ზღურადმდე ეგრისისა“, ქართველური ონომასტიკა, II, თბილისი, 2004, გვ. 191-195. გამომცემლობა „უნივერსალი“.

Margveti: From Likhi “as far as the Sea” or from Likhi to “The Sea of Egrisi”, Kartvelian Onomastics, II, 2004, pg. 191-195. Printing House “Universal”.

227. კუერ-, კურთხევ-, კურთხ- ფუძეთა მიმართებისათვის, XXIV რესპუბლიკური სამეცნიერო სესიის მასალები, ქუთაისი, 2004, გვ. 66. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თანაავტორი: ლ. ხაჭაპურიძე.

For kuer-, kurtkhev-, kurtkh- roots relations, XXIV republican

scientific conference session materials, Kutasi, 2004, pg. 66. Printing House "Universal". Co-author: L. Khachapuridze.

2003

228. აიეტის ქვეყნის შესაძლო საზღვრებისა და საერთოქართველური ენობრივი კონინეს საკითხისათვის, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, №7, 2003, გვ. 25-42. გამომცემლობა „ინტელექტი“.

Towards the Historical Boundaries of Kolkhida Country and Common Kartvelian Linguistic Coine, Journal of Gelati Academy of Sciences №7, 2003, pg. 25-42. Printing House "Inteleqti" <https://bit.ly/3beMQbo>

229. „დიდი კოლხური ცივილიზაცია“ და აიეტის ქვეყნის შესაძლო სახელმწიფო ენა, „ამირანი“ /კავკასიოლოგიის საერთაშორისო-სამეცნიერო-კვლევითი საზოგადოებრივი ინსტიტუტის მოამბე, VIII, მონრეალი-თბილისი, 2003, გვ. 115-134. ISSN 1512-0449.

The Great Colchethian Civilization and Possible State Language of Aeetes, "Amirani"/The bulleten of Caucasological Research Institute, VIII, Montreal-Tbilisi, 2003, pg.115-134, ISSN 1512-0449.

230. მონათესავე ენობრივ ერთეულთა კვალიფიკაციის პრობლემა და ქართველთა დიალექტების დაჯგუფების საკითხი, ენათმეცნიერების საკითხები, თბ., I, 2003, გვ. 119-132. ISSN 1512-04(73). გამომცემლობა „უნივერსალი“. მოხსენება წაკითხულია: 2003 წლის 10-11 მაისს „ქუთაისური საუბრების“ მე-10 სიმპოზიუმზე (იხ. მასალები, გვ. 103-111).

The Problem of Qualification of Related Language Units and the Question of Grou, Question of Linguistics, Tbilisi, I, 2003, pg. 119-132. Printing House "Universal". The paper was present-

ed at the scientific symposium “Kutaisi Discussions” – X, May 10-11, 2003.

231. **სახელის ფორმანარმოების საკითხი ქართულში – I (თანდებულად კვალიფიკაციის კრიტერიუმისათვის)**, ბესარიონ ჯორბენაძისადმი მიძღვნილი კრებული (ბესარიონ ჯორბენაძის დაბადებიდან 60 წლისთავზე უძღვნიან მონაფეები), თბილისი, 2003, 120-125. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

On the Principles for Name Formation in Georgian Language – I, (for the qualification of prepositional criteria) Collection dedicated to the 60th anniversary of Besarion Jorbenadze, Tbilisi 2003, pg. 120-125. Printing House “Qartuli Ena”.

232. **ქართველთა აღმნიშვნელი ძველი და ახალი სახელები (კოლხები, კორაქსები, კოლები)**, ქართველოლოგიური კრებული, II, თბილისი, 2003, გვ. 87-94. ISBN 99940-718-9-0. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

The Old and New Names for Kartvelians (Kolkhians, Koraksians, Kolians), Kartvelological Collection, II, Tbilisi, 2003, pg. 87-94. ISBN 99940-718-9-0. Printing House “Qartuli Ena”.

<http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Qartvelologiuri%20krebuli.html>

233. **ქართლის საზღვრების საკითხისათვის „გიორგი მერჩულეს“ მიხედვით**, ქართველოლოგიური კრებული, II, თბილისი, 2003, გვ. 95-107. ISBN 99940-718-9-0. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

The Borders of Kartli According to “Giorgi Merchule”, Kartvelological Collection, II, Tbilisi, 2003, pg. 95-107. Printing House “Qartuli Ena”.

<http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Qartvelologiuri%20krebuli.html>

234. მონათესავე ენობრივ ერთეულთა კვალიფიკაციის საკითხისათვის თანამედროვე მეცნიერებაში (ენა და კილო), ქართველური მემკვიდრეობა, VII, ქუთაისი, 2003, გვ. 206-227. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- On the Qualification of Related Languages as Units in Modern Linguistics**, Kartvelian Heritage, VII, Kutaisi, 2003, pg. 206-227. Printing House “Kutaisi State University”.
- <http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/VII/PutkaradzeTariel.pdf>
235. ქართლი – ქართველთა „ფრიადი (//მრავალი!) ქვეყნის“ საერთო სახელი (რომელი ქვეყნები ითვლება ქართლად „გრ.ხანძთელის ცხოვრების“ მიხედვით?), თსუ მესხეთის ფილიალისა და გრიგოლ ხანძთელის საზოგადოების IV სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, 17-18 აპრილი, 2003.
- Kartli – the Common Name of Many Countries of Georgians (which countries are considered to be Kartli according to Grigol Khantsdeli’s Life)**, IV scientific conference Tbilisi State University’s Meskheti Branch and Grigol Khandzteli’s Society, Akhltsikhe, April 17-18, 2003.
236. ქართ-, ქართუ-, ქართლ- და ქართველ- ფუძეთა მიმართებისათვის (არსებობდა თუ არა ტომი ქართი//ქართუ?), არნ. ჩიქობავას საკითხავები, XIV, თბილისი, 22-25 აპრილი, 2003. გვ. 68-69. გამომცემლობა „ქართული ენა“.
- To the realtion of Kart-, Kartu-, Kartl- and Kattvel- roots (Did the tribe Karti//Kartu exist?)** Arn. Chikobava’s discussions, XIV, Tbilisi, April 22-35, 2003, pg. 68-69. Printing House “Qartuli Ena”.
237. ქართველური დიალექტური ტექსტების ელექტრონული ბაზა: პრობლემები, პერსპექტივები, ბუნებრივ ენათა დამუშავება: ქართული ენა და კომპიუტერული ტექნოლოგიები, 2003 წლის 16-18 ივნისი: კონფერენციის მასალები; თბ., 2003,

გვ.36-37. გამომცემლობა „ქართული ენა“. თანაავტორი: ო. შენგელია.

The Electronic Database of Kartvelian Dialectology Texts. Georgian language and computer technologies, June 16-18, 2003. Conference Proceedings; Tb., 2003, pg. 36-37. Printing House “Qartuli Ena”. Co-author: O. Shengelia.

238. ზოგადქართული (ქართველური) სამწიგნობრო ენისა და მეგრული კილოს მიმართების საკითხისათვის ო. ქაჯაიას მეგრულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით, XXIII რესპუბლიკური სამეცნიერო სესიის მასალები, თელავი, 2003, გვ. 67-68. გამომცემლობა: „ქართული ენა“. თანაავტორი: ე. დადიანი.

Towards the Questions of Common Georgian (Kartvelian) Literary Language and Megrelian Dialect Correspondence According to Megrelian-Georgian Dictionary, works of XXIII Republican Dialectology Scientific Session, Telavi, 2003, pg. 67-68. Printing House “Qartuli Ena”. Co-author: E. Dadiani.

239. „მიხვევით“ სიტყვის სემანტიკა და საქართველოში ბუნ-თურქთა ავტოქთონობის საკითხი, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 62-ე სამეცნიერო სესიის მასალები, 23-25 დეკემბერი, 2003. გამომცემლობა „უნივერსალი“.

Semantic of the Word „mikhvevit~ and and Issue of Autochthonity of Bun-Turks in Georgia, Arnold Chikobava Linguistic Institute 62nd scientific session materials, December 23-25, 2003. Printing House “Universal”.

240. და-/დო ზმნისწინი მეგრულში, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 62-ე სამეცნიერო სესიის მასალები, 23-25 დეკემბერი, 2003. გამომცემლობა „ქართული ენა“. თანაავტორი ე. დადიანი.

On «da-/do-» prefixes in Megrelian, Arn. Chikobava Linguistic

Institute, the Materials of 62-th Scientific Session, December 23-25, 2003. Printing House "Qartuli Ena". Co-author: E. Dadiani.

241. ფრაზეოლოგიური ერთეულებისათვის ქართველურ დიალექტებში (წინასწარი მოხსენება), „ქუთაისური საუბრები“, X, სიმპოზიუმის მასალები, 10-11 მაისი, 2003. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანავტორები: ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, მ. ქაცარავა.

Towards the Phrazeological Units in Kartvelian Dialects, "Kutaisi Discussions" – X, Symposium materials, May 10-11, 2003. Co-authors: E. Dadiani, N. Nakani, M. Katsarava. Printing House "Kutaisi State University". <http://www.kartvelology.ge>

2002

242. ქართველები, ზოგადქართული სამწიგნობრო ენა და ქართველთა დიალექტები (ისტორიული მიმოხილვა), ქართველური მემკვიდრეობა VI, ქუთაისი, 2002, გვ., 187-200. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება წაკითხულია: 2001 წლის 4-5 მაისს საერთაშორისო სიმპოზიუმზე: „ქუთაისური საუბრები“ VIII, სიმპოზიუმის თემა: საქართველო ისტორიულ ევრაზიულ სივრცეში (დიალექტოლოგიური და კულტუროლოგიური ასპექტები, „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. <http://ejournals.atssu.ge/Kartvelology/issues/VI/PutkaradzeTariel.pdf>

The Georgians (Kartvelians), Common-Kartvelian Literary Language and Dialects of Georgians (Kartvelians) (Historical Aspects), Kartvelian Heritage, VI, Kutaisi, 2002, pg: 187-200. Printing House "Kutaisi State University". The full version of the particpe is pubished in Russian journal: "Лингвистические и эстетические аспекты анализа текста и речи". В 3 томах, том 3, Соликамск, 2002, стр.: 153-156. The paper was presented at the Symposium "Kutaisi Discussions" – VIII, 2001. Theme of sym-

posium: "Georgia in historical Euro-Asian space (Dialectological and Cultural Aspects)". Printing House "Kutaisi State University".

243. ქართველთა დიალექტები (ისტორიული ასპექტები), კრებული „ქართველი ხალხის ეთნოგენეზი“, თბილისი, 2002. გვ.112-135. გამომცემლობა „მემათიანე“.

Kartvelian Dialects (historic aspects), Collection: "Ethnogenesis of Georgian People", Tbilisi, 2002, pg. 112-135. Printing House "Mematiane".

244. ქუთაისის ისტორია, მისი სახელის ვარიანტები (კუტაია, კუთაისი, კვიტაიონი, კოტაისი, კოტა, ქუთათი, ქუთეისი, ქუთეში, ქუთაშ, ქუთათისი...) და ქართველურ დიალექტთა ჩამოყალიბების დათარიღების საკითხი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და მემედ აბაშიძის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის II კრებული, ბათუმი, 2002. გვ. 173-185. გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“. შემოკლებული ვარიანტი დაიბეჭდა სამეცნიერო-პოპულარულ გაზეთ „ქართულში“ (2002, №2).

The History of Town Kutaisi, and the Following Variants of its Name (Kutaia, Kutaisi, Kvitaioni, Kotaisi, kota, Qutati, Quteishi, Quteishi, Qutash, Qutaisi...) and Questions of Dating and Formation of Kartvelian Dialects, II collection of Batumi Shota Rustaveli State University and Memed Abashidze scientific-research centre; Batumi 2002. pg., 173-185. Printing House "Batumi University". Shortened version was published in the newspaper "Qartuli" (2002, №2).

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316895/1/Qartuli_N2_2002.pdf

245. რომელი ენობრივი ერთეული (კილო, კონე, ენა) უდევს საფუძვლად ქართველთა სამნიგნობრო ენას?, ქართველოლოგიური კრებული, I, თბილისი, 2002, გვ. 75-84. გამომცემ-

ლობა „ქართული ენა“.

On which Lingual Unit (Dialect, Coine, Language) is Based Georgian (resp. Kartvelian) Literary Language?, Kartvelological Collection, I, Tbilisi, 2002, pg. 75-84. Printing House “Qartuli Ena”.

<http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Qartvelologiuri%20krebuli.html>

246. სრულიად ქართლი (საქართველო) I-IV საუკუნეებში: ტერიტორია, სახელმწიფო ენა, რელიგია, თსუ მესხეთის ფილიალი, საერთაშორისო სიმპოზიუმი, „ახალციხე-ყარსი“, 23-24 მაისი, 2002.

The whole Kartli (Georgia) in I-IV cc.: Territory, Official Language, Religion, Tbilisi University’s Meskheti Branch, Scientific Symposium, Akhaltsikhe-Karsi, May 23-24, 2002.

247. მტკვრის ზემო წელი (კოლა) – საერთო ქართველური ენის მქონე კოლხური ცივილიზაციის უძველესი არეალი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალციხის ფილიალის III სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: ჯავახეთი და არტაანი. ისტორიისა და ონომასტიკის პრობლემები, ახალციხე, 2002 წლის 10-11 იანვარი.

The Upper Range of the River Mtkavri (Kola) – Cholchian Civilization Old Areal Having the Common Kartvelian language, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University Akhaltsikhe Branch, III scientific conference: Javakheti and Artaani. Problems of history and onomastics, Akhaltsikhe, January 10-11, 2002.

248. ქართველთა აღმნიშვნელი ზოგი ეთნონიმის წარმოქმნის ისტორიისათვის, არნ. ჩიქობავას საკითხავები XIII, თბილისი, 11 ნოემბერი, 2002. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

On the History of Origin Some Ethnonyms Denoting Georgians, Arn. Chikobava’s Discussions, XIII, November 11, 2002. Printing House “Qartuli Ena”.

249. დიალექტი, უმწერლობო ენა და საერთოქართველური სამწიგნობრო ენა (მონათესავე ენობრივ ერთეულთა კვალიფიცირების საკითხისათვის), „ქუთაისური საუბრები“, IX, სიმპოზიუმის მასალები, სიმპოზიუმის თემა: დიალექტი, ენა, კულტურა: ენობრივი (კულტურული) სისტემისა და ქვესისტემის გამიჯვნის ზოგადთეორიული პრობლემა“, ქუთაისი, 2002. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Dialect, Unwritten Language and Common-Kartvelian Literary Language (relative linguistic unites qualification issue), “Kutaisi Discussions” – IX, Symposium Materials. Theme of Symposium: “Dialect, Language, Culture: Common Theoretical Problems of Qualifying Language (Cultural) Systems and Subsystems”. Printing House “Kutaisi State University”, 2002.

250. საერთო მოვლენები თანამედროვე ქართველურ დიალექტებში – I (პალატალიზებული ხმოვნების ეტალონთა გაჩენისათვის ქართველთა პერცეფციულ ბაზისში), XXII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ეძღვნება ბ.ჯორბენაძის დაბადების 60 წლისთავს, თბილისი, 5-6 ნოემბერი, 2002.

Common Phenomena in Modern Kartvelian Dialects I (on the Creation of Standards of Palatalized Vowels in the Perceptual Bases of Georgians), XXII Republican Dialectology Scientific Session, dedicated to the 60th anniversary of Besarion Jorbenadze, Tbilisi, November 5-6, 2002.

251. ზოგადქართული (ქართველური) სამწიგნობრო ენის ქმნადობის პროცესი და ქართველთა ეთნოგენეზი, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა IX სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ქუთაისი, 11-14 ნოემბერი, 2002. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Common-Kartvelian (Kartvelian) Literary Language Creat-

ing Process and Ethnogenesis of Georgians. Kutaisi Akaki Tsereteli State University teachers' IX scientific conference materials, Kutaisi, November 11-14, 2002. Printing House "Kutaisi State University".

252. **არტაანი, კოლა, ჯავახეთი...**, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი „ქართული“, 2002, №1
Artaani, Koca, Javakheti..., Science – Education Newspaper “Qartuli”, 2020, #1
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316894/1/Qartuli_N1_2002.pdf
253. **„ერთისა ენის მქონებელი“**, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი „ქართული“, 2002, №3
“Ertisa Enis Mkonebelni”, Science Education Newspaper “Qartuli”, 2002, №3
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316896/1/Qartuli_N3_2002.pdf
254. **მესხურ და ჰერულ დიალექტთა ადგილისათვის ქართველურ სამეტყველო კოდთა სისტემაში**, კრებული „ჯავახეთი“ (ისტორია და თანამედროვეობა), I, ახალციხე, 2002, გვ. 285-289. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თანაავტორი: ვ.კუზიბაბაშვილი.
The Place of Meskhetian and Heretian Dialects in the Code System of the Kartvelian Speech, Collection “Javakheti”, Akhaltsikhe, 2002., pg. 285-289. Printing House “Metsniereba”. Co-author V. Kuzibabashvili

2001

255. **ღვთისმსახურების ენა „ყოველთა ქართველთა“ ერთიანობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი (სამნიგნობრო**

ენისა და დიალექტთა მიმართების საკითხისათვის), ქართველური მემკვიდრეობა, V, 2001, გვ., 227-242. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. შემოკლებული ვარიანტი გამოქვეყნდა პარიზში: კრებული ივერია, IV-V, 2000. მოხსენება წაკითხულია: საერთაშორისო სიმპოზიუმზე: ქუთაისური საუბრები, VII, 3-5 მაისი, 2000, გვ. 117-123. სიმპოზიუმის თემა: „ღვთისმსახურება – ენობრივი და კულტურული ასპექტები“.

The Language of Divine Service as one of the Main Factors of Granting the Unity of All the Georgians (on the correspondence of dialects and literary Language), Kartvelian Heritage, V, 2001, pg. 227-242. Printing House “Kutaisi State University”. Proceeding of the symposium “Kutaisi Discussions”, VII, Kutaisi, 2000. Theme of symposium: “Theology – linguistic and cultural aspects”. Printing House “Kutaisi State University”. 227-242 <http://ejournals.at su.ge/Kartvelology/issues/V/PutkaradzeTariel.pdf>

256. **შელოცვების ენა ქართველური დიალექტების მიხედვით**, ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001, გვ. 125-130. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანავტორები: ე. დადიანი, ნ. ნაკანი და რ. ხაჭაპურიძე. მოხსენება წაკითხულია: საერთაშორისო სიმპოზიუმზე: ქუთაისური საუბრები, VII, 3-5 მაისი, 2000. გვ. 63-66; სიმპოზიუმის თემა: ღვთისმსახურება – ენობრივი და კულტურული ასპექტები.

The Language of Incantations According to the Data of Dialects of the Kartvelians, Kartvelian Heritage, V, 2001, pg. 125-130. Printing House “Kutaisi State University”. Co-authors: E. Dadiani, N. Nakani, R. Khachapuridze. Kutaisi Discussions proceeding of the symposium, VII, May 3-5, 2000. Co-authors: E. Dadiani, N. Nakani, L. Khachapuridze. Theme of symposium: “Theology – linguistic and cultural aspects”. Printing House “Kutaisi State University”. <http://ejournals.at su.ge/Kartvelology/issues/V/DadianiEka.pdf>

257. გრიგოლ დადიანი ოდიშის სამთავროს მცხოვრებთა ენის შესახებ ანუ ქართველთა ნათესაობის სამი ძირითადი ნიშანი სამას თერთმეტი წლის წინანდელი ისტორიული დოკუმენტის მიხედვით, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქართული“, 2001, №8 (24).
Grigol Dadiani about Odishi Principality Language and Kartvelian Kinship, thus Three Core Signs of Georgians Kinship According to the 311 Old Historic Document, scientific_education newspaper “Qartuli”, 2001, №8 (24)
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316846/1/Qartuli_N8_2001.pdf
258. სვანები სალიტერატურო ენისა და სვანური მეტყველების შესახებ (ქართველთა ეროვნულ-ენობრივი თვითმიკუთვნებულობის საკითხი), სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქართული“, 2001, №7.
Svans about Literary Language and Svan Speech (Kartvelian national-language Imputability Issue), scientific-education newspaper “Qartuli”, 2001, №7.
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316844/1/Qartuli_N7_2001.pdf
259. პორტო-ფრანკოსა და თავისუფალი „ეკონომიკური ზონის“ შესახებ, ანუ რატომ ან ვისგან იწირებოდა და იწირება აჭარა, საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქუჯი“, 2001, №12, 19-22 მაისი
On Porto-franco and Free Economic Zone or why or who Secrifises Achara, scientific-education newspaper “Quji”, 2001, №12, May 19-22.
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316690/1/Quji_N12_2001.pdf
260. ხევსურეთი – საქართველოს ოლიმპო, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქართული“, 2001, №7-8

Khevsureti – Olimpo of Georgia, scientific-education newspaper Quji, 2001, №7-8.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316844/1/Qartuli_N7_2001.pdf

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316846/1/Qartuli_N8_2001.pdf

261. **დიალექტი და უმწერლობო ენა (მონათესავე ენობრივ ერთეულთა კვალიფიკაციის საკითხისათვის)**, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მე-60 სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2001. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

Dialect and Unwritten Language (Towards the Issue of Qualification of Kindred Language Units), Arn. Chikobava linguistic Institute, of the 60-th scientific session materials, Tbilisi, 2001. Printing House “Qartuli Ena”.

262. **ქუთაისის სახელის ისტორიული ვარიანტები**, XXI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2001. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

The Historical Variants of the Name “Kutaisi”, XXI Republican Dialectology Scientific Session, Tbilisi, 2001. Printing House “Qartuli Ena”.

263. **ქართველთა დიალექტების დაჯგუფებისათვის**, არნ. ჩიქობავას საკითხავები XII, 2001. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

Towards Grouping Kartvelian Dialects, Arn. Chikobava’s Discussions, XII, 2001. Printing House “Qartuli Ena”.

2000

264. **ფუტკარ- ფუძის ისტორიისათვის**, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XXXIV, თბილისი, 2000, გვ. 219-221. გა-

მომცემლობა „ქართული ენა“.

Towards the History of the Stem Putkar- Iberia-Caucasian Linguistics, XXXIV, Tbilisi, 2000, pg. 219-221. Printing House “Qartuli Ena”.

265. საქართველოს ენობრივ-ეთნიკური სიტუაციის ისტორიული დინამიკისათვის, ქართველური მემკვიდრეობა IV, 2000, გვ., 325-337. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება წაკითხულია: ქუთაისური საუბრები, VI, 1999, სიმპოზიუმის თემა: „ენობრივ-კულტურული სიტუაციის ისტორიული დინამიკა საქართველოში“.

On the Historical Dynamics of Linguo-Ethnic Situation of Georgia, Kartvelian Heritage, IV, 2000, pg. 325-337. Printing House “Kutaisi State University”. The paper was presented: “Kutaisi Discussions” – VI, 1999. Theme of Symposium: “Historical Dynamics of Language and Cultural Situation in Georgia”.

<http://ejournals.atso.ge/Kartvelology/issues/IV/PutkaradzeTariel.pdf>

266. პალატალიზებული ხმოვნების ისტორიისათვის ქართული ენის სამცხურ-ჯავახურ დიალექტში, კრებული „მესხეთი“ (ისტორია და თანამედროვეობა), ახალციხე, 2000, გვ. 194-196. გამომცემლობა „პროგრესი“.

On the History of Palatalized Vowels in Samtskhe-Javakhanian Dialect, Collection “Meskheti”, (History and Modernity), Akhaltsikhe, 2000, pg. 194-196. Printing House “Progresi”.

267. ისტორიული ქრონოლოგიის ერთი საკითხისათვის (რომელ ენაზე ლაპარაკობდა აიეტი?), ქსუ ქუთაისის ისტორიის ინსტიტუტის მეცნიერ-მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ქუთაისი, 2000. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენების ტექსტი დაიბეჭდა: „რომელ ენაზე ლაპარაკობდა აიეტი?“ სამეცნიერო-საგანმანათლებ-

ლო გაზეთი: „ქართული“, 2000, №15. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316791/1/Qartuli_N15_2000.pdf

On the Chronology of One Issue of a Historic Language (Which Language Did Aiet Speak?), KSU Kutaisi Historic Institute Scientific Conference, Kutaisi, 2000. Printing House “Kutaisi State University”. Which language did Aeete speak? Scientific-education Newspaper “Qartuli”, 2002, №15

268. ქრისტეშობა (სიტყვის ისტორიისა და ეტიმოლოგიის საკითხები), სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქართული“, 2000, №17

Christmas (a word history and etymology issues), scientific-education newspaper; “Qartuli”, 2000, №17
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316799/1/Qartuli_N17_2000.pdf

269. გული (სიტყვის ისტორიისა და ეტიმოლოგიის საკითხები), სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქართული“, 2000, №14

Heart (a word history and etymology issues), scientific-education Newspaper “Qartuli”, 2000, №14
http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316787/1/Qartuli_N14_2000.pdf

270. ქართული სალიტერატურო ენა – „ყოველთა ქართველთა“ ერთიანობის განმსაზღვრელი მთავარი ფაქტორი, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქართული“, 2000, №10

Georgian Literary Language – “Of All Georgians”, The Main Factor Comprising the Unity, scientific-educational newspaper: “Qartuli”, 2000, №10 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316779/1/Qartuli_N10_2000.pdf

271. წელიწადის დროები (სიტყვის ისტორიისა და ეტიმოლოგიის

საკითხები), სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი: „ქართული“, 2000, №7.

Seasons (a word history and etymology issues), Science Education Newspaper “Qartuli”, 2000, №7.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316771/1/Qartuli_N7_2000.pdf

272. საერთოეროვნული სალიტერატურო ენისა და „საშინაო“ სამეცნიერო კოდების მიმართების საკითხი ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართველური დიალექტების მიხედვით (სამეცნიერო კოდების იერარქიისათვის), XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ზუგდიდი, 20-21 ოქტომბერი, 2000, გვ. 102-106. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

The Issues of Relation of Common National Literary Language and the Speech Codes in Vernacular According to Georgian Literary Language and Georgian Dialects (for the Hierarchy of Speech Codes), XX Republican Dialectology Scientific Session materials, Zugdidi, 2000, pg. 102-106. Printing House “Qartuli Ena”.

273. ხმოვანთკომპლექსთა შედგენილობისათვის მეგრულსა და ბალსქვემოურში (კომპიუტერულ მონაცემთა წინასწარი ანალიზი), არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 59-ე სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 12-15 დეკემბერი, 2000. გამომცემლობა „ქართული ენა“

On Composition of Vowel Complexes in Megrelian and Balsqvemouri (preliminary analysis of electronic database), 59th Scientific Session Materials of Arn. Chikobava Linguistic Institute, Tbilisi, December, 12-15. Printing House “Qartuli Ena”.

1999

274. სონანტების ალოფონთა ასახვისათვის ასომთავრულში (სამე-

ტყველო კოდების შერევის ერთი ნიმუში), ქართველური მემკვიდრეობა, III, ქუთაისი, 1999, გვ.169-173. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

On the Expression of the Allophones of Sonants in the Georgian Capital Script (One Ppecimen of Speech Code-Mixing), Kartvelian Heritage, III, Kutaisi, 1999, pg. 169-173. Printing House “Kutaisi State University”.

<http://ejournals.atసు.ge/Kartvelology/issues/III/PutkaradzeTariel.pdf>

275. ი და ა ბგერათა მიმართებისათვის ქართველურ ენებში, ქართველური მემკვიდრეობა III, ქუთაისი, 1999, გვ. 174-178. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანავტორები: ე. დადიანი, ნ. ნაკანი. მოხსენება წაკითხულია: 1998 წელს „ქუთაისური საუბრების“, V სიმპოზიუმზე (მასალები, ქუთაისი, 1998, გვ. 65-67), თანავტორები: ე. დადიანი, ნ. ნაკანი. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

On the Relationship of /I/ and /J/ Allophones in Kartvelian Languages, Kartvelian Heritage, III, Kutaisi, 1999, pg. 174-178. Printing House Printing House “Kutaisi State University”. Co-authors: E. Dadiani, N. Nakani. The paper was presented in 1998, pg. 65-67, Theme of symposium: “The Problems of Code-Mixing and cultural Mosaic”; “Kutaisi Discussions” proceeding of the symposium, V, <http://ejournals.atసు.ge/Kartvelology/issues/III/PutkaradzeTariel1.pdf>

276. ვ, ჟ და უ ბგერათა განაწილებისათვის ქართული ენის დიალექტებში, ქართველური მემკვიდრეობა, III, ქუთაისი, 1999, გვ. 179-184. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანავტორები: ლ. ლომთაძე, ლ. ხაჭაპურიძე.

ვ, ჟ და უ ბგერათა განაწილებისათვის ქართული ენის დიალექტებში, **For the distribution of v, w and u sounds in the dialects of the Georgian language**, Kartvelian Heritage, III, Ku-

taisi, 1999, pg. 179-184. Printing House "Kutaisi State University".
Co-authors: L. Lomtadze, L. Khachapuridze <http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/III/PutkaradzeTariel2.pdf>

277. **Locativus exterior-ისა და Locativus-ის გამოხატვისათვის ზემოაჭარულში**, ონომასტიკა II, თბილისი, 1999, გვ. 80-97. გამომცემლობა „უნივერსალი“.
On Locativus exterior- and Locativus expression in ZemoA-charian, Onomastics II, Tbilisi, 1999, pg. 80-97. Printing House "Universal".
278. **სმოვანთა განაწილება პიქტორულ ლექსიკაში**, ქსუ მოამბე, ქუთაისი, 1999. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
On Vowel Distribution in Pictorial Vocabulary, KSU Moambe, Kutaisi, 1999. Printing House "Kutaisi State University".
279. **იი >> ი პროცესისათვის ქართულში**, საიუბილეო კრებული არნოლდ ჩიქობავას, ზუგდიდი, 1999. გამომცემლობა „ქართული ენა“. ნაკითხული მოხსენება: **ეი>> იი>> ი პროცესისთვის თუშურში**, არნ. ჩიქობავას საკითხავები X, თბილისი, 1999. გამომცემლობა „ქართული ენა“.
On ii >> i Processes in Georgian, Anneversary Collection to Arnold Chikobava, Zugdidi, 1999. Printing House "Qartuli Ena". Presented Paper: **ee>> ii>> i Processes in Tushian**, Arn Chikobava Readings, X, Tbilisi, 1999. Printing House "Qartuli Ena".
280. **სმოვანთკოპლექსთა ტრანსფორმაციისათვის ქართულში**, საენათმეცნიერო ძიებანი, VIII, თბილისი, 1999. გამომცემლობა „ქართული ენა“.
Towards the Transformation of Vowel Complexes in Georgian, Linguistic Findings, VIII, Tbilisi, 1999. Printing House "Qartuli Ena". http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Saenatmecniero%20dziebani/0_A_H.html#21

281. „ქეზის“ ტექსტოლოგიურ-სემანტიკური ანალიზის საკითხები, ალ.ორბელიანის ხსოვნისადმი მიძღვნილი III კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1999.
The Textological-Semantic Analyze Issues of “Qeba” (The Praise), dedicated to A. Orbeliani Commemoration, III Conference Materials, Tbilisi, 1999.
282. 14 აპრილი – ქართული ენის დღე თუ საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე?, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი „ქართული“, 1999, №3
April 14 – Date of the Georgian language or Georgian State language? Science – Education Newspaper “Qartuli”, 1999, №3 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316757/1/Qartuli_N3_1999.pdf
283. ასული (სიტყვის ისტორიისა და ეტიმოლოგიის საკითხები), სამეცნიერო-საგანმანათლებლო გაზეთი „ქართული“, 1999, №3.
Asuli (a female child) – a Word History and Etymology Issues, Science Education Newspaper “Qartuli”, 1999, №3 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/316757/1/Qartuli_N3_1999.pdf
284. ი ხმოვნის კუმშვისათვის ერთი ტიპის ზმნურ ყალიბებში, ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების V სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 21-22 იანვარი, 1999, „მეცნიერება“.
i Vowel Compression in One Verb Porms. Besarion Jorbenadze V Scientific Conference Materials, Tbilisi, January 21-22, 1999, Printing House “Metsniereba”.

1998

285. ქართველურ ენებში ე.წ. „საფეხურებრივი“ უმლაუტისა და რელატიური ქრონოლოგიის ზოგი საკითხისათვის, ქართვე-

ლური მემკვიდრეობა, II, ქუთაისი, 1998, გვ. 255-262.
„ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

On the So Called “Gradual” Umlaut in the Kartvelian Languages and Some Problems of Relative Chronology, Kartvelian Heritage, II, Kutaisi, 1998, pg. 255-262. Printing House “Kutaisi State University”.

<http://ejournals.atసు.ge/Kartvelology/issues/II/PutkaradzeTariel.pdf>.

286. **ხმოვანთკომპლექსის ადაპტაციისათვის ქართულში**, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, VII, თბილისი, 1998. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

On the Adaptation of Vowel-Complexes in Georgian, Questions of the Structure of the Kartvelian Language, VII, Tbilisi, 1998. Printing House “Qartuli Ena”.

287. **ლაბიოველარიზაციისა და პალატალიზაციის მიმართებისათვის**, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბილისი, 1998. გამომცემლობა „მეცნიერება“.

On the relationship of Labiovelarization and palatalization. Matsne, Language and Literature Series, Tbilisi, 1998. Printing House “Metsniereba”.

Взаимоотношений лабиовеларизаций и палатализаций. Известия Академий наук Грузии, серия языка и литературы. Тбилиси, 1998 <https://bit.ly/2wwkV8e>

288. **ლოკალური ბრუნვების შესახებ გეოგრაფიულ სახელებში (ზემოაჭარულის მიხედვით)**, ქართველური ონომასტიკა, I, თბ. 1998, გვ. 171-176. გამომცემლობა „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.

For Peculiarities of Local Cases (based on upper Acharuli), Kartvelian Onomastics, I, Tbilisi, 1998, pg. 171-176. Printing House “Tbilisi State University”

289. ზმნის ფორმანარმოების მოდელირებისათვის (კომპიუტერული მოდელები), ენის კონცეპტუალური და კომპიუტერული მოდელები, III, თბილისი, 1998, გამომცემლობა „ქართული ენა“
Verb Formation Model (computer modelling), Language Conceptual and Computer Models, III, 1998, Printing House “Qartuli Ena”.
290. დედაენა – სამყაროს ხედვა-აღქმის სისტემა, აღ. ორბელიანის ხსოვნისადმი მიძღვნილი II კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1998.
Mother Tongue – the System of Vision and Perception of the Universe, II Conference Materials on the Occasion of A.I. Orbeliani Remembrance, 1998.
291. პალატალიზებული ხმოვნები ქართველურ ენებში, როგორც სუპერსტრატული გავლენების შედეგი, „საენათმეცნიერო ძიებანი“, VI, 1998.
Palatalized Vowels in Kartvelian Languages as a Result of Superstrative Influence. “Linguistic searches”, VI, 1998.
292. სონანტების ალოფონთა ასახვისათვის ასომთავრულში, „ქუთაისური საუბრები – V“, სიმპოზიუმის მასალები, ქუთაისი, 1998, გვ. 63-64. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
On the Reflection of Sonants in Capital Script (On the Question of Written and Speech Codes Correspondence), “Kutaisi Discussions”-V, proceeding of the symposium, 1998, pg. 53-64. Printing House “Kutaisi State University”.
293. ბრუნვათა რაოდენობის საკითხისათვის ქართულში, ქუთაისის უნივერსიტეტის სამეცნიერო სესიის მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, ქუთაისი, 1998, გვ. 31-32. „ქუთაი-

სის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

On Case Quantity Issue in Georgian, Kutaisi university scientific session plan and thesises of papers, Kutaisi, 1998, pg. 31-32. Printing House “Kutaisi State University”.

294. ი სმოვნის კუმშვისათვის ერთი ტიპის ზმნურ ყალიბებში, ბ. ჯორბენაძის საზოგადოების V სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1998, გვ. 32-33. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

On Compression of “i” in one of the Verbal Forms. B. Jorbenadze Society V scienific conference materials. Tbilisi, 1998, pg. 32-33. Printing House “Qartui Ena”.

1997

295. ზოგი ტერმინის დაზუსტებისათვის, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1997.

On Precision of Some Terms, Matsne, series of language and literature, 1997.

К уточнению некоторых терминов, Мацне, Серия языков и литературы

296. პალატალიზებული სმოვნები ქართველურ ენებში, როგორც სუპერსტრატული გავლენების შედეგი, საენათმეცნიერო ძიებანი, VI, თბილისი, 1997, გვ. 35-37. გამომცემლობა „მეცნიერება“.

Palatalized Vowels in the Georgian Languages as the Result of Subtractive Influence, Linguistic Findings, VI; Tbilisi, 1997, pg. 35-37. Printing House “Qartuli Ena”.

http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Saenatmecniero%20dziehani/0_A_H.html#21

297. ბრუნება როგორც სახელის ფორმანარმოების ერთ-ერთი ას-

პექტი, პროფესორ გიორგი როგავას საიუბილეო კრებული, თბილისი, 1997, გვ. 157-170. გამომცემლობა „ქართული ენა“.

Case as One of the Aspects of Noun Formation, anniversary collection dedicated to Prof. Giorgi Rogava; Tbilisi, 1997, pg.157-170. Printing House “Qartuli Ena”.

298 **კვიც-//კიცვ- ფუძეთა მიმართებისათვის**, ქუთაისის უნივერსიტეტის მოამბე, I, 1997, გვ. 7-9. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

On the Relationships Between Kvic-||Kicv Stems, Bulletin of Kutaisi University, N I, 1997, pg. 7-9. Printing House “Kutaisi State University”

299. **ეთნოსის, ეთნონიმისა და სხვა ტერმინთა შესახებ**, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1997, 4-11 აპრილი.

About Ethnos, Ethnonyms and Other Terms, Newspaper “Literaturuli Saqartvelo”, 1997, 4-11th of April.

300. **რწმენისათვის სიკვდილი, ანუ ბეთლემელი მწირის გამარჯვება**, ჟურნ. „ცისკარი“, №7, 1997.

The Decease on Behalf of the Faith or the Winning of a Lonesome of Betlem, №7, Tsikari Journal, 1997

301. **ეროვნული სოციოლინგვისტური პროფილის ფორმულის კომპონენტებისათვის საქართველოში**, „ქუთაისური საუბრები“, IV, სიმპოზიუმის მასალები, სიმპოზიუმის თემა: ადამიანთა ერთობები (ეთნოსი, ერი, ტომი, თემი, გვარი) - ლინგვისტური, ეთნოლოგიური, ფოლკლორული ასპექტები, ქუთაისი, 1997, გვ. 63. თანაავტორი ზ.კიკვიძე.

On the Components of National Sociolinguistic Profile Formula in Georgia, “Kutaisi Discussions”, IV, proceeding of the symposium. Theme of the symposium: “Unity of people (Ethnos,

nation, tribe, community) – Ethnological folklore Aspects”, 1997.
Co-author: Z. Kikvidze.

302. უმლაუტის სახეები ქართულში, ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების III სამეცნიერო კონფერენცია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 1997, გვ. 39. „მეცნიერება“.

Forms of Umlauts in Georgian Language, III scientific conference of Besarion Jorbenadze’s society, plan of work and the theses of discussions, 1997, pg. 39. “Metsniereba”.

303. უ სონანტი, ვ სპირანტი თუ ვ|უ – სონორი?, მე-17 რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, თელავი, 1997, გვ. 27-28. გამომცემლობა „მეცნიერება“.

U sonant, V spirant or V|U sonor?, XVII republican dialectological scientific session, Telavi 1997, pg. 27-28. Printing House “Metsniereba”.

304. ხმოვანთკომპლექსის ტრანსფორმაციისათვის ქართულში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 56-ე სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 4-7 ნოემბერი, 1997, გვ. 29-30. გამომცემლობა „მეცნიერება“.

On the Transformation of Vowel-Complexes in Georgian Language, Linguistic Institute, 56th scientific conference, 1997, pg 29-30. Printing House “Metsniereba”.

305. ორბელიანები და საქართველოს კავკასიური პოლიტიკა, ალექსანდრე ორბელიანის ხსოვნისადმი მიძღვნილი პირველი სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1997, გვ. 65-72. გამომცემლობა „ლომისი“.

Orbelians’ and Caucasian Politics of Georgia, the materials of the first scientific conference (collection of articles); 1997, pg. 65-72. Printing House “Lomisi”.

306. სახელის ფორმანარმოების მოდელირების პრინციპებისათვის ქართულში, საერთაშორისო კონფერენცია: „ენის კონცეპტუალური და კომპიუტერული მოდელები“, თბილისი, 1-3 ივლისი, 1997. გამომცემლობა „ქართული ენა“.
On the Pattern Principles of Name Formation in Georgian Language, international conference: computerized and conceptual models of a language, Tbilisi, July 1-3, 1997. Printing House “Qartuli Ena”.
307. თანამედროვე ქართული ენის სამეტყველო ბგერათა სპექტრული ანალიზისათვის – I, არნოლდ ჩიქობავას საკითხავებში, IX, თბილისი, 1997. გამომცემლობა „ქართული ენა“.
On the Spectral Analysis of Georgian Modern Speech Sounds – I; Arnold Chikobava Discussions, IX, 1997. Printing House “Qartuli Ena”.

1996

308. მეფუტკრეობის ლექსიკა ქართველურ ენებში, ქართველური მემკვიდრეობა, I, ქუთაისი, 1996, გვ. 167-172. თანაავტორი ლ. ლომთაძე. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. მოხსენება წაკითხულია საერთაშორისო სიმპოზიუმზე: ქუთაისური საუბრები, III, 2-3 მაისი, 1996, გვ. 63-66. სიმპოზიუმის თემა: „ღვთისმსახურება – ენობრივი და კულტურული ასპექტები“.
<http://ejournals.atsu.ge/Kartvelology/issues/I/LomtadzeLili.pdf>.
Apiculture Vocabulary in the Kartvelian Languages, Kartvelian Heritage, I, Kutaisi, 1996, pg. 167-172. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: L. Lomtadze. The papers was presented at the symposium in Kutaisi, “Kutaisi Discussions” - III, May 2-3, 1996. Theme of symposium: “Questions of Kartvelian Dialectology, Ethnology and Folklore”; Printing House “Kutaisi State University”.

309. სუპერსტრატისა და ენობრივი თვითიმუნიზაციის საკითხისათვის (პალატალიზებული ხმოვნები ქართულში), ქუთაისის უნივერსიტეტის მოამბე, I, 1996, გვ. 21-25. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- On Superstratum and Linguistic Self-Immunization (Umlaut Vowels in Georgian)**, Bulletin of Kutaisi University; 11, 1996, pg. 167-171. Printing House “Kutaisi State University”.
310. მოტივაცია, როგორც ენათა ნათესაობის ერთ-ერთი ასპექტი, ქართველური მემკვიდრეობა, I, ქუთაისი, 1996, გვ. 246-252. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- Motivation as One of the Aspects of Language Kinship**, Kartvelian Heritage, II, Kutaisi, 1996, pg. 246-252. Printing House “Kutaisi State University”. <http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/I/PutkaradzeTariel.pdf>
311. ხვლიკ-, სლიკვ- ფუძეთა ისტორიისათვის, საენათმეცნიერო ძიებანი, V, თბილისი, 1996, გვ. 267-271. „მეცნიერება“.
- On khvlik- svlik- roots history**, Linguistic findings, V, Tbilisi, 1996, “Metsniereba”, pg.267-271. Printing House “Metsniereba”. http://www.ice.ge/new/?mode=i&p=pages/inst/GAMOCEMEBI/Saenatmecniero%20dziebani/0_A_H.html#21
312. ტოპონიმთა კლასიფიკაცია მოტივაციის მიხედვით (ოკრიბის მასალები), ქართველური მემკვიდრეობა, I, ქუთაისი, 1996, გვ. 16-25. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: დ. ბაკურაძე.
- The Classification of Place Names According to their Motivation (Okriba Materials)**, Kartvelian Heritage I., Kutaisi, 1996, pg. 16-25. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: D. Bakuradze
<http://ejournals.atstu.ge/Kartvelology/issues/I/BakuradzeDarejan.pdf>

313. ენობრივი პოტენცია და რედუქციის საკითხები ქართულში, კრებული: ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, VI, თბილისი, 1996, გვ. 150-154. გამომცემლობა „მეცნიერება“
Linguistic Potence and the Problem of Reduction in Georgian, Collection: Questions of the Structure of the Kartvelian Languages, VI, Tbilisi, 1996, pg. 150-154. Printing House “Metsniereba”.
314. სიბილანტთა რამდენი რიგი უნდა აღდგეს საერთოქართველურში? პროფესორ გიორგი როგავას დაბადების 90 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენცია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 1996, გვ. 23-24. გამომცემლობა „მეცნიერება“.
How Many Sibilant Rows Should Restore in Common-Kartvelian? Scientific session on the occasion of 90th anniversary of Professor Guram Rogava, working plan and paper theses, Tbilisi, 1996, pg. 23-24. “Metsniereba”.
315. ლაბიალიზაციისა და უმლაუტიზაციის მიმართებისათვის (ხევსურულის, მოხეურისა და ინგილოურის მასალების მიხედვით), არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები, VII, თბილისი, 1996, გვ. 32-33. „მეცნიერება“.
On the Relationship of labialization and umlautization (based on Khevsuruli, Mokheuri and Ingilouri materials), Arnold Chikobava readings, VII, Tbilisi, 1996, pg. 32-33. “Metsniereba”.
316. ერის სოციოლინგვისტური პროფილის ფორმულის აგებისათვის, რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და თეზისები, 24-25 ოქტომბერი, 1996. „მეცნიერება“. თანაავტორი: ზ.კიკვიძე
On Construction of Sociolinguistic Formula of Nation, republican dialectological scientific session, working plan and theses, October 24-25, 1996. Printing House “Metsniereba”. Co-author: Z. Kikvidze.

317. ივ.ჯავახიშვილი და ქართველური დიალექტოლოგიის საკითხები, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საუნივერსიტეტოაშორისო სამეცნიერო სესია, 24-25 სექტემბერი, 1996, გვ. 267-271. ეძღვნება აკად. ივანე ჯავახიშვილის დაბადების 120 წლისთავს, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორი: მ. ქაცარავა.
Iv. Javakhishvili and Kartvelian Dialectology Issues, Kutaisi Akaki Tsereteli State University cross university scientific session, October 24-25, 1996, pg. 267-271. Dedicated to the 120th anniversary of Ivane Javakhishvili, working plan and theses, Tbilisi. Printing House "Kutaisi State University". Co-author: M. Katsarava.
318. „უმლაუტიანი ხმოვნების“ ფორმირებისათვის ქართული ენის დიალექტებში, ქუთაისის აკ. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, IV საენათმეცნიერო კონფერენცია, ქუთაისი, 1996, გვ. 123. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
Vowels with Umlaut Formation in Georgian Dialects. Kutaisi Akaki Tserteli State University, IV linguistic conferebce, Kutaisi, 1996, pg.123. Printing House "Kutaisi State University".
319. ერთი ტერმინის საჭიროების შესახებ, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 55-ე სამეცნიერო სესიის მუშაობის გეგმა და თეზისები, ეძღვნება აკად. ივ. ჯავახიშვილის დაბადების 120 წლისთავს, 12-15 ნოემბერი, 1996. გამომცემლობა „მეცნიერება“
On the Necessity of One Terminology, 55th scientific session plan and theses of Arn. Chikobava linguistic institute, dedicated to 120th anniversary of Acad. Iv. Javakhishvili. November 12-15, 1886, Printing House "Metsniereba".

1995

320. „ბაბილონის გოდოლი“ ენობრივი თვალსაზრისით, „განთიადი“, 1995, №1-2
Tower of Babel from a Linguistic Point of View, "Gantiadi", 1995, №1-2
321. რწმენისათვის სიკვდილი ანუ ბეთლემელი მწირის გამარჯვება, ჟურნალი „განთიადი“; 1995, №9-10.
The decease on Behalf of the Faith or the Winning of a Lonesome of Betlem, Gantiadi Journal, 1995, №9-10.
322. უმლაუტის არტიკულაციური და პერცეფციული ბაზისის საკითხისათვის ქართულ ენაში, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 54-ე სამეცნიერო სესიის მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 1995. გვ. 35-36
On Articulative and Perceptive Basis Issue of Imlaut, 54th scientific session working plan and paper theses of Arn. Chikobava Linguistic Institute, Tbilisi, 1995, pg. 35-36.
323. ამირანი – გმირი თუ ღვთაება? საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენისა და ლიტერატურის განყოფილებასთან არსებული ფოლკლორის საკოორდინაციო საბჭოს მიერ ორგანიზებული 34-ე რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, 17-19 მაისი, 1995.
Amirani – the Hero or the Deity? 34th republican scientific conference materials of language and literature department folklore coordination board of Georgian Science Academy, May 17-19, 1995.
324. *ა/ი, ვ/უ, აუ/უა/უი, ო/უე...* ბგერითი სეგმენტების მიმართებისა და გამოსაქვეყნებელ დიალექტურ ტექსტებში მათი დაფიქსირების პრობლემა, რესპუბლიკური სამეცნიერო სემინარი,

„ქუთაისური საუბრები“, II, ქუთაისი, 9-12 მაისი, 1995.
„ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორე-
ბი: რ. შეროზია, ნ. ნაკანი, ე. დადიანი

On j/i, v/u, ju/ui, o/oe...Sound Segment Relationship and their Fixing Problem in Dialectal Texts. Scientific republican conference, “Kutaisi Discussions”, II, Kutaisi, May 9-12, 1995. Printing House “Kutaisi State University”. Co-authors: R. Sherozia, N. Nakani, E. Dadiani.

325. **დიალექტური ტექსტების დანართის – დღესასწაულთა კალენდრის, კომენტარების, ლექსიკონის, საძიებლების შედგენის პრინციპები**, რესპუბლიკური სამეცნიერო სემინარი, „ქუთაისური საუბრები“, II, ქუთაისი, 9-12 მაისი, 1995.
„ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორე-
ბი: ლ. ხაჭაპურიძე, ლ. ლომთაძე

Principles of Composing Holiday Calendars, Comments, Vocabularies and Contents as an Attachment of Dialectal Texts, scientific republican conference, “Kutaisi Kutaisi Discussions”, II, Kutaisi, May 9-12, 1995. Printing House “Kutaisi State University”. Co-author: L. Lomtadze.

326. **ზანურ-სვანური დიალექტური ტექსტების სამნიგნობრო ენაზე თარგმანების პრინციპები**, რესპუბლიკური სამეცნიერო სემინარი „ქუთაისური საუბრები“, I, მუშაობის გეგმა და მოხსენების ძირითადი პროსპექტი, ქუთაისი, 13-14 მაისი, 1994. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თანაავტორები: ე. დადიანი, ნ. ნაკანი

Translation Principles of Svan-Zan Dialectal Texts into Literary Language, scientific republican conference: “Kutaisi Discussions”, I, working plan and main prospect of the paper, Kutaisi, May 13-14, 1994. Printing House “Kutaisi State University”. Co-authors: E. Dadiani, N. Nakani.

327. დიალექტური (რესპ. ფოლკლორული, ეთნოგრაფიული) მასალების გამოცემის პრინციპები, რესპუბლიკური სამეცნიერო სემინარი „ქუთაისური საუბრები“, I, მუშაობის გეგმა და მოხსენების ძირითადი პროსპექტი, ქუთაისი, 13-14 მაისი, 1994. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. თანაავტორები: ლ. ლომთაძე, ლ. ხაჭაპურიძე
Principles of Publishing Dialectal (Folkloric, Ethnographic) Materials, scientific republican conference “Kutaisi Discussions”, I, working plan and main prospect of the paper, Kutaisi, May 13-14, 1994. Printing House “Kutaisi State University”. Co-authors: L. Lomtadze, L. Khachapuridze.

1993

328. ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში ეტაპების გამოყოფის მიზანშეწონილობის შესახებ, ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 60 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენციის მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, ქუთაისი, 1993, გვ.38-41. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
On Rationality of Saparation Steps in Georgian Literary Language Development, scientific conference working plan and paper thesises dedicated to 60th anniversary of Kutaisi State University, Kutaisi, 1993, pg. 38-41. Printing House “Kutaisi State University”.

1992

329. CVC/CC სტრუქტურის სახელურ ფუძეთა და MVC/C ტიპის სუფიქსთა ურთიერთმიმართების შესახებ, მე-14 რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და თეზისები, ქუთაისი, 1992, გვ. 37-39. „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

On CVC/CC Structural Noun Roots and MVC/C Type Syffixes interrelation.14th republican dialectological scientific conference, working plan and theses, Kutaisi, 1992, pg. 37-39. Printing House “Kutaisi State University”

1991

330. *ლურუ> ღრუ, *ყურუ> ყრუ... ტიპის პროცესებისათვის ქართულში, ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბილისი, 1991. გვ. 65-79. გამომცემლობა: „მეცნიერება“.
- *ghuru> ghru, *kuru> kru...Type Processes in Georgian,** Etimological Findings, Tbilisi, 1991, pg., 65-79. Printing House “Metsniereba”.

1990

331. საერთოქართველური ა-ს ზანური რეფლექსები, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული, XVII, თბ., 1990, გვ.24-27. გამომცემლობა: „მეცნიერება“.
- Reflexes of the Common-Kartvelian *a in Zan.** ANNUAL of Ibero-Caucasian Linguistics, Tbilisi, 1990, p. 24-27. Printing House “Metsniereba”.

1989

332. -კენ თანდებულის ისტორიისათვის, იკე, XXVIII, თბილისი, 1989, გვ. 164-171. გამომცემლობა: „მეცნიერება“.
- მოსხენება ნაკითხულია 1987 წელს ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ-მუშაკთა კონფერენციაზე (იხ., თეზისები; თბილისი, 1987, გვ. 17-18)
- On the History of -ken Prepositional Case,** Ibero Caucasian Linguistics, XXVIII, Tbilisi, 1989, pg. 164-171. Printing House “Metsniereba”. The paper was presented at the young scholar’s

conference in Linguistic Institute, 1987, pg. 17-18.
К истории послелога - ken, ИКЯ, XXVIII, Тб., 1989 ст. 172.

1988

333. **ომონიმთა აღრევის ერთი შემთხვევისათვის**, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბილისი, 1988, №4. გვ. 153-157.
გამომცემლობა: „მეცნიერება“.
One Case of Homonym Mingling, Matsne, session of language and literature, Tbilisi, 1988, №4, pg. 153-157. Printing House “Metsniereba”.
334. **ასიმილაციის ერთი სახეობა ქართულში (სამპკრობილე, ტუნჩი, სტუმბრები, კამბეჩი, საგზალი-საგძალი, საბზელი, საბძელი, რისკი-რიცკი, წისქვილი-წიცქვილი, პენსიე-პენციე)**, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციის თეზისები, 27-30 ივნისი, 1988. გვ. 20-21.
One Type of Assimilation in Georgian (Sampkroble, Tunchi, Stumbrebi, Kambechi, Sagzal-Sagdzali, Sabzeli, Riski-Ritski, Tsisqvili-Tsitsqvili, Pensie-Pentsie), theses of scientific conference of Arn. Chikobava linguistic institute for aspirants and young scholars, June 27-30, 1988, pg. 20-21.
335. **ჭორ-//ჭოლ- ძირის შემცველი ფუძეები ქართულსა და ზანურში**, მე-19 რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მუშაობის გეგმა და თეზისები, თბილისი, 1988. გვ. 64-65.
Chor-//chol – root Modifier Roots in Georgian Language and Zan dialect, 19th republican dialectological scientific conference session working plan and theses, Tbilisi, 1988, pg. 64-65.

1987

336. რიცხვში შეთანხმების საკითხები ქართული ენის გურულ დიალექტში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, 1987, ტ. 125, №3, გვ. 653-655. გამომცემლობა: „მეცნიერება“.
An Issue of Agreement in Number in Georgian Language and Gurian dialect, SMAM, 1987, V. 125, №3, pg. 653-655. Printing House “Metsniereba”.
337. მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნებისათვის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დიალექტებში (აჭარულში, გურულში, მესხურ-ჯავახურში, იმერხელში), აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა, VI, თბილისი, 1987, გვ.16-27. გამომცემლობა: „მეცნიერება“. რეზიუმე რუსულ ენაზე, გვ. 28. მოხსენება წაკითხულია: ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციაზე (იხ. თეზისები, თბილისი, 1985, გვ.28-29).
Cases of defining and defined in the South-West Georgian Dialects (Adjara, Guruli, Meskhet-Javakheti, Imkhoruli), Sectional Vocabulary of the Adjarian Dialect, VI, Tbilisi, 1987, pp.16-27. Printing House “Metsniereba”. Abstract in Russian, pg. 28. The paper was presented at the scientific conference of postgraduate students and young scientists at the institute of linguistics (see Theses, Tbilisi, 1985, pp. 28-29).
338. სპირანტთა აფრიკატიზაციის შესახებ ქართული ენის სამხრეთ-დასავლურ კილოებში გურულის მონაცემთა მიხედვით, მე-9 რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 1987.
Affrication of Spirants in South-West Dialects of Georgian Language Based on Gurian materials, 9th republican dialectological session, working plan and paper thesises, Tbilisi, 1987.

339. სახელის მრავლობითი რიცხვის წარმოება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დიალექტთა (აჭარულის, გურულის, მესხურ-ჯავახურის, იმერხეულის) მიხედვით, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სესია, 1986, №3. მე-7 რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 1985. გვ. 39-41. რეზიუმე რუსულ ენაზე, გვ. 133-139. გამომცემლობა: „მეცნიერება“.

On Forming Noun Plural Case in Southern-Westerns Dialects of Georgian Language (based on Acharian, Gurian, Meskhur-Javakhian, Imerkhevian), Matsne, Language and Literature Session, 1986, №3. VII Republican Dialectological Session, working plan and paper theses, Tbilisi, 1985, pg. 39-41. Russian Resumes, pg. 133-139. Printing House "Metsniereba". <https://bit.ly/2QG5GjV>

340. სახელის ფორმანარმოება -ზე თანდებულობით სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დიალექტთა (აჭარულის, გურულის, მესხურ-ჯავახურისა და იმერხეულის) მიხედვით, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ-მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენცია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 19-21 მარტი, 1986.

Noun Formation According -ze Preposition in Southern-Western Dialects of Georgian Language (based on Acharian, Gurian, Meskhur-Javakhian and Imerkhevian), Linguistic Institute Scientific Conference of Aspirants and Young Scholars, Working Plan and Paper Theses, Tbilisi, March, 19-21, 1986.

341. ხმოვანფუძიან სახელთა დაბოლოების საკითხისათვის ქართული ენის სამხრეთ-დასავლურ დიალექტებში, მე-8 რეს-

პუბლიკური დიალექტოლოგიური სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, სოხუმი, 1986.

On the Issue of Nouns Ending on Vowel-Roots in South-West Dialects of Georgian Language, VIII Republican Dialectological Session, Working Plan and Paper Thesises, Sokhumi, 1986.

1985

342. -ან ფორმანტის შესახებ ერთი ტიპის სახელებში, ბათუმის ნ. ბერძენიშვილის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მე-17 რესპუბლიკური სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, ბათუმი, 1985, გვ. 42.

On -an Formant in One Types of Nouns, Batumi Niko Berdzenishvili Scientific-Research Institute XVII Republican Scientific Conference Session, working plan and paper thesises, Batumi, 1985, pg., 42.

სამეცნიერო კონფერენციის / სიმპოზიუმის ორგანიზება

საერთაშორისო კონფერენციები / სიმპოზიუმები
International Scientific Conferences/Symposiums

№	წელი	კონფერენციის დასახელება	ქვეყანა, ქალაქი
№	Date	Conference	Destination
1	3-4 ნოემბერი, 2018	ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის X საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ქუთაისი“.	საქართველო, ქუთაისი
	November, 3-4, 2018	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library, X International Scientific Conference "Kutaisi".	Kutaisi, Georgia
2	12-13 მაისი, 2017	დუზჯეს უნივერსიტეტის საერთაშორისო კონფერენცია. მიეძღვნა შოთა რუსთაველის დაბადებიდან 850-ე წლისთავს.	თურქეთი, დუზჯე
	May, 12-13, 2017	Duzce University International Conference. Dedicated to the 850th Anniversary of Shota Rustaveli.	Duzce, Turkey
3	3-4 ნოემბერი, 2017	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: ქუთაისური საუბრები – XIV; მიეძღვნა ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადებიდან 200 წლისთავს.	საქართველო, ქუთაისი
	November, 3-4, 2017	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – XIV. Dedicate to the 200 Anniversary of Nikoloz Baratashvili.	Kutaisi, Georgia
4	17-18 მაისი, 2013	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრე-	საქართველო, ქუთაისი

		ბი“, XIII; მიეძღვნა ქართველური დი- ალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლე- ვითი ინსტიტუტის დაარსებიდან 20 წლისთავს.	
	May, 17-18, 2013	Akaki Tsereteli State University Kartve- lology Symposium: Kutaisi Talks – XIII. Dedicated to the 20th anniversary of the Establishment of Kartvelian Dialec- tology Scientific-Research Institute.	Kutaisi, Georgia
5	13-14 ნოემბერი, 2009	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნი- ვერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრე- ბი“, XII; თემა: „საქართველოში მოციქულ- თა შემობრძანება და ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადე- ბა“.	საქართველო, ქუთაისი
	November, 13-14, 2009	Akaki Tsereteli State University Kartve- lology Symposium: Kutaisi Talks –XII. Topic: First preached in Georgia by the Apostles and Announcement of Christi- anity as State Religion.	Kutaisi, Georgia
6	23-24 მაისი, 2007	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნი- ვერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრე- ბი“, XI თემა: „სტამბოლის ქართულ სავა- ნეში პირველი წიგნის გამოცემიდან 130 წლისთავი“	საქართველო, ქუთაისი
	May, 23-24, 2007	Akaki Tsereteli State University Kartve- lology Symposium: Kutaisi Talks – XI. Topic: 130th Anniversary Since the First Book Publication in Istanbul Georgian Haven.	Kutaisi, Georgia
7	10-11 მაისი, 2003	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნი- ვერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრე-	საქართველო, ქუთაისი

		ბი“, X; თემა: „ბაგრატის ტაძარი – 1000“.	
	May 10-11, 2003	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – X. Topic: Bagrati Tample -1000	Kutaisi Georgia
8	11-12 მაისი, 2002	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, IX; თემა: „დიალექტი, ენა, კულტურა: ენობრივი (კულტურული) სისტემებისა და ქვესიტემების გამიჯვნის ზოგადთეორიული პრობლემა“.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 11-12, 2002	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – IX. Topic: Dialect, Language, Culture: Common-theoretical problem of linguistic (cultural) Systems and Subsystems.	Kutaisi, Georgia
9	4-5 მაისი, 2001	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, VIII; თემა: „საქართველო ისტორიულ ევრაზიულ სივრცეში (დიალექტოლოგიური და კულტუროლოგიური ასპექტები“.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 4-5, 2001	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – VIII. Topic: Georgia in the Eurasian Space (Dialectological and cross-cultural Aspects).	Kutaisi, Georgia
10	2-5 მაისი, 2000	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, VII; თემა: „ღვთისმსახურება: ენობრივი და კულტურული ასპექტები“.	საქართველო, ქუთაისი

	May, 2-5, 2000	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – VII. Topic: “Religious Service: Linguistic and Cultural Aspects”.	Kutaisi, Georgia
11	2-5 მაისი, 1999	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, VI; თემა: „ენობრივ-კულტურული სიტუაციის დინამიკა საქართველოში“.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 2-5, 1999	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – VI. Topic: “Linguistic-Cultural Situation Dynamic in Georgia”.	Kutaisi, Georgia
12	1-3 მაისი, 1998	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, V; თემა: „სამეტყველო კოდების შერევისა და მოზაიკური კულტურის საკითხები“.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 1-3, 1998	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – V. Topic: Topic: “Speech Code Switching and Mosaic Culture Issues”.	Kutaisi, Georgia
13	2-4 მაისი, 1997	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, IV; თემა: „ადამიანთა ერთობა (ეთნოსი, ერი, ტომი, თემი, გვარი) – ლინგვისტური, ეთნოლოგიური, ფოლკლორული ასპექტები“.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 2-4, 1997	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – IV. Topic: “Unity People (Ethnos, Tribe, Community, Surname) – Linguistic, Ethnological, Folkloric Aspects”.	Kutaisi, Georgia

14	2-5 მაისი, 1996	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი: „ქუთაისური საუბრები“, III; თემა: „ქართველური დიალექტოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ფოლკლორის საკითხები“.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 2-5, 1996	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – III. Topic: “Kartvelian Dialectological, Ethnological and Folkloric Issues”.	Kutaisi, Georgia
15	9-12 მაისი, 1995	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური კონფერენცია: „ქუთაისური საუბრები“, II; თემა: უ/ვ, ი/ჲ სონანტების, უმლაუტიანი ხმოვნებისა და დიფთონგების დაფიქსირების საკითხი ქართველურ დიალექტურ ტექსტებში.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 9-12, 1995	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – II. Topic: “The issue of attesting u/w, i/y sonants, umlaut vowels and diphthongs in the Kartvelian Dialectal texts”.	Kutaisi, Georgia
16	13-14 მაისი, 1994	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური კონფერენცია: „ქუთაისური საუბრები“, I; თემა: „ქართველური ენების დიალექტურ მასალათა მოძიების, ზანურ-სვანური დიალექტური ტექსტების ქართულ სალიტერატურო ენაზე თარგმანებისა და მათი გამოცემების პრინციპები“.	საქართველო, ქუთაისი
	May, 13-14, 1994	Akaki Tsereteli State University Kartvelology Symposium: Kutaisi Talks – I. Topic: “Principles of Searching Kartvelian Languages Dialectal Materials, Translation and Publication Zan-Svan Dialectal Texts into Georgian Literary Language”.	Kutaisi, Georgia

17	27-29 სექტემბერი, 2017	ანდრია პირველწოდებულის სახე- ლობის ქართული უნივერსიტეტის VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონ- ფერენცია თემაზე: „ენობრივი სიტუაცია კავკასიაში“.	საქართველო, თბილისი
	September, 27-29, 2017	St. Andrew the First-Called Georgian University of The Patriarchate of Geor- gia VIII International Scientific Confer- ence. Topic: “Linguistic Situation in Cau- casia”.	Kutaisi, Georgia
18	13-14 დეკემბერი, 2016	ანდრია პირველწოდებულის სახე- ლობის ქართული უნივერსიტე- ტის ქართველოლოგიის ცენტრის VII საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „შოთა რუსთაველი – 850“.	საქართველო, თბილისი
	December, 13-14, 2016	St. Andrew the First-Called Georgian University of The Patriarchate of Geor- gia Kartvelological Centre VII Interna- tional Conference. Topic: “Shota Rus- taveli – 850”.	Tbilisi, Georgia
19	14 აპრილი, 2016	ანდრია პირველწოდებულის სახე- ლობის ქართული უნივერსიტე- ტის ქართველოლოგიის ცენტრის VI საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „ლექსიკოლოგიისა და ლე- ქსიკოგრაფიის აქტუალური პრობ- ლემები“.	საქართველო, თბილისი
	April, 14, 2016	St. Andrew the First-Called Georgian University of The Patriarchate of Geor- gia Kartvelological Centre VI Interna- tional Conference. Topic: “Actual Prob- lems of Lexicology and Lexicography”.	Tbilisi, Georgia
20	28-29 მაისი, 2015	ქართველოლოგიის ცენტრის V საერ- თაშორისო კონფერენცია თემაზე: „თურქეთელი ქართველები: ისტო- რია და პერსპექტივები“.	საქართველო, თბილისი

	May, 28-29, 2015	V International Conference of Kartvelology Centre. Topic: "Georgians Living in Turkey: History and Perspectives".	Tbilisi, Georgia
21	28-29 მაისი, 2014	ქართველოლოგიის ცენტრის IV საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „ირანის ქართველები: ისტორია და პერსპექტივები“.	საქართველო, თბილისი
	May, 28-29, 2014	IV International Conference of Kartvelology Centre. Topic: "Georgians Living in Iran: History and Perspectives".	Tbilisi, Georgia
22	11-12 აპრილი, 2014	ქართველოლოგიის ცენტრის III საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „ქართული სალიტერატურო ენის სწავლება საქართველოს ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისა და სხვა ქვეყნების მოქალაქეთათვის: შედეგები, პრობლემები, პერსპექტივები“; მიეძღვნა ლაზარეს შაბათს (ქართული ენის დღე) და 14 აპრილს.	საქართველო, თბილისი
	April 11-12, 2014	III International Conference of Kartvelology Centre. Topic: "Teaching Georgian Literary Language to Georgian Ethnic Minorities and Citizen to other Countries: Results, Problems, and Perspectives". Dedicated to Lazarus Saturday (Georgian Language Day) and 14 th April.	Tbilisi, Georgia
23	27-30 ნოემბერი, 2012	ქართველოლოგიის ცენტრის II საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „ქრისტიანობა და ისლამი“.	საქართველო, თბილისი
	November, 27-30, 2012	II International Conference of Kartvelology Centre. Topic: "Christianity and Islam".	Tbilisi Georgia
24	25-26 მაისი, 2011	ქართველოლოგიის ცენტრის I საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“.	საქართველო, თბილისი

	May, 25-26, 2011	I International Conference of Kartvelology Centre. Topic: "Actual Problems of Kartvelology".	Tbilisi, Georgia
25	11-12 ნოემბერი, 2017	ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის IX საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ქართველთა ენობრივ-კულტურული სამყარო: სვანეთი“.	საქართველო, ქუთაისი
	November ,11-12, 2017	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library IX International Scientific Conference. Topic: "Linguistic and Cultural Universe of Kartvelians; Svaneti".	Tbilisi, Georgia
26	29-30 ოქტომბერი, 2016	ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის VIII საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „სხვა სახელმწიფოებში მცხოვრები ქართველები“.	საქართველო, ქუთაისი
	October, 29-30, 2016	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library VIII International Scientific Conference. Topic: "Georgians Living in other Countries".	Kutaisi, Georgia
27	24-25 ოქტომბერი, 2015	ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის VII საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „აკაკი წერეთელი – 175“.	საქართველო, ქუთაისი
	October, 24-25, 2015	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library VII International Scientific Conference. Topic: "Akaki Tsereteli – 175".	Kutaisi, Georgia
28	25-26 ოქტომბერი, 2014	ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე თემაზე: „ქართველთა და ებრაელთა ურთიერთობის 26-საუკუნოვანი ისტორია“.	საქართველო, ქუთაისი
	October, 25-26, 2014	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library VI International Scientific Conference.	Kutaisi, Georgia

		Topic: "Georgian-Jewish 26 Century Friendship".	
29	16-17 ნოემბერი, 2013	ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია /მიეძღვნა ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დაარსების 140 წლისთავს/.	საქართველო, ქუთაისი
	November, 16-17, 2013	Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library V International Scientific Conference. Dedicated to the 140 th Anniversary Since Establishment of the Library.	Kutaisi, Georgia
30	20-21 ოქტომბერი, 2012	ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ვეფხისტყაოსნის პირველი ბეჭდური გამოცემიდან 300 წელი“.	საქართველო, ქუთაისი
	October, 20-21, 2012	Kutaisi Ilia Chavchavadze Public Library IV International Scientific Conference. Topic: "300 Years Since Publication Night of Panther's Skin".	Kutaisi, Georgia
31	14-15 აპრილი, 2012 წელი	საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ქართული ენის როლი საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის საქმეში“.	საქართველო, თბილისი
	April, 14-15, 2012	International Scientific Conference Organized by Georgian Technical University. Topic: Role of Georgian Language in the Process of Building Georgian State.	Tbilisi, Georgia
32	15-16 ოქტომბერი, 2011	ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ვაჟა-ფშაველა – 150“.	საქართველო, ქუთაისი

	October, 15-16, 2011	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library III International Scientific Conference. Topic: "Vaja Pshavela – 150".	Kutaisi, Georgia
33	14-15 აპრილი, 2011 წელი	საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია.	საქართველო, თბილისი
	April, 14-15, 2011	Georgian Technical University Theological Center International Scientific Conference.	Tbilisi, Georgia
34	ნოემბერი, 2010	ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის II საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია.	საქართველო, ქუთაისი
	November, 2010	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library II International Scientific Conference	Kutaisi, Georgia
35	ნოემბერი 2009	ილია ჭავჭავაძის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, მიეძღვნა საქართველოში წიგნის ბეჭდვიდან 300 წლისთავს.	საქართველო, ქუთაისი
	November, 2009	Kutaisi Iliia Chavchavadze Public Library I International Scientific Conference. Dedicated to the 300 Years Since Publication Books in Georgia.	Kutaisi, Georgia
36	14 თებერვალი, 2007	საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ქართული ენის როლი საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის საქმეში“.	საქართველო, თბილისი
	February, 14, 2007	Georgian Technical University Theological Center International Scientific Conference. Topic: "Role of Georgian Language in the Process of Building Georgian State".	Tbilisi, Georgia

ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციები / სიმპოზიუმები
National Scientific Conferences/Symposiums

№	წელი	კონფერენციის დასახელება	ქვეყანა, ქალაქი
№	Date	Conference	Destination
1	27 სექტემბერი, 2018	ქართველოლოგიის ცენტრის X სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „პავლე ინგოროყვა – 125“.	საქართველო, თბილისი
	September, 27, 2018	X Scientific Conference of Kartvelological Centre. Topic: "Pavle Ingorokva – 125".	Tbilisi, Georgia
2	9 ივნისი, 2017	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კონფერენცია /ედღვნება ქეთევან ძონენიძის 100 წლისთავს/.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 9, 2017	Akaki Tsereteli State University Conference Dedicated to the 100 Anniversary of Ketevan Dzotsenidze.	Kutaisi, Georgia
3	17-18 აპრილი, 2017	ქართველოლოგიის ცენტრის IX სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება სკოლაში“.	საქართველო, თბილისი
	April, 17-18, 2017	IX Scientific Conference of Kartvelological Centre. Topic: "Teaching Georgian Language and Literature at Schools".	Tbilisi, Georgia
4	16 აპრილი, 2016	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და იოსებ ოცხელის სახელობის №2 საჯარო სკოლის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენცია, მიეძღვნა სილოვან ხუნდაძის დაბადებიდან 156-ე წლისთავს.	საქართველო, ქუთაისი
	April, 16, 2016	Akaki Tsereteli State University and Ioseb Otskheli №2 Public School Joint Scien-	Kutaisi, Georgia

		tific Conference Dedicated to the 156 th Anniversary of Silovan Khundadze.	
5	18-19 ნოემბერი, 2016	აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის მიერ ორგანიზებული სამეცნიერო კონფერენცია, მიძღვნილი შოთა რუსთაველის დაბადებიდან 850-ე წლისთავს.	საქართველო, ქუთაისი
	November, 18-19, 2016	Akaki Tsereteli State University Georgian Philology Department Organized Scientific Conference dedicated to the 850 Anniversary of Shota Rustaveli.	Kutaisi, Georgia
6	ივნისი, 2017	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, X.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2017	X National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia
7	ივნისი, 2016	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, IX.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2016	IX National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia
8	12 ივნისი, 2015	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, VIII.	საქართველო, ქუთაისი
	June 12, 2015	VIII National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students	Kutaisi, Georgia
9	ივნისი, 2014	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, VII.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2014	VII National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia

10	ივნისი, 2013	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, VI.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2013	VI National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia
11	ივნისი, 2012	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია V	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2012	V National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia
12	ივნისი, 2011	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, IV.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2011	IV National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia
13	ივნისი, 2010	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, III.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2010	III National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia
14	ივნისი, 2009	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, II.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2009	II National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia
15	ივნისი, 2009	მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია, I.	საქართველო, ქუთაისი
	June, 2009	I National Scientific Conference of Master's Degree and Ph.D Students.	Kutaisi, Georgia

დაწარმევი

ღანართი №1

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის
ქართველოლოგიის ცენტრი
(ხელმძღვანელი – პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე)

ქართველოლოგიის ცენტრის ისტორია

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით (სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მდივნის წერილი № 903; 08.09.2010) 2010 წელს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტთან შეიქმნა ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი; იგი არის საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტრუქტურაში შემავალი ჰუმანიტარული პროფილის სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულება, რომელიც ამჟამად არსებობს, როგორც ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის სტრუქტურული ერთეული. ქართველოლოგიის ცენტრი თავის საქმიანობას წარმართავს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქორეპისკოპოსის, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სრულუფლებიანი წარმომადგენლის, ბოდბელი ეპისკოპოსის, ყოვლადუსამღვდელოესი მეუფე იაკობის მიერ დამტკიცებული დებულების მიხედვით.

ქართველოლოგიის ცენტრის მიზანია ქართველთა დედაენის (სტანდარტული ენისა და მისი სახესხვაობების), ისტორიისა და ტრადიციული კულტურის (წერილობითი თუ ზეპირი) სა-

ფუძვლიანი შესწავლა, ქართველთა ერთ ისტორიულ დედაენაზე ორიენტირებული ქართველოლოგიის განვითარება, მეცნიერული ქართველოლოგიის ძირითადი დებულებების ჩამოყალიბება თანამედროვე (საერთაშორისო) დეფინიციებისა და ტერმინოლოგიის გათვალისწინებით; ამ დებულებების გავრცელება საერთაშორისო ქსელში.

ცენტრი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა მცხოვრები ქართველების (როგორც ავტოქთონი, ასევე მუჰაჯირებისა თუ სხვა მიგრანტების) დიალექტების, ეთნოგრაფიული თავისებურებების და ზეპირსიტყვიერების შესწავლას: ბოლო მონაცემებით, საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა, სულ მცირე, 5 მილიონი ავტოქთონი ქართველი ცხოვრობს; თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე აქტიური ასიმილაციური პროცესების გამო დაკარგვის დიდი საფრთხის ქვეშაა მათი ენობრივ-კულტურული მემკვიდრეობა. ტაოში, შავშეთში, ლაზეთში, საინგილოში, ასევე, ფერეიდანში მცხოვრებ ქართველთა შორის ქართველოლოგიის ცენტრის მიერ მოძიებულ მასალათა კორპუსი კარგი ბაზაა უნივერსიტეტის სტუდენტების საკურსო, სამაგისტრო თუ სადოქტორო ნაშრომებისათვის.

ქართველოლოგიის ცენტრი დიდ ყურადღებას უთმობს სპეციალისტთა მიერ განმაზოგადებელი ხასიათის ქართველოლოგიური სამეცნიერო ნაშრომების შექმნას, გამოცემასა და პრეზენტაციას; უმაღლესი სასწავლებლებისთვის ქართული ენისა და ლიტერატურის მიმართულებით მეთოდური სახელმძღვანელოების მომზადებას; ლინგვისტური რუკების დამზადებას და სხვ.

ქართველოლოგიის ცენტრი აქტიურად თანამშრომლობს როგორც უცხოელ ქართველოლოგებთან, ასევე, ზოგადად: ეთნოლოგებთან, ლინგვისტებთან, კულტუროლოგებთან, ისტორიკოსებთან, თანამედროვე ენციკლოპედიების სარედაქციო კოლეგიებთან.

ქართველოლოგიის ცენტრი კოორდინაციასა და ორგანიზებას გაუწევს თემატურ საერთაშორისო ქართველოლოგიურ

სემინარებსა და კოლოკვიუმებს, სადაც ხდება თანამედროვე ქართველოლოგიური კვლევების აპრობირება და უცხოელი ქართველოლოგების ინფორმირება, ასევე უცხოელ და ქართველ სპეციელისტებს შორის კვლევის შედეგებისა და ინფორმაციების გაცვლა. ქართველოლოგიის ცენტრის ერთ-ერთი მიზანია ახალი თაობის ქართველი და უცხოელი მკვლევრების შეხვედრებისა და ერთობლივი კვლევების ორგანიზება.

ქართველოლოგიის ცენტრი ხელს უწყობს ქართველოლოგიის მიმართულების მაგისტრანტებსა და დოქტორანტებს როგორც ქართული სამნიგნობრო ენის, ასევე, ქართული ენის ადგილობრივი სახესხვაობების (მეგრულ-ლაზურის, სვანურის, ფერეიდნულის, ტაოურის, კლარჯულის, ხევსურულის და სხვ.), ქართველური ფოლკლორისა და ეთნოგრაფიული მონაცემების შესწავლის პროცესში.

ქართველოლოგიის ცენტრის ერთ-ერთი მიზანია დისტანციური (საინტერნეტო) სწავლებით, ასევე ორკვირიანი საზაფხულო სკოლების ორგანიზებით ქართველ და უცხოელ დაინტერესებულ პირთ შეასწავლოს (ან გააცნოს): ქართული სამნიგნობრო ენისა და, ზოგადად, ქართველური ენობრივი სამყაროს ისტორია, ქართველური სამეტყველო ერთეულები (მეგრული, ლაზური, სვანური, იმერხელი, ტაოური და სხვა ქართველური ენობრივი ერთეულები); მსმენელებს შესაძლებლობა ეძლევათ, ისარგებლონ ცენტრის საველე ბაზებით, დაათვალიერონ საქართველოს ისტორიული და კულტურული ფასეულობები.

2010 წლიდან ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრი აწყობს სამეცნიერო ექსპედიციებს.

ქართველოლოგიის ცენტრის ორგანიზებითა და თანამშრომელთა აქტიური მონაწილეობით პერიოდულად ტარდება სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: **„ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“**.

ქართველოლოგიის ცენტრი 2011 წლიდან გამოსცემს ქართველოლოგიის ცენტრის ყოველწლიურ სამეცნიერო კრებულს: **„ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“** (2020 წლის ჩათ-

ვლით გამოცემულია 9 ტომი). ქართველოლოგიის ცენტრის ორგანიზებით გამოიცა ორენოვან (ქართულ-სპარსულ) ჟურნალ „სამეცნიერო აზრის“ ორი ტომი.

ქართველოლოგიის ცენტრის ორგანიზებითა და თანამშრომელთა აქტიური მონაწილეობით საველე დიალექტოლოგიურ პრაქტიკას გადაინ ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის ფილოლოგიის სპეციალობის ბაკალავრიატის VII-VIII სემესტრის სტუდენტები. ექსპედიცი-აში ჩართული არიან აგრეთვე ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების მაგისტრანტები და ფილოლოგიის მიმართულების დოქტორანტები.

სხვადასხვა დროს ქართველოლოგიის ცენტრში მუშაობდნენ: **პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე** (ცენტრის ხელმძღვანელი 2010 წლიდან დღემდე), **პროფ. რევაზ შეროზია** (2011-2012 წლებში), **დოქტ. მიხეილ ლაბაძე** (2010 წლიდან დღემდე), **დოქტ. იაშა თანდილავა** (2011-2016 წლებში), **დოქტ. სვეტლანა ადამია** (2011-2018 წლებში), **დოქტ. ხატია ჯანგავაძე** (2011-2012 წლებში), **დოქტ. თამარ ლომაძე** (2013-2015 წლებში), **პროფ. თეიმურაზ გვანცელაძე** (2015-2018 წლებში); **დოქტ. სოფიო კეკუა** (2013 წლიდან დღემდე), **დოქტ. კესო გეჯუა** (2018 წლიდან).

ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრში, ცენტრის თანამშრომლებისა და ქართული უნივერსიტეტის სხვა სპეციალისტების მონაწილეობით, საერთაშორისო და საუნივერსიტეტო პროექტების სახით მუშავდება რამდენიმე სამეცნიერო თემა:

1. საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა მცხოვრები ქართველების მეტყველება (დიალექტოლოგიური და სოციოლინგვისტური ასპექტები) /პროფ. ტ. ფუტყარაძე, პროფ. მ. ტაბიძე, ფილ. დოქტ. მ. ლაბაძე/;
2. ენობრივი სიტუაცია კავკასიაში /პროფ. ტ. ფუტყარაძე, პროფ. მ. ტაბიძე/;
3. ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები (ქართველური დიალექტოლოგია და ენობრივი სიტუაცია საქართველოში) /პროფ. ტ. ფუტყარაძე, პროფ. მ. ტაბიძე/;

4. ქართული სამნიგნობრო ენის ტექნოლოგიზება და ნორმები /პროფ. ტ. ფუტკარაძე/;
5. ქართული სამნიგნობრო ენისა და ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ტენდენციები /პროფ. ტ. ფუტკარაძე, ფილ. დოქტ. ლ. ბებურიშვილი/.

დანართი №2

საქართველოს საპატრიარქოს
წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის
ქართველოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული სამეცნიერო
ღონისძიებები
(2010-2020)

1. 2010 წლის 27 მაისს, ქართველოლოგიის ცენტრისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის სააგენტო „პროფილის“ ორგანიზებით, ჩატარდა ცნობილი ქართველი მოღვაწის – დუტუ მეგრელისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია.
2. 2010 წლის 13 ოქტომბერს ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მიეძღვნა 2009-2010 წლების „სრულიად საქართველოსა და ყოველთა ივერიელთა ერთობის ახალ ტრაქტატს“.
3. 2011 წლის 14-15 აპრილს ჩატარდა საქართველოს სახელმწიფო ენის დღისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია.
4. 2011 წლის მაისში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმიდესისა და უნეტარესის – ილია II-ის 2011 წლის საშობაო ეპისტოლეში გამოთქმული მოსაზრებების გათვალისწინებით ჩატარდა ორი კონკურსი: „ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის ამსახველი ვებგვერდი“ და „ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის ამსახველი ესე“. ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომლებმა (ტ. ფუტყარაძე, მ. ლაბაძე, ს. ადამია, ხ. ჯანგაძე) გააანალიზეს და დაწერეს რეცენზიები 15 საკონკურსო ვებგვერდსა და 84 ესეზე.
5. 2011 წლის 25-26 ნოემბერს ჩატარდა I საერთაშორისო კონ-

ფერენცია – „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ (მასალები დაბეჭდილია);

6. 2011 წლის ნოემბერში ჩატარდა შიდასაუნივერსიტეტო კონფერენცია „**ფოლკლორული იუმორის ენა ქართულში**“.
7. ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელის ორგანიზებით, აკად. გურამ რამიშვილის ოჯახმა ქართველოლოგიის ცენტრსა და უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკას გადასცა 100-ზე მეტი წიგნი პირადი ბიბლიოთეკიდან. უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში გაიხსნა აკად. გურამ რამიშვილის ფონდი.
8. 2012 წლის 7-8 აპრილს, ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელის ინიციატივითა და ორგანიზებით, ასევე ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის „ქართული ენის წრის“ წევრი სტუდენტებისა და ქართული ენის მიმართულების პროფესორების (ი. ლუტიძე, მ. ბერიძე) მონაწილეობით, ახალციხის უნივერსიტეტში ჩატარდა **საქართველოს სახელმწიფო ენის დღისადმი** მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია.
9. 2012 წლის ივლისში გაიხსნა საზაფხულო „ქართველოლოგიური სკოლა“.
10. 2012 წლის 17-18 ნოემბერს შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში ჩატარდა ბაკალავრიატის სტუდენტთა რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია.
11. 2012 წლის 17-18 ნოემბერს, ქართველოლოგიის ცენტრისა და სტუდენტთა „ქართული ენის წრის“ ორგანიზებით, სამეგრელოში განხორციელდა ქართველოლოგიური ექსპედიცია სახელწოდებით: „**შოკოლადის ხე**“.
12. 2012 წლის 27-30 ნოემბერს ჩატარდა ქართულ-ირანული II საერთაშორისო კონფერენცია „**ქრისტიანობა და ირანი**“ (მასალები დაბეჭდილია).
13. 2012-2013 სასწავლო წელს, რექტორის, პროფ. სერგო ვარდოსანიძის ბრძანებით, უნივერსიტეტში შეიქმნა „**უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეთათვის ქართული ენისა და საქართველოს ისტორიის შემსწავლელი ინტენსიური კურსე-**

ბი“; ქართული ენის სწავლებას კოორდინირება გაუწია ქართველოლოგიის ცენტრმა.

14. 2012 წელს ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომლის (მ. ლაბაძე) მონაწილეობით გადაღებულ იქნა დოკუმენტური ფილმი „**შურიშინე**“; ფილმში ასახულია თანამედროვე ლაზი მომღერლების შემოქმედება. ფილმის პრეზენტაცია შედგა საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტსა და შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში.
15. 2013 წლის 15 იანვრიდან 25 აპრილამდე აჭარაში, ხელვაჩაურის რ-ნის სოფლებში: სარფსა და კვარიათში მ. ლაბაძემ და ი. თანდილავამ მოიპოვეს ლაზური გაბმული მეტყველებისა და ფოლკლორის ნიმუშები /მასალა შენახულია აუდიო- და ვიდეოჩანაწერების სახით.
16. 2013 წელს გაიმართა 14 აპრილისადმი მიძღვნილი ღონისძიებები.
17. 2013 წელს შედგა შეხვედრა სოჭელ (პლასტუნკელ) ქართველთა წარმომადგენელთან – რაულ ჯინჭარაძესთან, რომელსაც დახმარება გაეწია ქართული ენის შესწავლაში.
18. მომზადდა შეხვედრა ირანის პარლამენტის იურიდიული კომიტეტის თავმჯდომარესთან, ბ-ნ მოჰამადალი ასფანანთან (ფანიაშვილთან), ასევე, ირანისა და თურქეთის ელჩებთან.
19. 2014 წლის 11-12 აპრილს ჩატარდა III საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „**ქართული სალიტერატურო ენის სწავლება საქართველოს ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისა და სხვა ქვეყნების მოქალაქეთათვის: შედეგები, პრობლემები, პერსპექტივები**“ (მასალები დაბეჭდილია).
20. 2014 წლის 28-29 მაისს დიასპორის დღეების ფარგლებში ჩატარდა IV სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „**ირანის ქართველები: ისტორია და პერსპექტივები**“ (მასალები დაბეჭდილია).

21. შედგა შეხვედრა თურქეთელ ქართველებთან: გალიფ აიდინთან, სოსო ჩივაძესთან, ოსმან ქაიასთან და აიჰან მანიძესთან; მათ დახმარება გაენიათ ქართული ენის შესწავლაში.
22. 2014 წლის 19 ნოემბერს ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: **„ენასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო საკითხები და ენობრივი პოლიტიკა საქართველოში“**.
23. 2014 წლის 1 დეკემბერს ჩატარდა კონფერენცია თემაზე: **„აფხაზოლოგიის ძირითადი პრობლემები თანამედროვე დისკურსში“**.
24. 2014 წელს, ქართველოლოგიის ცენტრის ორგანიზებით, ქართული უნივერსიტეტის რექტორი, პროფ. სერგო ვარდოსანიძე შეხვდა პროფ. ნიგარ დემირჩან-ჩაქარს – დუზჯეს უნივერსიტეტის პრორექტორს და პროფ. ილჰან გენჩს – დუზჯეს უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო მეცნიერებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის დეკანს.
25. 2011-2013 წლებში ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომელი ი. თანდილავა მუშაობდა თურქეთის რესპუბლიკის რიზესა და ართვინის ილებში (ოლქებში) ლაზური ტექსტებისა და ლექსიკური მასალის მოსაპოვებლად.
26. 2014 წლის 8-10 მაისს ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომელმა თამარ ლომაძემ მონაწილეობა მიიღო ვარშავის, ლოდისა და ნოტინგემის უნივერსიტეტების მიერ ორგანიზებულ ლინგვისტიკის III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაში, რომელიც ვარშავაში (პოლონეთი) გაიმართა. მან წაიკითხა მოხსენება თემაზე: **„პიარის ენობრივი თავისებურებები ქართულ სინამდვილეში“**, მოიპოვა ერაზმუს მუნდუსის სტიპენდია და 2014-2016 წლებში იმყოფებოდა შვედეთში, მალმოს უნივერსიტეტის კავკასიოლოგიის ცენტრში სადოქტორო დისერტაციის თემასთან დაკავშირებულ საკითხებზე სამუშაოდ.
27. 2014 წლის ოქტომბერში ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომელთა ორგანიზებითა და ქართული უნივერსიტეტის IV კურსის სტუდენტების მონაწილეობით მოეწყო დია-

- ლექტოლოგიური ექსპედიცია ხევსურეთში.
28. 2013-2016 წლებში ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომელი სოფიო კეკუა მუშაობდა ქართულ-აფხაზური ენობრივი ურთიერთობისა და გალის რაიონში არსებული თანამედროვე ტოპონიმიკური ტენდენციების საკითხებზე; მან ოკუპირებულ გალის რაიონში შეაგროვა ტექსტური და ტოპონიმიკური მასალა.
  29. 2015 წლის დასაწყისში გამოსაცემად მომზადდა ბათირა არაბულის წიგნი **„მითებში შობილთა მემკვიდრე“**, 22 აპრილს წიგნის პრეზენტაცია გაიმართა ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრში.
  30. 2015 წლის 13 იანვარს ქართული უნივერსიტეტის წმიდა ილია მართლის სახელობის სხდომათა დარბაზში შეხვედრა შედგა ცნობილ ქართველ ენათმეცნიერთან – **პროფესორ თედო უთურგაიძესთან**.
  31. 2015 წლის 30 აპრილს რექტორმა, პროფ. სერგო ვარდოსანიძემ მიიღო ქართველოლოგიის ცენტრის სტუმარი, ამერიკელი პროფესორი კევინ ტუიტი, იენის უნივერსიტეტის (გერმანია) კავკასიოლოგიის განყოფილების ხელმძღვანელი. შეხვედრას ესწრებოდა ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელი, პროფესორი ტარიელ ფუტყარაძე. საუბარი შეეხო ქართველოლოგიის, ზოგადად, კავკასიოლოგიის ცენტრების მდგომარეობას საზღვარგარეთ.
  32. 2015 წელს ორგანიზება გაუკეთდა **9 აპრილის საღამოს**, 14 აპრილს კი ჩატარდა საქართველოს სახელმწიფო ენის დღისადმი მიძღვნილი კონფერენცია: **„სახელმწიფო ენა საუნივერსიტეტო კურსებსა და სახელმძღვანელოებში“**.
  33. 2015 წლის 28-29 მაისს დიასპორის დღეების ფარგლებში ჩატარდა V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: **„თურქეთელი ქართველები: ისტორია და პერსპექტივები“** (მასალები მომზადდა გამოსაცემად).
  34. 2015 წელს ჩატარდა დისკუსია თემაზე: **ენა და პოლიტიკა ოკუპირებულ აფხაზეთში** (მთავარი მომხსენებელი: პროფ.

- თეიმურაზ გვანცელაძე).
35. 2015 წელს ჩატარდა დიალექტოლოგიური ექსპედიცია ტაო-კლარჯეთში.
  36. 2015 წლის 3-5 ოქტომბერს მოენყო დიალექტოლოგიური ექსპედიცია ხევსურეთში (მონაწილეობდნენ ქართული უნივერსიტეტის IV კურსის სტუდენტები).
  37. 2015 წელს მომზადდა შოთა რუსთაველის ეროვნულ სამეცნიერო ფონდში წარსადგენი საკონფერენციო საგრანტო პროექტი: **„აზერბაიჯანში მცხოვრები ავტოქთონი ქართველები: ისტორია და პერსპექტივები“** (სამწუხაროდ, პროექტი არ დაფინანსდა).
  38. 2015 წელს საგრანტო კონკურსის – „საზღვარგარეთ არსებული ქართული მატერიალური და სულიერი მემკვიდრეობის სამეცნიერო კვლევებისათვის“ – ფარგლებში მომზადდა შოთა რუსთაველის ეროვნულ სამეცნიერო ფონდში წარსადგენი პროექტი **„მუჰაჯირ ქართველთა და აფხაზთა შთამომავლების მეტყველება და ფოლკლორი“** (სამწუხაროდ, პროექტი არ დაფინანსდა).
  39. 2016 წლის 12 აპრილს, ქართული სახელმწიფო ენის კვირეულის ფარგლებში **თამაზ ჯოლოგუამ წაიკითხა საჯარო ლექცია დიმიტრი ყიფიანზე.**
  40. 2016 წლის 12 აპრილს გაიმართა მანანა ტაბიძის მონოგრაფიის: **„სოციოლინგვისტიკა“** პრეზენტაცია.
  41. 2016 წლის 13 აპრილს ქართული სახელმწიფო ენის კვირეულის ფარგლებში შედგა პროფ. **რევაზ შეროზიას და მიხეილ ლაბაძის წიგნის: „ხალხური სიბრძნე II: მეგრული და ლაზური იდიომები“** პრეზენტაცია.
მოენყო შეხვედრა პროფ. რამაზ პატარიძესა და პროფ. გურამ ცერცვაძესთან.
  42. 2016 წლის 14 აპრილს ქართული სახელმწიფო ენის კვირეულის ფარგლებში ჩატარდა VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: **„ლექსიკოლოგიისა და ლექსიკოგრაფიის აქტუალური პრობლემები“.**

43. 2016 წლის აგვისტოში ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელის უშუალო მონაწილეობით მოენყო დიალექტოლოგიური ექსპედიცია ტაოში.
44. 2016 წლის 21 სექტემბერს „მეცნიერებისა და ინოვაციების საერთაშორისო ფესტივალ 2016-ის“ ფარგლებში პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ წაიკითხა საჯარო ლექცია თემებზე: „**ქართველოლოგიის ახალი გამოწვევები; ქართული ენის ტექნოლოგიზება; ქართველთა ეთნიკურ-ენობრივი ერთიანობა საინფორმაციო ომის კონტექსტში; ქართული ენის სწავლება საზღვარგარეთ**“.
45. 2016 წლის 20 ოქტომბერს შეხვედრა მოენყო ირანელ ქართველებთან, რომლებიც ქართულ უნივერსიტეტში ერთი წლის მანძილზე ისწავლიან ქართულ ენასა და საქართველოს ისტორიას. შეხვედრაზე მოწვეული იყვნენ საქართველოს დიასპორის მინისტრის მოადგილე ბატონი ზაალ სარაჯიშვილი, ირანის ისლამური რესპუბლიკის ელჩის მრჩეველი ბატონი აბას რეზაფული და სხვა წარმომადგენლები საელჩოდან.
46. 2016 წლის 28 ოქტომბერს ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „**მრავალპარტიული არჩევნები (1990 წლის 28 ოქტომბერი)**“.
47. 2016 წლის ნოემბერში მოენყო დიალექტოლოგიური ექსპედიცია ხევსურეთში (მონაწილეობდნენ ქართული უნივერსიტეტის IV კურსის სტუდენტები).
48. 2016 წლის 10 ნოემბერს, ქართული უნივერსიტეტის პროფესორ მანანა ტაბიძისა და ქართველოლოგიის ცენტრის სხვა თანამშრომელთა ორგანიზებით, ახმეტის მუნიციპალიტეტის სოფელ დუისის საშუალო სკოლაში გაიმართა ქისტების დიდი განმანათლებლის, პანკისის ხეობაში პირველი ქართული საშუალო სკოლის დამაარსებლის, **უსუფ მარგოშვილის დაბადების 120 წლისთავისადმი მიძღვნილი საღამო**, სადაც მისმა შვილიშვილმა, პროფესორმა ბელა შავხელიშვილმა წარადგინა წიგნი: „**რასაც დათეს...**“

49. 2016 წლის 18 ნოემბერს გაიმართა ქართული უნივერსიტეტის II სამეცნიერო კონფერენცია, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელმა, პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ და თანამშრომლებმა: თეიმურაზ გვანცელაძემ, მიხეილ ლაბაძემ, სოფიო კეკუამ და სვეტლანა ადამიამ.
50. 2016 წლის 24 ნოემბერს გაიმართა შეხვედრა პოლიტოლოგიის დოქტორთან, პროფესორ სტივენ ჯონსთან, რომელმაც წაიკითხა ლექცია თემაზე: „**2016 წლის 8 ნოემბრის არჩევნები ამერიკის შეერთებულ შტატებში და საქართველოს პერსპექტივები**“.
51. 2016 წლის 29 ნოემბერს მანგლისისა და წალკის ეპარქიის მიტროპოლიტთან, მეუფე ანანისთან (ჯაფარიძე) გაიმართა შეხვედრა: „**მიტროპოლიტი ანანია (ჯაფარიძე) – მღვდელმთავრობიდან 35 წელი**“.
52. 2016 წლის 9 დეკემბერს საქართველოს საპატრიარქოს ფონდ „ლაზარეს“ საგრანტო პროექტის – „**საერთო წარსული და მომავალი**“ – ფარგლებში ქართველოლოგიის ცენტრის მკვლევარი, პროფესორი თეიმურაზ გვანცელაძე თბილისის 83-ე სკოლის დევნილ მოსწავლეებს ესაუბრა აფხაზურ-ქართულ ურთიერთობებზე, საერთო წარსულსა და მომავლის პერსპექტივაზე.
53. 2016 წლის 13-14 დეკემბერს გაიმართა VII სამეცნიერო კონფერენცია „**შოთა რუსთაველი – 850**“. ქართულ უნივერსიტეტში „ვეფხისტყაოსნის“ იშვიათი გამოცემების გამოფენა მოაწყო საქართველოს პარლამენტის ეროვნულმა ბიბლიოთეკამ. ქართულ უნივერსიტეტსა და ეროვნულ ბიბლიოთეკას შორის გაფორმდა ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმი.
54. 2016 წლის 20 დეკემბერს გაიმართა სტუდენტური კონფერენცია „**ხევსურეთი – 2016**“.
55. 2016 წლის 6 დეკემბერს ჩატარდა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. მოხსენება წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორ-

მა ნათია იაკობიძემ, რომელმაც მსმენელს გააცნო ანგელა ლინკეს „გენერაციული გრამატიკისა“ (2010) და ბეატრის ლინკესა და ენტონი კროხის „ბუნებრივი ენის სინტაქსის“ (2012) ძირითადი პრინციპები. სემინარში სტუდენტთა დისკუსია შეაჯამეს პროფესორებმა: მანანა ტაბიძემ და ტარიელ ფუტყარაძემ. სემინარის მუშაობა შეაფასა ქართული უნივერსიტეტის რექტორმა, პროფესორმა სერგო ვარდოსანიძემ.

56. 2017 წლის 17 იანვარს გაიმართა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. მოხსენება **„მანქანური თარგმანის ისტორია და დღეს არსებული პრობლემები“** წაიკითხა ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების დოქტორანტმა მანანა ხვინგიაშვილმა. მოხსენების შემდეგ გაიმართა დისკუსია, რომელშიც მონაწილეობდნენ ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტები: სოფიო კეკელიძე, ირინა იაკობიძე, კესო გეჯუა, ანა მოდებაძე, იამზე ფუტყარაძე, ნინო მალრაძე, ფილოლოგიის დოქტორები: მიშა ლაბაძე, ნათია იაკობიძე, პროფესორები: მანანა ტაბიძე, ტარიელ ფუტყარაძე და თეიმურაზ გვანცველაძე.
57. 2017 წლის 31 იანვარს გაიმართა შეხვედრა ტოკიოს უნივერსიტეტის პროფესორთან, ქართველოლოგ ჰიროტაკე მადეასთან.
58. 2017 წლის 28 თებერვალს გაიმართა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. მოხსენება **„ქართული ენის სწავლება სკოლაში“** წაიკითხა ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების დოქტორანტმა შორენა ცაბაძემ.
59. 2017 წლის 14 მარტს გაიმართა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. ცენტრის მკვლევარმა, ფილოლოგიის დოქტორმა მიხეილ ლაბაძემ წაიკითხა მოხსენება თემაზე: **„ლაზურ კილოთა შესწავლა თანამედროვე თურქეთში და მათი კოდიფიცირების ცდები“**.
60. 2017 წლის 16 მარტს გაიმართა ამირან არაბულის წიგნის **„ისევ სულუქცევრად საკითხავნი“** წარდგინება.

61. 2017 წლის 22 მარტს გაიმართა მწერლის, პროფესორ გიორგი სოსიაშვილის ახალი წიგნების: „**თეთრი ქალაქი**“, „**წითელი უდაბნო**“, „**დიცის წარწერები**“ წარდგენა.
62. 2017 წლის 25 აპრილს აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორმა, გიორგი ლავთაძემ, ნაიკითხა საჯარო ლექცია თემაზე: „**საუნივერსიტეტო განვითარების გამოწვევები თანამედროვე საქართველოში**“.
63. 2017 წლის 16 მაისს გაიმართა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. მოხსენება „**ქართული საგალობლებისა და აზერბაიჯანული მარსიების შეპირისპირებითი ანალიზი (გლოვის უანრი)**“ ნაიკითხა ცნობილმა პუბლიცისტმა და მთარგმნელმა ოქტაი ქაზუმოვმა.
64. 2017 წლის 25 მაისს გაიმართა შეხვედრა პანკისის ხეობის უხუცესთა საბჭოს წევრებთან. გვესტუმრნენ: ზელიმხან წუნაშვილი – პანკისის ხეობის უხუცესთა კავშირის თავმჯდომარე; ზაურ გუმაშვილი – პანკისის ხეობის უხუცესთა კავშირის გამგეობის თავმჯდომარე; ელიზბარ მაროშვილი – პანკისის ხეობის უხუცესთა კავშირის თავმჯდომარის მოადგილე; ხასო ხანგოშვილი – პანკისის ხეობის უხუცესთა კავშირის გამგეობის წევრი.
65. 2017 წლის 27, 28 და 29 სექტემბერს „**მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალ 2017-ის**“ ფარგლებში ჩატარდა VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „**ენობრივი სიტუაცია კავკასიაში**“.
66. 2017 წლის 31 ოქტომბერს გაიმართა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი; განხილულ იქნა დოქტორანტ ბაკურ გოგოხიას წიგნი „**ლაზური გვარსახელები**“. მოხსენება წიგნის შესახებ წარმოადგინა ფილოლოგიის დოქტორმა მიხეილ ლაბაძემ. წიგნის განხილვას დაესწრო ავტორი.
67. 2017 წლის 21 ნოემბერს ჩატარდა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. დოქტორანტმა მაგდა ყიქაბერიძემ წარმოადგინა მოხსენება „**ქართლის სოფელი სოფრომ მალობლიშვილის მოგონებების მიხედვით**“. ოპონენტი: ლევან

ბებურიშვილი.

68. 2017 წლის 18 დეკემბერს ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა, გერმანიის არქეოლოგიის ინსტიტუტის ევრაზიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელმა, პროფ. ჯონი აფაქიძემ წმიდა ილია მართლის სახელობის საკონფერენციო დარბაზში წაიკითხა საჯარო ლექცია თემაზე: **„კოლხური კულტურის ბრინჯაოს მეტალურგია და განძების ფენომენი (მახასიათებლები და გავრცელების არეალი)“**.
69. 2017 წლის 19 დეკემბერს გაიმართა დისკუსია თემაზე: **„ვინ და როდის შექმნა ქართული ანბანი“**.
70. 2017 წლის 19 დეკემბერს ჩატარდა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი; დოქტორანტმა ლიკა ოთინაშვილმა წარმოადგინა მოხსენება **„მორფოლოგიურ-სინტაქსური ანალიზატორი და ქართული ტექსტების კორპუსი“**.
71. 2018 წლის 5 მარტს ჩატარდა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი, რომელზეც ცენტრის ხელმძღვანელმა, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ წაიკითხა მოხსენება თემაზე: **„ტერმინოლოგიური შეცდომები ბათუმის მხარისა და ბათუმის ოლქის შესახებ 1918-1921 წლებში შექმნილ ოფიციალურ დოკუმენტებში“**.
72. 2018 წლის 11 აპრილს ჩატარდა ფილოლოგიის დოქტორ ლევან ბებურიშვილის საჯარო ლექცია: **„ქართული ენა - საერთაშორისო ენა: ენის ფუტუროლოგიური კონცეფცია და გალაკტიონ ტაბიძე“**.
73. 2018 წლის 17-19 აპრილს ჩატარდა საქართველოს სახელმწიფო ენის დღისადმი მიძღვნილი IX სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: **„ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება სკოლაში“**.
74. 2018 წლის 10 მაისს გაიმართა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფ. ტარიელ ფუტყარაძემ წაიკითხა მოხსენება თემაზე **„ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“**.

75. 2018 წლის 22 მაისს, ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელის ინიციატივით, უნივერსიტეტს ესტუმრა ცნობილი მუსიკოსი, თურქეთელი ქართველი ბაიარ შაჰინი-გუნდარიძე. სტუმარს მიესალმნენ: ქართული უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი სერგო ვარდოსანიძე, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის ქართველოლოგიის მიმართულების ხელმძღვანელი, პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე, ფერეიდნელი ქართველი საიდ მულიანი, სტუმარმა მადლობა გადაუხადა მასპინძლებს გულთბილი მიღებისათვის და სტუდენტებთან ერთად შეასრულა ქართული ხალხური სიმღერები. შეხვედრა დასრულდა უკვდავი „სულიკოს“ ერთობლივი შესრულებით.
76. 2018 წლის 27 სექტემბერს „მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალ – 2018-ის“ ფარგლებში ჩატარდა X სამეცნიერო კონფერენცია: „**პავლე ინგოროყვა – 125**“.
77. 2018 წლის 6 ნოემბერს გაიმართა მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი. ვასილ ტროშინმა წარმოადგინა მოხსენება: „**ოთხნოვანი (ქართულ-ინგლისურ-რუსულ-სომხური) ლექსიკონის მონაცემთა ბაზა (ლექსიკა-ფრაზეოლოგიზმები)**“.
78. 2018 წლის 22 ნოემბერს გაიმართა შეხვედრა პოეტ **თემურ ჩალაბაშვილთან**.
79. 2018 წლის 27 ნოემბერს გაიმართა შეხვედრა პროფ. ავთანდილ ნიკოლეიშვილთან, რომელმაც წაიკითხა საჯარო ლექცია თემაზე: „**საქართველო: აზია თუ ევროპა (ქართველ მწერალთა თვალთახედვით)**“.
80. 2018 წლის 20 დეკემბერს გაიმართა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს წევრის, ბატონ ზაურ ქობალიას წიგნის „**დაბრუნება დაბადებაში**“ განხილვა.
81. 2018 წლის 27 დეკემბერს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის ფილოლოგიის ფაკულტეტის II კურსის სტუდენტები შეხვდნენ **ემერიტუს პროფესორ ყუყუნა ფეიქრიშვილს**.
82. 2019 წლის 1 მარტიდან ქართველოლოგიის ცენტრმა დაი-

წყო მუშაობა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფუნდამენტური კვლევების კონკურსში გამარჯვებულ პროექტზე: „**ქართველურ-თურქულ სამეცნიერო კოდთა შერევის კანონზომიერებები ქართველურენოვანი მუჭაჯირების შთამომავალთა მეცნიერების მიხედვით**“. მოპოვება-შესწავლა-გამოკვლევისა და შესრულების ვადაა 3 წელი, ბიუჯეტი – 180 000 ლარი. ჩართულია ცენტრის ყველა თანამშრომელი. მუშავდება საკითხის შესახებ არსებული ნაშრომების ანოტირებული ბიბლიოგრაფია. 2019 წლის ივლისში იგეგმება პირველი ექსპედიცია ფაცა-ორდუ-სინოპის რეგიონში.

83. 2019 წლის 28 მარტს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის წმიდა დავით აღმაშენებლის სახელობის სხდომათა დარბაზში ჩატარდა საქართველოს რესპუბლიკის პირველი პრეზიდენტის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერის, ზვიად გამსახურდიას დაბადების 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია – „ზვიად გამსახურდია 80“. ღონისძიებაზე მონაწილე იყვნენ: საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტზე ხელმომწერი დეპუტატები, დიპლომატიური კორპუსის წამომადგენლები. კონფერენცია შესავალი სიტყვით გახსნა ქართული უნივერსიტეტის რექტორმა, პროფესორმა სერგო ვარდოსანიძემ. დიპლომატიური კორპუსის სახელით მისასალმებელი სიტყვით გამოვიდა საფრანგეთის საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი, ბატონი პასკალ მენიე.

84. 2019 წლის 14-18 აპრილს საქართველოს სახელმწიფო ენის – ქართული ენის – დღეების ფარგლებში ჩატარდა შემდეგი ღონისძიებები:

- **15 აპრილს** – დისკუსია თემაზე: „**საქართველოს სახელმწიფო ენა: თანამედროვეობა და გამოწვევები**“. შეხვედრას უძღვებოდა მესამე კურსის სტუდენტი ანა მამუკაშვილი;

- **17 აპრილს** – ქართული მხატვრული სიტყვის ზემი: „ო, ენაჲ ჩემო!“ ღონისძიებას უძღვებოდა მეორე კურსის სტუდენტი ანა პაპუნაშვილი;
- **18 აპრილს** – როსტომ ჩხეიძის წიგნის: „**ჟარგონი და მეტსახელი და კიდევ ტოპონიმისა და ხეთური სამყარო**“ განხილვა. ღონისძიებას უძღვებოდა ნათია იაკობიძე. წიგნის განხილვაში მონაწილეობა მიიღეს: ნათია იაკობიძემ, ხატია ჯანგავაძემ, მანანა ხვინგია, მიხეილ ლაბაძემ; ასევე, ქართული უნივერსიტეტის პროფესორებმა: მანანა ტაბიძემ და ტარიელ ფუტყარაძემ. მწერალმა მადლობა გადაუხადა მომხსენებლებს მისი ლინგვისტური რომანის განხილვისათვის და საჩუქრად გადასცა წიგნი: „**ახალი ელვაზარი – პავლე ინგოროყვა პოეტთა და პროზაიკოსთა წარმოსახვაში**“

85. 2019 წლის 17 აპრილს ჩეჩნეთიდან (რუსეთის ფედერაცია) არქეოლოგებმა: აზამათ ახმაროვა და სულთან ისაევმა ქართველოლოგიის ცენტრს გადმოუგზავნეს მათ მიერ ჩეჩნეთში – მეღბესტისა და ითონყალის თემებში ახლად აღმოჩენილი წარწერები, რომელთა ნაწილიც ასომთავრული და ნუსხური ანბანით ჩეჩნურ ენაზეა შესრულებული, ნაწილი კი ქართულია. მათ შესახებ მოხსენება მოამზადა ქართველოლოგიის ცენტრის მკვლევარმა, ფილოლოგიის დოქტორმა მიხეილ ლაბაძემ.

86. 2019 წლის 8-18 ივლისს პროექტის – „**ქართველურ-თურქულ სამეცნიერო კოდთა შერევის კანონზომიერებები ქართველურენოვანი მუჭაჯირების შთამომავალთა მეცნიერების მიხედვით**“ – ფარგლებში მოენყო პირველი მივლინება თურქეთის შუა შავიზღვისპირეთში (ფაცა-ორდუ-სინოპი). მივლინებით იმყოფებოდნენ: ქართველოლოგიის ცენტრის და პროექტის ხელმძღვანელი – პროფ. ტარიელ ფუტყარაძე, ცენტრის თანამშრომლები: მიხეილ ლაბაძე, სოფიო კეკუა, კესო გეჯუა, ასევე დუზჯეს უნივერსიტეტის თანამშრომლები: მაკა სალია და ფევზი ჩელები. მოპოვებული ვიდეო-

და აუდიომასალა შეადგენს, დაახლოებით, 48 საათს.

87. 2019 წლის 16 სექტემბერს გაიმართა შეხვედრა ფერეიდ-ნელ ქართველებთან: ისმაილ დავითაშვილთან, ომიდ გუგუ-ნაშვილთან და შაჰრამ ონიკაძესთან, რომლებიც 31 დღის განმავლობაში ფეხით მოემართებოდნენ საქართველოსკენ. შეხვედრას ესწრებოდა საქართველოში ირანის ისლამური რესპუბლიკის საელჩოს მეორე რანგის მრჩეველი მოჰამად ყობადი რადი.
88. 2019 წლის 25 სექტემბერს, „მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალ – 2019-ის“ ფარგლებში, პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ წაიკითხა საჯარო ლექცია: **„ქართული ენის ზმნის მწკრივთა სისტემა“**.
89. 2019 წლის 27 სექტემბერს, „მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალ – 2019-ის“ ფარგლებში, ჩატარდა XI სამეცნიერო კონფერენცია **„ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“**.
90. 2019 წლის 30 სექტემბერს, „მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალ – 2019-ის“ ფარგლებში, ქართველოლოგიის ცენტრმა წარმოადგინა მოხსენება თემაზე: **„თურქეთის შუა შავ-იზღვისპირეთში მცხოვრებ ქართველურენოვან მუჰაჯირთა შთამომავლების სამეცნიერო კოდები და განსახლების არეალი“**.
(მომხსენებელი: ქართველოლოგიის ცენტრის ასოცირებული მკვლევარი, ფილოლოგიის დოქტორი მიხეილ ლაბაძე).
91. 2019 წლის 16 ოქტომბერს ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტებისათვის ჩატარდა ქართველოლოგიის ცენტრის XII სამეცნიერო კონფერენცია – **„მერაბ კოსტავა – 80“**. ღონისძიებაზე მონეული იყვნენ ზვიად გამსახურდიას შვილები, კონსტანტინე და ცოტნე გამსახურდიები, მერაბ კოსტავას შვილი თამთა კოსტავა, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს დეპუტატები და საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წარმომადგენლები.

92. 2019 წლის 26 ნოემბერს, მუდმივმოქმედი სემინარის: „ქართველოლოგიური საუბრები მრგვალ მაგიდასთან“ ფარგლებში გაიმართა დისკუსია თემაზე: „ქართული ენა – ქართველთა (საქართველოს მოქალაქეთა) გამაერთიანებელი ფენომენი გლობალისტურ ეპოქაში“. დისკუსია გახსნა ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელმა, პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ, რომელმაც ვრცლად ისაუბრა შემდეგი სამი პრობლემის შესახებ: 1) ქართული ენის სწავლება; ვებპორტალის შექმნა, რომელიც ორიენტირებული იქნება უცხოეთში მცხოვრებ 4 000 000 ქართველზე; 2) ქართული, როგორც საქართველოს მოქალაქეთა საკომუნიკაციო ენა (არსებული პრობლემების ანალიზი); 3) ქართულიდან და ქართულად ავტომატური თარგმანების კომპიუტერული პროგრამების შექმნის კოორდინაცია.

თანამედროვე გამონვევების გათვალისწინებით, არსებული პრობლემების შესახებ ისაუბრეს ასევე მონვეულმა სტუმრებმა: ფოტოჟურნალისტმა გოგა ჩანადირმა; ენათმეცნიერმა, კავკასიოლოგმა თეიმურაზ გვანცელაძემ; პროფესორმა გიორგი ხორბალაძემ; ენათმეცნიერმა ლია ქაროსანიძემ; ისტორიკოსმა, ქართველოლოგმა საიდ მულიანმა; პროფესორმა ამირან არაბულმა; პროფესორმა ნინო მამარდაშვილმა. შეხვედრა შეაჯამა ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის დეკანმა, პროფესორმა ლევან ჯიქიამ.

შეჯამებისას ითქვა, რომ აუცილებელია საზოგადოების ყველა რგოლის (მეცნიერები, ფართო საზოგადოება, ხელისუფლება) მჭიდრო თანამშრომლობა და კოორდინაცია.

93. 2012 წლიდან ყოველწლიურად გამოიცემა კრებული „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“. 2020 წლის მონაცემებით, გამოცემულია ცხრა ტომი.

დანართი №3

პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ბოლო საგრანტო პროექტი

2019 წლის თებერვლიდან ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის ქართველოლოგიის ცენტრმა შოთა რუსთაველის სახელობის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის დაფინანსებით დაიწყო ფუნდამენტური კვლევებისათვის სახელმწიფო სამეცნიერო გრანტების 2018 წლის კონკურსში გამარჯვებული პროექტის **„ქართველურ-თურქულ სამეტყველო კოდთა შერევის კანონზომიერებები ქართველურენოვანი მუჰაჯირების შთამომავალთა მეტყველების მიხედვით“** (FR-18-14869) განხორციელება; ხელმძღვანელი – პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე, კოორდინატორი – მიხეილ ლაბაძე, მონაწილენი: სოფიო კეკუა, კესო გეჯუა, მაკა სალია-ბეშიროღლუ, ფევი ჩელები.

პროექტის მთავარი მიზანია თურქეთში მცხოვრებ ქართველურენოვან მუჰაჯირთა მეტყველებაში ქართველურ-თურქული სამეტყველო კოდების შერევის კანონზომიერებათა დადგენა, ასევე – ზოგადად მეტყველების ნიმუშების ჩანერა, შესწავლა და შეპირისპირებითი ანალიზი.

საანალიზო მასალა ჩაინერება თურქეთის იმ მხარეებში, სადაც დღემდე ცხოვრობენ 1878-1883 და 1914-1917 წლებში აჭარიდან, ტაოდან, ლივანადან, შავშეთ-იმერხევიდან, მაჭახელადან, ლაზეთიდან გადასახლებულ მუჰაჯირთა ქართველურენოვანი შთამომავლები.

პროექტი გათვლილია სამ წელიწადზე და, პირველ რიგში, გულისხმობს თურქეთის სამ რეგიონში, სადაც დღეს უფრო კომპაქტურად სახლობენ ქართველურენოვანი მუჰაჯირების შთამომავლები (ფაცა-ორდუ-სინოპი, დუზჯე-საქარია, ბურსა-ინეგოლი), დიალექტოლოგიურ-ფოლკლორული მასალის ჩანერასა და ენათმეცნიერულ ანალიზს; შესაბამისად, ერთი წელი ეთმობა ერთ რეგიონს.

თურქეთის ქართველთა მეტყველებაში დასტურდება ქართვე-

ლურ-თურქულ სამეტყველო კოდთა შერევის ორგვარი სახეობა:

- ქართველური დომინირებით, როცა ძირითადია ქართველური მეტყველება და ერთეობა თურქული ლექსიკური ერთეულები ან ფრაზები;
- თურქული დომინირებით, როცა შესაბამისად, ძირითადია თურქული მეტყველება და ერთეობა ქართველური ლექსიკური ერთეულები ანდა ფრაზები.

სამეტყველო კოდთა შერევა ქართველური დომინირებით უფრო 50 წელზე მეტი ხნის პირებისთვისაა დამახასიათებელი, ხოლო უმცროსი თაობის მეტყველებაში დასტურდება სამეტყველო კოდთა შერევა თურქული დომინირებით.

ქართველურ-თურქულ სამეტყველო კოდთა შერევა თურქულენოვანთა მიერ მუდამ აღიქმება „ქართულ აქცენტად“, რამდენადაც, დომინირების მიუხედავად, ამ დროს მაინც აშკარად საგრძნობია ქართული ორთოეპიულ-ინტონაციური ნორმების დიდი გავლენა. იმ ქართველებს, რომლებმაც მშობლიური ენა არ იციან (ანდა სუსტად იციან), მაგრამ ქართულენოვანი მშობლები ჰყავთ, ყოველგვარ სიტუაციაში ახასიათებთ ეს „ქართული აქცენტი“. ამის გამო, სამწიგნობრო ქართულსაც უფრო იოლად სწავლობენ.

პროექტის ფარგლებში ფიქსირებული იქნება, აგრეთვე, დიალექტური მეტყველების თავისებურებანი, ეთნოგრაფიული ხასიათის ტექსტები და ზოგადად, ზეპირსიტყვიერებითი მასალა, კერძოდ: ლექსები, ლეგენდები, ზღაპრები, ანდაზები, გამოცანები, წყევლები, დალოცვები, შელოცვები... ჩანერილი მასალა მეცნიერულად გაანალიზდება და მიღებული მონაცემები შეუპირისპირდება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში/თურქეთში (აჭარაში, მაჭახელაში, ლაზეთში, ლივანაში, იმერხევში, ტაოში) მცხოვრებ ქართველთა დიალექტებს და სამწიგნობრო ენის მონაცემებს.

კვლევის პროცესში მოპოვებული მასალა შეუპირისპირდება ყველა იმ კუთხის მასალას, საიდანაც მუჰაჯირები არიან წამოსულები. ასევე ერთმანეთს შევუპირისპირებთ ქართველ მუჰა-

ჯირთა შთამომავლების უფროსი, საშუალო და უმცროსი თაობის მეტყველებებს, რითაც გაირკვევა, თუ რა შეინარჩუნეს, ან რა უფრო მეტად დაკარგეს მათ, როგორია ზოგადად, მათი მეტყველების განვითარების კანონზომიერებები, რა თავისებურებები იჩენს თავს სხვადასხვა თაობაში ქართველური და თურქული სამეტყველო კოდების შერევის თვალსაზრისით და ა.შ.

მოპოვებული და დამუშავებული მასალა შევა სამეცნიერო მიმოცევაში:

გამოკვლევები გამოქვეყნდება როგორც შემაჯამებელი მონოგრაფიის, ისე სტატიათა სახით (საერთაშორისო რეფერირებად ჟურნალებში).

პროექტის პირველ ეტაპზე – 2019 წლის 8-19 ივლისს ქართველოლოგიის ცენტრის ექსპედიციამ იმუშავა თურქეთის შავიზღვისპირეთის შემდეგ მხარეებსა და სოფლებში (გამუქებულია ის დასახლებული პუნქტები, სადაც უშუალოდ იმუშავა ქართველოლოგიის ცენტრის 2019 წ. 8-19 ივლისის ექსპედიციამ):

რიზეს ილის ფაზარის (ათინას) ილჩე: **ჰამიდიე (Hamidiye);**

გირესუნის ილის მერქეზ-ილჩე: **ამბარალანი (Anbaralan);**

გირესუნის ილის **ბულანჯაქის** ილჩე: **კიშლა ქოჲ (Kışla köyü),** თექმეზერი (Tekmezer), ქუჩუქდერე (Küçükdere), თეფეჭრანი (Tepeviran köyü), თეფე ქოჲ (Tepe köyü), ყაადიბი (Kayadibi), ენი ქოჲ (Yeni köyü), შემშეთინი (Şemşetin), ერექლული (Eriklik), ქუშლუანი (Kuşluvan), ჰაჯი ეთიმი (Hacı Yetim köyü), **დამუდერე (Damudere);**

ორდუს ილის **ფაცას** ილჩე: საზჯგები (Sazcılar köyü), ილიტერი (İliver köyü), ეუსუფელი (Yusuflu köyü), ყაბახდალი//სამება (Kabakdağı köyü), თახთაბაში (Tahtabaş köyü), ბაჯანალი (Bacanak köyü), დორაერი (Duayeri köyü), ჩერქეზდალი (Yenikent), ააზმა (Aya-zlı köyü), ხოილი (Hoylu köyü) ზაჭო (Kanakbaşı köyü), ჯაბურანი (Cabran köyü), ყარათაში (Karataş köyü), ჩიბუხლი (Çubuklu köyü), ჯეჯილო (Cecilo köyü), დუგუნლული (Düğünlük köyü), ბოზდალი (Bozdağı köyü), ხატიბდალი (Hatipdağı köyü), გუჭეზი (Güvez köyü).

ორდუს ილის **უნის** ილჩე: **მიტრაპოლი (Güzelyalı köyü), ექინჯული (Ekincik köyü), ჩაბაში (Çaybaşı köyü), თექირაზი (Tekkiraz), ახ-**

ქუში (Akkuş köyü), აუჯელერი (Yüceler köyü), სარიჯალი (Sarıcallı);

სამსუნის ილის ჩარშამბას ილჩე: მუსლიბე (Muslubey), ყარად-ერე (Karadere köyü), ქუშედაე ქესთანეფუნლარი და ზედაე ქესთანე-ფუნლარი (ორივე ერთ სოფლად ითვლება, Kestanepınarı köyü), ააზმა (Ayazma köyü), მუმულუ (Mumlu), ყარამუსტაფა (Karamustafalı köyü), ჩათალი (Çatak), ახაბა (Ahubaba köyü), ახგუნე (Akgüney köyü), დერეჩათი (Dereçatı köyü), ყაჭლალი (Kavgalı köyü);

სინოპის ილის მერქეზ-ილჩე: ლალა (Lala köyü), მენექსე (Mekse köyü), ალიოღლი (Alioğlu köyü); ყორუჯული (Korucuk köyü), ორდუ (Ordu köyü), ჩობანლარი (Çobanlar köyü), ქაბალი (Kabalı köyü), გულლუ (Göllü köyü), ერიქლი (Erikli), ყარაფუნლარი (Karapınarı köyü), აჰმეთერი (Ahmetyeri köyü), ავლიანი (Avlıyanı köyü), თანრიალი (Tanrıyalı köyü);

სინოპის ილის ერფელექის ილჩე: ერფელელი (Erfelek köyü), ჰამიდიე (Hamidiye), ვეისელი (Veysel köyü), დეირმენჯი (Değermenci köyü), აბდურამანფაშა (Abdürrahmanpaşa köyü), ასანდერე (Hasandere köyü), სახარამბაში (Sakaranbaşı köyü), ყილიჯლი (Kılıçlı köyü), თოსუმბე (Tosunbey), ბაშარანი (Başaran), თექე (Tekke), ენიჩამი (Yeniçam köyü);

სინოპის ილის გერზეს ილჩე: აყყირაჯი (Akkıraç köyü), აუჭალი (Yuvalı), ხიზარჩაე (Hızarcay köyü);

სინოპის ილის აიანჯიქის ილჩე: ბუეუქდუზი (Büyükdüzü köyü), ომერდუზი (Ömerdüzü köyü);

სინოპის ილის თურქელის ილჩე: საზიქილა (Sazkişla köyü), აჯიქუ (Hacı köyü);

ამასიის ილის მერქეზ-ილჩე: აქიაზი (Akıyazı), ბელდაღი (Beldagı köyü), ჩათალჩამი (Çatalçam köyü), აუჭა (Yuva köyü);

ამასიის ილის თაშოვას ილჩე: თენექე (Altınlı), ჩერმული (Ilıcapınarı köyü), ტათლიფუნლარი (Darmaderesi);

შენიშვნა: „მერქეზ-ილჩე“ ნიშნავს უშუალოდ ილის (პროვინციის) ადმინისტრაციული ცენტრის თვითმმართველობას დაქვემდებარებულ ტერიტორიას.

საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის

დადგენილება

206 ტ. ა. ფუტყარაძის ძ. ბათუმის პრეფექტად დანიშვნის შესახებ

საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ადგენს:

დანიშნოს ტარიელ ალექსანდრეს ძე ფუტყარაძე ქალაქ ბათუმის პრეფექტად.

საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე **ზ. გამსახურდია**.

თბილისი, 1991 წლის 4 მარტი.

ა(ა)იპ "საქართველოს საპატრიარქოს
წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი"

საქართველო, ქ. თბილისი 0179, ილ. ჭავჭავაძის გამზ. 53ა, ტელ./ფაქსი 225-82-43, ს/კ 205233022, www.sanngu.edu.ge

№: 3/59

05 05 2020 წ.

**საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა
და სამართლის სკოლის ქართველოლოგიის მიმართულების ხელმძღვანელს,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძეს**

ბატონო ტარიელ,

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი მოხარულია მოგილოცოთ, თქვენ, ცნობილ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს, დაბადების 60 წლისთავი.

გზა, რომელიც თქვენ განვლეთ, იყო რთული, ეკლიანი, წინააღმდეგობრივი, მაგრამ ამაღლებული. თქვენ ისტორიული პიროვნება ბრძანდებით, რომელსაც წილად გზვდით პატივი, როგორც უზუნაესი საბჭოს წევრს, სხვა ქართველ მამულიშვილებთან ერთად, ხელი მოგეწერათ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე და ამის გამო მიგელთ რუსეთის იმპერიისა და ჩვენი გადაგვარებულ თანამემამულეთა ნაწილისგან ეკლის გვირგვინი. მიუხედავად უმძიმესი ფსიქოლოგიური ტერორისა და დევნისა, არასოდეს თქვენი პრინციპებისათვის არ გიღალატიათ. გამოჩეულია თქვენი მეცნიერული საქმიანობა, თქვენ ემსახურებით იმ სტრატეგიული ფუნდამენტის დაცვას, რასაც ეყრდნობა ქართული სახელმწიფოებრიობა - ერთიანი ქართული ეროვნული და ეკლესიური ცნობიერება. თქვენი ინიციატივით არის კარგი თანამშრომლობა თურქეთის, ირანის ქართველობის დედასამშობლოსთან მჭიდრო კავშირისა. თქვენი ხელმძღვანელობით არაერთმა ახალგაზრდამ დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია და წარმატებით მოღვაწეობს საქართველოს სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში, თქვენ ბრძანდებით არაჩვეულებრივი ქართული ოჯახის პატრონი და წინამძღოლი.

გილოცავთ საიუბილეო თარიღს და გისურვებთ წელთა სიმრავლეს, ჯანმრთელობას, ახალ წარმატებებს როგორც პირად, ასევე საზოგადოებრივი ცხოვრების ასპარეზზე.

პატივისცემით,

რექტორი, პროფესორი

სერგო ვარდოსანიძე

№ 3/424

02.10 2020 წ.

საქართველოს ეროვნული პრემიის კომისიას

პროფ. ტ. ფუტყარაძის მონოგრაფია: „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ დაიბეჭდა 2019 წელს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის გრიფით (ISBN 978-9941-26-433-7). წიგნი მოიცავს შესავალსა და ხუთ თავს (გვ. 19-159). გამოკვლევას დართული აქვს წინასიტყვაობა, სადაც შეფასებულია ტ. ფუტყარაძის გამოკვლევის ძირითადი წახნაგები (გვ. 11-18). წინასიტყვაობას ხელს აწერს რედაქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, მერაბ ჩუხუა. წიგნის დანართში დაბეჭდილია გამოუქვეყნებელი საარქივო მასალა და რამდენიმე მნიშვნელოვანი სხვა დოკუმენტი (გვ. 185-276) და დარგის აღიარებული სპეციალისტების რეცენზიები; კერძოდ: ზუგდიდის შოთა მესხიას სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორის, ფილოლოგიის დოქტორის რევაზ შეროზიას რეცენზია (გვ. 314-318), აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელის, ფილოლოგიის დოქტორის, პროფესორ ეკა დადიანის რეცენზია (გვ. 307-313) და ისტორიის დოქტორის ნუგზარ ანთელავას რეცენზია (გვ. 299-306). გამოკვლევას ერთვის, ასევე, ინგლისურენოვანი რეზიუმე და პირის სახელების, ენების, დიალექტების და კილოკავების, ერების, ტომების, ეთნიკური ჯგუფების, ტერმინების... საძიებლები (გვ. 319-340).

პროფ. ტ. ფუტყარაძის გამოკვლევა არის მაღალი სამეცნიერო დონის აქტუალური გამოკვლევა. ნაშრომში საარქივო მასალებისა და საერთაშორისო ქსელში არსებული კვლევების საფუძველზე არგუმენტირებულადაა გადასინჯული ლინგვისტური

ქართველოლოგიის სფეროში არსებული საბჭოური იდეოლოგიები. ნაშრომი დაწერილია პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართველოლოგიის გამოწვევების გათვალისწინებით. ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა საერთაშორისო სამეცნიერო ველში დღეს ფართოდ გავრცელებული დაუსაბუთებელი კვალიფიკაციების კრიტიკულ ანალიზს. ტ. ფუტკარამის მონოგრაფიას დიდი მნიშვნელობა აქვს ლინგვისტური ქართველოლოგიის დაგეგმვისა და განვითარების მიმართულებით.

ვფიქრობთ, წარმოდგენილი გარემოებები საკმარისი საფუძველია, მხარი დავუჭიროთ პროფ. ტარიელ ფუტკარამის გამოკვლევის („ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“) წარდგენას საქართველოს პრეზიდენტის მიერ 2020 წლის 15 სექტემბერს გამოცხადებულ კონკურსში, რომლის მიზანია მეცნიერების სფეროში საქართველოს ეროვნული პრემიის მინიჭება.

ს.გ.

პროფესორი სერგო გარდასანიძე
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი
ქართული უნივერსიტეტის რექტორი

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
Fen - Edebiyat Fakültesi Dekanlığı
Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü
GÜRCÜ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

09. 05. 2020.

მ ი ლ ო ც ვ ა

დუზჯეს უნივერსიტეტის ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრის პროფესორ-მასწავლებლებში უღრმესი პატივისცემითა და მაძლიერებით ვულოცავთ 60 წლის იუბილეს - გამოჩენილ ქართველოლოგს, საზოგადო მოღვაწეს, პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძეს.

ვუსურვებთ მხნეობას, წინსვლას და კვლავ დიდ წარმატებას.

დუზჯეს უნივერსიტეტის ქართული ენისა და ლიტერატურის მიმართულებით:

ისტორიის ხელოვნებათმცოდნე, ფილოლოგიის დოქტორი ფეკვი ჩელები

ასოც. პროფ. მაკა საღია

ასოც. პროფ. შორენა ლომაია

ფილოლოგიის დოქტორი მარიამ სულხანიშვილი

Konuralp Yerleşkesi-81620-DÜZCE Tel: (0380) 541 24 04
Faks: (0380) 541 24 03

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
SAMTKHE-JAVAKHETI STATE UNIVERSITY

მადლობის სიგელი

რალაქა

წითფესიანი ცხრიელ თუჯანაძეს

სამკენეჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ძილუაწუობისა და
განსაკუთრებული დამსახურებისათვის.

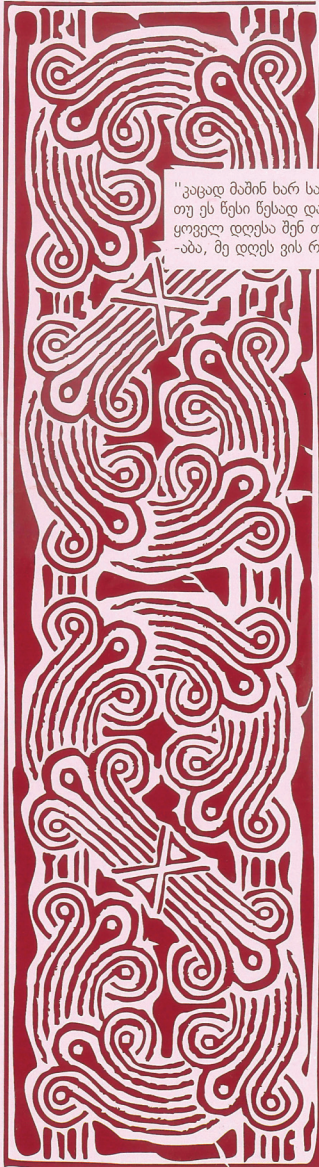

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის რექტორი,
ასოციურებული პროფესორი: მარეა ბერნიძე

მ. ბერნიძე

გაცემის თარიღი: 2020 წლის 9 მაისი.

"ვაცად მაშინ ხარ საქები,
 თუ ეს წესი წესად დარგე:
 ყოველ დღესა მენ თავს ჰკითხო:
 -აბა, მე დღეს ვის რა ვარგე?"

**ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის
 საჯარო ბიბლიოთეკა**

ს ა მ ა დ ლ ი ბ ე ლ ი

ცნობილ ქართველოლოგს,
 ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს,
 პროფესორ

ცანიალ ფუცკარაძეს

გილოცავთ 60 წლის იუბილეს.
 მადლობას გიხდით მრავალწლიანი
 თანამშრომლობისა და ბიბლიოთეკის
 სამეცნიერო საქმიანობის განვითარებაში
 შეტანილი უდიდესი წვლილისათვის.

ბიბლიოთეკის დირექტორი: *ვ. კახიანი* გ. ქიქელიანი

24 ოქტომბერი, 2020 წელი

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის
საჯარო ბიბლიოთეკა

Kutaisi Ilia Tchavtchavadze Public Library

XII საერთაშორისო სამეცნიერო
კონფერენცია

XII International Scientific Conference
Program

ბ რ ო ბ რ ა მ ბ

October 24-25th, 2020

24-25 ოქტომბერი, 2020 წელი

Dedicated to

ე ძ დ ე ნ ე ბ ა

the 60th anniversary of Professor Tariel Putkaradze, a well-known Kartvelologist and a member of the Supreme Council of Georgia, Doctor of Philological Sciences, who signed the Act of State Independence of Georgia

ცნობილი ქართველოლოგის, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტზე ხელმოწერილი საქართველოს უზენაესი საბჭოს დეკლარაციის, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის 60 წლის იუბილეს

2

3

მადლობის სიგელი

გადაეცემა ...ტარიელი...მუცყარაძეს.....

საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ახალგაზრდობის სულიერი და ინტელექტუალური განვითარების ცენტრისათვის გაწეული ღვაწლისა და თანადგომისათვის

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი
უწმიდესი და უნეტარესი ილია II

ქართული საზღვრებს გარეთ

მადლობის სიგელი

ჯილდოდება

...ქაბაშვილ...მ. მ. მ. მ. მ. მ.

საქართველოს საზღვრებს გარეთ მცხოვრებ ქართველთათვის

გაწეული ეროვნული ღვაწლისთვის.

არასამთავრობო ორგანიზაცია
... ქართველები საზღვრებს გარეთ ...

200: 1000 2 5
1600 2000000!

ISBN 978-9941-499-00-5

9 789941 499005